

3-4/15

БЕЗБЈЕДНОСТ – ПОЛИЦИЈА – ГРАЂАНИ

ЧАСОПИС
МИНИСТАРСТВА УНУТРАШЊИХ ПОСЛОВА
РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

ISSN 1840-0698
УДК: 351.74
Година XI

БЕЗБЈЕДНОСТ ПОЛИЦИЈА ГРАЂАНИ

E-mail: mup@mup.vladars.net

3-4/15

БЕЗБЈЕДНОСТ
ПОЛИЦИЈА
ГРАЂАНИ

Бања Лука

Година XI

Број 3–4/15

*Министарство унутрашњих послова
Републике Српске*

УРЕДНИШТВО

Издавач:	Министарство унутрашњих послова Републике Српске
За издавача:	Министар унутрашњих послова
Главни и одговорни уредник:	Др Миле Шикман
Редакциони одбор:	Др Горан Амићић, предсједник Др Душко Вејновић, члан Др Желимир Шкрбић, члан Мр Душко Пена, члан Мр Милимир Говедарица, члан
Спољни сарадници:	Др. Arkadiusz Letkiewicz, члан Др Михајло Михајлович, члан Др Оливер Бачановић, члан Др Багреева Елена Геннадиевна, члан Др Саша Мијалковић, члан Др Божидар Оташевић, члан Др Зоран Ђурђевић, члан
Секретар Часописа:	Мр Драгана Васиљевић
Технички уредник:	Нада Вуга
Лектор:	Јованка Борић
Преводилац:	Јелена Гаврановић
Адреса уредништва:	Булевар Живојина Мишића 10А Бања Лука Телефон: 051/333-666 Телефакс: 051/333-699 e-mail: casopis.bpg@education.muprs.org; casopisvsup@gmail.com
Тираж:	300 примјерака
Штампа:	ППГП „Комесграфика“, Бања Лука

ISSN1840-0698

УДК:351.74

Рјешењем Министарства просвјете и културе Републике Српске број: 6-01-8-1/05 од 31.01.2005. године часопис „Безбједност–Полиција–Грађани“ Бања Лука, уписан је у Регистар јавних гласила под редним бројем 487.

Извјештајем Комисије за категоризацију научних часописа Министарства науке и технологије Републике Српске од 11.06.2013. године, часопис „Безбједност–Полиција–Грађани“ налази се у другој категорији научних часописа у Републици Српској.

САДРЖАЈ

НАУЧНИ РАДОВИ

АКТУЕЛНА ПРИЈЕТЊА ТЕРОРИЗМОМ И ОКВИР РЕАГОВАЊА <i>Доц. др Миле Шикман</i>	5
ПОЛИТИЧКА БЕЗБЈЕДНОСТ БИХ <i>Доц. др Предраг Ђеранић</i>	25
КОРУПЦИЈА, НАЧИНИ ИСПОЉАВАЊА И СУЗБИЈАЊА У ЈАВНОМ СЕКТОРУ <i>Доц. др Бранка Савић</i>	43
УБИСТВО ПОЛИЦИЈСКОГ СЛУЖБЕНИКА – ЗАКОНОДАВСТВО РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ И УПОРЕДНО ЗАКОНОДАВСТВО <i>Проф. др Драган Јовашевић</i> <i>Проф. др Милена Симовић</i> <i>Доц. др Марина М. Симовић</i>	61
POLITICS OF NATIONAL SECURITY OF THE REPUBLIC OF MACEDONIA <i>Assistant Professor Tatjana Gerginova, PhD</i>	75
КАЗНА ЗАТВОРА ЗА ПРЕКРШАЈЕ <i>Доц. др Николина Грбић-Павловић</i>	87
ПОЈАМ, ОБИЉЕЖЈА И ПОЈАВНИ ОБЛИЦИ ПРИМАЊА И ДАВАЊА МИТА <i>Др Вељко Спремо</i>	97
ПРЕГОВАРАЊЕ КАО НАЧИН РЈЕШАВАЊА КРИЗНИХ СИТУАЦИЈА У МИНИСТАРСТВУ УНУТРАШЊИХ ПОСЛОВА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ <i>Др Жељко Мојсиловић</i> <i>Васо Јовановић</i>	113
ЗАСТУПЉЕНОСТ ФИЗИЧКОГ НАСИЉА МЕЂУ АДОЛЕСЦЕНТИМА (Социјално-психолошко истраживање) <i>Др Мирослав Ђурић</i>	133
УТИЦАЈ ПОЛА НА НИВО ДОЖИВЉЕНОГ СТРЕСА И СТИЛОВЕЊЕГОВОГ ПРЕВЛАДАВАЊА КОД ПОЛИЦИЈСКИХ СЛУЖБЕНИКА <i>Др Жана Врућинић</i>	145

ДЈЕЛАТНОСТИ ПРИПРЕМАЊА КРИВИЧНОГ ДЈЕЛА <i>Мр Драгана Васиљевић</i>	159
--	------------

СТРУЧНИ РАДОВИ

КОНТРОЛИСАНА ИСПОРУКА КАО МЕТОД СУПРОТСТАВЉАЊА ОРГАНИЗОВАНОМ КРИМИНАЛУ <i>Др Жељко Нинчић</i>	173
РАЗВОЈ И ПРИМЈЕНА ОДНОСА С ЈАВНОШЋУ У ПОЛИЦИЈИ <i>Др Драгиша Станишић</i>	193
СТРАТЕШКИ ДОКУМЕНТИ У СУПРОТСТАВЉАЊУ ОРГАНИЗОВАНОМ КРИМИНАЛУ КАО ПРИЈЕТЊИ БЕЗБЈЕДНОСТИ БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ <i>Мр Ахмед Кицо</i>	211
ПРОБЛЕМ ДОКАЗИВАЊА МОТИВА ЗА ИЗВРШЕЊЕ КРИВИЧНИХ ДЈЕЛА ПОЧИЊЕНИХ ИЗ МРЖЊЕ СА ОСВРТОМ НА КРИВИЧНА ДЈЕЛА ПОЧИЊЕНА ИЗ МРЖЊЕ ПРОПИСАНА КРИВИЧНИМ ЗАКОНОМ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ <i>Маријана Јокић, МА</i> <i>Жељко Кршић, МА</i>	225
ПРАВО НА ПРАВИЧНО СУЂЕЊЕ С ОСВРТОМ НА ПОСТУПАК ДЕЦЕРТИФИКОВАНИХ ПОЛИЦИЈСКИХ СЛУЖБЕНИКА У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ <i>Мр Душко Пена</i> <i>Далиборка Калабић</i>	239
ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА СИСТЕМА ЗА Е-УЧЕЊЕ НА MOODLE ПЛАТФОРМИ У МИНИСТАРСТВУ УНУТРАШЊИХ ПОСЛОВА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ <i>Андреа Симовић</i> <i>Драган Вучановић</i>	251
ЈЕМСТВО У ПРЕКРШАЈНОМ ПОСТУПКУ <i>Иван Д. Милић</i>	263
ПОСЕБАН РЕЖИМ ИЗВРШЕЊА КАЗНЕ ЗАТВОРА У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ <i>Мр Свјетлана Драговић</i> <i>Петар Гаговић</i>	275

**ВОЛУНТАРИЗАЦИЈА И КВАЗИКРИМИНАЛИСТИЧКА ПРАКСА
У ВЕЗИ СА УВИЂАЈЕМ**
Александар Миладиновић, мр 285

КРИВИЧНО ДЈЕЛО ТЕШКЕ КРАЂЕ У СТАРОМЕ ВИЈЕКУ
*Мр Предраг Поповић,
Миодраг Гајић* 299

ФЕНОМЕНОЛОГИЈА ПРИРОДНИХ КАТАСТРОФА
теоријско одређење и класификација природних катастрофа –
Владимир М. Цветковић, докторанд 311

**МАТЕРИЈАЛНОПРАВНИ ПОЈАМ КРИВИЧНОГ ДЕЛА ИЗНУДА
У КРИВИЧНОМ ЗАКОНОДАВСТВУ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ**
*Младен Вуковић, мр
Горан Благојевић, мр* 335

**КРИМИНАЛИСТИЧКОМЕТОДОЛОШКИ ПРИСТУП
ИДЕНТИФИКОВАЊУ ФИНГИРАНИХ САОБРАЋАЈНИХ НЕЗГОДА И
ВОЗАЧА У САОБРАЋАЈНИМ НЕЗГОДАМА**
Денис Пијетловић, МА 347

**ПОЈЕДИНИ КРИМИНАЛИСТИЧКИ АСПЕКТИ ЕКОЛОШКИХ
ДЕЛИКАТА**
Синиша Грумић, МА 357

ИЗ СТРАНЕ ЛИТЕРАТУРЕ

**ИНТЕРВЈУ ПЕТРЕ ШТУЈБЕР (PETERA STUIBER), НОВИНАРКЕ
АУСТРИЈСКОГ ДНЕВНОГ ЛИСТА СТАНДАРД (DER STANDARD) СА
ТОМАСОМ ФОЛКОМ (THOMAS VOLK), ОБЈАВЉЕН 15. НОВЕМБРА 2015.
ГОДИНЕ** 373

ПРИКАЗИ

**ПРИКАЗ КЊИГЕ АУТО-МАФИЈА (ТАЈНЕ СРПСКОГ ПОДЗЕМЉА И
АПОРИЈЕ НАЦИОНАЛНОГ СИСТЕМА БЕЗБЕДНОСТИ) АУТОРА ПРОФ.
ДР САШЕ МИЈАЛКОВИЋА, У ИЗДАЊУ СЛУЖБЕНОГ ГЛАСНИКА,
БЕОГРАД, 2014. ГОДИНЕ**
Др Миле Шикман 383

- УПУТСТВО АУТОРИМА - 387

Поштовани читаоци,

Чини ми велико задовољство објављивање новог двоброја 3–4/2015 часописа "Безбједност – полиција – грађани". На овај начин наставили смо десетогодишњу традицију и остали досљедни развоју стручне и научне мисли. Јасно је да и ово издање Часописа обилује како научним, тако и стручним радовима који афирмишу научна и стручна питања из области криминалистичких, безбједносних, правних и општеобразовних наука. Чланци објављени у овом броју усмјерени су ка изучавању најсложенијих и најинтересантнијих безбједносних проблема. Тиме је њихов научни и стручни допринос увелико већи. Публиковали смо радове који се односе на угрожавање тероризмом, кризно преговарање, угрожавање безбједности полицијских службеника, супростављање организованом криминалитету и сл., а ту су и незаобилазне рубрике *Из стране литературе* и *Прикази*. Поред наведеног, треба истаћи да је Уредништво Часописа са задовољством донијело одлуку да ће се већ од сљедећег броја омогућити и објављивање студентских радова чиме смо настојали да афирмишемо и будуће научне раднике.

Како је квалитет радова у нашем часопису императив, уредништво Часописа је несебично уложило и додатне напоре да се да се он додатно побољша. Наведено, поред већ остварених формалних критеријума јасно исказује наше опредјељење да часопис *Безбједност, полиција, грађани* у најскорије вријеме прерасте у часопис прве категорије. На крају, увјерени смо да ће и у овом двоборју Часописа сваки поштовалац науке пронаћи нешто за себе, и користимо прилику да овим путем упутимо отворен позив свим заинтересованим научним и стручним радницима да публикују своје чланке у нашем Часопису.

У Бањој Луци, 20. 11. 2015. године

Главни и одговорни уредник

Доц. др Миле Шикман

НАУЧНИ РАДОВИ

Доц. др Миле Шикман*

Апстракт: У историји тероризма ова појава је увијек била актуелна и изазивала је вишеструку пажњу јавности. Тако је насиље током Француске бурожоарске револуције (1789–1799) постало значајан њен чинилац, бомбашки напади су обиљежили период анархизма (током 19. вијека), отмице ваздухоплова су згражавале јавност од друге половине двадесетог вијека, а вјерски радикализам је постао особеност савременог доба (од краја 20. вијека). Ипак, чини се да је ова посљедња етапа у историјској генези тероризма превазишла до сада позната поимања ове појаве, при чему су посљедице далекосежније и утичу на цијелу међународну заједницу. Брутални терористички напади, истовремени на више континената, масовност жртава, на једној страни, и терористички колективитет који контролише одређену територију и становништво на њој кључне су особине “новог”, “модерног”, “савременог” тероризма. Заправо, тероризам данас је пријетња међународном миру и безбједности, што га сврстава у ред најтежих злочина. Такође, специфичност јесте и одговор тероризму, који увелико превазилази оквире националних држава, па и међународних ауторитета. Оно што је нарочито изражено јесте да одговор на актуелни тероризам јесте одговор на “ратни чин”, у којем доминантно учествују оружане снаге земаља (авијација, морнарица, крстареће ракете, итд.), а мање противтерористичке јединице које су биле симбол борбе против тероризма од 70-тих година прошлог вијека. У раду ће бити дат осврт на актуелни тероризам, манифестован прије свега кроз терористички колективитет под називом “Исламска држава”, те одговор на наведену пријетњу.

Кључне ријечи: тероризам, угоржавање, пријетња, изазов, ризик, одговор.

* Висока школа унутрашњих послова, Универзитет у Бањој Луци, email: nacelnik@education.muprs.org

УВОД

Тероризам представља изражен изазов глобалној безбједности и јавља се као глобални безбједносни проблем, ако се узме у обзир да је тероризам један од најопаснијих облика угрожавања безбједности држава, регија и међународне заједнице у цјелини и као такав представља увјерљиву пријетњу безбједности (и опстанку) поједних држава и глобалну пријетњу безбједности међународне заједнице (Мијалковски, 2004: 6). Истовремено, тероризам је и проблем националних држава, односно тероризам је криминални акт предвиђен кривичним законом. Томе су допринијели значајни геополитички догађаји и глобалне друштвене промјене као резултат тих догађаја (Шикман, 2011). Исто тако, врло је значајно тероризам посматрати са аспекта актуелности и његове могућности, с обзиром на промјењиво значење појма "тероризам", те сталне метаморфозе облика и начина испољавања терористичке активности.

Наиме, почетак деведесетих година прошлог вијека донио је драматичне и изненадне друштвене промјене на глобалном нивоу, које су се одразиле на све сфере друштвеног живота (политичку, економску, социјалну, културну, нормативну, моралну итд.) и које су, као такве, имале утицаја на разне друштвене појаве. Све ово довело је до појаве нових или актуелизације постојећих безбједносних изазова, ризика и пријетњи, међу којима се тероризам, а нарочито онај интернационалног карактера, наметнуо као главни безбједносни проблем. Међутим, оно што је карактеристично за тероризам, јесте да је он под утицајем глобалних друштвених промјена претрпио значајне измјене, што указује на актуелне и могуће терористичке активности. Тако је на сцени тероризам инспирисан идејама радикалног фундаментализма (радикални исламски фундаментализам), што га битно разликује од осталих облика тероризма, по начину и средствима извршења терористичких аката. Појављују се и специфични облици тероризма: првенствено је то актуелизација самоубилачког тероризма. Уз то, на глобалном безбједносном плану све више је изражено повезивање тероризма са организованим криминалитетом, који за посљедицу има појаву тзв. наркотероризма, сајбертероризма и других појавних облика тероризма. Поред овога, стално је присутна терористичка пријетња нуклеарним, хемијским и биолошким тероризмом, односно могућност да терористичке организације, као носиоци тероризма, дођу у посјед оружја за масовно уништење и да га употребе у терористичке сврхе. Такође, значајно је напоменути и нови начин организовања терористичких организација у тзв. терористичке мреже, односно у транснационалне терористичке колективитете и специфичности које доноси такав облик

организовања и дјеловања терористичких организација (Шикман, 2007). У прилог наведеној тези свједочи и нови облик терористичког организовања који подразумеива и контролу одређене територије, становништва на тој територији и успостављање одговарајућег облика власти на том подручју. Овакав развој ситуације представља нову фазу терористичког дјеловања, с обзиром на то да је једна терористичка организација успоставила контролу над одређеном територијом и становништвом на тој територији (мисли се на нови терористички колективитет – Исламску државу). Заправо, данас живимо у ери у којој тероризам привлачи константну пажњу (Hipp, 2015).

СХВАТАЊЕ ТЕРОРИЗМА – ТРАДИЦИОНАЛНО VS АКТУЕЛНО

Схватање тероризма деценијама представља извор неспоразума међу државама, због чега ни данас нема заједничког става о дефиницији тероризма¹. О овом проблему водећи међународни ауторитети и стручњаци имају опречне ставове. С обзиром на наведено, тероризам се често схвата као облик угрожавања безбједности, облик политичког насиља, или пак као облик криминалитета. Наука безбједности тероризам категорично као облик угрожавања безбједности појединих држава, региона, па и међународне заједнице, без обзира на то да ли се ради о унутрашњим или спољним облицима угрожавања безбједности, односно оружаним или неоружаним облицима угрожавања безбједности државе². Поред тога, нестанак биполарне подјеле свијета, појава интензивних миграција, револуције у комуникацијама, могућности брзог путовања, слободног протока технологија (укључујући и војне), веће порозности граница, великог јаза између различитих култура, вјера и идеологија, довели су до настанка нових безбједносних

1 На сложеност овог проблема указује и чињеница да ни у оквиру Уједињених нација нема сагласности о овом питању. Чини се да је проблем у схватањима по којима је један те исти облик насиља за неке тероризам (а његов носилац терориста), а за друге борба за слободу (чији је актер борац за слободу) – *one man's terrorist is another man's freedom fighter* – што је једна од најтежих препрека у борби са тероризмом (Ganor, 2002).

2 Према мјесту настанка тероризма, као облика угрожавања, може се извршити класификација тероризма на онај који је организован, усмјераван и долази споља (ван територије државе) и оне облике тероризма чији се основни узроци и носиоци налазе унутар земље (унутрашњи). Практична искуства показују да данас осим чисто спољних и чисто унутрашњих облика испољавања тероризма, има и оних облика тероризма који се нпр. дешавају унутар земље и ту се налазе његови носиоци, али се његови инспиратори, финансијери и планери налазе ван државе (елементи иностраности). Тероризам је увијек оружани облик угрожавања безбједности државе (спољњи и унутрашњи).

изазова, ризика и пријетњи безбједности, који нису више само прост збир чинова (аката) угрожавања. Такво стање се у великој мјери одразило и на природу тероризма.

Поред наведеног, тероризам се схвата и као облик политичког насиља³, и то као сложен облик политичког насиља. Када се даље настоји схватити тероризам као облик политичког насиља, треба направити разлику између различитих политичко-идеолошких ослонаца тероризма (Савић, Стајић, 2006: 213). У сваком насилном политичком чину, укључујући и тероризам, садржано је и рационално и ирационално у сразмјери релевантној односу нужности интервенције у постојеће и нивоу достигнуте свијести о могућностима и начину те интервенције. Терористичко насиље преноси политичку поруку, јер се ради о смишљеном коришћењу или пријетњи симболичким насиљем са циљем политичке смјене. Терористичке намјере иду даље од уништења материјалних ресурса, први објект је, у ствари, јавност, на чију реакцију терористи рачунају у реализацији својих политичких циљева. Може се сматрати да терористичке акције зависе од политичких одлука. Као активност са сврхом, тероризам је резултат одлуке о политичкој оправданости коју доноси терористичка организација. Она врши прорачуне за доношење одлука које су предвидиве, на бази унутрашњих вриједности и регулативних процедура за доношење одлука. Колективно се тероризам посматра као логично средство за достизање жељених одлука (Crenshaw, 2003).

"Либерални" тероризам седамдесетих година и данашњи "глобални" тероризам имају заједничко само име и циљ, док се њихови домени, деструктивност, бруталност и жртве које носе, разликују у великој мјери. Исто тако промијењена је структура тероризма осамдесетих година, будући да је нестало спонзорство и подршка суперсила и других држава терористичким групама истог идеолошког основа. Поред тога, дошло је до ширења националног и етничког сепаратизма, као посљедица премјештања становништва, неравномјерног демографског развоја, избјеглиштва и других облика миграција становништва. Исто тако, примјетно је јачање вјерског фанатизма и вјерске индоктринације појединих потенцијалних терориста. Такву тенденцију прати повећање

3 Политичко насиље је дјелатност којом се неки чин, активност, радња или процес отпочињу, врше или заустављају, односно одржавају или разарају насупрот вољи и интенцији остварења интереса и задовољења потреба објекта насиља уколико је он свјестан, односно насупрот његовој унутрашњој (природној) структури или законитостима, уколико се не ради о човјеку. Политичко насиље је директна или индиректна примјена силе у сфери политике и политичког, као и директна или индиректна примјена силе над свијешћу, тијелом, животом, вољом или материјалним добрима стварног или потенцијалног, односно претпостављеног политичког противника (Симуновић, 1989: 27).

тероризма религиозне провенијенције, који настоји да вјерска осјећања народа и одређених интелектуалних средина приврежених одређеној вјери повеже с фрустрацијама сиромашних и понижених и да на тој основи организује отпор према одређеним (обично другим) друштвеним и религијским групама. Такође, развој информативних технологија омогућио је изузетно брзо ширење вијести о терористичким нападима, чиме ефекти тероризма добијају на значају, што као резултат даје већу спектакуларност акција и остваривање принципа економичности у смислу утрошка средстава и оствареног циља. Тиме долазимо до новог појма – који је већ заживио у безбједносној терминологији, а то је појам транснационалне пријетње, којом нису угрожене само поједине државе, већ и читава међународна заједница. Практично не постоји држава која за себе може рећи да је директно или индиректно ван утицаја тих безбједносних пријетњи (Стајић, 2006).

ГЛОБАЛНА ТЕРОРИСТИЧКЕ ПРИЈЕТЊА

Међу теоретичарима савремених међународних односа постоји висок степен сагласности да тероризам, посебно међународни тероризам, представља глобалну безбједносну пријетњу⁴, посебно тероризам инспирисан идејама радикалних религијских покрета (Бајагић, Манојовић, 2003: 48–49). Поред тога, све је већа пријетња од коришћења оружја за масовно уништење у терористичке сврхе (нуклеарни, хемијски и билошки тероризам), као и повезаност тероризма са организованим криминалитетом и корупцијом, појава наркотероризма, злоупотреба савремених информатичких технологија у терористичке сврхе (сајбертероризам) и друго (Шикман, 2007; Бајагић, Манојовић, 2003). Глобални тероризам карактерише масовност, како његове примјене, тако и масовност по броју жртва које он са собом носи. Због тога је страх од глобалног тероризма попримио глобалне размјере, што је непознато у досадашњем развоју тероризма као облика угрожавања безбједности.

Глобални тероризам карактерише глобална терористичка радикализација као процеса у ком појединац постепено прихвата терористичко насиље као могућ, можда чак и легитиман, начин дјеловања. То на крају може, али не мора, навести ту особу да заговара,

4 Поред тероризма, као глобални безбједности изазови, ризици и пријетње наводе се још трговина наркотицима, пролиферација оружја за масовно уништење, организовани криминалитет, регионални сукоби, непланска експлоатација и уништавање природних извора (хране и сировина) и глобалне животне околине, корупција и прање новца, убрзани прирашај свјетске популације и проблеми њеног здравља, итд.

подржава или учествује у тероризму. Терористичка радикализација може настати у најразличитијим околностима, на различите начине и различитом брзином. Сваки случај терористичке радикализације и врбовања за тероризам проистиче из јединственог пресека средине која је омогућила такву радикализацију, личних околности и психологије датог мушкарца или жене. Терористичка радикализација и врбовање за тероризам не настају у вакууму. Требало би их посматрати као интерактивни процес између појединца и спољних утицаја, укључујући ту и оне који пропагирају тероризам и врбују за тероризам, шира друштвена кретања, као и акције државних органа. Термини "самоусмјерена" или "самоиницијативна" радикализација често се користе у случајевима када постоји минимални степен интеракције са људима који активно настоје да радикализују и врбују одређеног појединца. Терористичка радикализација посредством интернета постала је посебан и све већи разлог за забринутост земаља у цијелом подручју међународне заједнице, а и шире. Она се повезује са појавом тзв. терориста самотњака или самоиницијативних, који наизглед дјелују самостално, без икаквог јасног спољашњег усмјерења или подршке. Терористичка радикализација је динамичан процес: он се може убрзати, можда и успорити, а у неким случајевима и преокренути. У том погледу, корисно је разликовати факторе гурања и факторе привлачења (Silke, 2003). Одређени фактори, као што је харизматично лице које врбује друге за тероризам, могу имати привлачну моћ, вукући појединца путем насилне радикализације. Други фактори, као што је доживљавање насиља, укључујући оног од стране државних агената, могу учинити појединца подложнијем привлачности тероризма, гурајући га ка насилној радикализацији.

Савремени/глобални тероризам је трагедија данашњег свијета. Јер, умјесто даљег људског прогреса, услиједио је прогрес тероризма с перспективом новог тзв. "асиметричног рата" (употреба нуклеарног оружја, бомбардовање са велике дистанце, рушење саобраћајница, рафинерија и индустријских центара, бомбе са осиромашеним уранијумом и др.). У социјалним околностима су бројни стимулатори тероризма, а највећи у великој неједнакости богатства и других моћи између развијених и у развоју заосталих земаља, антагонизма који произлазе из религијских, традиционалних и других особености. Тек онда се може говорити о тероризму "лудо храбрих" или очајника (Ранковић, 2005).

ТЕРОРИСТИЧКИ КОЛЕКТИВИТЕТ – ИСЛАМСКА ДРЖАВА

У посљедњих неколико година у центру пажње је терористички колективитет који се назива “Исламска држава⁵” и који представља глобалну и до сада највећу пријетњу свјетском миру и безбједности⁶. Сам назив⁷, који носи и одређену политичку поруку, указује да се не ради о класичној терористичкој организацији, која има одређену структуру и чланство, већ о терористичком колективитету који поред тога контролише и одређено подручје⁸ и становништво на њему⁹. Оно што је слично са осталим терористичким групама, прије свега Ал Каидом, јесте да протежира идеологију глобалног џихада (Bunzel,

5 Исламска држава коријене води од јорданског терористе Abu Musaba al Zarqawi-ја, који се сматра оснивачем и инспиратором наведене идеологије од 2003. године (2004. године основао је Ал Каиду у Ираку), када су почели да пристижу први страни терористички борци. Након тога је 2006. године основана Исламска држава Ирака, коју је основао Abu Omar Baghdad, све до 2012. године, када долази до разлаза са Ал Нусра фронтом и формирања Исламске државе Ирака и Сирије (посљедња ријеч се тумачи и као „Шам”, што је старо арапско име за оно што се на Западу означава као Левант). Коначно, у јуну 2014. године наведена група успоставља Калифат и мијења име у Исламска држава (the Islamic State -IS).

6 Наведена констатација произилази из преамбуле Резолуције 2249 Савјета безбједности Уједињених нација, која гласи: “Имајући у виду да, по својој насилној екстремистичкој идеологији, својим терористичким актима, наставља са бруталним систематским и распрострањеним нападима, усмјереним против цивила, кршењем међународног хуманитарног права и кршењем људских права, укључујући и она на вјерској или националној основи, те уништавањем културног наслеђа и трговином културним добрима, али и контролом над значајним дијеловима природних ресурса широм Ирака и Сирије, те регрутовањем и обуком страних терористичких бораца чија пријетња утиче на све регионе и државе чланице, чак и оне далеко од конфликтних зона, Исламска држава у Ираку и Леванту (ИСИЛ, такође познат као Да’есх) представља глобалну и јединствену пријетњу међународном миру и безбједности (Resolution 2249, 2015).

7 Без обзира на то што у њеном називу има ријеч држава, као и на чињеницу да посједује атрибуте државе (територија, становништво, власт), не може се говорити о држави као сувереном тијелу, јер не само да није међународно призната нити од једне друге државе, већ и нема прецизно утврђене границе.

8 Од октобра 2014. године Исламска држава контролише подручје од сјевера Алепа (Сирија) до југа Багдада (Ирак), а од већих градова контролише Раку у Сирији и Мосул у Ираку, те претендује и на остале територије на Блиском истоку, укључујући Либан, Египат и друге земље. На наведеном подручју је увела своја правила и администрацију, као и успоставила савезе са многим локалним сунитским племенима, војскама и милицијама које дјелују на том подручју. Процењује се да територија коју контролише има величину Велике Британије (Barrett, 2014).

9 Процјене о броју људи које живе на подручју које контролише Исламска држава варирају од шест до осам милиона (око 2,5 милиона у Сирији и око 4,5 милиона у Ираку). Поред тога, доступни подаци указују на то да су многи напустили наведено подручје (Malas, N., Abi-Habib, M. 2014).

2015), само на много опаснији, бруталнији и другачији начин. На основу доступних података може се закључити да овај терористички колективитет карактерише ригидна идеологија и екстремизам, бруталност у терористичком дјеловању, укључујући терористичке акте, герилско ратовање и војне акције, администрацију, регрутовање и финансирање, као и медијску пропаганду, прије свега путем интернет технологија.

Идеологија – овог терористичког колективитета је радикално и редуccionистичко салафистичко тумачење ислама и његове политичке улоге у друштву, те коришћење терористичких метода као средства остваривања циљева овога покрета (Софтић, 2014). С тим у вези ова група се прогласила „калифатом” (или „халифатом”), и именовала свог вођу Абу Бакр ал Багдадија за калифа, па према томе и законитог насљедника Мухамеда, чиме је потврдила да је њена амбиција да одцијело свијета направи „чисту” (правовјерну) исламску државу, засновану на принципима дословног тумачења Курана (Мишић, 2015). Заправо, тежи се успостављању транснационалне наддржавне муслиманске заједнице, која не признаје традиционалне државе, нити други политички ауторитет осим свог самопроглашеног калифа (Barrett, 2014). Због тога екстремно насиље примјењује не само према невјерницима (хришћанима, шиитима, мистицима, Курдима, Језидима и другим вјерским и етничим мањинама), већ и према неистомишљеницима исламске вјероисповијести, што генерише још један секташки рат у региону (Weiss, Hassan, 2015). Уједно, ово је кључно разликује од сличних радикалистичких терористичких организација, које су углавном биле усмјерене против других религија¹⁰.

Терористичко дјеловање – одликује бруталност и окрутност у вршењу терористичких активности, које су усмјерене не само на подручје на којем дјелује, већ и ван тог подручја. Само у току 2015. године одговорни су за више од 20 терористичких напада, у којима је страдало више од 700 људи¹¹. Поред тога, терористичко дјеловање одликује војна стратегија

---

10 Једна разлика између Исламске државе и других исламистичких и дихадистичких покрета (укључујући Ал Каиду) јесте нагласак на есхатологији и апокалиптицизму, и вјеровању да је долазак имама Махдија (који ће владати прије краја свијета и ослободити свијет од зла) близу. Исламска држава вјерује да ће поразити „војску Рима“ у граду Дабику у сјеверној Сирији у оквиру испуњења пророчанства. Пратећи своје тумачење Хадиса дванаест насљедника, Исламска држава вјерује да ће бити још само четири легитимна калифа након ел Багдадија. (Matougi, 2014; Wood, 2015).

11 Тако је у терористичким нападима: у Паризу, Француска (13. новембра) убијено најмање 132 људи; Бејруту, Либан (12. новембра), 43 човјека; Синаји, Египат (31. октобар), 224 људи; Аби, Саудијска Арабија (8. август), 15 људи; Кувајту, Кувајт (26. јун), убијено 27 људи; Сусу, Тунис (26. јун), убијено 38 људи; Сани, Јемен (20. и

која се манифестује не само у тактици дјеловања, већ и коришћења војне опреме и наоружања. Дакле, у питању је комбинација класичне терористичке тактике, укључујући масовно коришћење самоубилачког тероризма, до примјене војне вјештине и наоружања, као што су тенкови и артиљеријско оруђе¹².

Регрутација – Према процјенама Уједињених нација из 2014. године, више од 15.000 људи из преко 80 земаља је учествовало у страним терористичким акцијама (Report and Recommendations submitted pursuant to resolution 2170, 2014), док се према посљедњим подацима из марта 2015. година тај број попео на 25.000 и 30.000 људи из више од 100 земаља, који су напустили матичне земље и придружили се терористичкој групи Ал Каида и ИСИЛ-у у Ираку и Сирији, као и другим земљама, при чему активно учествују у терористичким активностима, укључујући непосредне терористичке нападе, терористичку обуку, регрутовање за тероризам и слично (Davis, 2014). Дакле, евидентан је пораст пријетње страних терористичких бораца, односно појединаца који путују у друге државе ради вршења, планирања, припремања или учешћа у терористичким актима или пружања или примања терористичке обуке и регрутовања за тероризам. Поред тога, страни терористички борци (чланови сомалијске дијаспоре из Сједињених Америчких Држава и европских земаља) дјелују у Сомалији у којој подржавају терористичке активности Ел Шабаб (al-Shabaab) терористичке групе, док у Нигерији подржавају терористичку организацију Боко Харам, а долазе из сусједног Камеруна, Чада и Негера (Davis, 2014).

Администрација – је важно питање у опстанку Исламске државе, које има два главна циља: први, успостављање салафистичког/такфирског концепта савршене владе и други, придобијање подршке већине становништва за тај облик владавине. У организацији администрације прати хијерархијски модел војне структуре, тако да поред централне

17. јун), у два напада убијено 6 људи; Џеди, Саудијска Арабија (22. мај), 21 човјек; Сириту, Либија (20. мај), 23 човјека; Џалалабаду, Авганистан (18. април), 34 људи; Синаји, Египат (2. април), 17 људи; Сани, Јемен (21. март), 137 људи; Тунису, Тунис (18. март), убијено 22 људи; Либији (15. фебруар), 21 човјек; Сани, Египат (29. јануар), 27 људи; Триполију, Либија (27. јануар), 10 људи; Паризу, Француска (7. јануар), 17 људи; Арару, Саудијска Арабија (5. јануар), 3 људи. (Gamino, Berkowitz, Lu, 2015).

12 Према Извјештају Уједињених нација, Исламска држава располаже сасвим "солидним" наоружањем. Ријеч је најприје о оружју отетом од поражених дијелова ирачке и сиријске војске, при чему је већи дио тог наоружања из донација и помоћи разним групама на том подручју. У том извештају констатује се и да Исламска држава има противавионске ракете средњег домета, укључујући и ракете типа „стингер“, које се испалују с рамена, артиљеријско оруђе, тенкове Т-55 и Т-72, америчке "хамер" транспортере, нове камионете "тојоте" итд. Наведени извештај о борбеној готовости Исламске државе констатује да су јој резерве оружја и муниције довољне за наредне двије године (Report and Recommendations submitted pursuant to resolution 2170, 2014).

власти, постоје и покрајинске, као и локалне структуре. Посебна пажња се посвећује безбједности и кажњавању, вјерском образовању и племенским пословима. Заправо, експлоатација религије и као средства администрације и мотивације с једне стране и као средства контроле с друге стране, битан је дио администрације Исламске државе (Barrett, 2014).

Финансирање – је значајна особеност овог терористичког колективитета с обзиром на начин финансирања и процијењене финансијске ефекте¹³. Главни извори финансирања укључују илегалну трговину нафтом, изнуде и крађе, илегалну продају културног блага, отмице за откуп, донације, злоупотребе путем банкарског система, као и друге изворе. Наиме, у почетку то су биле донације богатих Арапа из земаља са сопственим интересима и калкулацијама у регионалној прерасподјели моћи али, постајући квазидржава, Исламска држава је развила и свестране механизме финансијске самодовољности (Мишић, 2015). Данас овај колективитет контролоше скоро 60% сиријских нафтних капацитета и седам великих налазишта у Ираку, при чему производи између 30.000 и 60.000 барела дневно¹⁴. Поред криминалних активности, Исламска држава приходе стиче и од “легалних” послова, као што је опорезивање економских дјелатности на подручју које контролише, те наплаћивање путарине у саобраћајној инфраструктури.

Медијска пропаганда – је такође специфичност овог терористичког колективитета, која се састоји у масновном коришћењу свих расположивих облика комуникације. У првом реду мисли се на злоупотребе интернета и друштвених мрежа¹⁵. Коришћење медијских ресурса служи како за промоцију џихад-салафистичке идеологије, тако и за регрутацију нових страних терористичких бораца.

ОДГОВОР ГЛОБАЛНОМ ТЕРОРИЗМУ

Одговор глобалном тероризму је свакако глобалног карактера. Будући да је питање страних терористичких бораца нарочито изражено од 2013. године, Савјет безбједности Уједињених нација је дјеловао и у том

13 Према доступним подацима процијењено је да Исламска држава дневно остварује приход од око 3 милиона долара, док на годишњем нивоу то износи између 1,3 и 2 милијарде америчких долара (Chulov, 2014).

14 Уколико је пак продају по изузетно ниским цијенама од 25 до 50 долара по барелу, онда је јасно како обезбјеђују дневни приход од 2 до 3 милиона долара (Bunzel, 2015).

15 Најдоминатнији облик комуникације Исламска држава остварује путем дрштвене мреже Twitter и You Tube канала, али није занемариво ни коришћење веб сајтова, који прије свега служе за пропагандну дјелатност и регрутовање нових теористичких бораца.

правцу. Тако је својом Резолуцијом 2170 од 15. августа 2014. године указао на опасност од страних терористичких бораца и њиховог финансирања, те затражио од држава чланица да предузму активније мјере на кажњавању учествовања у страним терористичким активностима и финансирању њиховог путовања и учећа у тероризму, као и регрутацији нових страних терористичких бораца (Resolution 2170, 2014)¹⁶. Такође значајно је навести да је Савјет безбједности Уједињених нација 24. септембра 2014. године усвојио Резолуцију 2178 којом се од држава чланица УН захтијева да инкриминишу путовање у иностранство у терористичке сврхе те финансирање и олакшавање таквог путовања (Resolution 2178, 2014). Овом Резолуцијом "страни терористички борци" одређују се као појединци који путују у државе које нису мјесто њиховог пребивалишта и немају њихово држављанство у сврху извршења терористичких аката, планирања, припреме или учешћа у њима, као и пружање или примање обуке за терористе у контексту оружаних сукоба¹⁷. Такође, Резолуцијом се позива на бољу међународну сарадњу у борби против овог облика тероризма, као и спречавање радикализације, насилног екстремизма и превенције тероризма. Наведене двије Резолуције донесене су под поглављем VII Повеље УН-а, које дозвољава употребу војне силе против страна на које се ова резолуција односи у складу са чланом 42, поглавље VII.

Међутим, у практичној примјени ових мјера уочени су значајни изазови, посебно у погледу прикупљања и обезбјеђивања доказа. Савјет безбједности је организовао конференцију на којој су учествовали тужиоци из различитих региона и правних система у Валети, Малта, 15–17. децембра 2014. године, на којој је усвојен и Извјештај Савјета безбједности који сумира дискусије и широке закључке ових разматрања (Report, 2014). Поред наведеног, Савјет безбједности Уједињених нација усвојио је и Резолуцију 2195

---

16 Према овој резолуцији, прилив страних бораца у терористичкој организацији Исламска држава у Ираку и Левенту, Фронту Ал-Нусра и терористичкој организацији Ал-Каида, као и било којој групи повезаној са Ал-Каидом, распламсава сукоб и доприноси ширењу насилног екстремизма.

17 С тим у вези од земаља чланица се тражи инкриминација, кривично гоњење и кажњавање: (а) њихових држављана који путују или покушавају да путују у неку другу државу која није њихово пребивалиште нити имају њено држављанство у сврху извршења, планирања, припреме и/или учешћа у терористичким актима и/или пружању терористичке обуке; (б) намјерног пружања или прикупљања, на било који начин, директно или индиректно, финансијских средстава са намјером да се користе како би се финансирала путовања појединаца који путују у стране државе ради извршења, планирања, припремања и/или учешћа у извршењу терористичких аката или пружања или примања терористичке обуке; (ц) намјерно омогућавање лакшег путовања таквих лица (Resolution 2178, 2014).

од 19. децембра 2014. године којом се позивају земље чланице на јачање међународне и регионалне сарадње у борби против тероризма и изградњу јачих капацитета за борбу против тероризма и координацију путем Уједињених нација (Resolution 2195, 2014). Наведеној Резолуцији претходио је панел високог нивоа¹⁸, који је одржан 19. новембра 2014. у организацији Савјета безбједности Уједињених нација, на којем је потврђено да је насилни екстремизам вишедимензионалан изазов који има социоекономске узроке које је потребно ријешити.

Током 2015. године Савјет безбједности Уједињених нација усвојио је још три Резолуције (Resolution 2199; Resolution 2214; Resolution 2249) које директно третирају Исламску државу, проглашавајући је пријетњом међународном миру и безбједности без преседана. Посебно је важна Резолуција 2249 из новембра 2015. године, у којој се оцјењује да Исламска држава “представља глобалну и до сада највећу пријетњу свјетском миру и безбједности” и истиче одлучност Савјета безбједности да се “свим средствима бори против те пријетње” (Resolution 2249, 2015).

Европска унија посљедњих неколико година сусреће се са новом терористичком пријетњом која се састоји у томе што држављани земаља чланица Европске уније путују на различите локације ради учешћа у терористичким активностима, а потом се враћају у матичне земље, доносећи са собом не само непосредну пријетњу терористичким нападом, већ и радикализацију и индоктринацију других грађана, те њихову регрутацију за тероризам. У том смислу Европска унија се од 2013. године активно укључила у рјешавање овог питања. Тако је Савјет за правосуђе и унутрашње послове у јуну 2013. постигао договор о низу приједлога дјеловања које је представио координатор Европске уније за борбу против тероризма, а који је обухватао четири главна аспекта¹⁹: потребу за заједничком процјеном појаве младих Европљана који одлазе у Сирију; мјере којима би се млади спријечили да одлазе у Сирију или којима би им се нудила помоћ након повратка; откривање путовања и кривичноправни одговор и сарадња с трећим земљама. Затим је Европска комисија, у свом Саопштењу из јануара 2014. године (Communication, 2014), указала на даље ширење радикализације, те неопходност спровођења мјера на спречавању ширења и сузбијању радикализације, а нарочито коришћењем капацитета Мреже за

---

18 UN, Security Council, High-level debate to counter foreign terrorist fighters, 19 November 2014, New York, доступно путем интернета: http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=49381#.VUUtEK_mqqkq, приступљено 20.11.2015.

19 Justice and Home Affairs, 3244th Council meeting, Luxembourg, 6 and 7 June 2013, Council Of The European Union. Доступно путем интернета: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/jha/137407.pdf, приступљено 17.04.2015.

подизање свијести о радикализацији²⁰. Након тога су, на састанку министара унутрашњих послова у јулу 2014, министри²¹ одобрили низ мјера усмјерених на сузбијање одласка држављана земаља чланица Европске уније у Сирију и Ирак. Потом су на састанку Европског савјета у августу 2014. државе чланице позване на убрзано спровођење мјера у тим четирима приоритетним подручјима, те на приједлоге за додатно дјеловање²². Затим су се у октобру 2014. министри правосуђа и унутрашњих послова сложили о потреби за побољшањем правосудних мјера, нарочито за ажурирањем Оквирне одлуке о борби против тероризма и за бољом размјеном информација, уз нагласак на улози Европола и Евроџаста²³. Посебно се указује на значај проширења пописа терористичких кривичних дјела²⁴ како би се сузбила пријетња страних бораца шира од оне садржане у Оквирној одлуци (2002. и 2008. године), као и чињеницу да због недостатка заједничкога кривичноправног приступа и заједничких минималних норми на нивоу Европске уније пријети опасност пропуста у кривичном прогону. Исто тако указује се на значај међународне правне помоћи и размјене најбоље праксе с обзиром на прикупљање доказа²⁵. Потом су на састанку одржаном 20. октобра 2014. министри спољних послова усвојили стратегију Европске уније за борбу против

---

20 Мрежа за подизање свијести о радикализацији (Radicalisation Awareness Network – RAN) основана је 9. 9. 2011. године, као одговор Европске уније на повећан степен радикализације и насилног екстремизма њених грађана, њиховог одласка на страна ратишта, те повратка у матичне земље Европске уније. Види опширније: European Commission, Migration and Home Affairs, Networks, Radicalisation Awareness Network – RAN. Доступно путем интернета: http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/networks/radicalisation_awareness_network/index_en.htm, приступљено 07.05.2015.

21 Justice and Home Affairs, 3319th Council meeting, Luxembourg, 5 and 6 June 2014, Council Of The European Union. Доступно путем интернета: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/jha/143119.pdf, приступљено 17.04.2015.

22 Special meeting of the European Council (30 August 2014), European Council, Brussels, 30 August 2014, EUCO 163/14. Доступно путем интернета: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/144538.pdf, приступљено 17.04.2015.

23 Justice and Home Affairs, 3336th Council meeting, Luxembourg, 9 and 10 October 2014, Council Of The European Union. Доступно путем интернета: <http://www.consilium.europa.eu/en/meetings/jha/2014/10/09-10/> приступљено 17.04.2015.

24 Прије свега се обухватање радњи повезаних са путовањем страних бораца, за које се Резолуцијом Савјета безбједности Уједињених нација 2178 (2014) од држава чланица захтијева да их криминализују.

25 Према стајалишту Евројуста, прикупљање и употреба доказа у односу на стране борце представља практичне и правне изазове: доказе с ратишта у Сирији и Ираку тешко је добити, прикупљање и употреба доказа који се заснивају на интернету захтјевно је, прекогранична правна помоћ често је нужна како би се добио приступ доказима (страни борци пролазе кроз друге земље, пружатељи интернетских услуга можда се налазе у иностранству). (Eurojust, 2014).

тероризма и страних бораца, посебно у Сирији и Ираку²⁶, којом су потврдили подршку коју Европска унија даје међународним напорима како би се поразио ИСИЛ.

Затим је 11. јануара 2015. године у Паризу 11 министра унутрашњих послова земаља чланица усвојило заједничку изјаву у којој је договорено поштравање надзора “зоне Шенгена” и снажно ојачавање сарадње да би се спријечило кретање терориста и њихова пропаганда преко интернета (Paris statement, 2015). Након тога је Савјет за правосуђе и унутрашње послове, на неформалном састанку у Риги 29. јануара 2015. године, водио детаљну расправу о борби против тероризма, а објавио је и заједничку изјаву у којој су се министри сложили у оцјени потребе за убрзањем и оснаживањем спровођења постојећих инструмената, као и потребе за наставком рада у неколико кључних подручја²⁷. Потом је Савјет Европске уније 9. фебруара 2015. године усвојио Закључке о борби против тероризма којима позива на јачање партнерства са кључним земљама у борби против тероризма, јачање капацитета, унапређење међународне сарадње и рјешавање кључних фактора и тренутних криза (Council conclusions, 2015). Ипак, посебна пажња посвећена је борби против радикализације и насилног екстремизма, која се огледа у подршци међународним иницијативама за борбу против радикализације и тероризма, побољшању стратешке комуникације, развоју стратегије информисања у арапском свијету, те узимању у обзир све чешће злоупотребе интернета у сврху радикализације. Затим је на неформалном састанку шефова држава или влада одржаном у Бриселу, 12. фебруара 2015. усвојена Изјава чланова Европског савјета, којом се, поред гарантовања безбједности грађана и сарадње са међународним партнерима, посебно указује на спречавање радикализације и

26 Outline of the counter-terrorism strategy for Syria and Iraq, with particular focus on foreign fighters, (OR. en) 5369/15, Council of the European Union, Brussels, 16 January 2015. Доступно путем интернета: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-5369-2015-INIT/en/pdf>, приступљено 15.04.2015.

27 Та подручја укључују: радикализација и регрутовање, сарадња с интернетском индустријом на уклањању екстремистичких садржаја, осмишљавање ефикасних материјала за супротстављање терористичкој пропаганди, спречавање радикализације у затворима, откривање путовања, доношење оквира Европске уније за регистар путника, израда законског оквира о сцхенгенским границама како би се омогућиле системске провјере грађана Европске уније на спољним границама, размјена информација (побољшање сарадње путем Европола и Евројуста, боље искориштавање потенцијала Сцхенгенског информацијског Система), спречавање развоја терористичких капацитета (сузбијање незаконите трговине ватреним оружјем и борба против финансирања тероризма), као и заједнички унутрашњи и спољњи напори кроз јачање сарадње са стратешким партнерима (Riga Joint Statement, 2015).

очување вриједности кроз предузимање одговарајућих мјера за откривање и уклањање интернетских садржаја којима се подстиче тероризам или екстремизам, комуникацијским стратегијама којима се подстиче толеранција, недискриминација, основне слободе и солидарност у цијелој Европској унији, те развијање иницијативе у вези с образовањем, стручним оспособљавањем, могућностима запошљавања, друштвеном интеграцијом и рехабилитацијом у правосудном контексту, којима би се рјешавали фактори који доприносе радикализацији, између осталог у затворима (Statement, 2015).

Европска унија тренутно ради на изради нових правила за спречавање прања новца и финансирања тероризма, чији је циљ заштита грађана и унутрашњег тржишта Европске уније онемогућавањем искориштавања финансијских система Европске уније у терористичке сврхе и за прање новца. С тим у вези је и Став Савјета Европске уније²⁸ и Комуникација Комисије према Европском парламенту²⁹ од 29. априла 2015. године с циљем довршетка Директиве Европског парламента и Савјета о спречавању кориштења финансијског система у сврху прања новца или финансирања тероризма. Поред наведеног, Европска комисија је у Саопштењу од 28. априла 2015. године презентовала Европски програм безбједности за период 2015–2020, којим се подржава сарадња између држава чланица у неутралисању безбједносних пријетњи, те се појачавају заједничка настојања у борби против тероризма, организованог криминала и високотехнолошког криминала (Communication, 2015).

ЗАКЉУЧАК

Није тешко закључити да је глобална терористичка идеологија џихад-салафизма, која се шири више од 25 година, у посљедње двије

28 Position of the Council at first reading with a view to the adoption of a Directive Of The European Parliament And Of The Council on the prevention of the use of the financial system for the purpose of money laundering or terrorist financing, amending Regulation (EU) No 648/2012 of the European Parliament and of the Council, and repealing Directive 2005/60/EC of the European Parliament and of the Council and Commission Directive 2006/70/EC 5933/4/15 REV 4 ADD 1, Brussels, 28 April 2015. Доступно путем интернета: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-5933-2015-REV-4-ADD-1/hr/pdf>, приступљено 22.04.2015.

29 Communication From The Commission To The European Parliament pursuant to Article 294(6) of the Treaty on the Functioning of the European Union concerning the position of the Council on the adoption of a Directive of the European Parliament and of the Council on the prevention of the use of the financial system for the purpose of money laundering and terrorist financing, COM(2015) 188 final, Brussels, 27.4.2015. Доступно путем интернета: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-8468-2015-INIT/hr/pdf>, приступљено 15.04.2015.

година доживјела експанзију, што је резултирало успостављањем терористичког колективитета 2014. године под називом “Исламска држава”. И без упуштања у детаљну анализу вриједносних ставова и идеја којима се терористи руководе, организације и тактике коју предузимају, медијске пропаганде, јасно се види да злочини које врше улазе у круг најтежих кривичних дјела против човјечности, међународног мира и безбједности. Као такви не могу се оправдати било каквим политичким, филозофским, идеолошким, расним, етничким, вјерским или другим разлозима. Уједно, то је и основни аргумент да се одбаци поистовјеђивање тероризма са било којом националношћу, религијом или етничком припадношћу. Тероризам је једноставно злочин, и као такав треба да буде предмет адекватног одговора. Управо одговор на тероризам данас, показује експанзију коју је доживио овај негативни феномен, јер се против тероризма данас боре свјетске силе (Руска Федерација, САД, Француска итд.) оружаним снагама, а не класичним противтерористичким приступом. Заправо, тероризам данас јесте битан чинилац геополитике, што ће у будућности још више бити изражено.

Литература

- Бајагић, М., Манојловић, М. (2003). Тероризам – глобална безбједносна пријетња, *Зборник радова Тероризам у савременим условима*, Бања Лука: Висока школа унутрашњих послова.
- Barrett, R. (2014). *The Islamic State*. New York: The Soufan Group.
- BBC News. (2015). UN says '25,000 foreign fighters' joined Islamist militants, 2 April 2015. Доступно путем интернета: (<http://www.bbc.com/news/world-middle-east-32156541>), приступљено 15.05.2015.
- Bunzel, C. (2015). *From Paper State to Caliphate: The Ideology of the Islamic Stat*, Washington, D. C.: The Brookings Institution.
- Gamino, L., Berkowitz, B., Lu, D. (2015). What a year of Islamic State terror looks like, *The Washington Post*, Updated Nov. 15, 2015. Доступно путем интернета: <https://www.washingtonpost.com/graphics/world/islamic-state-attacks/>, приступљено 20. Новембар 2015.
- Ganor, B. (2002). Defining Terrorism – Is One Man’s Terrorist Another Man’s Freedom Fighter?, *Police Practice and Research*, Vol. 3, No. 4, pp. 287–304
- Davis, S. (2014). Responding to Foreign Terrorist Fighters. A Risk-Based Playbook for States and the International Community. *Policy Brief*, 11/2014. Global Center on Cooperative Security;
- European Commission, Migration and Home Affairs, Networks, Radicalisation Awareness Network – RAN. Dostupno putem intenreta: http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/networks/radicalisation_awareness_network/index_en.htm, приступљено 07.05.2015.

- Eurojust. (2014). Anti-terrorism: Eurojust in the European Parliament - Foreign Fighters in Focus. Доступно путем интернета: http://www.eurojust.europa.eu/press/News/News/Pages/2014/2014-11-06_LIBE-Committee-debate.aspx, приступљено 15.04.2015.
- Ранковић, М. (2004). Савремени/глобални тероризам: Социолошки приступ, *Социологија*, Vol. XLVI (2004), № 4.
- Malas, N., Abi-Habib, M. (2014). Group Pirates Oil, Exacts Tribute From Locals, Making It Among World's Richest in Terror, *The Wall Street Journal*, Updated Aug. 28, 2014, доступно путем интернет <http://www.wsj.com/articles/islamic-state-fills-coffers-from-illicit-economy-in-syria-iraq-1409175458>, приступљено 22.11.2015
- Mamouri, A. (2014). Why Islamic State has no sympathy for Hamas, *Al-Monitor*, Thursday, Nov. 19, 2015. Дотупно путем интернета <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2014/07/islamic-state-fighting-hamas-priority-before-israel.html#>, приступљено 20.11.2015.
- Мијалковски, М. (2004). *Тероризам*. Београд: Факултет цивилне одбране.
- Мишић, М. (2015), Шта све не знамо о Исламској држави, Политика, понедељак, 23. 11. 2015, доступно путем интернета: <http://www.politika.rs/scc/clanak/343942/Svet/Sta-sve-ne-znamo-o-Islamskoj-drzavi>, приступљено 23.11.2015.
- Paris statement of 11 January 2015, Paris, January 11, 2015. Доступно путем интернета: http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-is-new/news/news/docs/20150111_joint_statement_of_ministers_for_interior_en.pdf, приступљено 15.04.2015.
- Riga Joint Statement following the informal meeting of Justice and Home Affairs Ministers in Riga on 29 and 30 January, доступно путем интернета: https://eu2015.lv/images/Kalendars/IeM/2015_01_29_jointstatement_JHA.pdf, приступљено 15.04.2015.
- Report on the sixth prosecutors' seminar on bringing terrorists to justice, held in Valletta from 15 to 17 December 2014. Дуступ путем интернета: http://www.un.org/en/sc/ctc/docs/2015/S_2015_123_EN.pdf, приступљено 22.05.2015.
- Resolution 2170 (2014): Foreign Terrorist Fighters, Terrorist Financing, Sanctions S/RES/2170 (2014). Доступно путем интернета: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N14/508/49/PDF/N1450849.pdf?OpenElement>, приступљено 22.11.2015.
- Resolution 2178 (2014): Condemning Violent Extremism, Underscoring Need to Prevent Travel, Support for Foreign Terrorist Fighters, adopted unanimously on 24 September 2014, доступно путем интернета: http://www.un.org/en/sc/ctc/docs/2015/SCR%202178_2014_EN.pdf, приступљено 22.11.2015.
- Resolution 2195 (2014): International and regional cooperation and Capacity-building and the UN coordination, S/RES/2195 (2014), dostupno putem

- interneta: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N14/708/75/PDF/N1470875.pdf?OpenElement>, приступљено 22.11.2015.
- Resolution 2199 (2015): Threats to international peace and security caused by terrorist acts, S/RES/2199 (2015), доступно путем интернета: [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2199%20\(2015\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2199%20(2015)), приступљено 22.11.2015.
- Resolution 2249 (2015): Lybia S/RES/2249 (2015). Доступно путем интернета: [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2249\(2015\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2249(2015)), приступљено 22.11.2015.
- Resolution 2249 (2015): Threats to international peace and security caused by terrorist acts, S/RES/2249 (2015), доступно путем интернет: [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2249\(2015\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2249(2015)), приступљено 22.11.2015.
- Security Council 'Unequivocally' Condemns ISIL Terrorist Attacks, Unanimously Adopting Text that Determines Extremist Group Poses 'Unprecedented' Threat, доступно путем интернета: <http://www.un.org/press/en/2015/sc12132.doc.htm>, приступљено 22.11.2015.
- Симеуновић, Д. (1989). *Политичко насиље*, Београд: Радничка штампа.
- Silke, A. (2003). Becoming a terrorist, *Terrorists, Victims and Society: Psychological Perspectives on Terrorism and its Consequences*, Chichester: Wiley.
- Стајић, Љ. (2006). Постмодерни тероризам, организовани криминал и корупција као савремени безбедносни изазови, ризици и претње, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, Нови Сад: Правни факултет.
- Софтић, О. (2014). Група Исламска држава 'засјенила' и Ал-Каиду, *Aljazeera*, 31 август 2014, доступно путем интернета: <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/grupa-islamska-drzava-zasjenila-i-al-kaidu>, приступљено 20.11.2015.
- Statement by the members of the european council, informal meeting of the heads of state or government brussels, 12 february 2015. доступно путем интернета: <http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2015/02/150212-european-council-statement-fight-against-terrorism/>, приступљено 15.04.2015
- Crenshaw, M. (2003). *The Logic of Terrorism: Terrorist Behavior as a Product of Strategic*, Summary and Papers, National Academy of Sciences Press.
- Chulov, M. (2014). How an arrest in Iraq revealed Isis's \$2bn jihadist network, *The Guardian*, Sunday 15 June 2014. доступно путем интернета: <http://www.theguardian.com/world/2014/jun/15/iraq-isis-arrest-jihadists-wealth-power> приступљено 23.11.2015.
- Communication From The Commission To The European Parliament, The Council, The European Economic And Social Committee And The

- Committee Of The Regions: The European Agenda On Security, COM(2015) 185 final, Strasbourg, 28.4.2015. Доступно путем интернета: http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/e-library/documents/basic-documents/docs/eu_agenda_on_security_en.pdf, приступљено 12.04.2015.
- Communication From The Commission To The European Parliament, The Council, The European Economic And Social Committee And The Committee Of The Regions: Preventing Radicalisation to Terrorism and Violent Extremism: Strengthening the EU's Response, COM(2013) 941 final, European Commission, Brussels, 21 January 2014. Доступно путем интернета: <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%205451%202014%20INIT>, приступљено 17.04.2015.
- Council conclusions on counter-terrorism, council of the european union. доступно путем интернета <http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2015/02/150209-council-conclusions-counter-terrorism/>, приступљено 22.04.2015.
- Hipp, V. (2015). *The New Terrorism: How to Fight It and Defeat It*, Countinghouse Press, Inc, Bloomfield Hills.
- The Islamic State in Iraq and the Levant and the Al-Nusrah Front for the People of the Levant: Report and Recommendations submitted pursuant to resolution 2170 (2014) http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_2014_815.pdf
- Шикман, М. (2011). *Тероризам*. Бања Лука: Факултет безбједности и заштите.
- Шикман, М. (2007). *Тероризам – актуелни и могући облици*. Бања Лука: Висока школа унутрашњих послова.
- Weiss, M., Hassan, H. (2015). *ISIS: Inside the Army of Terror*, New York: Regan Arts,
- Wood, G. (2015). What ISIS Really Wants. *The Atlantic*, March 2015 Issue. Доступно путем интернета: <http://www.theatlantic.com/magazine/archive/2015/03/what-isis-really-wants/384980/>, приступљено 23.11.2015

ONGOING TERRORIST THREAT AND A FRAMEWORK OF REACTION

Ass. prof. Mile Šikman, PhD*

Abstract: Historically, terrorism has always been ongoing issue and has provoked significant public attention. The violence played an important role during the French Bourgeois Revolution (1789-1799), bombings marked a period of anarchism (19th century), aircraft hijackings have been appalling the public since the second half of the twentieth century, and religious

---

* Police College, University of Banja Luka, email: nacelnik@education.muprs.org

radicalism has become a property of modern times (since the end of the 20th century). However, it seems that this last stage in the historical genesis of terrorism has overcome a familiar conception of this phenomenon, with the far-reaching consequences affecting the entire international community. The brutal terrorist attacks, carried out simultaneously across continents, massive number of casualties, and terrorist collectivity that controls a certain territory and population in it are the key features of the "new", "modern", "contemporary" terrorism. Nowadays, terrorism is a threat to international peace and security, which puts it among the most serious crimes. In addition, the response to terrorism is also specific and exceeds in great measure the boundaries of nation-states, as well as international authorities. It is particularly evident that the response to modern terrorism is a response to "an act of war" in which the armed forces of the participating countries (Air Force, Navy, cruise missiles, etc.) take a dominant role, while anti-terrorist units that were a symbol of the fight against terrorism of the seventies of the last century have smaller role. The paper will give an overview of the current terrorism, manifested primarily through the terrorist collectivity called 'Islamic State' and a response to the mentioned threat.

Key words: terrorism, threatening, threat, challenge, risk, response.

Доц. др Предраг Ђеранић*

Апстракт: Политичка безбједност је један од кључних сегмената у архитектури безбједности сваке земље. Угрожавање политичке стабилности и подривање уставног поретка дестабилизовало је многе, а неке државе и потпуно урушило. Да ли су Либија, Ирак, Авганистан и Сирија државе? Не, то су територије са администрацијом. Босна и Херцеговина је прошла тежак пут до потписивања Дејтонског споразума, који је донио мир, али и нови устав земљи три конститутивна народа, састављеној од два ентитета. Устав БиХ оличен у Анексу IV Дејтонског уговора, иако је протекло двадесет година, и даље је предмет политичког дискурса и бројних неспоразума. Ко штити Устав БиХ, односно они који би требало да га штите, имају сложен, у босанскохерцеговачкој реалности прилично недефинисан задатак. Подијељена мишљења актера јавних политика, и њихови опречни погледи на садашњост и будућност БиХ, доприносе атмосфери у којој се игноришу нимало наивне пријетње, које стижу од фантомских и радикализованих идеолошких покрета, од којих неки тврде да на Блиском Истоку имају државу, и показују амбицију да у њене границе инкорпорирају не само БиХ већ и цио Балкан. Те пријетње се тичу политичке безбједности БиХ, и укључују примјену тероризма као метода за реализацију идеолошких циљева. Како се БиХ може супротставити безбједносним изазовима, ризицима и пријетњама, од којих су неке добиле префикс глобалне? Постоји ли усаглашеност између актера јавних политика у погледу мјера које држава треба да преузме како би се заштитила? Обавјештајно-безбједносна служба, окосница државе у супротстављању оваквим опасностима, и кључни ослонац у заштити уставног поретка, да би била ефикасна, мора имати јасне смјернице за рад и дефинисану платформу са које дјелује у заштити државе. У БиХ ту и почињу проблеми, јер не постоји политички консензус ни о томе чиме би ова организација требало да се бави. Штавише, фигурира помирљив став да је она сервис страних обавјештајних служби, а што се тиче политичке безбједности БиХ, постоји само као ставка у буџету. Друге агенције за провођење закона у БиХ имају једноставнију позицију, али је присутан проблем у њиховој недовољној координисаности, те се стиче утисак да

* Висока школа Ванја Лука College, Бања Лука, email: predrag.ceranic@gmail.com

се међусобна сарадња више заснива на личном односу челних људи него на системском рјешењу. Сва та неријешена питања приликом сваког терористичког акта болно избију на површину, а дискурс о безбједности у БиХ се лако „прелије“ из безбједносног у политички миље.

Кључне ријечи: политичка безбједност, јавне политике, уставни поредак, тероризам, калифат

УВОД

Аристотелово одређење политике и државе¹ биће полазно становиште у нашем приступу политичкој безбједности. Од Аристотела, полис је кључни појам политике. Према схватању овог античког филозофа, политика представља настојање слободних људи да уреде свој заједнички живот у оквиру полиса, односно државе. Када је ријеч о политичкој безбједности, има се на уму управо овакво Аристотелово схватање, које политику везује за послове политичке заједнице, односно државе (Ејдус, 2012: 146). Стога се за постулат у одређењу политичке безбједности узима стабилност државе, односно њена заштићеност од спољних и унутрашњих пријетњи. Спољне пријетње могу бити друге државе или терористички напади.

Питање шта је тероризам, а шта није, већ дуже времена заокупља теоретичаре, експерте и политичаре. Можда би се експерти и сложили око јединствене дефиниције да питање тероризма не садржи у великој мери и политичку компоненту (Трифунковић, 2007: 26). Без обзира на наведено, на држави је да заштити свој територијални интегритет и становништво. Наравно, немају све државе исти одбрамбени капацитет. Стања несигурности у слабим државама резултат су три међусобно повезана фактора: повијесног процеса изградње државе; структура и процеса постојећег међународног састава те сигурносних стратегија које су прихватиле елите слабих држава (Collins, 2010: 187). Многе државе су суочене с пријетњама које стварају сецесионистички покрети, организовани криминал, пролиферација оружјем, подривање економске основице друштва и други видови политичке нестабилности. Унутрашњи политички сукоби, политичко насиље и међунационалне тензије које су земљу знале увести у грађански рат (примјер бивше СФРЈ) за посљедицу су имали велике жртве и дугорочну политичку нестабилност. Политичке

---

1 „Будући да видимо како је сваки град неко заједништво и да је свако заједништво сложено поради неког добра (јер ради онога што им се чини добро сви чине све), бјелодано је да сва (заједништва) теже некомом добру, а највише пак, и оному које је најпоглавитије од свих (добара), оно што је заједништво које је од свих најпоглавитије и у себи садржава сва остала. А то је оно названо држава и државно заједништво.“ (Аристотел, 1988: 1)

пријетње безбједности могу долазити изнутра или споља. Унутрашње пријетње потичу од недржавних актера, који их, прије свега, усмјеравају ка унутрашњем легитимитету државе, на једном дијелу територије или пак на цијелој територији (Ејдус, 2012: 150). Наравно да унутрашња нестабилност може да буде подстицана од спољних актера, као што су друге државе или политички покрети који примјењују тероризам као метод за реализацију политичких циљева.

Напади на америчке симболе, Свјетски трговински центар и Пентагон, питање тероризма поставили су у први план међународних односа и у средиште дискурса о безбједности. Првобитно од Бушове администрације прокламован термин „глобални рат против терора“ промијењен је у „рат против исламофашизма“. У својим најекстремнијим облицима, у неким утицајним америчким круговима, тај рат је схваћен као ‘четврти свјетски рат’ и исто толико је ствар опстанка цивилизације колико су то били претходни свјетски ратови, укључујући ‘трећи свјетски рат’ против Совјетског савеза (Вилијамс, 2012: 238). Постоји више дефиниција тероризма, али ниједна није општеприхваћена. Често се појам тероризма замењује појмом терора и обратно, те је неопходно дати теоријско разграничење између ова два појма. Терор и тероризам су облици насиља примјењени од стране малих група, иако у пракси постоје и другачији примјери. Појам терора везује се за групу на власти која путем страховладе и другим насилним методама жели да задржи власт, док се појам тероризма везује за групе које имају за циљ да смијене власт, било да је она демократска или крајње недемократска (Трифунковић, 2007: 26).

Проблем у дефинисању тероризма потиче и од дуплих стандарда који су незаобилазни кад је ријеч о тероризму. Често је онај ко је за једне терориста, за друге борац за слободу. Ријетко који појам данас има већу политичку, а мању аналитичку моћ од тероризма. Политички, прогласити неки акт насиља или неку организацију терористичком, значи одузети јој било какав легитимитет (Ејдус, 2012: 153). Данас се тероризам најчешће повезује с дјеловањем Ал Каиде, организације која има неколико прокламованих политичких циљева, од којих је примарни стварање калифата, јединствене муслиманске државе у читавом исламском свијету; повлачење америчких трупа са Блиског истока, и уопште, Арабијског полуострва; уништење државе Израел; промјена власти у арапским монархијама (Потежица, 2007). Циљ исламског фундаментализма је јединствена религијска заједница оживотворена у облику калифата са врховним правним законом утемељеним на шеријату, а циљ екстремно религијског дјеловања је успостављање система у коме би академске слободе и свјетовно судство били укинута, тероризмом као средством за успостављање тог система (Нухић, 2009: 140). Ни комунистички покрет није се либио употребе терора. Бројне

паралеле могу се постићи између организовања и начина дјеловања Ал Каиде и комуниста. Идеолози Ал Каиде проучавају разлоге због који је комунизам успио и одржао се на Куби, а није, рецимо, у Боливији.

За потребе овог рада издвојићемо свега неколико дефиниција за које цијенимо да ће бити од користи у сагледавању овог аспекта политичке безбједности. „Тероризам, све више, постаје вишедимензионални политички феномен, који у својим новим појавним облицима доживљава друштвену и политичку кулминацију Стајић, 2006: 241). За Радослава Гађиновића, аутора књига *Тероризам у политичкој и правној теорији и Савремени тероризам*, тероризам је организована примјена насиља (или пријетња насиљем) од стране политички мотивисаних извршилаца, који су одлучни да изазивањем страха, зебње, дефетизма и панике намећу своју вољу органима власти и грађанима (Гађиновић, 1998: 31). Дарко Трифуновић, један од коаутора књиге *Тероризам и вехабизам*, у својој докторској дисертацији под називом *Нови облици тероризма у Босни и Херцеговини* наводи да се анализом садржаја дефиниција тероризма може закључити да су у већој или мањој мјери заступљени сљедећи појмови:

1. пријетња
2. насиље, сила
3. страх
4. политички аспект-ефект-циљ
5. психолошки ефект и неконтролисана реакција
6. насумичан избор мета и жртва
7. намјерно испланирана и системски организована акција
8. начин борбе
9. противправни акт.

Према Трифуновићу, из наведених кључних елемената тероризма може се закључити да тероризам представља противправни акт насиља усмјереног против одређене државе са намјером да се изазове страх или колективна штета, како би се остварио одређени политички циљ. Ријеч је о намјерној употреби силе, а тероризам се користи као начин борбе за остварење поменутих политичких циљева (Трифуновић, 2007: 27). По Гађиновићу, тероризам има више облика: конвенционални, неконвенционални, еколошки (нуклеарни, хемијски, биолошки), самоубилачки (Гађиновић, 2005: 123-133).

Треба истаћи да је једна од најпознатијих дефиниција тероризма она коју користи америчка влада. Према овој дефиницији, „тероризам је „унапред осмишљено политички мотивисано насиље усмерено против неборбених циљева које врше недржавне групе или тајни агенти како би извршили утицај на публику“ (Ејдус, 2012: 155). У одређењу тероризма дакако да је незаобилазан елеменат политичка мотивисаност извршилаца терористичког акта. Други елементи су

примјена насиља, остављање утиска на публику, стварање притиска на државне институције како би се повиновале декларисаним захтјевима терориста. Тероризам је, свакако, феномен који се може изучавати са више аспеката. Два елемента су, међутим, заступљена у највећем броју дефиниција тероризма: политичност феномена и систематско посезање за организованим насиљем. Тероризам је, дакле, на првоме мјесту политички чин, на основу којег је увијек могуће препознати мотивацију идеолошке природе (Путник, 2009: 151). Ипак, много је контроверзи око тога ко је терориста (Вилијамс, 2012: 240). Према Драгану Симеуновићу, аутору запажене књиге *Тероризам*, постоји више класификација тероризма: према главним циљевима, према методама и средствима дјеловања, те према типу актера (Симеуновић, 2009).

Обиљежавање стогодишњице почетка Првог свјетског рата 2014. године наметнуло је нову-стару расправу о томе да ли је Сарајевски атентат био терористички или револуционарни чин. Наравно да тај догађај са становишта Аустрије и Србије има опречно тумачење. Интернет је простор у којем се групе које практикују технике тероризма врло добро сналазе. Бројни интернет сајтови су у функцији виртуелног свијета радикалних исламских идеологија и служе за комуникацију и пропагирање конкретних акција.

Ради свеобухватнијег сагледавања свих сегмената политичке безбједности, треба навести актере јавних политика у овом сектору безбједности. Секуритизирајући актери у политичком сектору безбједности су, прије свега, државе и политичке елите. За разлику од војног сектора, гдје су држава и њени званични представници кључни секуритизирајући актери, у политичком сектору то могу бити и опозиционе политичке снаге (Ејдус, 2012: 147). Политичке партије, биле на власти или опозицији, остају важни актери у креирању јавних политика. Када су у питању спољне пријетње, углавном се о њима постигне консензус најзначајнијих политичких партија. Често спољне пријетње за резултат имају веће политичко јединство. Насупрот томе, унутрашње пријетње могу да доведу до озбиљног политичког мимоилажења између политичких партија. Институција која треба да има одговоре на безбједносне пријетње политичке природе јесте служба за заштиту уставног поретка, која у низу земаља садржи обавјештајно-безбједносну компоненту, док су у другим земљама те компоненте одвојене. Обавјештајна служба је, међутим, увијек јасно детерминисана дјелатност. Да би се схватила суштина обавјештајне службе, неопходно је објаснити карактер политике и политичке власти као сфере друштвеног отуђења човјека у сваком друштву. Обавјештајна служба се мора посматрати као дио државног апарата или, боље рећи, инструмент државне власти, чија је сврха постојања срачуната на одржавање постојећег друштвеног поретка, односно очување интереса владајуће класе (Милашиновић,

1996: 191–192). Овим службама државно руководство треба да постави јасне смјернице за рад, односно да изради обавјештајно-безбједносну платформу као оквир за дјеловање, како службе не би саме себи давале задатке и дефинисале политичке циљеве с обзиром на „урођену“ тежњу ка самосталности (Ђеранић, 2008). Неспорна је чињеница да, без обзира на то какав је карактер обавјештајне службе, политичка нужност њене егзистенције ни до данас није доведена у питање (Милашиновић, 1979: 5).

Објашњавајући врсте политичких пријетњи, Филип Ејдус у књизи *Међународна безбедност: теорије, сектори и нивои* интерпретира виђење Бери Бузана који разликује намјерне и структурне политичке пријетње. Намјерне пријетње су оне које један политички актер свјесно и плански упире против другог актера. Најчешће намјерне пријетње, према Бузану, јесу оне које се заснивају на расцјепу државе и нације. Основа намјерне пријетње може да буде и идеолошке природе. Трећи облик намјерне пријетње усмјерен је против принципа на којима се заснива међународни поредак, као што су то принципи суверене једнакости, равнотеже снага или територијалног интегритета. За разлику од намјерних пријетњи, структурне пријетње, по Бузану, јесу оне које произилазе из ситуације, а не из посебних намјера које један актер има против другог. Структурне пријетње се, опет, дијеле на оне које представља дух времена (конзервативни, изолационистички, аутократски, глобалистички); оне које проистичу из различитих идеолошких принципа на којима су државе организоване; пријетње које произилазе из процеса регионалних интеграција или представљају пријетњу самом процесу регионалних интеграција (Ејдус, 2012: 151–153).

ПРИЈЕТЊЕ ПОЛИТИЧКОЈ БЕЗБЈЕДНОСТИ БИХ

Сектор политичке безбједности у БиХ је дефинитивно најспорнији у одређењу, ради се о потпољу безбједности на којем је толико неспоразума и мимоилажења актера јавних политика, да непристрасни посматрач скоро да може доћи до закључка да у једном постоји више политичких субјективитета. Неспоразуми почињу с Дејтонским споразумом, различитим његовим тумачењем, тачније односом према најважнијем документу за БиХ. Из Републике Српске константно оптужују „политичко Сарајево“² и представнике међународне заједнице у БиХ због подршке пројекту смањења политичких капацитета Републике Српске. Децентрализација као темељни принцип државе три конститутивна народа састављене од два ентитета, има упориште у

2 Синтаagma врло популарна у политичком животу у БиХ, односно у Републици Српској.

Уставу БиХ, који проистиче из Анекса IV Дејтонског мировног споразума. Да ли се сваки дијалог и свака политичка активност може толерисати у БиХ, и гдје је праг те толеранције? Може ли се нека активност подвести под „рушење државе“? Границу у том смислу у БиХ је тешко утврдити. Нормативноправно, све што излази из оквира Устава, односно свака дјелатност којом се негира уставна структура земље, у нормалним околностима била би оквалификована као рушење уставног поретка, те би службе надлежне за заштиту Устава и уставности, уставног поретка, реаговале. Коначно, у Савезној Републици Њемачкој и Аустрији постоје службе под тим називом.³ У Босни и Херцеговини и неспорно терористички акт брзо се „излије“ из сектора безбједности у домен политике, као што је био напад на амбасаду САД од 28. октобра 2011. године, када је политички мотивисан припадник вехабијског покрета Мевлудин Јашаревић наоружан пушком калашњиков пуцао по згради амбасаде Сједињених Држава и том приликом ранио једног полицајца. Овај догађај, као и претходни терористички напад, од 27. јула 2010. године, када је Харис Чаушевић поставио експлозивну нараву иза зграде полицијске станице у Бугојну којом приликом је погинуо полицајац Тарик Љубушкић, а шесторо његових колега је рањено, скренуо је пажњу на појаву вехабијског⁴ покрета у БиХ, односно на безбједносне пријетње које долазе из енклава, у којима припадници ових заједница организују живот по принципима за које се залажу.

Наша намјера није да истражимо генезу вехабијског покрета и начин на који су његове присталице стигле на подручје Босне и Херцеговине. О доласку џихад-ратника у БиХ написано је више успјелих књига, од којих свакако треба издвојити *Босански рат и терор* (Шиндлер, 2009), а пажњу завређују и књиге *Како је џихад стигао на Балкан* (Елзесер, 2006) и *Тероризам и вехабизам* (Трифунковић, 2011). Одред Ел муџахид који су формирали, и уопште укупна њихова бројност у БиХ није представљала опасност у војничком смислу по српске снаге. Њихова улога и јесте била другачија, а састојала се у исламизацији Армије БиХ. Изетбеговић је говорио о „новим“ муслиманима, очито дајући предност мисионарској улози придошлица (Хећимовић, 2009).

Активности „муџахедина“ у Авганистану, Чеченији, Босни и Херцеговини, на Косову и Метохији, постале су нека врста парадигме за непринципијелна политичка постављања великих сила, које никада нису одустале од својих покушаја да за сопствене циљеве искористе различите политичке групације у исламском свијету (Потежица, 2007: 9). Цитирана мисао Оливера Потежице, аутора запажених књига о проблемима у

3 Служба за заштиту уставног поретка (BfV) у Њемачкој и Служба за заштиту уставног поретка и борбу против тероризма у Аустрији

4 У Србији се увијекжео термин „вехабитског“ покрета, а у БиХ је присутан и израз „селефије“, односно селефијски покрет.

исламском свијету, неизоставна је у дискурсу о вехабијском покрету. Она објашњава прилично толерантан однос западних земаља према вехабијској присутности у БиХ, и неометаном грађењу енклава у којима БиХ као држава готово да не постоји. Уједно, објашњава и прилично благе реакције из НАТО штаба из Сарајева на терористички чин у Бугојну.⁵ Чак су и реакције америчке дипломатије на напад на Амбасаду у Сарајеву биле суздржане и чин оквалификовале као инцидент.⁶

Скоро да је постало извјесно да ће у земљама које су некад биле дио Отоманске империје, а данас се налазе на простору пројектоване Уме, јединствене муслиманске државе по узору на Отоманску империју, доћи до радикализације прилика, првенствено у области безбједности, како би се приступило реализацији главног политичког циља идеолога вехабијских покрета – обнови калифата и стварању Уме. Успостављање исламске државе представља циљ око кога се и данас снажно окупљају бројни исламисти широм свијета. Исламска духовност и вјерска мисао пролази посљедњих деценија, између осталог, кроз сопствену глобализацију, без обзира на то што поборници идеје о (поновном) успостављању исламске владе тај појам најчешће врло различито тумаче (Потежица, 2007: 104). У БиХ су се дешавали терористички напади, и правоснажне пресуде су изречене за појединце, али оно што латентну и много већу опасност представља, јесу енклаве у којима се спроводи, не само мисионарски рад, него и војна обука вехабија. Енклаве присутне на рубовима Републике Српске увезане су и одличне за скривање бјегунаца, за транзит према Западу као логистичка оаза, и неке будуће енклаве за герилски начин ратовања који вехабије очекују.⁷ Потврду ставовима аналитичара и познавалаца безбједносних пријетњи вехабијског покрета који се нису либили да јавно иступају на ту тему дао је и министар унутрашњих послова Станислав Чађо који је јавно изнио оцјену да се са релативизацијом питања вехабизма у БиХ мора престати.⁸

5 Никако другачије не може се објаснити реакција команданта НАТО у БиХ, Дејвида Ђњарта, који је почетком августа самоувјерено поручио да је напад у Бугојну “дјело појединца, иза којег не видимо никакве пријетеће активности”. Види на <http://www.croportal.ba/vijesti/bih/1237-nato-miri-na-terorizam-u-bih> 08.10.2013.

6 Замјеник помоћника државног секретара САД Филип Рикер изјавио је да је терористички напад вехабије Мевлида Јашаревића на Амбасаду САД у Сарајеву акт појединца и да га тако треба третирати. “Појединац је отворио паљбу на америчку Амбасаду с циљем да повриједи Американце. Повриједио је, међутим, грађанина БиХ, полицајца Мирсада Велића, који се херојски понио”, рекао је Рикер на брифингу за медије организованом у Амбасади САД у Сарајеву. Види на <http://www.slobodnaevropa.org> 08.10.2013.

7 Види шире на <http://www.srna.rs/> Текст *Вехабије – опасност за Српску* од 6. 6. 2012, преузето 8. 10. 2013.

8 “То је као кад бисмо релативизовали организовани криминал, који је такође и опасност и пријетња. Морамо о томе отворено разговарати и морамо се томе посветити у пуном капацитету који институције у овој земљи имају”, истакао је

На интернету је све више сајтова и портала који су у функцији промоције идеја вехабијског покрета, а уједно се на друштвеним мрежама, као што је *Фејсбук*, јављају профили и групе које пропагирају вехабизам. Најпознатији и најпосјећенији у том смислу су сајтови *Пут вјерника*, *Ислам Босна*, као и *Балкански емират*, али и странице, односно профили на друштвеној мрежи *Фејсбук*, као што су *Пут вјерника до џенета*, *Вијести умета* и *Позив у рај*. О интересовању које је на интернету показано за поменуте садржаје свједочи податак да је поменути профил *Пут вјерника до џенета* максимално попуњен, што значи да има чак 5.000 пријатеља. На профилу *Пут вјерника до џенета* централне теме су рат и муџахедини, а слично је и на *Фејсбук* страници *Вијести умета*.⁹ Вијест о акцији на руске полицијске снаге у Дагестану за непуних 12 часова буде објављена на *Путу вјерника* са јасном поруком. Електронски часопис *Ел Џихад* на бошњачком језику довољно казује својим именом. Интернет је свијет којим су слѣдбеници вехабијског покрета овладали, али су евидентне посљедице по стварност других. На крају крајева, стварање вехабитских држава значајно је допринијело томе да идеја апсолутне и апсолутистичке обнове вјере у њеном изворном виду добије трајан, а данас и глобалан утицај (Потежица, 2011: 104). Те државе су створане у крвавим међумуслиманским ратовима. Истина, успону ове јереси допринијеле су колонијалне силе, конкретно Британци, који су такве ригидне групе користили да остану дјелотворно присутни на тим просторима задуго пошто се са њих повуку (Трифунковић, 2011).

Један од ратова у који су вехабије веома укључене у циљу реализације својих политичких идеја јесте сиријско ратиште. Поводом ескалације сукоба на том ратишту, у босанскохерцеговачкој јавности се повела расправа о присутности босанскохерцеговачких држављана на овом опасном мјесту. Расправи и лавини новинских написа допринијеле су прве жртве, односно први погинули држављани БиХ. Тада су поједини

Чађо. Он је додао да разумијевање на свим странама у БиХ није идентично, те да се тек са постизањем објективног нивоа разумијевања вехабизма као пријетње и опасности, може рећи да су на добром путу рјешавања тог питања. "До тада појединачно, са различитим нивоом виђења питања и ангажмана агенције неће учинити много. МУП Српске ће у домену својих надлежности врло интензивно радити на овим питањима, али проблем може произвести недовољан ангажман и несарадња других", рекао је Чађо. Он је навео да није задовољан сарадњом неких агенција које су конституисане на нивоу заједничких институција, прије свега Обавјештајно-безбједносном агенцијом која у том контексту није дала никакве податке МУП-у Републике Српске. Чађо је додао да, нажалост, реална пријетња и опасност постоје, када постоје и терористички акти какви су били у Мостару, Бугојну и Сарајеву.

Види шире на <http://www.srna.rs/> Текст *Престати са релативизацијом питања вехабизма* од 28. 3. 2012, преузето 8. 10. 2013.

⁹ Види на <http://www.srna.rs/> Текст *Вехабије на интернету врбују хиљаде младих* од 5. 7. 2013, преузето 8. 10. 2013.

медији изнијели процјену да је број држављана БиХ који се боре на сиријском ратишту, углавном као припадници злогласног фронта Ал-Нусра, а који је означен као терористичка организација, далеко већи од оног који се раније помињао у медијима. У том контексту податак који су многи медији пренијели позивајући се на своје изворе јесте да је са Балкана у Сирији присутно око 300 ратника, највише из БиХ, Албаније, Македоније и из Србије, односно Санџака, те да, када је ријеч о БиХ, око половина муџахедина који се боре у Сирији јесте из Сарајева и околине. О томе су поједини медији објављивали веома садржајне и прецизне информације, као да се ради о извјештајима обавјештајних служби.¹⁰

10 „Они се окупљају у једној кући у сарајевском насељу Бутмир, коју је вехабија Нусрет Имамовић купио од црногорског држављанина Сеада Реџематовића, који је касније депортован у Црну Гору. Као припадник селефијског покрета Реџематовић се прије неколико година зближио са Имамовићем, након чега је од зарађеног новца саградио велику кућу у близини аеродрома у Сарајеву. Кућу је потом, на Имамовићево инсистирање, претворио у месџид за “браћу вехабије”. Осим тога, њихово присуство примијећено је на већим скуповима организованим у Босанском културном центру у Сарајеву. Друга група вехабија окупља се у кући Бајре Икановића у Хаџићима. Икановић је оптужен за тероризам и недозвољено посједовање оружја. Треће мјесто за окупљање је у Коњицу, у кући Семира Челебића, који на интернету често користи име Семи Ел Коњици. Када пређу у Сирију, муџахедини имају обуку за различите специјалности, а када се врате у БиХ, односно на Балкан, имају третман “ратних ветерана”, обучених за различите видове тероризма у случају евентуалних сукоба. Исти извор истиче за Срну да Американци имају “толерантан однос” према муџахединима, као и 1992. године – када су долазили у БиХ, само се у БиХ о томе годинама ћути. Међутим, након што су почеле да се објављују смртвнице, о томе се морало јавно проговорити. БиХ је 1992. године била “увозник”, а сада је четврти “извозник” радикалних исламиста у свијету, одмах након Туниса, Либије и Авганистана – наводи Срнин извор. Медији су јавили да су на ратишту у Сирији погинула двојица држављана Србије, тачније из Санџака. Један је Роџајац – Адис Салиховић, који је погинуо у бомбашком нападу. Он се у Сирији борио под именом Ебу Мердија. Погинуо је у истој акцији са Елдаром Кундаковићем из Новог Пазара, који је ратовао под псеудонимом Ебу Бер. На сиријско ратиште отишла су 52 држављанина БиХ, припадника селефијског покрета, а тамо су углавном приступили јединици Ал-Нусра, коју америчка администрација означава као терористичку организацију повезану са Ал каидом. Медији у Федерацији БиХ преносе да се добровољци за учешће у рату у Сирији окупљају у турском граду Антакији, а потом организовано одлазе до турско-сиријске границе. Њихова сљедећа станица је мјесто Џилвеозу, у близини сиријске границе. У земљу илегално улазе на прелазу Баб ел-Хава, а потом се окупљају у мјесту Сармада у Сирији, гдје се изводи и вјерска обука за сљедбенике Слободне сиријске војске. Припадници Агенције за истраге и заштиту /СИПА/ саслушали су осам лица повезаних са организованим одласком држављана БиХ на ратиште у Сирију, гдје се прикључују терористичким организацијама блиским Ал Каиди. Тројица саслушаних су из Сарајева, тројица из Зенице, а двојица из Мостара. Према сазнањима обавјештајних служби, из Европе је на ратиште Сирије отишло око 1.000 муџахедина, највише из Њемачке, Белгије, Данске и Луксембурга. Ове земље су забринуте зато што се муџахедини враћају обучени за различите

Питање које се само кандидовало јесте у којој мјери ће, по повратку са сиријског ратишта, добровољци који су у Сирији ратовали зарад реализације глобалистичке идеје вехабијског покрета, бити пријетња за БиХ. По узору на Француску и Њемачку, власти у БиХ морале би законом да забране одлазак њених држављана на свјетска ратишта – наведени став је министар безбједности Фахрудин Радончић покушао да опредмети кроз покренути иницијативу за измјену Кривичног закона БиХ, у смислу да је тај проблем могуће ријешити третирањем овог дјела кривичним. Вехабијски покрет је политичко питање, вјерски позиционирано. То се најбоље види из назива трибине *Савршенство шеријата, погубност демократије*, која је 26. 2. 2013. године одржана у Тузли, у истоименом хотелу.

По шеријатском праву¹¹, исламска држава представља врсту вјерске управе која је заснована на сљедећем:

- основни извор власти је Бог (Алах);
- владар на земљи је калифа.

Основни задатак калифе је да шири и брани ислам. Законодавство је шеријат, закон који је Алах објавио, а признати тумачи вјере омогућили његову примјену у пракси. Шеријат проистиче из четири основна извора: кур'анска објава (Куран), Мухамедове упуте и практични примјери (сунет и хадис), општа сагласност великих исламских законодаваца о неком питању (иџма), теолошко размишљање, исламско обичајно право (киас). У калифату, исламском облику власти који представља политичко и вјерско јединство, живе три класе људи: муслимани, немуслимани (зимије) и робови. Зимије¹² су народ који живи по уговору по основу којег плаћа посебне порезе: хараџ и главарину (џизија). Зимије су ослобођене једне од најзначајнијих религијских обавеза муслимана – џихада. Џихад¹³

врсте терористичких активности. Као примјер наводи се хапшење муслимана из Њемачке Нихада Ђосића, који се борио на пакистанско-авганистанској граници. Њемачка влада гледа на то као на доказ да се спремају озбиљни терористички напади широм ове земље.“

Види на <http://www.srna.rs/> Текст *Око 300 муџахедина са Балкана на сиријском ратишту* од 23. 5. 2013, преузето 8. 10. 2013.

11 Шеријат (ар. *šaria*), значи правилан пут; у ствари, то је назив за збир правних норми и начела на којима треба да живи свако муслиманско друштво. Третира се као Божански закон саопштен преко Курана, хадиса и труда и рада правника. (Божовић, 2010: 190).

12 Зимије, *Ahl al-zimma* (*ahl al elimma*): заједнички назив за све немуслимане, односно јевреје и хришћане којима муслиманско право пружа гаранције и заштиту, јер између њих и муслимана постоји нека врста договора и пакта против неверника пагана. У нас одомаћен назив „зимије“. Према исламском праву ова друштвена категорија, једна од четири у арапско-муслиманском свету, представља „заштићену категорију“. Истина, она плаћа посебне порезе (ар. хараџ) и главарину (ар. џизија), али задржава право на сопствену веру. (Божовић, 2010: 26).

13 Џихад (ар.), контроверзни верско-социјални инстинкт који има онолико значења

представља јачање ислама, очување исламског друштва и борбу за укупно јачање и одбрану ислама.¹⁴ Поједине јавне изјаве лидера вехабијског покрета у БиХ, а у том смислу су највише експонирани Нусрет Имамовић и Билал Боснић, знају да изазову згражавање у дијелу необавијештене јавности у БиХ, а у ствари се ради о тумачењу шеријатског права.

Једна од најжустријих расправа које су се водиле послје распада калифата односила се на питање даљег правца џихада. Исход расправе тицао се не само питања ко има право да покрене џихад, већ и у ком обиму. Да ли нови џихадисти – вехабије, селџуки и остали сунити фундаменталисти – да прихвате међународно право као обавезујуће и у вези с питањима њихових ратова? Да ли да признају међународне институције попут Лиге народа и, евентуално, Уједињених нација? (Фарес, 2008: 97–98). Наведене дилеме отвара и питања поставља Валид Фарес у књизи *Џихад у будућности*, а уједно указује: Ова расправа још није окончана и чини се да су се џихадисти подијелили у вези с одговорима на ова питања. Ипак, будимо сасвим одређени: подјела је у вези са средствима, не у односу на принцип (Фарес, 2008).

ОБАВЈЕШТАЈНО-БЕЗБЈЕДНОСНА АГЕНЦИЈА БИХ (ОБА БИХ) У ФУНКЦИЈИ ЗАШТИТЕ УСТАВНОГ ПОРЕТКА

Безбједносне пријетње које имплицира вехабијски покрет свакако да нису једине које су уперене против уставног поретка Босне и Херцеговине, али су најопасније. Институција од стране државе овлашћена да предузима мјере у циљу заштите уставног устројства БиХ јесте Обавјештајно-безбједносна агенција БиХ (ОБА). Предмет рада обавјештајне службе у модерном добу не може се са прецизношћу

колико има политичких и других амбиција да се овај институт разуме. Све зависи у које се сврхе џихад тумачи. Ипак, основно значење јесте: напор, борба (душе), можда рат. Према класичној доктрини милитантних теолога, џихад постоји у оружаном акцији ради ширења ислама, али и евентуалној његовој одбрани. Такви виде џихад као једини облик рата који одговара исламу, јер теолошки, ислам треба да представља читаву једну заједницу организовану под једним ауторитетом, а зна се да је Кураном свака борба између муслимана забрањена. Мада Куран јасно поручује да многобошце треба у веру преводити, али не водити с њима рат, већ то чинити с „мудрошћу и добрим понашањем“. А опет има и контрадикторних ставова који говоре о томе да их свуда треба нападати. На тим контрадикторностима један део борбеног фундаментализма изградио је милитантну функцију института џихада. (Божовић, Симић, 2003: 150–151).

14 Шире у Namidullah, М.: *Увод у ислам*, Старјешинство исламске заједнице Сарајево, Сарајево, 1989. Такође, види на <http://www.youtube.com/watch?v=lgMzQillTDQ> (Савршенство шеријата, погубност демократије, предавање Нусрета Имамовића од 26. 2. 2013. <http://www.youtube.com/watch?v=lvFCkQvF6ts> Трибина Билала Боснића и Нусрета Имамовића одржана у Лукавцу код Тузле 4. 7. 2011, преузето 8. 10. 2013.

одредити. То због чињенице да обавјештајни рад није само усмјерен на живот у националним оквирима једне државе, већ се обавјештајно покривају читави региони, континенти, чак и космичка пространства (Милашиновић, 1981: 21). Међутим, када се ради о Обавјештајно-безбједносној агенцији БиХ, треба истаћи да највеће проблеме намећу неријешени политички односи унутар БиХ, који се одражавају и на сам политички врх, који треба Агенцији да одреди приоритете, односно смјернице за рад. Обавјештајна служба је увијек економски условљена и као дјелатност перманентно стоји уз оне структуре чијим интересима служи. Без обзира на њене специфичности и организацију, својим методама рада и другим својствима у реалној је могућности да истовремено материјализује одређени интерес, и повратно утиче на садржај концепција владајућег фактора, што је чини његовим саставним дијелом (Милашиновић, 1997: 193). С обзиром на велики број ситуација и важних питања о којима је Предсједништво БиХ у јавност изашло с подвојеним ставом, тешко је дефинисати садржај у раду¹⁵ Агенције о којем ће бити постигнут консензус. И сам настанак Агенције је неуобичајен.

Ентитетски обавјештајни системи престали су да постоје након што су оба дома Парламентарне скупштине БиХ марта 2004. године донијела *Закон о обавјештајно-безбједносној агенцији Босне и Херцеговине*.¹⁶ Овим законом су ентитетске обавјештајне службе, Федерална обавјештајно-сигурносна служба (ФОСС) и Обавјештајно-безбједносна служба Републике Српске (ОБС) уједињене у једну обавјештајну службу.

По Закону, Агенција је одговорна за прикупљање обавјештајних података у вези са пријетњама по безбједност Босне и Херцеговине, како унутар тако и ван Босне и Херцеговине, њихово анализирање и преношење овлашћеним функционерима, као и за прикупљање, анализирање и преношење обавјештајних података с циљем пружања помоћи овлашћеним службеним лицима, како је дефинисано законима о кривичном поступку у Босни и Херцеговини, те осталим надлежним тијелима у Босни и Херцеговини када је то потребно ради сузбијања пријетњи по безбједност Босне и Херцеговине (Закон о Обавјештајно-безбједносној агенцији БиХ, 2004).

Обавештајна служба не доноси политичке одлуке, нити се бави проблемом вођења политичких послова. Она, међутим, нужно, на основу

15 За ралику од претходне деценије, када су биле врло ријетке јавно публиковане књиге о обавјештајном раду, односно о методологији рада обавјештајних служби, данас то није случај. У том контексту вриједи напоменути сљедеће књиге: Ронин, Р.: *Обавештајни рад*, Јавно предузеће Службени гласник :Универзитет у Београду – Факултет безбедности, Београд, 2009; Алексејевич Ставицки, В.: *Обавештајци и шпијуни*, Радеја, Београд, 2003; Левков, М.: *Израелска тајна служба*, Филип Вишњић, Београд, 2001; Деспот, З. (приредио): *Њемачка обавјештајна служба у Независној држави Хрватској*, Вечерњи едиција, Загреб, 2011.

16 Службени гласник БиХ бр. 12/04

обавјештајних података, заузима одређени став, који не мора да буде идентичан са ставом званичне политике (Милашиновић, 1981: 65). Поред питања безбједности, Агенција треба да се бави и глобалним пријетњама, као што су: тероризам, укључујући међународни тероризам; шпијунажа усмјерена против Босне и Херцеговине; саботажа усмјерена против виталне националне инфраструктуре; организовани криминал, као што је трговина дрогама, оружјем и људима и незаконита међународна производња оружја за масовно уништење или његових компоненти, као и материјала и уређаја који су потребни за његову производњу, потом радње кажњиве по међународном хуманитарном праву и дјела организованог насиља или застрашивања националних или вјерских група у Босни и Херцеговини (Закон о Обавјештајно-безбједносној агенцији БиХ, 2004).

Дјелокруг рада Агенције, дакле, доста је опсежан и широк и дјелимично се преклапа са дјеловањем класичне полиције, а у избор кључних људи Агенције уведен је институт јавног конкурса, што је новина, па чак и неуобичајена пракса у обавјештајним службама. Генералног директора Агенције и замјеника генералног директора, на основу проведеног јавног конкурса, именује и разрјешава дужности Савјет министара, на приједлог предсједавајућег и у консултацијама са члановима Предсједништва, Извршног обавјештајног одбора Савјета министара и Безбједносно-обавјештајне комисије.

Постоје различита становишта о везаности служби безбједности за право: једно које фаворизује формалну или правну димензију, те се њихов рад везује за чврсте правне оквире, занемарујући друштвену реалност у којој се тај рад одвија. Међутим, овом становишту може се замјерити што занемарује дискрециона овлашћења која припадници служби безбједности посједују, те не примјењују законе на ригидан и механички начин. Мишљење супротно овоме истиче да свака администрација тежи осамостаљивању и има тенденцију аутономизације, при чему је право оквир, а извор врло широка дискрециона овлашћења (Марковић Дапчевић, Љ., 2012: 45).

Кад је ријеч о раду Обавјештајно-безбједносне агенције БиХ, у поменутом контексту он се одвија сходно законском оквиру по којем се примјена специјалних мјера, као што су „праћење на мјестима која немају јавни карактер, праћење комуникација путем телекомуникационих и других облика електронских уређаја, као и претрес имовине без пристанка власника или лица које привремено заузима ту имовину,” може вршити само у случајевима за које је добијено претходно овлашћење од предсједника Суда Босне и Херцеговине или судије Суда Босне и Херцеговине којег је одредио предсједник Суда Босне и Херцеговине. Судија доноси одлуку у року од 48 часова након подношења захтјева. Није могуће уложити жалбу против ове одлуке. ОБА нема полицијска

овлашћења, али „као нови феномен политике, обавештајна служба повратно делује на процес управљања у држави, што јој, у погледу улоге, даје јединствен карактер“ (Милашиновић, 1981: 67).

Да би обавештајна агенција била успјешна у свом раду, осим доброг законског оквира, неопходно је постојање и других услова за квалитетан рад. „Ефикасност обавештајне организације у великој мјери зависи од значаја који се организацији даје у друштвеном систему, као и од средстава која се у њу улажу. Менаџмент користи буџет као инструмент за сагледавање колико новчаних средстава је потребно за остварење појединих активности. Због тога се буџет јавља као специфичан плански документ (Драгишић, 2007: 85). У друштву у којем се политички консензус не може постићи ни око глобалних безбједносних пријетњи као што је тероризам, тешко се може очекивати сагласност о садржају рада обавештајно-безбједносне службе, јер њено најважније одређење као службе која штити уставни поредак, немогуће је дефинисати у непрекидном политичком дискурсу о уставном устројству земље.

ЗАКЉУЧАК

Политичка безбједност је важан, ако не и најважнији стуб безбједности државе. Снаге које желе дестабилизovati одређену земљу најприје се обрушавају на овај сегмент безбједности, имајући у виду да је он најрањивији, и да његовим уклањањем слиједи домино ефекат у архитектури безбједности сваке земље. Уставни поредак је спирала друштва и његова заштита повјерена је безбједносно-обавештајним службама, али без шире друштвене подршке, односно укључивања широке лепезе државних институција у његову одбрану, специјализоване службе не могу дуго да се носе са суптилним видовима подривања.

Уставни поредак БиХ проистиче из Анекса IV Дејтонског мировног уговора, а државно устројство земље предмет је непрекидног политичког дискурса. Опречни погледи владајућих националних политичких елита на будућност земље донијели су, могло би се рећи, сталну нестабилност, која је проузроковала економску стагнацију, „одлив мозгова“, односно одлазак младих у развијене европске и прекоокеанске земље. Растући антагонизми и међунационалне тензије допринијели су да се БиХ често доживљава као земља на „бурету барута“ и земља без видљиве будућности. Наравно да су политичке елите одговорне за предочено стање, али су одговорни и представници међународне заједнице, чије вишегодишње присуство није дало очекивани резултат у смислу помирења у рату сукобљених страна и подизања животног стандарда. У области безбједности уочљиво је да Федерација БиХ прихвата стратегије

БиХ, док Република Српска развија и гради властите стратегије. Два концепта су евидентна: децентрализација и централизација области безбједности. Међутим, БиХ је подијељено друштво, политичке подјеле долазе до пуног изражаја и када се сагледавају безбједносне пријетње с којима је БиХ суочена. Оне проистичу из недовршених расправа и често дијаметрално супротних погледа на уставну структуру земље. За једне, Дејтонски мировни уговор донио је мир, али је многа питања оставио отворенима, и они траже уставне промјене у смислу снажније компактности земље и преноса ентитетских надлежности на институције БиХ. Други политички поглед у основи има очување уставног концепта договорено у Дејтону и поштовање „слова а не духа Дејтона“. По том слову безбједност у БиХ је у надлежности ентитета, иако је то одређење, кроз конституисање више институција које имају ингеренције на цијелој територији БиХ, прилично нарушено.

Велики проблем у безбједносном пољу је неповјерење и политизација агенција за провођење закона. Уједно, не постоји политички консензус ни о терористичкој пријетњи, иако су се у БиХ дешавали терористички акти, а неколико правоснажних судских пресуда је изречено по основу тог кривичног дјела. Дискурс о тероризму као великој опасности по политичку безбједност БиХ траје колико и посљедњи медијски ехо. Све наведено указује да је безбједносна номенклатура БиХ крхка, и увијек изнова неспремна да се суочи са пријетњама по уставни поредак земље.

ЛИТЕРАТУРА

- Алексејевич Ставицки, В. (2003). *Обавештајци и шпијуни* Paideia, Београд.
- Аристотел (1988). *Политика*, Глобус, Загреб.
- Божовић, Р., Симић, В. (2003). *Појмовник ислама*, Народна књига, Београд.
- Божовоћ, Р., Симић, В. (2010). *Речник ислама*, Друштво српско-иранског пријатељства, Београд и Друштво иранско-српскоцрногорског пријатељства, Техеран, Београд.
- Вилијамс, П. Д. (2012). *Увод у студије безбедности*, текст аутора Роџерс, П.: *Тероризам*, Службени гласник – Факултет безбедности, Београд.
- Гађиновић, Р. (1998). *Савремени тероризам*, Графомарк, Београд.
- Гађиновић, Р. (2005). *Тероризам*, Драслар партнер, Београд.
- Гађиновић, Р. (2010). *Тероризам у политичкој и правној теорији*, Evro-Giunti, Београд.
- Деспот, З. (2011). *Њемачка обавјештајна служба у Независној Држави Хрватској*, Вечерњи едиција, Загреб.
- Ејдус, Ф. (2012). *Међународна безбедност: теорије, сектори и нивои*, Службени гласник и Београдски центар за безбедносну политику, Београд.

- Елзесер, Ј. (2006). *Како је џихад стигао на Балкан*, ЈАСЕН, Београд.
- Левков, М. (2001). *Израелска тајна служба*, Филип Вишњић, Београд.
- Марковић Дапчевић, Љ. (2012). *Систем безбедности Европске уније*, издање аутора, Београд.
- Милашиновић, Р. (1979). *ЦИА Моћ и политика*, Југоштампа, Београд.
- Милашиновић, Р. (1981). *Тајне паралеле - Обавештајна служба у међународним односима*, Четврти јул, Београд.
- Милашиновић, Р. (1996). *Амерички поход на свет*, ЗАД, Београд.
- Нухић, М. (2009). *Третман вјерског екстремизма у међународном праву оружаних сукоба са посебним освртом на исламски фундаментализам*, магистарски рад одбрањен на Слобомир П. универзитету, Бијељина.
- Потежица, О. (2007). *Вехабије – Између истине и предрасуде*, Ф. Вишњић, Београд.
- Путник, Н. (2009). *Сајбер простор и безбедносни изазови*, Универзитет у Београду – Факултет безбедности, Београд.
- Ронин, Р. (2009). *Обавештајни рад*, Јавно предузеће Службени гласник: Универзитет у Београду – Факултет безбедности, Београд.
- Стајић, Љ. (2006). *Основи безбедности*, Драганић, Београд.
- Симеуновић, Д. (2009). *Тероризам*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд.
- Трифуновић, Д. (2011). Стојаковић, Г, Врачар М.: *Тероризам и вехабизам*, Филип Вишњић, Београд.
- Трифуновић, Д. (2007). *Нови облици тероризма у Босни и Херцеговини*, докторска дисертација, одбрањена на Факултету безбедности Универзитета у Београду
- Ћеранић, П. (2008). *Ко контролише обавјештајне службе: модели контроле обавјештајне службе*, Бесједа, Бања Лука.
- Фарес, В. (2008). *Џихад у будућности*, Народна књига, Београд.
- Namidullah, M. (1989). *Увод у ислам*, Старјешинство исламске заједнице Сарајево, Сарајево.
- Хећимовић, Е.: *Гариби (2009). Муџахедини у БиХ 1992–1999*, Dan Graf, Београд.
- Collins, A. (2010). *Сувремене сигурносне студије*, текст аутора Jackson, R.: *Сигурност режима*, Политичка култура, Загреб
- Шиндлер, Џ. Р. (2009). *Босански рат и терор*, Службени гласник, Београд.
- Закон о Обавјештајно-безбједносној агенцији БиХ, Службени гласник БиХ, број 12/04, 20/04, 56/06, 32/07, 20/09.

POLITICAL SECURITY OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

Ass. prof. Predrag Ćeranić*

Abstract: Political security is one of the key segments in the architecture of security of every country. Endangering of political stability and undermining of the constitutional order has destabilised many, and even destroyed some countries. Are Libya, Iraq, Afghanistan and Syria countries? No, they are territories with administration. Bosnia and Herzegovina has passed a difficult way to the signing of the Dayton Agreement, which has brought peace, as well as a new constitution to the land of three constituent peoples, made up of two entities. The constitution of Bosnia and Herzegovina embodied in the Annex IV of the Dayton Agreement, even though twenty years have passed, is still the subject of political discourse and numerous misunderstandings. Those that protects the constitution of Bosnia and Herzegovina, or rather those that should protect it, have a complex, in the bosnian reality a pretty undefined task. Split attitudes of actors of public policies and their differing views about the present and future of Bosnia and Herzegovina, contribute to an atmosphere in which in no way naive threats, which are coming from phantom and radicalised ideological movements, some of which claim that they have a country in the Middle East and show ambition to incorporate not only Bosnia and Herzegovina, but the entire Balkans into its borders, are being ignored. These threats are related to political security of Bosnia and Herzegovina, and include the application of terrorism as a method for the realisation of ideological goals. How can Bosnia and Herzegovina confront security challenges, risks and threats, some of which have got the prefix global? Is there harmony between the actors of public policies with regard to measures that the country should take to protect itself? Intelligence and Security Service, the backbone of the country in confronting these dangers, and the key pillar in the protection of constitutional order, to be effective, must have clear operating guidelines and a defined platform from which it acts to protect a nation. In Bosnia and Herzegovina that is where the problems start, because there is no political consensus about what this organisation should be doing. Moreover, there is an accepted attitude that it is servicing foreign intelligence agencies and as far as political security of Bosnia and Herzegovina is concerned, it exists only as an item in the budget. Other law enforcement agencies in Bosnia and Herzegovina are in a simpler position, but there is a problem in their lack of coordination, which leads to the impression that mutual cooperation is based more on personal relations between leading people than on systemic solutions. All these unsolved issues painfully come to the surface during every terrorist act, and the discourse on security in Bosnia and Herzegovina is easy to "spill" from security to political milieu.

Key words: political security, public policies, constitutional order, terrorism, caliphate

---

* Banja Luka College, Banja Luka, email: predrag.ceranic@gmail.com

КОРУПЦИЈА, НАЧИНИ ИСПОЉАВАЊА И СУЗБИЈАЊА У ЈАВНОМ СЕКТОРУ

Прегледни рад

DOI: 10.7251/VPGBL3415043S

УДК: 343.352:351.86

Доц. др Бранка Савић*

Сажетак: Корупција постоји уколико дође до намјерног нарушавања принципа непристрасности при доношењу одлука у циљу присвајања неке погодности. Принцип непристрасности захтијева да, при доношењу одлука, лични или било који други односи учесника у размјени немају никакав утицај. Корупција је посебно изражена у земљама у транзицији. Основни циљ овог рада је показати начине борбе против корупције у јавном сектору. Важни актери на подручју спречавања корупције јесу државни органи који изводе различите стратегије (промјене закона, ограничење овлашћења особама са јавним овлашћењима и стриктнија контрола ових особа, промјене пословних обичаја и професионалних кодекса, контрола јавних набавки, оснивање независних органа за борбу против корупције и подстицање активности невладиних организација).

Кључне ријечи: Корупција, овлаштења, транзиција, економска политика, јавне набавке, транспарентност, јавни приходи, трезор, модификација, извјештавање, ревизија, мониторинг.

ПОЈАМ КОРУПЦИЈЕ

У савременој литератури постоје три групе дефиниција ове појаве:

- Административне дефиниције корупције, гдје је корупција дефинисана као девијантно понашање појединца у односу на формалну улогу,
- Економске дефиниције корупције, код којих је корупција означена као максимизација профита кршењем закона и морала,
- Јавно-интересне дефиниције корупције, код којих је карактеристично коришћење јавних средстава за личне интересе.

Меду дефиницијама корупције које се највише користе, истичу се три:

- Злоупотреба јавних ресурса зарад личних интереса (Свјетска банка)

* Начелник Управе за материјално-финансијске послове и имовинске послове, Министарство унутрашњих послова Републике Српске; email: Branka.Savic@tur.vladars.net

- Нарушавање принципа непристрасности (Вито Танци)
- Девијантно понашање у односу на формалну улогу (Nye i Khan)

Најобухватнију дефиницију је понудио Вито Танци. Према њему, корупција постоји уколико дође до намјерног нарушавања принципа непристрасности при доношењу одлука у циљу присвајања неке погодности. Принцип непристрасности захтијева да, при доношењу одлука, лични или било који други односи учесника у размјени немају никакав утицај. Овај принцип је дио функционисања савршеног тржишта које је, према самој дефиницији, деперсонализовано. На основу Танцијеве дефиниције, може се закључити да постоје два потребна услова да нарушавање непристрасности буде окарактерисано као корупција. Прво, потребно је да постоји намјера – случајно нарушавање непристрасности услијед, нпр., несавршене информисаности, не представља корупцију. Друго, потребно је да се као посљедица нарушавања принципа непристрасности јавља присвајање неке погодности, односно стицање личне користи. По краткој дефиницији Transparency Internationala, корупција је “злоупотреба повјереног јавног овлашћења ради стицања приватне користи”. За њу су карактеристична три елемента:

- злоупотреба овлашћења,
- овлашћење је повјерено (нпр. оно може да буде у приватном сектору исто колико и у јавном),
- приватна корист (на примјер, необавезна лична корист за онога ко злоупотребљава власт, већ укључује и чланове његове/њене најближе породице или пријатеље).

Законске дефиниције корупције захтијевају одређено становиште, стандард “честитости” и модел испољавања корупције у конкретним случајевима. За потребе овог семинара корупција укључује понашање службеника јавног сектора, без обзира да ли су политичари или јавни службеници, које им омогућава да се они сами или они који су у њиховој близини нечасно и незаконито богате злоупотребом јавног овлашћења које им је повјерено. Најкраћа дефиниција модела је да је то институционализована моћ (власт) “увезана” у корупцију.

Формула је, идеално типски, једноставна: Корупција је једнако монопол (власти) плус дискреционо право одлучивања органа власти, минус одговорност тог органа (односно, неодговорност).

Сам појам корупције и остали, из њега изведени појмови, имају латински коријен:

- Корупција (лат. *corruptio* = поквареност, кварност, изопаченост, разврат, поткупљивање, подмићивање, поткупљење, подмићење; кварење, укваривање, труљење, распадање; кривотворење (списа, мјере, тега и сл.).
- Корумпирати (лат. *corrumpere* = кварити, покварити, изопачити;

Корупција, начини испољавања и сузбијања у јавном сектору

подмитити, подмићивати, потплатити, потплаћивати, поткупити, поткупљивати).

- Коруптиван (лат. *corruptus* = покварен, потплаћен, подмићен; наopak, настран, посувраћен).
- Коруптела (лат. *corruptela* = кварење, изопачавање; подмићивање, потплаћивање, завођење, бешчашћење).
- Коруптибилитет (лат. *corruptibilitatis* = покварљивост, подложност труљењу, подмитљивост, поткупљивост).
- Корупционист(а) (лат. *corruption* = покварењак, покварен човјек; нарочито онај који прима мито).

Медутим, из мноштва дефиниција могу се издвојити слиједеће заједничке димензије корупције:

- Размјена – Корупција се заснива на интеракцији између најмање два партнера, између снабдјевача, односно особе која даје, иницира корупцијску размјену и примаоца, особе која је прихвата, корумпиране особе. То је размјена у циљу стицања користи и награде, заснива се на добровољној бази и узајамном споразуму,
- Прекорачење норми понашања – Корупција је облик неморалног понашања, што подразумева одступање од легалних правила или од моралних вриједности,
- Злоупотреба моћи – Учесници у корупцији користе ауторитет и позицију, односно сазнања која су им повјерена на основу њиховог положаја,
- Непостојање директних жртава – Корупција не изазива жртве на директан начин. Тачније, постоје само прекршиоци умијешани у дјело корупције који извлаче корист таквим актом. Стварне жртве се могу наћи само изван корупцијског односа,
- Тајност – Учесници у корупцији стварају интимну, затворену и скривену заједницу у којој се тајно договарају око илегалних циљева и о предностима које стичу својим размјенама и односима.

Осим од ситуационих ограничења, могућност за наставак и ширење корупцијског дјеловања углавном зависи од повјерења жртава које нису претрпјеле штету.

Мало је дјелатности које толико изазивају јавне службенике да буду корумпирани и које стварају толико прилика за корупцију као што су јавне набавке. На сваком нивоу власти и у свим њеним организационим облицима спроводе се набавке робе и услуга, често у количинама и износима који превазилазе наша здраворазумска очекивања. Иако је питање да ли је ово стварно најчешћи облик корупције у јавном сектору, он је без сумње застрашујуће распрострањен и свакако онај о коме се највише пише. Тешко да прође и дан а да се негдје у свијету не открије

Још један велики скандал у вези са набавкама робе или услуга за потребе јавног сектора. Ти скандали су били повод за бројна отпуштања високих јавних службеника, чак и за отпуштање влада појединих земаља. Корупција у јавним набавкама је извор астрономског расипања при утрошку буџетских средстава, које се у неким случајевима процјењује и на 30% од укупне вриједности набављене робе или услуга. Нажалост, о том проблему се и даље много више говори него што се на његовом рјешавању ради. Нестручним лицима послови јавних набавки изгледају компликовано и тајанствено, што они често чак и јесу, па се њима може манипулисати на безброј начина без велике опасности да неправилности случајно буду откривене. Они који се у таквим околностима добро сналазе и који су спремни да помоћу корупције остваре своје циљеве, лако налазе сараднике на другој страни. Овај се проблем мора рјешавати с посебном пажњом, јер и они који набављају и они који такве набавке одобравају или о њима одлучују можда неће то радити домаћински, јер при јавним набавкама троше новац институције за коју раде, а не свој.

ДРЖАВНА КОРУПЦИЈА И СУКОБИ ИНТЕРЕСА

Менаџери предузећа сматрају политичке и регулаторне аспекте државне корупције највећим проблемом пословања. Продаја парламентарних гласова и владиних одредаба приватним интересима, која се описује као *state capture* захтијева посебну пажњу. Јавна тајна је да је прихватање мита за утицај на садржај закона и других обавезујућих одлука – што је најдиректнији показатељ државне корупције – широко распрострањена пракса на свим нивоима власти у земљама у транзицији. Економски сукоб интереса је такође врло заступљен. Коришћење положаја у државној служби како би се заштитили интереси предузетника са којима дужници имају политичке или друге везе, перципирано је као широко распрострањен проблем. Незаконито финансирање политичких странака је још један показатељ државне корупције. Корупцију карактерише не само однос корисник – пружалац услуга, него и судјеловање међу јавним функционерима. Учесталост појаве мита међу службеницима који раде на јавним функцијама, радници тих институција сматрају врло високим.

Корупција има негативан утицај на сиромашне, из више разлога. У много случајева мито је паушални износ који стога чини већи проценат буџета сиромашних породица него боље стојећих домаћинстава. Корупција чини буџетско трошење мање предвидивим и искривљује структуру прихода домаћинства. Надаље, она чини јавне услуге мање доступним за сиромашне породице, од којих многе морају да престану

да користе јавне услуге, што доводи до даљег пада њиховог животног стандарда. Корупција утиче на квалитет јавних услуга, пошто се мито често плаћа не само за приступ услугама, него и за добијање услуга бољег квалитета.

У све напоменуте односе у друштву уплићу се и криминалне групе које могу да сарађују са привредницима, државним службеницима и политичарима путем корупције. Дјелатности криминалних група су различите, а битно је да се оне прилагођавају тржишту. Тамо гдје добара нема или држава нешто ограничава, може се очекивати појава криминалитета. Добити се инвестирају у легалне послове, гдје нема толике добити, али се прелази у нормални живот. Баш тај прелазак помоћу прања новца и корупције наноси највећу штету држави и угрожава чак и опстајање државе, како се то догодило у неким земљама централне и јужне Америке.

Велику опасност корупција значи за друштво. Опасност је изражена сада и јесте конкретна, и због тога захтијева тренутно дјеловање. Један од првих, неминовних корака сигурно је доношење криминалне политике заштите од корупције. Потребна је политичка воља по усклађењу интереса и нацрту приоритетних циљева. Поред тога, морамо професионализовати рад свих државних институција, које морају, по начелу кооперације, учествовати у борби против корупције. Посебно се мора радити на превентивној дјелатности – не само на репресивној, пошто је превенција једно од најјачих оружја против корупције.

Како видимо, корупција је резултат система, а истовремено и главна препрека његовом мијењању. Стратегија борбе због тога подразумијева и саставне и стратешке мјере уклањања разлога због којих корупција успијева, као што су економска стагнација и друштвено сиромаштво, ниски стандард и висока очекивања материјалног добитка, чиниоци културе и традиције, масовна друштвена несигурност, незапосленост, неучинковитост власти и друго. Законска рјешења подразумијевају систематско укључивање мјера отежавања корупције (Pusič, 1989). У свакој будућој промјени закона, особито оних који се доносе на подручјима у којима постоји високи ризик од корупције, приједлоге треба сагледати и у том свјетлу. Законска рјешења, у овом и другим подручјима, подразумијевају систематско укључивање мјера отежавања корупције.

Зато Јосип Крегар (Kregar, 2003) анализира димензије добре власти – која се може носити са корупцијом, па их наводимо. Наведена начела добре власти треба тумачити као задатке постављене пред све који желе модернизацију јавне управе – демократизацију политичког живота. Такви стандарди смјештају питање борбе против корупције у сасвим нови контекст. Борба против корупције саставни је дио процеса демократизације, модернизације државе и јавне управе, поштених

услова утакмице у господарству, дјеловања судства и заштите права и слобода грађана. Корупција је друштвено зло које захтијева систематски напор и високи степен мобилизације свих друштвених снага у његовом сузбијању. Главни актери подстицања јесу институције цивилног друштва које треба да препознају потребе; институције власти и управе које формулишу мјере и различите начине дјеловања државних институција које носе одговорност. Претпоставка ових мјера је јасна политичка воља за пружање подршке борби против корупције, не само подршке у законским и системским измјенама, него и подршке институцијама, и то у конкретним случајевима.

ПОУЗДАНОСТ И ПРЕДВИДИВОСТ (legal certainty – reliability and predictability), што заправо означава начело законитости (the rule of law) односно строго поштовање законитости и уставности те загарантоване поступке заштите људских и личних права; начело надлежности (legal competence) које одређује законски принцип да се надлежност одређује само на темељу закона и да се границе надлежности не смију прећи, слободна оцјена доказа (discretion), која се тумачи и као обавеза постизања циља прописа, пропорционалност (proportionality) која је као начело прихваћена у тумачењу Европске конвенције о људским правима и коректив је према грубој бирократској примјени прописа, поступна исправност (fairness) која је такође преузета на темељу судске праксе уз члан 6 Европске конвенције о људским правима, те правовременост (timeliness) у доношењу одлука и рјешења владе, што се односи како на мјере (опште акте) тако и на поступовна ограничења крајњег рока за доношење индивидуалних аката. Коначно, врло се јасно наглашава потреба професионализма и развијања професионалне етике (professionalism-integrity).

ОТВОРЕНОСТ И ТРАНСПАРЕНТНОСТ (openness and transparency) јесте начело којим су владине институције обавезне да осигурају јавни карактер свог рада. Зато влада мора правовремено и опширно, тачно и потпуно информисати јавност о својим активностима. Свако има право да добије информације од јавне власти. Што није тајна, доступно је јавности – уводи се као принцип дјеловања јавне власти и значи да је јавности недоступно само оно што је у законом предвиђеном поступку проглашено тајним односно оно што је законом одређено као заштита приватности. Наведени принципи разрађени су у Препоруци 2 Вијећа Европе (2002, од 21. фебруара) која се односи на јавно дјеловање у политичком одлучивању, јавној управи (централној и локалној), те правосуђу. Наведена препорука државе обавезује да јамче свима без дискриминације право да на увид добију документа која имају јавна тијела. Таксативно се наводе могућа ограничења права јавности: државна сигурност и одбрана, јавна сигурност, прогон криминала, приватност,

економски интерес, једнакост пред судом, надзор над радом управе, курс валуте, припрема одлуке. Управо револуционарно значење има правило (настало на темељу критике енглеске праксе!) да у случају сукоба начела и правила превагу има јавни интерес, право јавности да зна (“unless there is an overriding public interest in disclosure”).

ОДГОВОРНОСТ (accountability) значи нужност постојања јасних поступака одређења одговорности, демократски надзор над политичким функционерима и њихову могућност опозива или одступа, те заштиту индивидуалних права за све оне који су одговорни у оквирима државне хијерархије.

ЕФИКАСНОСТ И ЕФЕКТИВНОСТ (efficiency and effectiveness) значи да постоји дужност да се циљеви јавне власти постижу уз што мањи трошак, да постоји ефективност (стварна ефикасност) дјеловања власти.

Посебно се прецизно разрађују принципи професионалности. Професионалност у теоријској дефиницији значи да се носилац јавне власти за функцију припремио школовањем, да је обавља за плату и да на функцији троши претежни дио радног времена. Принципи Европске јавне управе ту дефиницију шире. Инсистирају на одвајању јавне и приватне сфере (Separation between public & private sphere), што подразумева развитак правила и поступака за заштиту од конфликта интереса. Појам професионалности обухвата одвајање јавне управе и политике (Separation between politics & public administration), те особну одговорност (Individual accountability) и сигурност радног мјеста и каријере у јавној управи (Job protection, stability, level of pay, clear rights and duties). Треба инсистирати на строгом “мерит принципу” одабира, статуса, помицања, награђивања, подстаћи деполитизацију положаја и функција, те радити на перманентном стручном и професионалном (етика) образовању.

Посебно треба обратити пажњу на појаве неформалних мрежа у друштву – елита, које се стварају у држави и путем корупције остварују добит на штету друштва. Такође, посебну пажњу треба усмјерити на појаву State capture или преузимање државе, гдје моћне групе (политика или привредници) преузимају у своје руке стварање законодавства које одговара њима а не друштву у цјелини. У ту категорију сврставају се и облици простограђевинарства који путем префињених облика корупције утичу на друштво, а да њихова дјелатност није кажњавана. На крају треба поменути и моћне групе организованог криминалитета, које умјесто силе користе корупцију, јер је ефикаснија, те се могу удружити са моћним привредницима и политичарима.

Становници Најробија се након 12-часовних искључења струје 6 дана седмично сада суочавају са ограничењем потрошње воде, а све због суше која влада у тој земљи (“Nairobi’s water is rationed in drought”,

Daily Telegraph, 13. jul 2000). Мале фирме не могу да функционишу у тим условима. Грађани не могу чак ни да плате своје рачуне за струју зато што већина поштанских канцеларија нема резервно напајање. Остају, међутим, недодирљива “острва моћи”, па је тако председникова резиденција поштеђена рестрикција, а када је председник држао говор који је преносила телевизија, цео град је имао струје, да би она нестала чим се говор завршио. Званичници за све окривљују сушу, али многи Кенијци вјерују да узрок ове кризе лежи у корупцији. Страни посматрачи питају зашто је Кенија дошла у позицију да јој снабдијевање електричном енергијом зависи од хидропотенцијала, кад је одувјек било познато да суша може да угрози њихово функционисање. “Одговор лежи у томе да су уговори о грађењу тих постројења били веома уносни за владине службенике, што је и био главни разлог за многе велике пројекте”, кажу грађани.

На сам помен корупције, већина људи ће одмах имати на уму подмићивање ради склапања послова са државом који обухватају испоруку робе и услуга, или, да употребимо стручни израз, јавне набавке¹.

Мало је дјелатности које толико изазивају јавне службенике да буду корумпирани и које стварају толико прилика за корупцију као што су јавне набавке. На сваком нивоу власти и у свим њеним организационим облицима спровод се набавке робе и услуга, често у количинама и износима који превазилазе наша здраворазумска очекивања. Иако је питање да ли је ово стварно најчешћи облик корупције у јавном сектору, он је без сумње застрашујуће распрострањен и свакако онај о коме се највише пише. Тешко да прође и дан а да се негде у свијету не деси велики скандал у вези са набавкама робе или услуга за потребе јавног сектора. Ти скандали су били повод за бројна отпуштања високих јавних службеника, чак и за отпуштање влада појединих земаља. Корупција у јавним набавкама је извор астрономског расипања при утрошку буџетских средстава, које се у неким случајевима процјењује и на 30% од укупне вриједности набављене робе или услуга. Нажалост, о том проблему се и даље много више говори него што се на његовом рјешавању ради. Нестручним лицима послови јавних набавки изгледају компликовано и тајанствено, што они често чак и јесу, па се њима може манипулисати на безброј начина без велике опасности да неправилности случајно буду откривене. Они који се у таквим околностима добро сналазе и који су спремни да помоћу корупције остваре своје циљеве

1 За детаље видјети Општи споразум о тарифама и трговини (ГАТТ), Споразум о владиним набавкама (Agreement on Government Procurement), 1988, Комисија УН за међународно трговинско право (UNCITRAL); Модел закона о набавкама робе, радова и услуга (Model Law on Procurement of Goods, Construction and Services), 1994, Свјетска банка, Смјернице за набавке по кредитима ИБРД и ИДА (Guidelines for Procurement Under IBRD Loans and IDA Credits), 1995, Службени билтен Европске заједнице; Директиве о набавкама, Међународни трговински центар (International Trade Centre UNCTAD/GATT); Унапређење система јавних набавки (Improving Public Procurement Systems), 1993.

лако налазе сараднике на другој страни. Овај се проблем мора рјешавати с посебном пажњом, јер и они који набављају и они који такве набавке одобравају или о њима одлучују можда неће то радити домаћински, јер при јавним набавкама троше новац институције за коју раде, а не свој.

ПРЕВЕНЦИЈА КОРУПЦИЈЕ

Спречавање корупције требало би бити највећи изазов савремених демократских друштава. Коруптивностна подручја друштвеног живота ствара увјерење да без корупције друштво не може функционисати. Код већине појава у којима се друштвене науке и институције формалне друштвене контроле сусрећу са проблемима мјерења обима саме појаве, можемо говорити о хипотетичким објашњењима обима као и о закључивању на основу индиректних знакова из којих је могуће закључити да нека појава постоји.

Овај проблем је нарочито изражен у земљама у транзицији, гдје полицајци примају веома мале плате, те могу бити подстрекачи коруптивне праксе и ојачати мишљење грађана да је корупција сасвим нормална и прихватљива друштвена пракса (Jandosova, 1999). Превенцију корупције приписивати само полицији било би, због комплексности феномена корупције, наивно чинити. Полиција је само једна од друштвених институција које могу утицати на смањење корупције, али предуслов за то је интегритет полицијске организације.

Корупција у друштву постоји од давнина. Упркос тој чињеници, друштво је увијек негирало постојање корупције и коруптивне праксе уопште. Корупција се обично појављује у вези са похлепом, која представља предуслов склоности појединаца ка коруптивној пракси. Похлепа није једини разлог за појаву и опстанак корупције. Корупција се појављује и у вези с нпр. великом социјалном диференцијацијом (нарочито у примјеру сиромаштва јавних службеника), распадањем и трансформацијом политичких и привредних система, нарочито у вези са стањем у бившим социјалистичким земљама; рат – послјератни период, промјена политичких вођа и високих државних службеника, и сл.

Глобализација и глобална транзиција свих друштава стварају услове за коруптивну праксу широм свијета. Ово се не односи само на земље у транзицији (тј. бивше социјалистичке земље), стога је могуће закључити да корупција представља глобални проблем.

Корупција је као друштвено негативна појава била дефинисана већ у Римском праву (*Lex Julia Reputandae*). Кривично дјело корупције су дефинисали као давање, примање или тражење користи са намјером да се утиче на службеника у вези са његовим послом. Аристотел, Макијавели

и Монтеस्कје (Pusić, 1989) констатовали су да је корупција знак крварења моралних вриједности друштва. Због тога корупцију сматрају за неморалну и штетну појаву у друштву, јер носиоци друштвених функција морају заговарати заједничке а не своје, приватне интересе. Уз развој савремене државе, корупција се не може сматрати само морално штетном, него и узроком неефикасности државе. Најзначајнији облици корупције су давање и примање мита, непотизам – злоупотреба положаја/функције у приватне сврхе. Прокламоване вриједности – нарочито успјех по сваку цијену – дјелују као подстицај за ширење коруптивне праксе.

Аутори студија о корупцији дијеле корупцију на интерну-екстерну, индивидуалну-институционалну и на материјалну, политичку и психичку (Van Duynе, 1996/97). Најчешћа корупција је екстерна, коју карактерише плаћање услуга за извођење или неизвођење специфичних службеничких поступака. Поред тога је облик екстерне корупције и давање дарова особама на утицајним позицијама у друштву. Интерну корупцију карактеришу активности подређених чиновника/службеника (мито, давање дарова) да код надређеног чиновника/службеника постигну неку корист.

Индивидуална корупција значи дјелатност појединца у коруптивној пракси. Та дјелатност је дискретна због учешћа искључиво двије особе. Такве чиновне карактерише кривица обојице учесника у давању и примању мита/дарова. Ова је врста корупције најраширенија.

Из перспективе друштвене штете, најопаснија је институционална корупција, због доприноса распадању вриједности у друштву. Институционалну корупцију прате слични процеси у политици и на подручју вођења државе. Утицај овог облика корупције на јавно мњење и јавну свијест је велики због тога што проузрокује страх и неизвјесност, и пад морала код већине грађана.

Корупција се још може подијелити на активну и пасивну.

Активна корупција укључује особе које дају неко добро и на тај начин подстичу извршење кривичног дјела. Пасивна корупција је карактеристична за особе које примају «неко добро» и у замјену изврше кривично дјело које је у вези са вршењем њихове дужности (McCormack, 1998). Најтипичнији облик корупције је материјална корупција – давање мита, које одмах доноси корист и једној и другој страни. Психичка корупција се односи на психичку моћ оног који даје и оног који прима мито. На том мјесту треба констатовати значење психичких карактеристика особа које примају мито и сарађују у коруптивним дјелатностима.

Посебно мјесто заузима политичка корупција. У вези за политичком корупцијом треба напоменути и мјесто лобирања које у великој мјери подсећа на коруптивну праксу, али је у демократским државама регулисано законом. Границе између лобирања и политичке корупције могу бити нејасне.

Корупција, начини испољавања и сузбијања у јавном сектору

Корупција се јавља на подручју јавног, приватног и политичког сектора (Van Duynе, 1999). Актери корупције су државни службеници на свим нивоима, приватне особе које раде у различитим корпорацијама и политичари на локалном и државном нивоу. На овом мјесту треба рећи да је интерес организованог криминала да контролише сва три сектора и утиче на привреду и политику државе. Интерес организованог криминала је и у томе да се ствара друштвена клима неизвјесности и друштвене дезорганизације.

Најтипичнија карактеристика корупције је прикривеност и непримјетљивост, али утицај коруптивне праксе може се осјетити у свакодневном животу. Корупција на подручју дјелатности јавних чиновника/службеника, у примјеру када су извршиоци активних коруптивних дјела, манифестује се преферирањем и услугама људима од којих очекују неку корист. Виши положај у хијарархији подразумијева и већа овлашћења службеника, тако да се могу очекивати и већи притисци који се врше на њега.

Најраширенија је корупција међу јавним службеницима и приватницима. Најједноставнији облик корупције на том пољу је подмићивање јавних службеника. Ако дође до ширења овакве праксе у институцији, појави се питање интегритета институције. Ако је таква пракса карактеристична за више институција, онда можемо говорити о ендемичности корупције у државним институцијама.

Најочитија је корупција на подручју привреде. Појављује се у облику злоупотреба и прилагођавања понуда на тендерима (представљање лажне вриједности и одређивање нереалне цијене услуга, обично нереално ниже од тржишне цијене), као и злоупотребе уговора, кршења пословних обичаја и праксе.

Корупција између приватног сектора и политике веома је раширена у цијелом свијету. Пословни људи су мотивисани профитабилношћу своје дјелатности, а политичари желе сачувати власт. Занимљива је чињеница да се улоге ових често мијењају, нарочито након истека мандата. Најтипичнији облик корупције на том плану је подмићивање у корист политичких странака. Неријетко се догађају пропусти код незаконских улагања у неке привредне активности, при чему се спрега између приватних лица и политичара огледа у јавном оправдавању овог чина од стране политичара.

Законодавства већине држава инкриминишу коруптивна понашања јавних службеника/чиновника и политичара, али не инкриминишу девијантно понашање самих привредника. Инвестиције у привреду нису ограничене унутар једне државе, напротив, савремени трендови су пропраћени интернационализацијом, транснационалним интересима и глобализацијом.

Кад понуђачи дају мито или у понуди наведу нереално ниске цијене у циљу добијања посла, надају се да ће те трошкове наплатити током

реализације уговора. Да би корупција успјела, неопходно је да постоје било активна сарадња било немар у извршавању дужности друге стране. Бескрупулозни снабдевачи могу временом да производе које испоручују замијене производима нижег квалитета од првобитно понуђених. Они могу да фалсификују количину испоручене робе или услуга при подношењу захтјева за исплату и да подмите још више оне који надзиру спровођење уговора да би им и убудуће гледали кроз прсте².

Мито може имати облик “поклона”, а “поклон” може да се појави у најразличитијим облицима: бесплатан ручак, карта за спортски догађај, сат “Rolex”, дионице компаније, љетовање у иностранству, можда школарина за дијете. Неки поклони су прихватљиви, неки не³. У развијеном свијету раширена је пракса организовања пријема и догађаја на којима службеници који су задужени за набавке, без обзира на то да ли су из приватног или јавног сектора, уживају гостопримство које не могу да узврате. Изгледа да организатори таквих догађаја мисле да им се та пракса исплати као вид чувања добрих односа са постојећим купцима и привлачења нових. Да ли је то корупција?

Одговори се могу разликовати. Процјена такве праксе може да крене од питања да ли су претпостављени у могућности да надзиру понашање својих службеника задужених за спровођење набавки или не. Такође је важно да ли постоји обавеза да се службеници изузму из одлучивања о набавкама у будућим ситуацијама када се фирме са којима су у вези могу појавити као понуђачи. Исто тако, значајно је да ли све фирме које би могле да се нађу у конкуренцији за добијање посла дјелују на сличан начин, тако да се не ствара обавеза код службеника да да предност некој од њих. Даље, зависно од обичаја у друштву, очекивани и уобичајени ниво гостољубивости из којег не произлазе никакве обавезе веома се разликује⁴.

Оно што је очигледно неприхватљиво јесу поклони попут одмора са потпуно плаћеним трошковима за службеника задуженог за набавке и његову супругу⁵. Мање очигледне су “непристојне” понуде попут плаћених ручкова или обезбјеђивања улазница за музичке фестивале;

---

2 Дослух и узвратна давања на међународним надметањима описани су у дјелу Roberta Klitgaard „Controlling Corruption“ (University of California Press, 1988), стр. 136 и даље.

3 Групи грађевинских предузимача у повјерењу је упућено питање како у ствари подмићују службенике задужене за планирање употребе земљишта. “Једноставно их позовемо на ручак”, рекли су они. “Ако су тако глупи да прихвате позив од људи заинтересованих за њихове услуге, сигурно је да ће прихватити и мито.”

4 Отворено је питање да ли се традиционална размјена поклона смије и даље вршити.

5 Такве одморе је, на примјер, раних деведесетих добило особље задужено за набавке у британском министарству одбране. Одмори су били толико скупи, да би службеници о њима, иначе, могли само да сањају.

прихватање наоко безначајних поклона и бесплатних услуга може временом да доведе службеника до ситуације у којој он несвјесно бива ухваћен у замку дародавца.

Линија разграничења би могла да се постави онда када поклон намеће примаоцу обавезе према поклонодавцу. Ситуација се разликује од једног до другог друштва, али се обично дефинише вриједношћу поклона било да је ријеч о материјалном добру или гостољубивости коју службеник мора да пријави уколико она премашује прописани износ. Покушаји да се разлика направи између “онога што је учињено службенику као личности” и “службенику с обзиром на функцију коју врши” обично доводе до бесплодних спорова и зато је најбоље избјежавати их (www.transparency.org).

МОГУЋНОСТИ СПРЕЧАВАЊА КОРУПЦИЈЕ

Супротстављање корупцији се не базира искључиво на репресији. Савремени трендови на подручју сузбијања свих врста криминала окрећу се ка превенцији. Један од могућих модела спречавања криминала базиран је на ситуацијским мјерама (Clarke, 2000). Clarke се у својој типологији превентивних мјера фокусира на смањење прилика и стварање неповољних ситуација за извршење кривичног дјела. Поред основних мјера које захтијевају улагање више напора за извршење кривичног дјела, повећавање ризика и смањење профита оствареног криминалном активношћу, најновије мјере односе се на «спречавање непознавања права и обавеза» (професионализација, добро познавање прописа који регулишу одређену друштвену дјелатност, морално осуђивање девијантности, прецизно дефинисане декларације и поступци, подстрекавање примјереног понашања и активности).

Сљедећи модел који служи за анализу проблема, називамо ПАТ (eng. Problem Analysis Triangle). Овај модел укључује анализу три релевантне одреднице кривичног дјела. Ради се о починиоцима, жртвама и мјестима извршења кривичног дјела. Овај модел се употребљава код ситуацијског спречавања криминалитета, гдје је релативно једноставно одредити утицај ове три одреднице (Sherman, 1995; Block i Block, 1995). На подручју проучавања починиоца и жртава корупције, јавља се неколико проблема због спецификаума корупцијских кривичних дјела у којима «не постоји жртва у класичном смислу ријечи», већ жртвом сматрамо друштво у цјелини. Са сличним проблемом се срећемо код анализе мјеста кривичног дјела. Овдје се појављује и један објективни проблем који дјелимично ове инкриминације осуђује на тзв. «тамну бројку». Ради се о пракси законског инкриминисања за «примање» и «давање» мита. У

овом случају имамо преплитање улога жртве и починиоца и питање је ко би у пракси пријавио ова кривична дјела.

Превентивне мјере за смањење корупције (Council of Europe, 1998) укључују спознају о безбједоносним факторима на основу студија организованог криминала, тероризма, корупције и других софистицираних облика криминала. На подручју спречавања корупције потребно је укључити државне институције, локалну заједницу и појединце. Мјере превенције које укључују поменуте актере су:

- повећање транспарентности, провјеравање и контрола
- подстицање конкуренције и укидање монопола
- информисање јавности
- креирање примјерене економске и социјалне политике
- поједностављење и већа прегледност различитих поступака
- контрола финансијских трансакција
- подстицање транспарентности и компетентности у политичким процесима
- увођење слободе штампе и независних медија.

АКТЕРИ И ФАКТОРИ СПРЕЧАВАЊА КОРУПЦИЈЕ

Важни актери на подручју спречавања корупције су државни органи који изводе различите стратегије (промјене закона, ограничење овлашћења особама са јавним овлашћењима и стриктнија контрола ових особа, промјене пословних обичаја и професионалних кодекса, контрола јавних расписа, оснивање независних органа за борбу против корупције и подстицање активности невладиних организација).

Образовање, обука и информисање јавних службеника, приватника и политичара о коруптивној пракси и посљедицама овакве праксе на друштво у цјелини. На овом мјесту треба истаћи и едукацију едукатора за ову област друштвеног живота. Уобичајена је пракса да се преко едукатора службеници упознају са дозвољеном – недозвољеном праксом и посљедицама коруптивног понашања. Каткада се едукација у службеним државним установама увелико разликује од практичног рада у служби. Цивилно друштво заузима најзначајније мјесто у превенцији корупције (Transparency International. (1997-www). Press Release, 1997 Corruption Perception Index. Goettingen, Germany. <http://www.transparency.de/press/1997.31.7.cpi.htm>). Против корупције не могу се борити само државни органи, због тога што је сузбијање и превенција корупције предмет ширег друштвеног договора. Расправе у медијима, научни скупови, јавне дискусије и полемике о овом проблему могу увелико утицати на јавну свијест грађана о проблему корупције

и могућим мјерама за њено сузбијање. Политичко-економске реформе, легитимна власт, реформа државних институција, транспарентност и професионалност су предуслови за стварање амбијента који не толерише коруптивну праксу. Имајући у виду значај учешћа цивилног друштва у успјешној борби против корупције, Влада је заједно са представницима цивилног друштва донијела и имплементира најважније стратешке документе у борби против корупције (Програм борбе против корупције и организованог криминала; Акциони план за спровођење Програма борбе против корупције и организованог криминала, као и Националну комисију за праћење спровођења Акционог плана Програма борбе против корупције и организованог криминала).

Медији и истраживачко новинарство битно утичу на транспарентност коруптивне праксе, али склоност сензационализму и предрасудама може осудити невинне особе, институције или корпорације. Ali Hadji духовито тврди да новине могу послужити у двије сврхе. Прва је убијање политичара а друга убијање комараца. Новинаре би требало едуковати о законима, криминалној феноменологији, друштвеном значају криминалитета и сл.

Култура и социокултурне вриједности утичу на понашање људи и реаговање на девијантне појаве. У превенцији корупције треба имати у виду и промјене у друштву које утичу на промјену културе и социокултурних вриједности у њему. Овдје мислимо на двије врсте културе јавних службеника. Првенствено мислимо на дистинкцију између аустроугарске и византијске културе у обављању јавних и управних послова. Карактеристике аустроугарске културе јавних службеника би се могле сажети у прецизној дистинкцији између приватног живота и посла са апсолутним поштовањем начела професионализма у обављању ових функција (у име државе). С друге стране, византијска административна култура се увелико одликује примјесима недовољне дистинкције између приватних интереса и јавне функције, што само по себи представља перманентну и латентну опасност за коруптивна понашања (Bebler 1999).

Појединци, активисти и тзв. 'морални предузетници' имају важно мјесто у борби против корупције и настојању на сузбијању корупције у датом друштву. Објективне друштвене околности утичу на понашања појединаца од којих једни осуђују и без резерве пријављују корупцију, док други то не чине због «осјећаја стида и издајништва».

Joutsen (1994) је направио анализу фактора криминалитета у Средњој и Источној Европи. Поред осталих фактора, за овај рад најбитнија су два: «мишљење да се криминал исплати – друштвена толеранција криминалитета» и «проблеми формалне друштвене контроле». Спречавање корупције у полицијској дјелатности базира се на едукацији полицајаца, интегритету полицијске организације и новој

оријентацији на подручју полицијске дјелатности – полицијском раду у заједници који се темељи на сарадњи са грађанима, добром познавању проблема у заједници и консензусу између заједнице и полиције код рјешавања различитих безбједоносних проблема.

Историјски развој полицијске дјелатности у демократским земљама, нарочито у САД, означавају четири ере (Meško, 2000, 37). Прва је политичка ера у којој је полиција била јако повезана са политиком. Запошљавање полицајаца а нарочито полицијских шефова било је у рукама политике. Главне дјелатности полиције у тој ери биле су извођење закона, одржавање јавног реда и мира и различите услуге. У тој доби корупција у полицији била је у вези са интересима политичара. Сљедећа ера је ера реформе или ера професионализма, која је требала бити лијек против корупције у полицији и интерференција политике у полицијској дјелатности. У тој ери везе између политике и полиције смањиле су се на минимум и полицијска дјелатност је била усмјерена на борбу против криминала, што је полицију увелико дистанцирало од грађана. Професионализација се претворила у злоупотребу овлашћења и дискреције. Кулминација ове ере догодила се у шездесетим годинама кад су у САД наступили друштвени немири. Полиција је оштро и грубо третирала демонстранте и већи број људи је био повријеђен (на обје стране). Слично се догодило двадесет година касније у случају рударских штрајкова у Великој Британији. Сљедећа ера је ера транзиције, која садржи нарочито пјешачке патроле, рјешавање проблема и тестирање односа између полиције и заједнице. Посљедња ера је ера полицијског рада у заједници, која се појавила као посљедица отуђености између полиције и грађана. Активности полиције у овој ери оријентисане су на повећање сарадње са грађанима и локалном заједницом и повећање одговорности у извођењу полицијске дјелатности. Полицијски рад у заједници базира се на доброј сарадњи полиције са грађанима и локалном заједницом, заједничкој идентификацији и покушајима консензуалног рјешавања проблема. Предуслов за извођење такве полицијске дјелатности јесте децентрализација полиције.

Комплексност појаве корупције утиче и на могућност спречавања корупције. Спречавање корупције као једна од многих активности полиције на нивоу локалне заједнице је дио полицијског рада у заједници (енгл. Community policing) (Meško, 2001, 6-8). Филозофија полицијског рада у заједници темељи се на сарадњи и дефинисању проблема; њихово рјешавање није увијек у надлежности полиције, али полиција у том процесу активно сарађује. Извођење полицијског рада у заједници базира се на сарадњи са људима у заједници, тражењу могућности за рјешавање проблема, раду са заједницом и редефинисању циљева полицијске дјелатности (Ziembo-Vogl; Meško, 2000).

Бројни аутори констатују да је темељни елемент полицијске дјелатности сарадња полиције са грађанима у заједници (Trojanowicz,

1983; Rosenbaum, 1988; Skogan 1994). Полиција мора сарађивати са представницима и члановима заједнице – поједини грађани, групе грађана, пословни људи, органи и институције (нпр. болнице, инспекторати, одјељења за урбанизам, итд.) – и са другим актерима друштвеног живота.

ЛИТЕРАТУРА:

- Council of Europe. 1998-www. Programme of Action against Corruption. <http://www.coe.fr/corrupt/eaction3a.htm>.
- Jandosova, J. (1999). What We Need to Research on Corruption. U: Meško, G. (ur.), Corruption in Central and Eastern Europe at the Turn of the Millennium. Ljubljana: Open Society Institute.
- Meško, G. (2001). Analysis of Crime for the Purpose of Crime Prevention and Crime Control, European Society of Criminology Conference. LaSADnne, September 6–8.
- Meško, G. (2000). Pogledi na preprečevanje kriminalitete v pozno modernih udruženjih. Teorija in praksa, 37 (4), 716–727.
- Pusič, E. (1989). Društvena regulacija, granice znanosti i iskustva. Zagreb: Globus.
- Transparency International. (1997-www). Press Release, 1997 Corruption Perception Index. Goettingen, Germany. <http://www.transparency.de/press/1997.31.7.cpi.htm>.
- Van Duynes, P. (1996/97). Organized Crime, Corruption and Power. Crime Law and Social Change 26/1996/97/3. Dordrecht.
- Van Duynes, P. (1999). Combatting Corruption: Acts and Attitudes, Five Issues in European Criminal Justice. European Institute for Crime Prevention and Control, Heuni, Helsinki, 1999.
- Ziembo-Vogl, J. i Meško, G. (2000). Conceptualizing the Ethical Aspects of Community Policing's Inception and Practice. U: Pagon, M. (ur.), Policing in Central and Eastern Europe – Ethics, Integrity and Human Rights. Ljubljana: College of Police and Security Studies.
- "Nairobi's water is rationed in drought", Daily Telegraph, 13. jul 2000.
- Opšti sporazum o tarifama i trgovini (GATT),
Sporazum o vladinim nabavkama (Agreement on Government Procurement), 1988,
- Komisija UN za međunarodno trgovinsko pravo (UNCITRAL),
Model zakona o nabavkama roba, radova i usluga (Model Law on Procurement of Goods, Construction and Services), 1994,
- Svjetska banka, Smernice za nabavke po kreditima IBRD i IDA (Guidelines for Procurement Under IBRD Loans and IDA Credits), 1995,

Službeni bilten Evropske zajednice, Direktive o nabavkama, Međunarodni trgovinski centar (International Trade Centre CTAD/GATT), Unapređenje sistema javnih nabavki (Improving Public Procurement Systems), 1993.

University of California Press, 1988, str.136.

Pravila o poklonima, www.transparency.org

Prof. dr sc. Josip Kregar, Pravni fakultet u Zagrebu. Što je dobra vlast? Određenje pojma prema razvijenim standardima međunarodnih organizacija. V zborniku: Korupcija u javni upravi, ur. Bojan Dobovšek, MNZ, 2003, Ljubljana.

CORRUPTION, MODE OF EXPRESSION AND COMBATING IN THE PUBLIC SECTOR

Ass.prof. Branka Savic, PhD*

Abstract: Corruption occurs as a result of intentional violation of the principle of impartiality in a decision making process with the aim of gaining a benefit. The principle of impartiality requires that, in a decision making process, personal or any other relation of participants involved in an exchange does not have any influence whatsoever on these relations. Corruption is particularly present in transition economies. This paper is to showcase primarily the ways of fighting corruption in public sector. Important agents in corruption prevention are public bodies that develop different strategies (law amendments, limitation of authorization to persons with public body authorization and stricter control of these persons, changes with regard to business customs and professional codices, control of public procurement process, establishment of independent bodies to fight corruption and encouragement of activities of NGOs).

Key words: Corruption, authorization, transition, economic policy, public procurement, transparency, public revenues, treasury, modification, reporting, audit, monitoring.

---

* *Head of Material and Financial Affairs and Property Affairs, Ministry of Internal Affairs of the Republic of Serbian; e-mail: Branka.Savic@mup.vladars.net*

**УБИСТВО ПОЛИЦИЈСКОГ СЛУЖБЕНИКА – ЗАКОНОДАВСТВО
РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ И УПОРЕДНО ЗАКОНОДАВСТВО**

Прегледни рад

DOI: 10.7251/BPGBL3415061J

УДК: 343.988-057.36

Проф. др Драган Јовашевић*
Проф. др Милена Симовић**
Доц. др Марина М. Симовић***

Апстракт: Најтежи облик повреде живота у свим кривичним законима, од најстаријих времена до данас, јесте убиство. Зависно од околности извршења, својства учиниоца и жртве, начина и средства извршења, проузрокованих посљедица и др. разликује се више облика и видова испољавања овог кривичног дјела. Тако се разликују три облика овог дјела: 1) обично убиство, 2) тешка (квалификована) убиства за која су прописане најтеже врсте казне које уопште познаје конкретно кривично законодавство и 3) лака (привилегована) убиства. Међу најтежа кривична дјела ове врсте свакако спада тешко убиство које се врши лишењем живота службеног или војног лица које обавља послове безбједности. То је убиство полицијског службеника које, поред напада на живот овог лица, представља и напад на његову службену дужност (њено законито, ефикасно и квалитетно обављање), али истовремено и напад на државу и правни поредак. За ово је дјело прописана најтежа врста казне, не само у кривичном праву Србије чија је основа предмет анализе овог рада, већ и у упоредном кривичном законодавству.

Кључне ријечи: полицијски службеник, закон, кривично дјело, живот, одговорност, казна.

* Редовни професор Правног факултета Универзитета у Нишу; email: jovas@prafak.ni.ac.rs.

** Замјеник секретара у Секретаријату за законодавство Владе Републике Српске и ванредни професор на Факултету за безбједност и заштиту Независног универзитета у Бањој Луци.

*** Секретар Омбудсмена за дјецу Републике Српске и доцент на Факултету правних наука Универзитета „Апеирон“ у Бањој Луци; email: marina.simovic@gmail.com

УБИСТВО ПОЛИЦИЈСКОГ СЛУЖБЕНИКА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Опште карактеристике кривичноправне заштите живота

У Кривичном законнику Републике Србије из 2005. године, последице новела до краја 2014. године, у посебном дијелу на првом мјесту у глави тринаестој су систематизована „Кривична дјела против живота и тијела“ (Јовашевић, 2013: 269–287). Тиме су живот и тијело одређени као најзначајније људске и друштвене вриједности. Из назива ове главе произилази да је објект заштите ових кривичних дјела одређен као двојаки скуп вриједности. То су: а) живот (или право на живот) и б) тјелесни интегритет (физичка и психичка конституција човјека).

Једно од најзначајнијих природних, фундаменталних и општецивизацијских, универзалних људских права представља право на живот. Оно је основ и услов постојања свих других људских права и слобода и спада у најзначајнија, не само лична, већ и општедруштвена добра. Право на живот је гарантовано и међународноправним актима: чланом 6 Међународног пакта о грађанским и политичким правима са Факултативним протоколом и чланом 2 Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода са протоколима број 4, 6, 7, 11, 12 и 13. Право на живот гарантује и члан 24 Устава Републике Србије, односно неповредивост физичког и психичког интегритета утврђује члан 25 овог устава.

Живот и тјелесни интегритет су од најстаријих времена били објект кривичноправне заштите, али та заштита није била потпуна нити једнака за све чланове друштва. Кривична дјела повреде или нарушавања живота или тијела се називају природним или општим (атавистичким) кривичним дјелима, за разлику од друштвених (еволутивних) или политичких кривичних дјела, која се по начину кажњавања и карактеристикама разликују међу појединим државама и у појединим историјским периодима.

Објект заштите код ових кривичних дјела је човјек као живо људско биће, тј. његов живот (Ђорђевић, 1995: 43–55). Заштита живота почиње од момента рађања човека и траје до момента наступања његове смрти. О томе када је човјек рођен, односно када почиње заштита живота, у правној теорији се разликују три схватања. Према првом схватању, заштита живота почиње са започињањем процеса рађања дјетета, што значи са процесом његовог одвајања од тијела мајке. По другом схватању, живот човјека почиње са дјелимичним или потпуним изласком дјетета из тијела мајке, док по трећем схватању самосталан живот дјетета почиње са престанком плацентарног и почетком плућног дисања. Законодавство Републике Србије прихвата прво схватање. Међутим, од

овог правила постоји изузетак према коме кривичноправна заштита почиње и прије рођења човјека. То је случај код убиства (уништења) плода човјека у тијелу мајке прије него што је започео процес порођаја – код кривичног дјела недозвољеног прекида трудноће, гдје се поред плода штити и тјелесни интегритет, здравље и живот бремените жене (Клајн-Татић, 33–52).

У погледу момента наступања смрти (Јовашевић, 2003: 67–76), односно до када траје кривичноправна заштита живота – такође се у правној теорији разликују три схватања. Према првом схватању, смрт наступа са престанком дисања и рада срца и плућа (привидна или клиничка смрт). Према другом схватању, живот човјека траје све до наступања биолошке смрти – то је тренутак када ниједан орган не показује знаке живота и не одвија се ниједна животна функција. Према трећем схватању, које је прихваћено у праву Републике Србије, смрт човјека наступа са настанком церебралне или мождане смрти (престанак рада мозга), која се састоји у гашењу свих можданих функција. Моментом наступања смрти не престаје само кривичноправна заштита живота и тјелесног интегритета, већ је тај моменат од значаја за пресађивање органа и дијелова тијела.¹

Живот и тјелесни интегритет су објект заштите не само код ових кривичних дјела. Наиме, у закону постоји више кривичних дјела која су уперена против живота или тјелесног интегритета, али уз истовремени напад и на друга добра, као што су дјела против: здравља људи; животне средине; опште сигурности људи и имовине; безбједности јавног саобраћаја; човјечности и других добара заштићених међународним правом (Јовашевић, 2004: 3–25) итд. За разлику од кривичних дјела против живота и тијела, ова друга дјела нису једино, искључиво или првенствено уперена против живота и тијела.

Заштита живота и тјелесног интегритета представља друштвену функцију, па стога она не зависи од воље појединца. То значи да је без значаја за постојање ових кривичних дјела пристанак повријеђеног лица. Истина, са развојем медицине, посебно хирургије на пољу пресађивања (трансплантације) органа или дијелова тијела, пристанак на давање појединих органа или дијелова тијела је све бројнији (Чејовић, 85–91). Такође, нови законик предвиђа и посебно привилеговано кривично дјело под називом „Лишење живота из самилости“, гдје озбиљан и изричит захтјев за лишење живота пасивног субјекта представља привилегујућу околност као елеменат бића.

Радња извршења ових кривичних дела може бити предузета само према другом лицу, али не и према самом себи. Самоубиство и

---

¹ Трансплантација органа и ткива је уређена посебним законима, и то: Законом о трансплантацији органа и Законом о трансплантацији ћелија и ткива.

самоповреда нису инкриминисани као кривична дјела. Самоповреда може бити правно релевантна само у случају избјегавања војне обавезе или злоупотребе права из социјалног осигурања.

Учиниолац ових кривичних дјела може да буде свако лице, а у погледу кривице ова се дјела могу извршити са умишљајем или нехатом.

УБИСТВО

Основно кривично дјело против живота је убиство (Јовашевић, (2014: 43–45). Оно је предвиђено у члану 113 Кривичног законика. Дјело се састоји у противправном лишењу живота другог лица са умишљајем, при чему не постоје посебне околности које га чине тешким или лаким. Објект заштите је живот човјека или право на живот као једно од основних, фундаменталних људских права.

Радња извршења је одређена према посљедици, будући да се овдје ради о посљедичној диспозицији. Тако се радњом сматра свака дјелатност чињења или нечињења, психолошка или физичка дјелатност, којом се непосредно или посредно проузрокује посљедица – смрт другог лица. То могу бити разноврсне дјелатности које су подобне или довољне да проузрокују смрт другог лица. Убиство се може извршити различитим дјелатностима чињења и нечињења.

Нечињењем се може проузроковати смрт другог лица у случајевима када постоји дужност на чињење којом би се спријечило наступање смрти. Дјелатности чињења су разноврсне и могу се вршити на разне начине и разним средствима, посредно или непосредно. С обзиром на начин извођења дјелатности, убиство се може извршити директним, индиректним, физичким и психичким дејством. Физичко проузроковање смрти, које је и најчешће у пракси, остварује се различитим средствима: ватреним или хладним оружјем, оруђем и другим средствима која су подобна да тијело тешко повриједе или здравље тешко наруше. Психичко проузроковање смрти се врши изазивањем узбуђења, страха, препасти или жалости у степену који има карактер шока, подобног да блокира рад срца или прекине другу животну функцију.

Посљедица дјела је повреда у виду наступања смрти лица. За постојање убиства је потребно да је радња извршења предузета противправно, тако да овог дјела нема ако је до лишења живота дошло у нужној одбрани (Јовашевић, 1998: 43–61), крајњој нужди, вршењу дужности на пословима јавне и државне безбједности или када прописи службе то дозвољавају или захтијевају.

Извршилац дјела може да буде свако лице, а у погледу кривице потребан је умишљај.² За ово је дјело прописана казна затвора од пет до 15 година.

Тешко убиство

Квалификовано или тешко убиство из члана 114 Кривичног законика постоји када је умишљајно убиство извршено на такав начин, под таквим околностима или према таквом лицу који му дају већи степен тежине и опасности за које Законик прописује теже кажњавање (Ђорђевић, 2005: 135–154). Објект заштите је живот човјека.

Постоји више облика тешког убиства који се разликују према: а) начину извршења, б) побудама учиниоца, ц) околностима извршења и посљедици и д) својству пасивног субјекта. Када се у радњама учиниоца стекне више квалификаторних околности убиства, од којих су нека остала у покушају, суд је дужан да у правну квалификацију, поред тога што ће унијети квалификоване облике кривичног дјела, унесе и да су нека до њих остала у покушају (пресуда Врховног суда Србије, Кж. 10/98). За предмет нашег рада је најзначајнија врста тешког убиства према својству пасивног субјекта.

Тешка убиства, с обзиром на својства (особености) пасивног субјекта, јесу: 1) убиство службеног или војног лица при вршењу службене дужности (Јовашевић, 2001: 55–72; Јовашевић, 2002: 127–138; Јовашевић, 2003б: 99–118; Јовашевић, 2006, 17–25 и Јовашевић, Митровић, 5–19), 2) убиство дјетета, 3) убиство бремените жене, 4) убиство члана своје породице који је претходно злостављан, 5) убиство судије, јавног тужиоца, замјеника јавног тужиоца или полицијског службеника у вези са вршењем службене дужности и 6) убиство лица које обавља послове од јавног значаја у вези са пословима које обавља. Овдје ћемо анализирати два кривична дјела која се састоје у лишењу живота полицијског службеника у вршењу или у вези са вршењем његове службене дужности.

---

2 Умишљај оптуженог приликом извршења убиства био је усмјерен на лишење живота, што се закључује из његовог понашања спорном приликом (пресуда Врховног суда Србије, Кж. 608/03).

Оптужени је поступао с евентуалним умишљајем, јер је био свјестан да наношењем убода ножем у витални дио тијела оштећеног може да га лиши живота, па је на то пристао (пресуда Врховног суда Србије, Кж. 649/03).

Постојање директног умишљаја код оптуженог се не може доводити у питање када је он ударцима ножа нанио оштећеном шест убода у предјелу трбуха и груди и поред тога што је након критичног догађаја покушао да заустави крварење оштећеног (пресуда Врховног суда Србије, Кж. 618/04).

Први облик овог кривичног дјела је прописан у члану 114 став 6 Кривичног законика. То је убиство службеног или војног лица. Ово дјело се састоји у умишљајном лишењу живота лица које има својство службеног или војног лица управо у вези са вршењем службене дужности коју обавља. Квалификаторна околност дјела је својство пасивног субјекта који се лишава живота у вези са, поводом и док се налази на службеној дужности. Умишљај учиниоца мора да обухвати свијест о својству пасивног субјекта и намјеру да га управо лишава живота у вези са службеном дужношћу коју овај намјерава да врши или је непосредно врши.

За службено лице, у смислу члана 112 став 3 Кривичног законика, сматра се: а) лице које у државном органу врши службене дужности, б) изабрано, именовано или постављено лице у државном органу, органу локалне самоуправе или лице које стално или повремено врши службене дужности или службене функције у тим органима, ц) јавни биљежник, извршитељ и арбитар, као и лице у установи, предузећу или другом субјекту којем је повјерено вршење јавних овлашћења, које одлучује о правима, обавезама или интересима физичких или правних лица или о јавном интересу, д) лице коме је фактички повјерено вршење појединих службених дужности или послова и е) војно лице. За војно лице, у смислу члана 112 став 6 Кривичног законика, сматра се професионални војник (професионални официр, професионални подофицир, официр по уговору, подофицир по уговору и војник по уговору), војник на одслужењу војног рока, студент војне академије, ученик војне школе, лице из резервног састава док се као војни обвезник налази на војној дужности и цивилно лице које врши одређену војну дужност.

Други облик убиства полицијског службеника је предвиђен у члану 114 став 7 Кривичног законика. Овај облик дјела је прописан новелом Кривичног законика из 2009. године. Ово дјело носи назив „Убиство судије, јавног тужиоца, замјеника јавног тужиоца или полицијског службеника у вези са вршењем службене дужности“. Дјело се састоји у умишљајном лишењу живота лица које има посебно службено својство – својство судије, јавног тужиоца, замјеника јавног тужиоца или полицијског службеника. Својство пасивног субјекта мора бити познато учиниоцу дјела у вријеме предузимања радње извршења. Затим, радња лишавања живота се предузима према овим лицима управо у вези са вршењем њихове службене дужности. Умишљај учиниоца мора да обухвати свијест о својству пасивног субјекта и намјеру да га управо и лиши живота у вези са службеном дужношћу коју намјерава да врши или је непосредно врши.³

3 Службено лице је покушано да буде лишено живота при вршењу послова хватања учиниоца кривичног дјела када је полицијска патрола обавијештена да је покушано обијање продавнице, па доласком поремете учиниоца који покушава да бјежи, а када му се један од полицајаца приближио, пуцао је на њега из пиштоља, а потом и

Извршилац дјела може да буде свако лице, а у погледу кривице потребан је умишљај. За убиство једног лица саучесници могу бити оглашени кривим за различите облике тешког убиства (пресуда Врховног суда Србије, Кж. 590/03).

За ово је дјело прописана казна затвора најмање десет година или казна затвора од 30 до 40 година.

УБИСТВО ПОЛИЦИЈСКОГ СЛУЖБЕНИКА У УПОРЕДНОМ ЗАКОНОДАВСТВУ

Кривичноправни систем Босне и Херцеговине чине четири кривична закона (Петровић, Јовашевић, 2005: 29–36). То су:

- 1) Кривични закон Босне и Херцеговине (КЗ БиХ),
- 2) Кривични закон Републике Српске (КЗ РС),
- 3) Кривични закон Федерације Босне и Херцеговине (КЗ ФБиХ) и
- 4) Кривични закон Брчко дистрикта Босне и Херцеговине (КЗ БД БиХ).

Сви ови закони (сем КЗ БиХ) познају кривично дјело тешко убиство за које је прописана казна затвора од најмање десет година или казна дуготрајног затвора (Петровић, Јовашевић, 2005: 29–36). Наиме, у члану 166 став 2 КЗ ФБиХ и у члану 163 став 5 КЗ БД БиХ предвиђено је тешко убиство (Јовашевић, Икановић, 2012: 31 и 32) које као посебан облик дјела познаје убиство службеног или војног лица при вршењу послова безбједности, дужности чувања јавног реда, хватања учиниоца кривичног дјела или чувања лица које је лишено слободе (Petrović, Jovašević, 2005: 159 i 160). Члан 149 став 7 КЗ РС ово кривично дјело дефинише као убиство судије или тужиоца у вези са вршењем њихове судијске или тужилачке функције, службеног или војног лица при вршењу послова безбједности или дужности чувања јавног реда, хватања учиниоца кривичног дјела или чувања лица лишеног слободе (Симовић et al., 313).

Кривични законик Бугарске из 1968. године, са више новела, у дијелу четвртном, у глави другој под називом „Кривична дјела против личности“, као посебан облик тешког убиства у члану 116 предвиђа убиство полицијског службеника. За ово је дјело прописана казна затвора од 20 до 30 година или казна доживотног затвора. Ово кривично дјело постоји када се ради о умишљајном лишењу живота судије, тужиоца, истражног судије, припадника полиције, службеника државних органа извршења, приватног извршитеља или помоћног извршитеља, цариника, припадника пореске управе, службеника управе за шуме или управе за

активирао бомбу у правцу полицајаца који су га појурили (пресуда Врховног суда Србије, Кж. 250/03).

животну средину у вријеме када обављају контролне активности или за вријеме обављања њихових службених дужности или функција.

Ранијеважећи Кривични закон Мађарске⁴ из 1978. године, са више измјена и допуна, у глави петој под називом „Злочини против службених лица“ у члану 166, као посебан облик убиства предвиђао је кривично дјело убиство службеног или страног службеног лица за вријеме или у вези са вршењем службене дужности, убиство лица које обавља јавну функцију и убиство лица које пружа помоћ или брани лице које обавља службену дужност или врши јавну функцију. За ово тешко дјело прописана је казна затвора од десет до 15 година или казна доживотног затвора.

Кривични законик Македоније из 1996. године у глави четрнаестој, у групи кривичних дјела против живота и тијела, у члану 123 став 8, као посебан облик тешког убиства за које је прописана казна затвора најмање десет година или казна доживотног затвора – предвиђа кривично дјело убиство полицијског службеника. Дјело се састоји у лишењу живота судије, јавног тужиоца или адвоката у вршењу њихове функције, дјелатности или дужности, односно службеног или војног лица у обављању послова јавне или државне безбједности или дужности чувања јавног реда, хватања учинилаца кривичног дјела или чувања лица лишеног слободе (Илијевски, Алексић, 56–58).

Кривични законик Руске Федерације (Федосова, Скуратова, 76 и 77) у дијелу седмом под називом „Кривична дјела против личности“, у глави шеснаестој „Кривична дјела против живота и здравља“, у члану 105 став 2 тачка б) предвиђа убиство службеног или њему блиског лица у вези са вршењем његових службених дјелатности. За ово је дјело прописана казна затвора од осам до 20 година или смртна казна или казна доживотног затвора (Рарога, 32). Овдје се, заправо, ради о кривичном дјелу убиства полицијског службеника у вези са вршењем његове службене дужности.

Казенски законик Словеније из 2008. године, у петнаестој глави, под називом „Кривична дјела против живота и тијела“, у члану 116 предвиђа тешко убиство за које је прописана казна затвора од најмање 15 година. Овај члан у ставу 2 предвиђа убиство лица ради ометања његовог законитог обављања послова јавне безбједности или ради ометања преткривичног поступка, као и убиство судије или тужиоца ради ометања спровођења судског поступка (Селиншек, 375–379).

---

4 A büntető törvénykönyv Magyarország (az 1978. évi IV. törvénnyel) – Act IV of 1978. on the Criminal Code. Скупштина Мађарске је 25. јуна 2012. године усвојила нови Кривични законик који је ступио на снагу 1. јула 2013. године (2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről).

Кривични законик Украјине, у групи кривичних дјела против живота и тијела, у члану 348, предвиђа убиство службеника органа безбједности, припадника јавне службе за заштиту јавног реда и војног службеника. Ово дјело се састоји у убиству или покушају убиства службеника органа безбједности или његових блиских сродника у вези са његовим службеним дужностима, као и припадника јавне службе за заштиту јавног реда или војног службеника у вези са дјелатностима које обављају у заштити јавног реда и мира. За ово кривично дјело је прописана казна затвора од девет до 15 година или казна доживотног затвора.

Кривични законик Француске, у групи кривичних дјела против живота, у члану 221 став 4 предвиђа кривично дјело убиства за које је прописана казна доживотног затвора. Оно се састоји у умишљајном лишењу живота слиједећих лица: судије или тужиоца, поротника, адвоката, државног службеника, припадника жандармерије, службеника националне полиције, царине, затворске администрације или другог лица које поседује посебна овлашћења или пружа јавне услуге, ватрогасца, акредитованог управника зграде при обављању или у вези са обављањем њихове функције или дужности под условом да учинилац у вријеме предузимања радње извршења зна, да је свјестан својства пасивног субјекта.

Казнени закон Хрватске из 2011. године у глави десетој, под називом „Кривична дјела против живота у тијела“ (Турковић et. al., 163–165), у члану 111, прописује тешко убиство за које је прописана казна затвора од најмање десет година или казна дуготрајног затвора (то је казна затвора у трајању од 21 до 40 година – члан 46). Као један од облика тешког убиства (предвиђен у ставу 6) јавља се и убиство службеног лица у вези са обављањем његове службене дужности, без прецизирања да се овдје ради о полицијском службенику (Павишић et. al., 217 i 218).

Кривични законик Црне Горе из 2003. године, у глави четрнаестој, под називом „Кривична дјела против живота и тијела“, у члану 144 предвиђа тешко убиство. За ово је дјело прописана казна затвора од најмање десет година или казна затвора од 40 година. У ставу 5 овај члан прописује убиство службеног или војног лица при вршењу или у вези са вршењем службене дужности (Лазаревић et. al., 356 i 357) што, заправо, представља облик појачане кривичноправне заштите полицијских службеника у вези са или при вршењу њихове службене дужности.

ЗАКЉУЧАК

Из досадашњих излагања произилази да готово сва савремена кривична законодавства у групи кривичних дјела против живота и тијела

предвиђају убиство – као умишљајно уништење (лишење) живота другог лица. Зависно од околности које чине обиљежје овог дјела, разликује се више његових облика.

Најтежи облик убиства – уморство за које је иначе прописана и најтежа врста и мјере казне коју уопште познаје конкретно кривично законодавство – предвиђена је за убиство полицијског службеника. Ово дјело је формулисано на два начина: а) као убиство службеног или војног лица у обављању послова безбједности и б) као убиство полицијског службеника или других таксативно наведених лица. Оно представља озбиљан проблем у савременим демократским друштвима и посредно се сматра нападом на уставни поредак (Ковчо Вукадин, 2011: 273-305). Притом, неадекватно препознавање овог проблема може допринијети генерирању нових проблема (огорченост на систем ради непружања одговарајуће заштите, депресија, непрофесионалности у поступању и сл.).

ЛИТЕРАТУРА

- Бабић, М.; Филиповић, Љ.; Марковић, И.; Рајић, З. (2005). *Коментари кривичних/казнених закона у Босни и Херцеговини (Књига I)*. Сарајево: Савјет/Вијеће Европе и Европска комисија.
- Бабић, М.; Марковић, И. (2007). *Кривично право – посебни дио (друго измијењено издање)*. Бања Лука: Правни факултет.
- Бабић, М.; Марковић, И. (2008). *Кривично право – општи дио (прво издање)*. Бања Лука: Правни факултет.
- Бавцон, Б.; Шелих, А.; Корошец, Д.; Амброж, А.; Филипчич, К. (2014). *Казенско право, Сплошни дел, шеста издаја*. Љубљана: Урадни лист Републике Словеније.
- Бастрыкина, А. И. (2007). *Уголовное право России. Практический курс*. Москва.
- Веић, П. (1999). Насиље у дјеловању полицијског службеника (полицијски службеник – починилац и жртва казних дјела која се остварују употребом силе). *Загреб: Полиција и сигурност*, 8, 1-2/1999, 1-25.
- Герцензон, А. А. (1995). *Понятие преступления в советском уголовном праве*. Москва: Гос. издво Юрид. литры.
- Гиргинов, А. (2004). *Наказателен кодекс: Обстоен коментар на промените, направени от последните две Народни събрания*. София: Софи-Р.
- Ђорђевић, М. (1995). Живот као објект кривичноправне заштите. *Београд: Правни живот*, 9/1995, 43-55.

- Илијевски, А.; Алексић, С. (2015). *Кривично право Македоније, Посебан дел.* Битола.
- Јовашевић, Д. (2001). Убиство службеног или војног лица при обављању послова безбедности као посебан облик тешког убиства. Београд: *Правни живот*, 9/01, 55–72.
- Јовашевић, Д. (2002). *Деликти насиља према овлашћеним службеним лицима органа унутрашњих послова.* Зборник радова „Деликти насиља“, Београд, 127–138.
- Јовашевић, Д. (2003). *Коментар Кривичног закона Републике Србије са судском праксом.* Београд.
- Јовашевић, Д. (2003). *Кривичноправна заштита живота припадника полиције у обављању службене дужности.* Зборник радова „Угрожавање безбедности припадника полиције“, Београд, 99–118;
- Јовашевић, Д. (2004). Кривично дело убиства у међународном праву. Београд: *Правни живот*, 9/2004, 3–25.
- Јовашевић, Д. (2006). Кривичноправни аспекти убиства полицајца. Подгорица: *Перјаник*, 9–10/06, 17–25.
- Јовашевић, Д. (2007). *Кривични законик Републике Србије са уводним коментаром,* Београд.
- Јовашевић, Д. (2013). *Кривична дјела против живота и државна реакција у Републици Србији.* Зборник радова „Тешки облици криминалитета и државна реакција“, Требиње, 269–287.
- Јовашевић, Д. (2014). *Кривично право, Посебни део.* Београд.
- Јовашевић, Д.; Митровић, М. (2008). *Убиство полицајца у кривичном праву Босне и Херцеговине.* Бања Лука: *Полиција, безбједност, грађани*, 1/08, 5–19.
- Јовашевић, Д.; Икановић, В. (2012). *Кривично право Републике Српске, Посебни дио.*
- Kaminski, R.; Stucky, T. D. (2009). *Reassessing political explanations for murder of police.* *Homicide Studies*, 13, 1/2009, 3–20.
- Karlsson, I.; Christianson, S. (2003). *The phenomenology of traumatic experiences in police work.* *Policing*, 26, 3/2003, 143–153.
- Клајн-Татић, В. (2011). Актуелни проблеми абортуса, пренаталног генетског тестирања и управљања трудноћом. Београд: *Становништво*, 1/2011, 33–52.
- Кокољ, М.; Јовашевић, Д. (2012). *Кривично право, општи и посебни дио.* Бијељина.
- Ковчо Вукадин, И.; Пакшић, И. (2010). *Насилна виктимизација полицијских службеника.* Презентација одржана на Трећем научно-стручном скупу посвећеном питањима насиља “Психосоцијални аспекти насиља у савременом друштву – изазов породици, школи и заједници”, Осијек, од 25. до 27. новембра 2010. године, у организацији

- Студија психологије Филозофског факултета Универзитета у Осијеку и Друштва психолога Осијек.
- Ковчо Вукадин, И. (2011). Напади на полицијске службенике: преглед актуалних спознаја. Загреб: *Полиција и сигурност*, година 20, 3/2011, 273-305.
- Кузнецовой, Н. Ф.; Тяжковой, И. М. (2002). *Курс уголовного права. Общая часть. Том I: Учение о преступлении*. Москва.
- Лазаревић, Љ. (1092). *Кривично право, посебни део*. Београд.
- Лазаревић, Љ.; Вучковић, Б.; Вучковић, В. (2004). *Коментар Кривичног законика Црне Горе*. Цетиње.
- Lőrincz J.; Nagy, F. (1997). *Börtönügy Magyarországon*, Budapest: Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága.
- Макра, А. (1964). *Спречавање службене особе у вршењу службене радње*. Загреб: Уред за криминолошка испитивања, РСУП СРХ.
- Мельника, М. І.; Хавронюка, М. І. (2012). *Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України*, 9-те видання, переробл. та доповн. Киев: Юридична думка.
- Милошевић, М. (2012). *Кривично право*. Нови Сад.
- Михайлова, М. (2002). *България. Закони и др. пр. Наказателен кодекс: Сборник нормативни актове. Действащи и отменени редакции. Препращания*, 5 изд. София: Сиби.
- Мрвић-Петровић, Н. (2005). *Кривично право*. Београд.
- Павишић, Б.; Грозданић, В.; Веић, П. (2007). *Коментар Казненог закона*. Загреб.
- Петровић, Б.; Јовашевић, Д. (2005). *Кривично (казнено) право Босне и Херцеговине, Општи дио*. Сарајево.
- Рарога, А.И. (2008). *Уголовное право России. Части Общая и Особенная: учебник*. Москва.
- Рибичић, Г.; Видић, П. (2009). *Физички напади на полицијске службенике*. Загреб: *Полиција и сигурност*, 18, 2/2009, 202-212.
- Селиншек, Љ. (2007). *Казенско право, Сплошни дел ин основе посебнега дела*. Љубљана.
- Симовић, М.; Симовић, В.; Тодоровић, Љ. (2010). *Кривични закони Босне и Херцеговине*. Сарајево.
- Стојановић, З. (2012). *Коментар Кривичног законика*. Београд: Службени гласник.
- Стојановић, З.; Делић, Н. (2013). *Кривично право: Посебни део*. Београд: Правни факултет.
- Стојановић, З.; Перић, О. (2000). *Кривично право. Посебни део*, Београд.
- Сулејманов, З. (2001). *Кривично право, опш. дел*. Скопље.
- Шуперина, М. (2001). *Казненоправни положај полицијских службеника тијела унутрашњих послова у хрватском материјалном казненом*

- праву*. Казненоправно-криминалистичка библиотека “Vladimir Bayer”, Загреб: Хрватско удружење за казнене знаности и праксу и МУП РХ.
- Турковић, К. et al. (2013). *Коментар Казненог закона и други извори новог хрватског казненог законодавства*. Загреб: Народне новине.
- Чејовић, Б. (1995). Трансплантација дијелова људског тијела и право на живот - кривичноправни аспект. Београд: *Правни живот*, 9/1995, 85–91.
- Федосова, И.; Скуратова, Т. (2005). *Уголовний кодекс Российской федераций*, Москва: Гарант.
- Фріс П. Л. (2009). *Криминальне право України. Загальна частина. Підручник для студентів вищих навчальних закладів. 2-ге видання, доповне і перероблене*. Киев: Атіка.
- Code pénal (2014), Dalloz, France, 111ème édition
- Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода са протоколима, *Службени лист СЦГ – Међународни уговори*, бр. 9/03 и 5/05.
- Закон о трансплантацији органа, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 72/09.
- Закон о трансплантацији ћелија и ткива, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 72/09.
- Казнени закон Хрватске, *Народне новине Републике Хрватске*, бр. 125/11 и 144/12.
- Казенски законик Словеније, *Урадни лист Републике Словеније*, бр. 55/08.
- Кривични закон Босне и Херцеговине, *Службени гласник Босне и Херцеговине*, бр. 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 39/05, 53/06, 55/06, 32/07, 8/10 и 47/14 и 22/15.
- Кривични закон Брчко дистрикта Босне и Херцеговине, *Службени гласник Брчко дистрикта Босне и Херцеговине*, бр. 33/13.
- Кривични законик Македоније, *Службен весник на Република Македонија*, бр. 37/96, 80/99, 4/02, 43/02, 19/04, 81/05, 60/06, 7/08, 139/08, 114/09, 51/11, 135/11, 185/11, 142/12, 166/12 и 55/13.
- Кривични законик Републике Србије, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 85/05, 88/05, 107/05, 72/09, 111/09, 121/12, 104/13 и 108/14.
- Кривични закон Републике Српске, *Службени гласник Републике Српске* бр. 49/03, 108/04, 37/06, 70/06, 73/10, 1/12 и 67/13.
- Кривични закон Федерације Босне и Херцеговине, *Службене новине Федерације Босне и Херцеговине*, бр. 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05, 42/10, 42/11, 59/14 и 76/14.
- Кривични законик Црне Горе, *Службени лист Црне Горе*, бр. 70/03, 13/04, 47/06, 40/08, 25/10, 32/11, 40/13 и 56/13.
- Криминални кодекс України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст. 131.

Међународни пакт о грађанским и политичким правима са Факултативним протоколом, *Службени лист СФРЈ – Међународни уговори*, бр. 7/71 и 4/01.

Уголовный Кодекс Российской Федерации (УК РФ) от 13.6.1996 N 63-ФЗ, *принят ГД ФС РФ 24.05.1996, ред. от 3.2.2014 с изменениями, вступившими в силу с 15.2.2014.*

Устав Републике Србије, *Службени гласник Републике Србије*, бр. 98/06.
Code penal du 22. Juillet 1992. (*LOI no 92-686*).

MURDER POLICE OFFICERS – LEGISLATION OF SERBIAN AND COMPARATIVE LAW

Dragan Jovašević*

Milena Simović***, Ph.D.

Assistant professor Marina M. Simović***

Summary: The most severe form of injury to life in all criminal codes, from the earliest times to the present, it is a homicide. Depending on the circumstances of the execution, the properties of the offender and the victim, ways and means of execution, caused by the consequences and others, differs more shapes and forms of manifestation of this crime. So there are three forms of this offense: 1) ordinary murder, 2) heavy (qualified) murders for which they prescribe the most severe punishment generally recognized in national legislation is an actual criminal, and 3) light (privileged) murder. Among the most serious crimes of this kind is surely one of aggravated murder that takes place in the deprivation of life an official or military person that performs security. This is a murder of a police officer who, in addition to the attack on the life of this person, represents an attack on his official duties (its lawful, efficient and quality performance), but also the attack on the state and legal system. For this offense, the most serious type of punishment, not only in criminal law Serbia whose base is the subject of analysis in this paper, but also in comparative criminal law.

Key words: police officer, law, crime, life, liability, penalty.

---

* Full Professor of the Faculty of Law, University of Nis; email: jovas@prafak.ni.ac.rs.

** Deputy Director in Secretariat for Legislation of the Government of Republika Srpska and Associate Professor at the Faculty of Security and Protection Independent University in Banja Luka.

*** Deputy Director in Secretariat for Legislation of the Government of Republika Srpska and Associate Professor at the Faculty of Security and Protection Independent University in Banja Luka.

Assistant Professor Tatjana Gerginova, PhD*

Abstract: National security includes political, economic, military, informative and environmental stability of a state, a condition in which there are no serious threats and dangers to a survival of a state, its independent, territorial integrity and constitutional-legal order and life, rights and freedoms of its citizens and healthy environment (condition of safety). The author of the paper will talk about the politics of security of national countries, which is required to build and promote each nation state for the realization of national values and national security interests, as well as for achieving the security of the state and security of citizens. It will be an analysis of the politics of national security of the Republic of Macedonia. It further stipulates that the views of the national security policy are grouped in the following areas: foreign, economic, defense, internal security policy and the policy of environmental protection.

Keywords: national security, politic of national security

INTRODUCTION

The literature presents a multitude definitions of the term National Security so the way to establishing the essential elements is quite complicated often subjected to doubts (Mijalkovic, 2009).

At the end of the 21st century, one of the youngest Serbian authors Sasa Mijalkovic, writes that in Serbia there is no single understanding of the concept of security, as origin and meaning of the term, or that in the theory of security and in the literature of related sciences, there is no single determination of safety (Mijalkovic, 2011). Later the same author outlines 20 different definitions of national security.

By determining the notion of safety and national security, at the beginning of the last decade of the 20th century, specifically practiced English theorist Barry Buzan (Barry Buzan), in his book *People, States, fear* (1991). He stated that the complexity of the notion of *security*, deters many researchers from full access to the emergence National Security, directing them to research some

---

* *Docent na Fakultet bezbednosti – Skopje, email: tanjagerginova@gmail.com.*

tangible dimensions of this phenomenon, such as the army, police and so on. According to him, there is no yet profound interpretation of the phenomenon of security and for several other reasons: 1. Because of unconstructive opposition between supporters of realist and the idealist school of development concept power and peace 2. Due to the nature of strategic studies which object of study narrows the military types of security 3. Due to the impact of the international security environment of the *Cold War*, the concept that security has reduced the concept of power and 4. Due to the interests of political elites of the term national security cannot be precisely determined, so that the ones to shape strategy that strengthen their own power in the state and society (Simić, 2002).

As the notion of safety and national security concept, can be defined in objective and subjective terms. In the objective sense, national security represents, really, "the absence of threats to acquired values" of a country and in a subjective sense, represents "absence of fear that such values will be attacked". (Simić, 2002).

It is thought that the phrase "national security" has first used the famous American journalist Walter Lippmann (Walter Lippmann) (Masleša, 2001) in 1943 in his book *American foreign policy* (Tatalović, 2006) and the phrase after World War II, becoming a standard term for this concept of security. It should be noted that this term was used before the Second World War in Europe, particularly in France and the Kingdom of Yugoslavia. One of the directorates in the Ministry of Internal affairs, Kingdom of Yugoslavia from 1940 carried the name "Directorate of national security", according to the name of the then Directorate in similar (and postwar) Ministry of Interior France (Ilic, P. SAFETY UDC: 351 862 / .863; 355.02).

Its use is not entirely correct, given that it marks the security of states. Therefore the name State Security, who is less used, was actually correct because it marks the security of civil values and interests, primarily sovereignty, survival of the state and society, the constitutional system and the regime in power. This is from that part, the phenomenon nation is usually wider (geographic) scope of the state and the states and do not have to be national or territorial to match with stretch of nations. Caring for the daily security of the people was put in the background, it has been neglected. The biggest threats and dangers to national security, armed attack from outside and various forms of "subversion from within, aided and outside" (and vice versa), and no economic, social, environmental, educational, health, nutritional, problems of physical security and other issues people. In this sense, security is equated with so-called. External security of the country and the citizens represented instruments operational security or defense of the country (Mijalkovic and Keserovic, 2010 : 83).

As an added terminological problem in defining national security represents circumstance that the security of a State is often used term state

security, that these two terms are confused. This practice was particularly common during the *Cold War*, given that national security is primarily perceived as the security of the states of war and subversive endeavors, no matter where they come from. At that time, the security of a state, basically Aware of ensuring the sovereignty and territorial integrity on the one hand, and the security of the internal legal and political order on the other side. For the safety of the country often coincides with a security regime in power, the use of the term national security as a synonym for national security, has proved problematic. The use of the term state security, leading to its interlocutors can never be sure which particular security is achieved - if you are thinking of security of the state as an institution in the narrow sense, the security of a particular nation or political community all nationals or citizens of a country, irrespective of their ethnic, religious, societal and ideological affiliation. This, synonymous use of these two expressions until recently was easily affordable, but now after all that has happened in the last three decades, this is no longer able to understand and justify. Namely national security today are treated just like one of the constituent elements (or components) of national security as a complex notion in modern political and legal science (Ilic, P. SAFETY UDC: 351 862 / .863; 355.02).

THE POLICY OF NATIONAL SECURITY

“The policy of national security is a complex and interdependent set of measures, activities, plans and programs undertaken by the Republic of Macedonia in order to protect, maintain and enhance the security of the Republic of Macedonia and its citizens, in accordance with the available resources and active cooperation with international community. In itself systems include political, economic, defense, internal security, social, environmental and other areas. “

Basic and long-term policy objective of national security is to protect, maintain and promote the security situation in the country, creating an environment for achieving the national interests of the Republic of Macedonia. The third chapter of the National Concept of the national security and defense of Republic of Macedonia (Conception of the national security and defense of Republic of Macedonia published in Official Gazette no.40 of 23 June 2003, p.1) is titled “Politics of national security”, which contains the following sections: “Objectives and guidelines to guide the policy of national security”.

Politics of National Security of the Republic of Macedonia is a complex and interdependent set of measures, activities, plans and programs undertaken by the Republic of Macedonia in order to protect, maintain and enhance the security of the Republic of Macedonia and its citizens, in accordance with the

available resources and active cooperation with the international community. In itself, systems include political, economic, defense, internal security, social, environmental and other fields (Conception of the national security and defense of Republic of Macedonia published in Official Gazette no.40 of 23 June 2003, p.25). It further stipulates that the views of the national security policy are grouped in the following areas: foreign, economic, defense, internal security policy and the policy of environmental protection. In order to exercise this policy, the state applied instruments are defined as all normative-legal, organizational, procedural, human and other resources, as well as other features and capabilities that are available to holders and participants in achieving security policy also and relationships, communication and cooperation with all governmental and non-governmental, national and international organizations, bodies, bodies, associations and other forms of assistance and cooperation (Conception of the national security and defense of Republic of Macedonia published in Official Gazette no.40 of 23 June 2003, p.28).

Foreign Policy

Foreign policy (Conception of the national security and defense of Republic of Macedonia published in Official Gazette no.40 of 23 June 2003, p1. Law for governing with crisis Conception – published in Official Gazette no.29 of 2005, p.30-39) aimed at protection, maintenance and promotion of the interests of the Republic of Macedonia in its relations with other states and the Republic of Macedonia is committed to good neighborly relations with all countries in the immediate and extended neighborhood, participates actively in regional cooperation initiatives and is committed to continuously deepen relations and creation of security within the OSCE and other international organizations and institutions. NATO integration is one of our vital interests, and the Republic of Macedonia sees NATO as one of the key pillars of modernity, Atlantic, security architecture. In that sense, Republic of Macedonia strongly supports the process of transformation and expansion of the Alliance, which will certainly contribute to strengthening peace and stability in Southeast Europe. Republic of Macedonia is oriented towards active participation in PzMand EAPC, and collective security systems, with the ultimate goal - membership in NATO, and has identified, registered and ready capabilities and capacities that will participate in NATO or in peacekeeping and humanitarian operations led by NATO. Republic of Macedonia respects and wishes to develop the European security and defense identity. Taking into consideration the complementarity of European security and defense identity, developed within NATO and the European security and defense policy, Republic Macedonia is ready, within

Politics of national security of the Republic of Macedonia

its capabilities, to participate in these processes. Republic of Macedonia contributed and intensifying, deepening and finding new forms of cooperation with all its neighbors and the region, which are in the interest of peace and security in its immediate surroundings, the region and Europe, and is ready to implement all international agreements concerning control and non-proliferation of weapons of mass destruction, international arrangements for other kinds of weapons, as well as arrangements for the supervision of the export of technology and weapons, especially harmonizing them with the EU Code on Arms Exports, as well as accept and implement all the measures and procedures to combat transnational risks and dangers, especially against terrorism organized crime, illegal migration and all kinds of trafficking.

Economic policy

Achieving stable security environment and security stability is closely depending on the economic situation of the country and its cooperation. As a special interest for the Republic of Macedonia determines the following activities: the further improvement of economic relations in accordance with the adopted common measures and activities in cooperation with the EU, the International Monetary Fund, World Bank, and membership in the World Trade Organization, is of particular interest to Republic of Macedonia; The completion of the processes of transformation and privatization of economic entities and build a market economy, is also of particular interest for the Republic of Macedonia; the devising of a strategy for economic development, which will also take account of social and environmental dimension of development, with special emphasis on economic activities and products that our country has a comparative advantage in terms of regional countries and other trade partners.

(Strategy must include measures and activities to create competitive, market economy and implementation of the requirements of legislation, technical and technological standards and other norms of economic nature, which are in force in the EU); Maintaining macroeconomic stability, the creation of mechanisms and conditions for improving the legislation on guarantees and entry of foreign capital, reduction of public spending, the steady increase in production, exports, employment and living standards of citizens are vital for the development of Macedonia and enhance its overall security (Conception of the national security and defense of Republic of Macedonia published in Official Gazette no.40 of 23 June 2003, p1. Law for governing with crisis Conception – published in Official Gazette no.29 of 2005, p.39-42).

Defense policy

Defense policy of the Republic of Macedonia is aimed at ever-increasing defense capabilities and appropriate development of the defense system and protection of lasting interest and participation, assistance and cooperation in the protection of the vital interests of the Republic of Macedonia, and further intensification of all obligations in the field of defense and especially the armed forces, which means meeting the requirements and obligations established for the full restructuring and preparing for membership of Macedonia in NATO, as one of its vital interests. This will contribute to increasing the security of the state and improve the external, security environment in the region and Europe (Conception of the national security and defense of Republic of Macedonia published in Official Gazette no.40 of 23 June 2003, p1. Law for governing with crisis Conception – published in Official Gazette no.29 of 2005, p.42-44).

The politics of internal security

The politics of internal security, maintenance and promotion of the interests of the Republic of Macedonia, concerning the dismissal of the risks and dangers related to the protection of the democratic order established by the Constitution, human rights and freedoms and other constitutional norms and guarantees important for the security of the country (Conception of the national security and defense of Republic of Macedonia published in Official Gazette no.40 of 23 June 2003, p1. Law for governing with crisis Conception – published in Official Gazette no.29 of 2005, p.44-53).

Through concerted and coordinated action by the legislative and executive power is needed, realizing the policy of internal security, continuous progress of democratic processes, building a legal state and the rule of law, in order to improve the level of confidence of citizens in the institutions of state. It is necessary building and promotion of a system of harmonized activities between intelligence and counterintelligence services, which will provide early warning of risks and hazards, proposing and taking measures and actions to prevent, reduce and eliminate the risks and threats to the security of the Republic of Macedonia. The fight against terrorism, organized crime, illegal migration, trafficking in drugs, weapons, people and strategic materials is complicated task that should take a series of specific measures and activities, including driving should be: efficient organization of border police, compliance mechanisms and procedures for international data exchange, cooperation and assistance, especially those who are established in the countries - members of the EU and NATO. EU and NATO should be created and implemented by the political-security, economic, educational and cultural policies, measures and activities in the ultimate goal, to build common values and promote the differences as the basis of unity and integration. Interior Ministry specifically need to promote and develop the procedures and mechanisms to combat

Politics of national security of the Republic of Macedonia

terrorism, illegal migration, trafficking in drugs, weapons, people and strategic materials to those in developed countries. Also need to improve coordination and to develop joint operational procedures in the armed forces, especially in the fight against terrorism and border security, and the development of the police to focus on the maximum possible decentralization of the police at the local level, according to European norms and standards in function to become a service to citizens.

The globalization of the world and more pervasive use of information technology requires better organized solutions and regulations which hinder information terrorism. It is to improve the protection and taking measures to prevent the unauthorized use of personal data of citizens, business, official and state secret by individuals, state authorities and other bodies and organizations. Macedonia is vulnerable to natural disasters, technological and similar disasters that threaten the security of citizens, the state and its infrastructure. In this respect, the further development of forces for protection and rescue of these risks and hazards should be carried out in order to unify the current, existing services into one directorate.

The state institutions of power, in order to maintain national security of the Republic of Macedonia, it is necessary to constantly take:

- measures and activities to prevent occurrences that would endanger the core values of the legal order, permanent and vital interests and goals of the state and the constitutional order and security of the state;
- As well as measures and activities to prevent occurrences that would jeopardize the stable security situation in the country or compromising vital values and important and lasting interests of the state.

Politics of environmental protection

The processes of transition reduced understanding of the importance of environmental protection. The most common reasons for the destruction of the environment, despite the existence of many commercial facilities with a “dirty” technology is human negligence, negligence of the local authorities, chambers and other entities and is still “soft” legislative regulation. Further actions should be aimed at developing the economy with less negative consequences to the environment, harmonization of legislation with the EU, the consistent implementation of measures for environmental protection by the authorities of the state, local government, economic and other entities and by the citizens of Macedonia.

The second chapter of the National Concept of the national security and defense of Republic of Macedonia is titled “Security Environment of the Republic of Macedonia” and contains the following sections: “International

environment and position of the Republic of Macedonia” “Safety features” “Security risks and dangers.”

Regarding the international environment and the position of the Republic of Macedonia are incorporated certain parts of the European security strategy and establishes that Today’s world is characterized by rapid and dynamic changes that bring with them new and often unpredictable risks and hazards to the security of states. Although the long-term risks are not expected from classical military threat, non-military threats not only got the variety, but increased in intensity, space and time.

The trend of globalization of the world, despite the advantages brought threats. Furthermore, it stimulates that the security situation is characterized by dynamic, adaptive development of the countries of the new conditions of cooperation, that is, the challenge to find themselves in the new order, with the international community and its institutions are sometimes faced with residential and sometimes with current and undesirable military, non-military and other risks and dangers. Southeast Europe despite progress in the security situation remains a region where there are still security threats, rooted in political extremism, extreme nationalism, religious and racial intolerance, together with the existence of weak state institutions and lack of rule of law in some countries and regions, and transnational threats are the basis for a high degree of risk and danger in the Republic of Macedonia, the countries in the region and Europe.

Special threat and a source of instability is the presence of large amounts of illegal weapons, what is our immune Macedonia. Macedonia is aware that the new environment offers many opportunities, but also many new challenges, risks and threats. Therefore, new challenges, risks and threats require new answers that despite the efforts of the Republic of Macedonia are only possible in co-operation with all countries in the region, Europe and the world.

Macedonia recognizes that alone cannot solve transnational threats without the help and cooperation with its neighbors and the international community.

Macedonia is determined that the realization of their national interests and improving their security cannot be at the expense of weakening the security of other states. In the section on “Safety features” determines that the opportunities and the overall potential of the Republic of Macedonia represent a permanent source for its construction and progress, which requires making extraordinary efforts and of all citizens and institutions of society and the state, especially in conditions of poor security situation and crisis.

CONCLUSION

The Republic of Macedonia and other countries are aware that the new environment offers many opportunities, but also many new challenges, risks and threats. Therefore, new challenges, risks and threats require new answers that are only possible in co-operation with all countries in the region, Europe and the world.

Due to realization of national security, the state must constantly develop and improve system security, to promote and develop the national security strategy and above all to promote the system of crisis management. In this regard in particular should be prevented and that means undertaking measures and activities by the state authorities in order to prevent threats of risks and hazards and functional stability of the state and its order determined by the Constitution, as well as prevention the threats of risks and hazards and good environmental, health and life, property and other tangible goods larger. In recent years have become more frequent slippage of the risks and dangers of forms and activities related to international terrorism, organized crime, trafficking in drugs, arms and people, the consequences of mass destruction, possession of large amounts of illegal weapons, corruption, heavy crimes, including blackmail, murder and attacks on citizens and their property, natural and other disasters, technological disasters and so on. Therefore in order to maintain and enhance the security of the state, it is necessary maintaining and improving the level of preparedness of state bodies for effective, timely and adequate response to the security risks and hazards; maintaining and improving the efficiency and impartiality of the means and methods for collecting data and information of importance to safety; maintenance and promotion of appropriate security capacities and capabilities for prevention, minimization and elimination of security risks and threats.

According to changes in the factors of security in the strategic environment and national interests, countries will determine the content, scope and manner of organizing security of society and integration in the security structures. In this direction it is necessary: a permanent democratic and civilian control and oversight institutions and forces which purpose is security and national defense;

- Prevention, that measures and activities that enable the prevention of risks, dangers and crises, their timely identification and removal;
- Coordination of measures, activities and security capabilities by applying timely and purposeful use of the capacities and resources to deal with crisis and the possibility of giving or receiving assistance and cooperation;
- Permanent responsibility of the state government, local government, and other legal and economic entities, NGOs and other associations, like all citizens, to participate in the implementation of the policy of national security.

Democratic processes and European foreign policy orientation of the Republic of Macedonia and other countries of former Yugoslavia, strengthen their international position and positively influence the development and promotion of political cooperation and strengthening measures for confidence in the region. On that basis with the established security policy states become more important perpetrator in achieving regional security cooperation and reliable partner in international relations.

REFERENCES

- Baldwin, D. A. (1996). Security Studies and the End of the Cold War, *World Politics*, Vol. 48, No 1.
- Baldwin, D. A. (1997). The Concept of Security, Review of International Studies, No 23, British International Studies Association.
- Buzan, B. (1991). *People, States & Fear – An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*, Lynne Rienner Publishers, Boulder-Colorado.
- Mijalković, S. (2009). *Nacionalna bezbednost*, Beograd: Kriminalističko-policijska akademija.
- Mihajlovic, S, Keserovic, D. (2010). *Osnovi bezbednost*, Banja Luka: Faculty of security and protection.
- Mijalković, Saša. (2011). *Nacionalna bezbednost*, Beograd: Kriminalističko-policijska Akademija.
- Mihajlovic, S. (2009). „Nacionalna bezbednost – od vestfalskog koncepta do posthladnoratovskog“, *Vojno delo*, number 2, Belgrade, 2009 pg 56-5 .
- Mijalković S. (2009). Bezbednost države i koncepti međunarodne bezbednosti, *Defendologija – teorijsko-stručni časopis za pitanja zaštite, bezbjednosti, odbrane, obrazovanja, obuke i osposobljavanja*, broj 25-26, Defendologija centar za bezbjednosna, sociološka i kriminološka istraživanja, Banja Luka.
- Masleša R. (2001). *Teorije i sistemi sigurnosti*, Sarajevo: Magistrat.
- Ilic, P. About definitions of National Security, Labor published in Magazine SAFETY UDC: 351 862 / .863; 355.02.
- Simić, D. (2002). *Nauka o bezbednosti*, Beograd: Official Gazette, FPN.
- Tatalović, S. (2006). *Nacionalna i međunarodna sigurnost*, Zagreb: Politička kultura.
- Conception of the national security and defense of Republic of Macedonia published in Official Gazette no.40 of 23 June 2003.
- Law for governing with crisis Conception – published in Official Gazette no.29 of 2005.

ПОЛИТИКА ДРЖАВНЕ БЕЗБЈЕДНОСТИ У РЕПУБЛИЦИ МАКЕДОНИЈИ

Доц. др Tatjana Gerginova*

Апстракт: Државна безбједност подразумијева политичку, економску, војну, информациону и еколошку стабилност државе тј. стање у којем не постоје озбиљне пријетње и опасности за опстанак државе, за њену независност, територијални интегритет и уставно-правни поредак, те за права и слободе њених грађана и здраво окружење (услов безбједности). Аутор овог рада ће говорити о политици безбједности државе, која је неопходна како би се изградила и промовисала свака држава, оствариле државне вриједности и државни безбједносни интереси, те постигла безбједност државе и њених грађана. Рад ће представити и анализу политике државне безбједности Републике Македоније. То даље подразумијева да је државна безбједносна политика груписана у четири области: спољну, економску, одбрамбену, унутрашњу, те политику еколошке заштите.

Кључне ријечи: државна безбједност, политика државне безбједности

---

* Ass. prof. at the Faculty of Security – Skopje, email: tanjagerginova@gmail.com

КАЗНА ЗАТВОРА ЗА ПРЕКРШАЈЕ

Прегледни рад

DOI: 10.7251/BPGBL3415087G

УДК: 343.915

Доц. др Николина Грбић-Павловић*

Апстракт: Посљедњим Законом о прекршајима Републике Српске (Закон о прекршајима Републике Српске, „Службени гласник Републике Српске“, број 63/14; у даљем тексту: Закон), који је донесен јула 2014. године предвиђено је да се за свако противправно дјело које представља кршење јавног поретка или прописа о економском или финансијском пословању утврђено законом или другим прописом, а за које су одређена обиљежја, могу изрећи прекршајне санкције и друге мјере. Најтежа врста прекршајних санкција за почињене прекршаје јесте казна. У Републици Српској предвиђене су двије врсте казни за кажњавање починилаца прекршаја, и то: казна затвора и новчана казна (члан 38. Закона). С обзиром на то, у претходном прекршајном законодавству није постојала могућност изрицања казне затвора; поновна могућност изрицања ове казне представља „стару новину“ код нас (јер је прије реформе прекршајног законодавства из 2006. казна затвора постојала као казна). Како је у периоду од доношења најновијег Закона извршено усклађивање само законског текста из области нарушавања јавног реда и мира прекршајима, у овом раду ће се анализирати прекршаји за које се може изрећи казна затвора из ове области.

Кључне ријечи: прекршај, казна затвора, јавни ред и мир.

УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Прекршајне санкције су принудне мјере репресивно-превентивног карактера којима се учиниоци прекршаја, под условима предвиђеним прекршајним прописима, ограничавају или ускраћују у одређеним правима или слободама, на основу одлуке надлежног суда, односно овлашћеног органа, донесене у законито спроведеном поступку (Митровић, 2014: 79). Да би се прекршајне санкције могле примијенити према учиниоцу прекршаја, сходно начелу легалитета потребно је да буду прописане у вријеме извршења прекршаја (Ђорђевић, 2010: 55). Прекршајне санкције изричу надлежни органи у законито спроведеном прекршајном поступку.

* *Висока школа унутрашњих послова, Универзитет у Бањој Луци, e-mail: nikolinagr-bic@blic.net*

Према својим особеностима, наше прекршајно право разликује сљедеће врсте санкција: казне, казнени бодови, мјере упозорења, заштитне мјере и васпитне мјере. Осим наведених санкција, за прекршај могу бити изречене и сљедеће мјере: одузимање имовинске користи, обавеза накнаде штете и лишење слободе ради наплате новчане казне.

Казне су најтежа врста прекршајних санкција чија је сврха сузбијање вршења прекршаја. Систем казни предвиђених прекршајним законодавством Републике Српске чине двије врсте казни, и то: казна затвора и новчана казна. Посебно ограничење у погледу прописивања неке од наведених казни тиче се правног прописа којим се ове казне прописују. Казна затвора може се прописати искључиво законом, док се новчана казна може прописати законом, али и другим правним прописима којима се прекршаји могу нормирати (уредбом и одлуком Владе Републике Српске и одлукама скупштина општина или скупштина градова).

Законодавац прописује и посебна правила која се односе на изрицање наведених казни. У том смислу, казна затвора се може изрећи искључиво као главна казна, док се новчана казна може изрећи и као главна и као споредна казна. Уколико су за конкретни прекршај алтернативно прописане и новчана казна и казна затвора, онда ће надлежни суд учиниоцу прекршаја као главну казну изрећи само једну од њих. Кумулативно прописивање казни подразумијева могућност која се даје суду да ове двије врсте казни може изрећи и заједно (наиме, једним рјешењем о прекршају за конкретно прекршајно дјело изричу се и казна затвора и новчана казна). Новчана казна као споредна казна изриче се у оним случајевима када је за одређени прекршај новчана казна прописана кумулативно са казном затвора (с друге стране, казна затвора се не може изрећи као споредна казна).

И на крају, казна затвора (као и новчана казна) се може изрећи само физичком лицу, док се за прекршај правног лица и одговорног лица у њему може изрећи искључиво новчана казна.

КАЗНА ЗАТВОРА

Казна затвора представља најтежу врсту казне (пасамим тим најтежу прекршајну санкцију) која је предвиђена прекршајним законодавством Републике Српске која се изриче искључиво за теже прекршаје које почине физичка лица. У свим савременим казним системима казна лишења слободе заузима централно мјесто (Димитријевић; Јовашевић, 2005: 113). Дакле, ради се о казни лишења слободе којом се кажњеном физичком лицу (може се изрећи искључиво пунољетном физичком лицу

које учини прекршај) одузима слобода кретања за, у рјешењу о прекршају, одређено вријеме (Митровић; Грбић-Павловић, 2015).

Трајање казне затвора је законом прописано, те се стога она не може прописати у трајању краћем од десет дана, али ни у трајању дужем од 60 дана. Казна затвора изриче се на пуне дане.

Законодавац предвиђа још једно важно ограничење у погледу законског прописивања казне затвора. С обзиром на то да се примјена казне затвора везује за одређене области дјеловања учиниоца прекршаја, казна затвора може се изрећи искључиво за оне прекршаје чијим би извршењем могла настати опасност за живот и здравље људи или чијим би се извршењем теже нарушио јавни ред и мир, као и за прекршаје у области насиља у породици или насиља на спортским приредбама.

Надаље, законодавац прописује и одређена ограничења у погледу њене примјене, односно изрицања за конкретно остварени прекршај. Тако се казна затвора не може изрећи трудној жени после навршена три мјесеца трудноће, ни мајци док дијете не наврши годину дана, а ако је дијете рођено мртво или ако је умрло после порођаја, док не прође шест мјесеци од дана порођаја. Према Закону о прекршајима Републике Српске, казна затвора не може се изрећи ни малољетном лицу.

Када је извршење казне затвора у питању, законом је прописано да се казна затвора изречена за почињени прекршај извршава према прописима о извршењу кривичних санкција у Републици Српској (Закон о извршењу кривичних санкција Републике Српске, Службени гласник Републике Српске, бр. 12/2010; 117/2011 и 98/2013), свакако под условом да Законом о прекршајима Републике Српске није другачије прописано.

Најновијим Законом о прекршајима Републике Српске, и то у одредби члана 235, предвиђен је и институт (начин) замјене изречене новчане казне у казну затвора или тзв. суплеторни затвор (Делибашић, 2008: 179), а као специфичан инструмент којим се кажњено лице принуђава да плати новчану казну која му је изречена у прекршајном поступку. Јер, генерална сврха прописивања овог затвора јесте свакако остварење додатног утицаја на кажњено лице како би платило рјешењем о прекршају одређену новчану обавезу, а никако његово додатно кажњавање. Према наведеној законској одредби, кажњеном лицу (кажњени је лице за које је установљено коначним прекршајним налогом или правоснажним рјешењем о прекршају да је одговорно за одређени прекршај; дакле, то може бити физичко лице, одговорно лице и предузетник) које докаже да није у могућности платити новчану казну, усљед чега овом лицу посебним рјешењем није одређено лишење слободе или је рјешење о лишењу слободе због неплаћања (у оним случајевима када је донесено, а кажњени након његовог доношења докаже да није у могућности платити новчану казну; рјешење о лишењу слободе због неплаћања суд доноси по

протеку двије године од дана када је прекршајни налог или рјешење о прекршају постало коначно – правоснажно, односно извршно) стављено ван снаге, суд ће посебним рјешењем, и то одмах, и без одржавања претреса, извршити замјену изречене новчане казне у казну затвора.

Након што кажњени издржи (изврши) на овај начин одређену казну затвора, њему ће се брисати дуг (у смислу изречене новчане казне и трошкова поступка) из Регистра који је у Регистар унесен по правоснажном рјешењу о прекршају или коначном прекршајном налогу. С обзиром на напријед наведено, примјена института замјене новчане казне у казну затвора подразумијева и испуњење одређених услова. Наиме, најважнији услов који мора бити испуњен како би овај институт био уопште употребиљен тиче се кажњеног лица и његове немогућности да плати изречену новчану казну, због чега му посебним рјешењем није одређено лишење слободе или је рјешење о лишењу слободе због неплаћања стављено ван снаге. Дакле, ради се о оном кажњеном који суду докаже да је корисник социјалне помоћи у неком од облика предвиђених законом, те да стога нису испуњени услови за изрицање, односно извршење мјере лишења слободе (с обзиром на то, примјена мјере лишења слободе због неплаћања новчане казне има предност у односу на институт замјене новчане казне у казну затвора). Надаље, за случај испуњења овог услова, суд доноси посебно рјешење којим по законом одређеним правилима замјењује новчану казну у казну затвора. Ово рјешење суд доноси по аутоматизму, односно без одржавања претреса. И на крају, након што кажњени издржи казну затвора одређену на овај начин, новчана казна која је била евидентирана као дуг у Регистру се брише.

Законодавац посебном одредбом одређује и који је то суд надлежан да изврши замјену новчане казне у казну затвора. Наиме, то може бити онај суд који је рјешењем о прекршају изрекао новчану казну кажњеном лицу, али и онај суд којем је поднесен приједлог за лишење слободе кажњеног због неплаћања новчане казне.

Исто тако, и правила по којима се врши замјена изречене новчане казне у казну затвора (Икановић, 2013) законом су посебно прописана. Наиме, замјена новчане казне у казну затвора врши се на начин што се за сваких започетих 100 КМ изречене новчане казне одређује један дан затвора, свакако уз посебан услов да казна затвора не може трајати краће од једног дана (на овај начин општи законски минимум казне затвора који према одредби става 1. члана 42. Закона о прекршајима Републике Српске износи десет дана спушта се на један дан, у случајевима замјене изречене новчане казне у казну затвора), ни дуже од шездесет дана (колико износи општи законски максимум казне затвора). Изузетно од овог правила, затвор којим се замјењује неплаћена новчана казна може трајати и до деведесет дана, у свим оним ситуацијама када су кажњеном

лицу кумулативно, односно једним рјешењем о прекршају изречене казна затвора и новчана казна коју кажњено лице није платило.

Уколико кажњено лице након доношења посебног рјешења којим му се новчана казна замјењује казном затвора ипак исплати новчану казну, и то у цијелости, казна затвора одређена посебним рјешењем неће се извршити. Исто тако, уколико се са извршењем казне затвора одређене посебним рјешењем суда већ започело, па кажњено лице исплати преостали дио до пуног износа изречене новчане казне, обуставиће се даље издржавање казне затвора.

Замјена изречене новчане казне која није плаћена у законом прописаном року у казну затвора одређује се посебним рјешењем суда. Против овог рјешења суда дозвољена је жалба, с тим да се жалба може уложити у року од три дана од дана пријема наведеног рјешења. Након што заприми жалбу, првостепени суд је дужан да жалбу достави другостепеном суду, и то у року од три дана од дана подношења жалбе. Другостепени суд је дужан да одлучи по жалби у року од 15 дана од дана пријема жалбе.

На овај начин одређена (изречена) казна затвора извршава се према одредбама Закона о извршењу кривичних санкција Републике Српске.

У свим оним ситуацијама када учинилац прекршаја који нема пребивалиште или стални боравак у Републици Српској, односно Босни и Херцеговини, не уплати изречену новчану казну непосредно након доношења рјешења о прекршају, изречена новчана казна одмах се замјењује казном затвора.

И на крају, у свим оним ситуацијама када одлуку о прекршају није донио суд (дакле, када је новчана казна одређена издатим прекршајним налогом), рјешење о замјени изречене новчане казне у казну затвора доноси надлежни суд, свакако на приједлог овлашћеног органа који је издао конкретни прекршајни налог (законодавац не прописује остале појединости које се тичу института замјене изречене новчане казне у казну затвора по приједлогу овлашћеног органа попут рокова за подношење овог приједлога, затим који је то надлежни суд, у којим роковима се доноси рјешење о замјени итд.).

КАЗНА ЗАТВОРА ЗА ПРЕКРШАЈЕ ИЗ ОБЛАСТИ ЈАВНОГ РЕДА И МИРА

Прекршаји из области јавног реда и мира спадају у изузетно значајну категорију прекршаја са становишта јавног поретка и статуса грађанина (Пихлер, 2005). Они су од посебног значаја са становишта дјелатности органа унутрашњих послова, јер ти органи имају одлучујућу улогу у спречавању, откривању и пријављивању ове врсте прекршаја (Ђорђевић,

2004). С обзиром на то да је у периоду од доношења најновијег Закона извршено усклађивање само законског текста из области нарушавања јавног реда и мира, прекршајима у овом раду ће се анализирати прекршаји за које се може изрећи казна затвора из ове области.

Јавни ред и мир, у смислу Закона о јавном реду и миру (Закон о јавном реду и миру, Службени гласник Републике Српске, број 11/15), јесте усклађено стање међусобних односа грађана настало њиховим понашањем на јавном мјесту и дјеловањем органа и служби у јавном животу ради обезбјеђивања једнаких услова за остваривање права грађана на личну безбједност, мир и спокојство, приватни живот, слободу кретања, заштиту људског достојанства и права малољетника и других лица (члан 2. Закона о јавном реду и миру).

За прекршаје из области јавног реда и мира изричу се казна затвора, новчана казна и заштитне мјере (члан 3. Закона о јавном реду и миру). Казна затвора се може изрећи само за одређене прекршаје из ове области, и то за сљедеће прекршаје: угрожавање безбједности пријетњом напада на живот, тијело или имовину (члан 11), туча и физички напад (члан 12), неовлашћена употреба оружја (члан 16), лажно представљање (члан 23), (ометање државних органа, привредних друштава и других правних лица у вршењу јавних функција (члан 24), просјачење (члан 26).

Физичко лице које почини прекршај којим се угрожава безбједност или изазива осјећање угрожености другог пријетњом да ће напасти на његов живот, тијело или имовину или живот, тијело или имовину њему блиског лица, казниће се новчаном казном од 300 КМ до 900 КМ или казном затвора до 30 дана.

Када је у питању прекршај “туча и физички напад”, прописано је да ће се физичко лице које нарушава јавни ред и мир изазивањем, подстрекавањем, учествовањем у тучи или физичким нападом на другога казнити новчаном казном од 400 КМ до 1.200 КМ или казном затвора до 40 дана. Теже ће се казнити оно физичко лице које на било који начин организује тучу или физички напад на другог, без обзира на то да ли је до туче или физичког напада дошло (новчаном казном од 800 КМ до 1.600 КМ или казном затвора до 60 дана).

Још један од прекршаја за који је предвиђена могућност изрицања казне затвора јесте неовлашћена употреба оружја. Уколико лице неовлашћено употријеби оружје, казниће се новчаном казном од 400 КМ до 1.200 КМ или казном затвора до 40 дана. Закон је дељаније дефинисао шта се подразумеива под неовлашћеном употребом оружја. У том смислу, неовлашћена употреба оружја јесте: испаливање хитаца из оружја, показивање оружја на јавном мјесту или руковање оружјем на начин којим се може изазвати застрашивање или узнемиреност грађана. Под оружјем се подразумеива: ватрено оружје, ваздушно оружје, распрскавајуће и гасно оружје, хладно оружје, оружје са тетивом и посебно оружје.

Још један прекршај за који се може изрећи казна затвора јесте прекршај “лажно представљање”. Наиме, ко се лажно представља као службено лице државног органа, представник међународне или друге организације, одговорно лице привредног друштва или другог правног лица, или ко неовлашћено носи њихове службене ознаке или униформе или службене легитимације, или ко употреби лажне личне податке као своје или ко потврди туђе лажне личне податке као тачне казниће се новчаном казном од 500 КМ до 1.500 КМ или казном затвора до 40 дана.

Надаље, за прекршај којим се омета или спречава дјеловање државних органа, привредних друштава и других правних лица која врше јавна овлашћења или њихове службенике да врше своје функције, или ко не поступи на лицу мјеста по законитом захтјеву или наређењу њиховог службеног лица, казниће се новчаном казном од 500 КМ до 1.500 КМ или казном затвора до 60 дана.

За основни облик прекршаја “просјачење”, односно лице које просјачи или наводи другог на просјачење може се казнити само новчаном казном (од 200 КМ до 800 КМ). Међутим, ко на просјачење наводи малољетника, душевно болесно лице или лице заосталог душевног развоја казниће се новчаном казном од 400 КМ до 1.200 КМ или казном затвора до 40 дана.

ЗАКЉУЧАК

Казна затвора представља временску казну лишења слободе, док је новчана казна имовинска прекршајна санкција. За конкретни прекршај, посебним законом може се прописати само једна од наведених казни, дакле, казна затвора или новчана казна, или обје казне алтернативно, односно кумулативно. Према расположивим подацима Високог судског и тужилачког савјета Босне и Херцеговине (Рјешење Високог судског и тужилачког савјета Босне и Херцеговине број 01-50-62-67/2015, од 15. 7. 2015. године), за прву годину примјене Закона, казна затвора за почињене прекршаје изречена је само 5 (пет) пута.

Овакав податак је и очекиван, јер се казна затвора за почињене прекршаје изриче само за „теже“ прекршаје, о чему је раније било ријечи. Међутим, овај податак указује и на чињеницу да други посебни закони којима се уређују прекршаји по областима, нису још увијек ускладили своје казнене одредбе са новим Законом о прекршајима, те за учињене прекршаје из тих области и не предвиђају казну затвора. Тако, на примјер, Закон о заштити од насиља у породици (Службени гласник Републике Српске, бр. 102/2012, 108/2013) у својим казним одредбама предвиђа кажњавање само новчаним казнама (члан 42. и 43) иако област насиља у породици спада у ред „тежих прекршаја“ и област за коју се може предвидјети кажњавање и казном затвора.

У наредном периоду од законодавца се очекују управо измјене других посебних закона (којима се уређују прекршаји по областима) у дијелу којим се прописују казнене одредбе за учињене прекршаје, а у правцу проширивања кажњавања и казном затвора.

ЛИТЕРАТУРА

- Делибашић, Т. (2008). *Практична примјена Закона о прекршајима*, Службени гласник, Београд.
- Ђорђевић, Ђ. (2004). *Прекршајно право*, Полицијска академија, Београд.
- Ђорђевић, Ђ. (2010). *Прекршајно право*, треће издање, Криминалистичко-полицијска академија, Београд.
- Икановић, В. (2013). *Замјена изречене казне затвора новчаном казном у кривичном законодавству у Босни и Херцеговини*, Часопис за правну теорију и праксу, Правна ријеч, Бања Лука.
- Митровић, Љ. (2014). *Прекршајно право*, Паневропски универзитет АПЕИРОН Бања Лука, Бања Лука.
- Митровић, Љ., Грбић-Павловић, Н. (2015). *Облици лишења слободе у најновијем прекршајном законодавству Републике Српске*, Зборник радова: Суђење у разумном року и други кривичноправни инструменти адекватности државне реакције на криминалитет, Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу, Златибор.
- Пихлер, С. (2005). *Прекршајно право*, Graphica Academia, Нови Сад.
- Закон о прекршајима Републике Српске, Службени гласник Републике Српске, број 63/2014.
- Закон о јавном реду и миру, Службени гласник Републике Српске, број 11/15.
- Закон о извршењу кривичних санкција Републике Српске, Службени гласник Републике Српске, бр. 12/2010; 117/2011 и 98/2013.
- Закон о заштити од насиља у породици, Службени гласник Републике Српске, бр. 102/2012, 108/2013.
- Рјешење Високог судског и тужилачког савјета Босне и Херцеговине број 01-50-62-67/2015, од 15. 7. 2015. године.

A PRISON SENTENCE FOR MINOR OFFENCES

Ass. prof. Nikolina Grbić-Pavlović*, PhD

Abstract: The latest Minor Offence Law of the Republic of Srpska (Minor Offence Law of the Republic of Srpska, "Official Gazette of the Republic of Srpska", 63/14; hereinafter: the Law), which was adopted in July 2014, regulates that minor offence sanctions and other measures may be imposed for each unlawful act which represents a violation of public order or violation of regulation on economic or financial operations, only prescribed by law or other regulation as such. The most severe type of sanctions for minor offences is penalty. The Republic of Srpska has two types of penalties for minor offence perpetrators: a prison sentence and a fine (Article 38 of the Law). Given that, the previous minor offence legislation did not offer a possibility of imposing a prison sentence; the possibility of imposing this penalty is "an old novelty" (since a prison sentence had been a penalty before the minor offence legislation reform in 2006). Since the new Law was passed the text of the Law has been harmonized in the field of violation of public order and this paper will analyze the offences for which a prison sentence may be imposed.

Key words: minor offence, prison sentence, public order.

---

* Police College, University of Banja Luka, e-mail: nikolinagrbic@blic.net

ПОЈАМ, ОБИЉЕЖЈА И ПОЈАВНИ ОБЛИЦИ ПРИМАЊА И ДАВАЊА МИТА

Прегледни рад

DOI:10.7251/BPGBL3415097S

УДК: 343.352

Др Вељко Спремо*

Апстракт: Сва модерна демократска друштва настоје да се ријеше друштвеног зла званог примања и давања мита, али се тешко које може похвалити нарочитим успјехом. Ова чињеница говори колико је то сложен друштвени феномен, који се, превасходно не може објаснити сам из себе, а при том је врло тешко, готово немогуће мјерити га.

Примање и давање мита је аморална друштвена појава која штети како економском тако и демократском развоју једне земље. Битно је разграничити појам мита од појма корупције: корупција је, у правилу, повезана са митом, али свако мито се не може идентификовати са корупцијом. Мито је поткупљивање у било којој ситуацији, а не само у области државног управљања.

Кључне ријечи: мито, корупција, кривично дјело примања мита, кривично дјело давања мита.

УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Непобитна је чињеница да корупција представља једно од горућих питања модерног доба, веома озбиљну пријетњу за демократију, правну државу, нешто са чиме се суочава свако друштво. Појава корупције везује се за настанак државе и позната је још у римском и средњовјековом праву, тако да можемо рећи да је ова појава стара колико и само друштво.

Наиме, током развоја друштва постојали су различити облици корупције, који су другачије инкриминисани. Данас савремена друштва појам корупције везују за групу кривичних дјела против службене дужности. Најчешћа кривична дјела из ове групе кривичних дјела јесу дјела подмићивања односно кривична дјела примања и давања мита. Битно обиљежје ових дјела јесте да извршилац може бити само лице које има посебно својство односно лице које има статус службеног лица односно одговорног лица.

У првом дијелу овог чланка ће се третирати појам примања и давања мита, у другом дијелу слиједи детаљна разрада кривичног дјела примања

* *Судска полиција Републике Српске Бања Лука.*

мита, а трећи дио односи се на кривично дјело давања мита, које је изложено на исти начин. Наведена питања ће се упоредо анализирати са аспекта нормативне уређености у Републици Српској, кроз детаљну анализу одредаба Кривичног закона Републике Српске.

ПОЈАМ ПРИМАЊА И ДАВАЊА МИТА

Подмићивање је један од облика корупције који мора да садржи све законом предвиђене елементе да би се радило о кривичном дјелу давања или примиња мита.

Савјет ОЕЦД-а је усвојио слиједећу дефиницију подмићивања:

“Подмићивање може обухватити директно или индиректно нуђење или обезбјеђивање било какве материјалне користи или неке друге предности дате страном јавном службеику, који крши своје законске дужности, у циљу да се добије или задржи неки посао.” (Бошковић и Скакавац, 2009: 353)

„Према законским обиљежјима, могућа су три облика кривичног дјела примања мита:

➤ захтијевање или примање поклона или какве друге користи, примање обећањем поклона или какве користи да се у оквиру службеног овлашћења изврши службена радња која би се морала извршити, или да се не изврши службена радња која се не би морала извршити.

➤ захтијевање или примање поклона или какве друге користи, послије извршења, односно неизвршења службене радње наведене у претходна два облика, тзв. накнадно подмићивање (Бошковић, 1998: 415).

Transparency International БиХ дефинише мито као «нуђење, обећавање, давање, примање или тражење предности као подстрек за радњу која је незаконита, неетична или злоупотребљава повјерење. Поттицај може бити у облику дарова, позајмица, накнаде, награде или друге предности (порези, услуге, донације, итд.).” (Појмовни водич, 2009: 26)

Учиниолац кривичног дјела примања мита може бити само службено или одговорно лице.

Кривично дјело давања мита може се испољити у два законска облика:

➤ давање или обећање поклона или какве друге користи службеном или одговорном лицу да у оквиру службеног овлашћења изврши службену радњу коју не би смјело извршити или да не изврши службену радњу коју би морало извршити, као и посредовање у оваквом подмићивању,

➤ давање или обећање поклона или какве друге користи службеном или одговорном лицу да у оквиру службеног овлашћења изврши службену

радњу коју би морало извршити или да не изврши службену радњу коју не би смјело извршити, као и посредовање у оваквом подмићивању.

Учиниолац кривичног дјела мита може бити свако лице које даје или обећава поклон или другу корист, као и лице које је посредник у подмићивању. Кривична дјела примања и давања мита могу се извршити на непосредан и посредан начин.

Ако се врши посредно, уопште није од утицаја број лица у посредовању, односно у посредничком ланцу, нити је од значаја да ли се прималац и давалац мита познају. Примање поклона може се манифестовати на различите начине, почев од директног узимања до давања сагласности да се поклон остави на одређеном мјесту или преда одређеном лицу. Постоје и случајеви вербалног одбијања поклона, али фактичког понашења супротно таквом ставу. Поклон је свако давање неке имовинске вриједности без накнаде и учинилац његовим добијањем остварује одређену имовинску корист. Предмет поклона могу бити: новац, хартије од вриједности, умјетничке слике, аутомобил, намјештај и друге вриједне покретне и непокретне ствари. Предмет поклона могу бити и права која могу преносити и на друго лице. Друга корист која није поклон може бити имовинске или неимовинске природе.

Врло битна карактеристика кривичних дјела примања и давања мита, испољава се у тајности њиховог извршења и у присутном интересу обадвије стране тј. даваоца и примаоца мита. Класични облици примања и давања мита и даље постоје, али је запажена и појава да је све више нових облика ових кривичних дјела, која су настала као резултат прилагођавања новим економским односима у земљи. Нове облике посебно карактерише дрскост учиниоца и неуخمано коришћење тешке ситуације другог лица.

Поред класичног примања и давања мита које се огледа у директном контакту примаоца и даваоца, постоје и случајеви узимања новца – наводно на позајмицу – који се никад не враћа, примјетно или наводно непримјетно стављање новца или других вриједних ствари службеном или одговорном лицу у џеп, ташну или остављање у стану, давања разних провизија, награда, позајмица приликом купопродаје робе лошијег квалитета, закључивање фиктивног радног односа, фиктивна исплата хонорара, вршење појединих услуга без накнаде или уз неадекватну награду.

Поједине области привредне и ванпривредне дјелатности посебно су изложене вршењу кривичних дјела примања и давања мита. Они се посебно испољавају у трговини, спољнотрговинском пословању, производњи, банкарском пословању, као и у области здравства, школства, рада управних органа, судова, тужилаштва и полиције. Савремени облици кривичних дјела примања и давања мита прикривају се на

разне начине. Те начине је неопходно познавати, с циљем ефикаснијег разјашњавања и доказивања ових кривичних дјела.

„Најчешћи начини прикривања ових кривичних дјела али и осталих видова корупције су:

- фиктивним уговорима о дјелу,
- фалсификованим путним рачунима и другом документацијом,
- фиктивним заснивањем радног односа,
- одобравањем нереалних провизија,
- издавањем гарантних писама,
- исплатом ауторских хонорара,
- фиктивним трошковима репрезентације и реклама којима се прикрива давање скупочјених поклона,
- вршењем разноврсних бесплатних услуга или услуга уз симболичну накнаду,
- фиктивном дорадом робе код стране фирме,
- продајом робе по цијени која је знатно нижа од стварне и слично.“

(Јелачић, 1996: 199)

КРИВИЧНО ДЈЕЛО ПРИМАЊА МИТА

Примање мита је основно и најзначајније кривично дјело којим се инкриминише корупција у служби, тј. захтијевање или примање поклона или какве друге користи у вези са вршењем или невршењем службене дужности. Из овога произилази да је *ratio legis* ове инкриминације заштита правилног и законитог вршења службене дужности, односно правилног функционисања државног апарата, а самим тим и заштита интереса грађана који у овом подручју дјеловања државних служби могу на различите начине бити повријеђени или угрожени.

Осим тога, законским одредбама о овом кривичном дјелом се онемогућава незаконито стицање имовинске или неке друге користи службених и одговорних лица на основу вршења њихових службених овлашћења и дужности. Дакле, циљ ових одредаба о наведеном кривичном дјелу јесте спречавање незаконитог стицања имовинске користи, због чега поједини аутори примање мита сврставају у имовинска кривична дјела. Међутим, уколико пођемо од чињенице да је у основи стицања противправне имовинске користи злоупотреба службеног положаја и овлашћења, чиме се објективно повређује ауторитет службе и повјерење грађана у законито поступање службених лица те да кривично дјело примања мита постоји и у ситуацији када службено или одговорно лице није примило мито, професорица Иванка Марковић закључује «да је ово кривично дјело по својој правној природи деликт против службене дужности». (Зборник радова, 2010: 254)

Појам, обиљежја и појавни облици примања и давања мита

Према законским одредбама, ово дјело чини службено или одговорно лице које захтијева или прими поклон или какву другу корист, или које прими обећање поклона или какве користи да у оквиру свог овлашћења изврши радњу коју не би смјело извршити, или да не изврши радњу коју би морало извршити; (Члан 351. став 1. КЗ РС) или да изврши радњу коју би морало или могло извршити или да не изврши радњу коју не би смјело извршити; (Члан 351. став 2. КЗ РС) или које послјије извршења, односно неизвршења радње наведене у ст 1. и 2. овог члана, а у вези с њом, захтијева или прими поклон или какву другу корист. (Члан 351. став 3. КЗ РС)

Извршилац дјела у свим облицима може бити само службено или одговорно лице, што овај деликт сврстава у *delicta propria* (не може их починити свако). Према Кривичном закону РС, службено лице је изабран или именован функционер у органима законодавне, извршне и судске власти Републике Српске и у другим државним и управним установама или службама које врше одређене управне, стручне и друге послове у оквиру права и дужности власти која их је основала; лице које стално или повремено врши службену дужност у наведеним управним органима или установама; овлашћено лице у привредном друштву или у другом правном лицу којем је законом или другим прописом донесеним на основу закона повјерено вршење јавних овлашћења, а које у оквиру тих овлашћења врши одређену дужност, те друго лице које врши одређену службену дужност на основу овлашћења из закона или другог прописа донесеног на основу закона (Члан 147. став 3. КЗ РС).

Иванка Марковић под појмом одговорног лица подразумејива "лице коме је у предузећу или другом правном лицу, с обзиром на његову функцију или на основу посебног овлашћења повјерен одређен круг послова који се односе на извршавање закона, прописа донесених на основу закона или општих аката предузећа или другог правног лица у управљању и руковању имовином или у руковођењу производним или неким другим привредним процесом или надзором над њима.» (Зборник радова, 2010: 255)

Међутим, одговорним лицем сматра се такође службено лице кад су у питању кривична дјела код којих је као учинилац означено одговорно лице, а нису предвиђена у глави о кривичним дјелима против службене дужности овог закона, односно као кривична дјела службеног лица у неког другој глави овог закона. (Члан 147. став 4. КЗ РС)

Када је као извршилац одређених кривичних дјела означено само службено, односно одговорно лице, сва та лица могу бити извршиоци тих дјела, ако из карактеристика појединог дјела или из појединог прописа не произилази да извршилац може бити само неко од тих лица.

Дакле, произилази да примање мита, које се у литератури назива и пасивно подмићивање, има три облика: право, неправо и накнадно пасивно подмићивање.

Право пасивно подмићивање

Право пасивно подмићивање постоји када службено или одговорно лице захтијева или прими поклон или какву другу корист или прими обећање поклона или какве користи, да у оквиру свог овлашћења изврши радњу коју не би смјело извршити или да не изврши радњу коју би морало или могло извршити. Дакле, суштина неправда у случају овог облика пасивног подмићивања огледа се у спремности учиниоца да за награду незаконито поступа. Већ та спремност, поткупљивост, подмитљивост, довољно је друштвено опасна да угрози законито и правилно обављање службене дужности, те је за постојање кривичног дјела ирелевантно да ли је учинилац предузео радњу поводом које је примио мито.

Радња извршења је одређена алтернативно, те се дјело може извршити захтијевањем или примањем поклона или какве друге користи или примањем обећања поклона или какве друге користи у вези са незаконитим поступањем извршиоца дјела. За постојање дјела је ирелевантно од кога је потекла иницијатива за подмићивање, да ли од даваоца или примаоца мита. Захтијевање мита се може састојати у сваком поступању из којег се може закључити да службено лице тражи наведену противуслугу за предузимање или непредузимање службене радње. То може бити усмена или писмена изјава, поступак или конклюдентна радња из које се може закључити да се захтијева поклон или каква друга корист.

Примање поклона или какве друге користи може имати изражај кроз различите радње службеног лица, нпр. његовим узимањем, стављањем у ланицу, уступањем неком другом, одређивањем мјеста на које ће се мито однијети или лица којем ће се предати, саглашавањем путем конклюдентних радњи, изражавањем спремности да се прихвати мито, што може бити учињено прећутно, итд. Сматра се да је мито примљено и у случају када учинилац дјела вербално одбија пријем поклона или какве друге користи, али фактички прихвати поклон на начин да га нпр. не враћа даваоцу, троши га, даје га другом лицу и сл.

Примање обећања поклона постоји у случају када учинилац на било који начин изрази спремност и расположење да прихвати поклон или какву другу корист која му је обећана у вези с незаконитим вршењем службене радње, с тим што ће мито бити уручено касније (постоји, дакле, временска дистанца између момента примања обећања поклона или какве друге користи). (Зборник радова, 2010: 256)

Захтијевање или примање поклона или какве друге користи, односно примање обећања поклона или какве друге користи, може се извршити непосредно или посредно. При томе је за постојање дјела ирелевантно да ли се прималац и давалац мита познају – битно је само

да између њих постоји договор, односно споразум о размјени услуга који укључује, с једне стране, незаконито вршење службене радње, а с друге стране, давање мита за такво поступање.

Захтијевање или примање поклона или какве друге користи, односно примање обећања поклона или какве друге користи, треба да је повезано са службеном радњом службеног или одговорног лица. Дакле, у питању су увијек радње које припадају кругу службених овлашћења одређеног службеног или одговорног лица тако да их оно може предузимати на основу свог службеног положаја, односно радњи које припадају његовим службеним задацима. При томе је безначајно да ли је радњу, за коју се прима мито, према унутрашњем службеном распореду, требало обавити нека друго службено лице, а не оно које је примило мито. Уколико би службено или одговорно лице примило мито да би извршило радњу која не спада у круг његових службених, овлашћења или надлежности, не би постојало ово, већ неко друго кривично дјело из групе кривичних дјела против службене дужности.

Захтијевање или примање поклона или какве друге користи, односно примање обећања поклона или какве друге користи се врши у вези са незаконитим поступањем у вршењу службене дужности. Прималац мита се тиме обавезује да у оквиру свог службеног овлашћења изврши службену радњу коју не би смио извршити, односно не изврши радњу коју би морао или могао извршити. Тако између захтијевања или примања поклона или какве друге користи, односно пријема обећања поклона или какве друге користи и незаконите радње службеног или овлашћеног лица постоји узајамна веза – мито је мотив незаконитог поступања службеног или одговорног лица. Према томе, потребно је да између службеног или одговорног лица и даваоца мита постоји, макар и прећутна, нагодба о размјени услуга; чини се услуга за противуслугу, прима се мито или обећање мита да би се обавила или не би обавила нека радња. Стога неће постојати ово кривично дјело ако је мито учињено службеном лицу по неком другом основу, а не оном који се односи на вршење његове службене дужности.

За Иванку Марковић «спорно је питање да ли је за постојање овог дјела неопходно да се мито прима у вези са вршењем једне одређене конкретне радње или је довољно да се мито прима ради предузимања било које недопуштене радње из дјелокруга службене дужности.» (Зборник радова, 2010: 258)

С тим у вези, у теорији се истиче да одговор на ово питање треба тражити у суштини неправа овог кривичног дјела, тј у спремности учиниоца дјела, односно службеног или одговорног лица да незаконито поступа, а постојаће кривично дјело примања мита ако је учинилац дјела захтијевао или примио поклон или какву другу корист или обећање поклона или какве друге користи да изврши било коју незакониту

радњу из дјелокруга својих службених овлашћења. Марковићева, сматра “да је довољно да су странке сагласне да је мито протучинидба за било коју службену радњу, односно да се ради о споразуму у којем се још не зна која ће се конкретна радња извршити, али се зна да је купљена и плаћена радња из дјелокруга службених радњи односног службеног или одговорног лица.” (Зборник радова, 2010: 258)

Објекат радње извршења јесте поклон или каква друга корист. Поклоном се, у смислу ове инкриминације, сматра свака имовинска вриједност која се примаоцу даје без накнаде. То могу бити покретне и непокретне ствари, нпр. новац, хартије од вриједности, земљиште, шума, стан, индустријски производи, итд. Предмет поклона могу бити и права која се могу преносити на другог, а када је ријеч о примању обећања поклона, онда се као предмет поклона могу јавити и ствари које ће настати у будућности. Друга корист, у смислу овог кривичног дјела, подразумијева сваку ону корист која не улази у појам поклона. Она може бити материјална и нематеријална, нпр. боље радно мјесто, добијање кредита под повољнијим условима, добијање стипендије, плаћено стручно усавршавање у иностранству, неосновано напредовање у служби, плаћено путовање, итд. Ту улазе све врсте стварне предности или погодности приматељу мита или некој другој особи у замјену за обављени посао.

Постојање дјела не зависи од висине односно вриједности мита. Међутим, ако се ради о поклону мале вриједности, треба утврдити да ли је лице и таквим поклоном било мотивисано на предузимање службене радње, односно да ли између примљеног поклона и незаконитог поступања постоји узрочна веза. Ако се утврди постојање такве везе и код мањих поклона, онда постоји кривично дјело, јер се не смије заборавити суштина овог деликта – спремност службеног лица да за награду незаконито поступа. Дакле, поклон или каква друга корист морају, у сваком конкретном случају, бити такви да доведу или да су подобни довести службено или одговорно лице у положај да се понаша супротно правилима, стандардима и интересима службе коју је дужно законито и правилно обављати. За постојање дјела није битна чињеница да ли се поклон или друга корист захтијева за себе или за другог.

Ово кривично дјело је довршено самим захтијевањем или примањем мита или његовим обећањем, а само извршење или неизвршење радње од стране службеног или одговорног лица није законска карактеристика овог кривичног дјела и стога за његово постојање није неопходно да је предузето незаконито поступање за које је примљено мито. Ако су предузете и те радње, онда се може радити и о бићу неког другог кривичног дјела, па ће тада постојати стицај између овог и тога другог дјела (нпр. ако је службено или одговорно лице уз то и фалсификовало јавну исправу, онда постоји стицај примања мита и фалсификовања јавне

исправе). Произилази да покушај овог дјела није могућ, јер је кривично дјело довршено већ у моменту када се захтијева поклон или каква друга корист или прими обећање поклона или какве друге користи, дакле без обзира да ли је учињена или није службена радња за коју је мито примљено.

Лице које предузме радње којима се омогућава остварење овог дјела, помагач је у његовом извршењу. Тако ће помагач бити лице које носи поклон од даваоца мита службеном или одговорном лицу као примаоцу мита, ако је било свјесно о чему се у конкретном случају ради, јер је том радњом омогућило остварење кривичног дјела примања мита.

Неправо пасивно подмићивање

Други облик кривичног дјела примања мита јесте неправо пасивно подмићивање. (Члан 351. став 2. КЗ РС). Овај облик дјела постоји када службено или одговорно лице захтијева или прими поклон или какву корист, или које прими обећање поклона или какве користи, да у оквиру свог овлашћења изврши радњу коју би морало или могло извршити, или да не изврши радњу коју не би смјело извршити. Неправо пасивно подмићивање се од правога пасивног подмићивања разликује само у службеној радњи поводом које је извршено примање мита. Наиме, код правога пасивног подмићивања примање мита се врши како би се извршила незаконита радња, односно како би се недопуштено, незаконито дјеловало у оквирима службеног овлашћења.

У случају неправог пасивног подмићивања, наводи Марковић, «мито се прима како би се поступало у границама службеног овлашћења и предузимала законита службена радња која се и иначе треба предузети или да се не би предузела службена радња која се иначе не би смјела предузети». (Зборник радова, 2010: 260)

С обзиром на такав карактер службене радње која се предузима, сматра се да је неправо пасивно подмићивање лакши облик дјела у односу на право пасивно подмићивање, јер се захтијевање или примање поклона или какве користи, односно примање обећања поклона или какве користи односи на обављање службене или неке друге радње која је допуштена и законита те улази у дјелокруг службеног или одговорног лица. Овакав закључак произилази и на основу става самог законодавца израженог у висини запреијене казне.

Наиме, у случају неправог пасивног подмићивања прописана је казна затвора од једне до пет година, док је за право пасивно подмићивање та казна прописана у распону од једне до осам година. Међутим, не треба заборавити на чињеницу да је извршилац дјела службено или одговорно

лице које захтијева или прима мито како би поступило у оквиру својих службених овлашћења, дакле, које искориштава своју службену дужност или овлашћење за властито богаћење. Тиме се нарушава углед државних органа и честитост, законитост и правилно вршење службене дужности и овлашћења. У томе и јесте висок степен друштвене опасности овог дјела, јер се ради о појединцима који, и оно што им је дужност, неће радити ако им заинтересована странка за то не плати. Дакле, извршилац дјела тражи од заинтересованог лица мито како би урадио оно што представља његову редовну дужност, што је подручје његових задатака у служби. Могуће је да предузимање такве радње услиједи након примања мита (нпр. службено лице обећава странци брзо доношење рјешења о пензији ако странка дâ поклон или какву корист, или службено лице захтијева поклон или какву корист од странке како би јој у што краћем времену донијело рјешење о урбанистичкој сагласности), или да се таква радња предузима истовремено са примањем мита. Суштина овог облика кривичног дјела примања мита је онемогућавање коришћења службеног положаја за лично богаћење службених и одговорних лица, односно за постизање неосноване и незаконите имовинске и друге користи. У погледу осталих карактеристика кривичног дјела нема разлике између правога и неправог пасивног подмићивања. Као и у случају претходног облика дјела, субјективну страну дјела чини директни умишљај. Покушај дјела није могућ.

Накнадно пасивно подмићивање

Накнадно пасивно подмићивање (Члан 351. став 3. КЗ РС) постоји у случају када службено или одговорно лице, последице извршења, односно неизвршења радње наведене у ст. 1 и 2 овог члана, а у вези с њом, захтијева или прими поклон или какву другу корист. Мито се овдје захтијева или прима за ону службену радњу која је већ учињена или није учињена, било да је она законита или незаконита. Дакле, ово дјело обухвата службене радње како из ст. 1. тако и ст. 2. Временски однос између учињене службене радње и захтијевања и примања мита ирелевантан је за постојање овог дјела. Важно је да између накнадног подмићивања и ранијег поступања службеног лица постоји узрочна веза. Међутим, ако је мито било обећано прије поступања службеног лица, постојаће један од претходна два облика кривичног дјела примања мита.

Сврха ове инкриминације јесте да се службена лица спречавају да своју службену дужност злоупотребљавају ради прибављања одређених користи које им не припадају. За разлику од овог, не постоји кривично дјело накнадног активног подмићивања. Дакле, ако неко службеном

лицу даје поклон у вези са учињеном или неучињеном радњом, а то раније није обећао, тиме не чини кривично дјело. Субјективну страну дјела чини директни умишљај, а покушај дјела није могућ. За овај облик дјела предвиђена је казна затвора до три године. Посебном одредбом у ставу 4. овог члана законодавац је предвидио обавезно одузимање примљеног поклона или имовинске користи.

КРИВИЧНО ДЈЕЛО – ДАВАЊЕ МИТА

Давање мита, односно активно подмићивање, представља други облик корупције који је функционално повезан са кривичним дјелом примања мита. Међутим, за разлику од примања мита које представља право службено кривично дјело (јер га може извршити само службено или одговорно лице), давање мита спада у неправу службена кривична дјела јер га може извршити свако лице (*delicta communia*) које службено лице наведе да поступи на један од инкриминисаних начина. Њиме се законито и савјесно обављање службене дужности угрожава споља, а не изнутра, као у случају правих службених кривичних дјела, и то је и основни разлог његовог сврставања у групу кривичних дјела против службене дужности.

Дакле, наглашава Марковић, «давање мита представља навођење службеног или одговорног лица на повреду законитог вршења службе, односно на извршење кривичног дјела примања мита, па би се могло рећи да је кривичним дјелом давање мита инкриминисано подстрекавање на кривично дјело примање мита.» (Зборник радова, 2010: 262)

Овакав став законодавца је криминалнополитички оправдан јер се ради о таквим радњама које озбиљно угрожавају законито вршење службене дужности, а које би, због акцесорне природе саучесништва, остале некажњене у ситуацијама када службено или одговорно лице одбије да прими мито.

Шкулић сматра «да је покушај давања мита могућ у фактичком смислу, али да би се било који поклон дао или корист учинила, то подразумијева сагласност воља даваоца и примаоца поклона односно користи.» (Игњатовић и Шкулић, 2010: 244)

Службено или одговорно лице којем се нуди мито је нужни учесник у дјелу давања мита, али без могућности да одговара за ово кривично дјело. Наиме, уколико службено или одговорно лице прими мито, одговараће као извршилац кривичног дјела примања мита, а не као учесник у кривичном дјелу давања мита. Иста је ситуација када је службено или одговорно лице захтијевало мито па оно буде и дато – службено лице одговара за примање мита, а давалац мита за давање мита. Међутим,

кажњавање за кривично дјело давања мита не значи истовремено и кажњавање за кривично дјело примања мита.

Као и у случају кривичног дјела примања мита, законодавац прави разлику између правог активног подмићивања и неправог активног подмићивања, при чему се као посебан облик ових дјела предвиђа посредовање при подмићивању. За разлику од кривичног дјела примања мита код којег је инкриминисано накнадно примање мита, код овог кривичног дјела накнадно давање мита није инкриминисано. Међутим, уколико је накнадно давање мита извршено као реализација претходног договора између даваоца и примаоца мита, постоји један од облика кривичног дјела давања мита.

Право активно подмићивање постоји у случају када неко службеном или одговорном лицу да, покуша дати или обећа поклон или какву другу корист да у оквиру свог овлашћења изврши радњу коју не би смјело извршити или да не изврши радњу коју би морало или могло извршити, или ко посредује при оваквом подмићивању службеног лица. Дакле, извршилац овог облика дјела је како лице које да, покуша дати или обећа поклон или какву другу корист службеном или одговорном лицу, тако и лице које посредује између даваоца и примаоца мита. Радња извршења је одређена алтернативно, те ће право активно подмићивање бити извршено предузимањем било које од наведених радњи извршења. Обећање поклона постоји у случају када учинилац дјела, на било који начин, манифестује спремност за давање поклона.

Дјело је довршено самим давањем обећања поклона, при чему је ирелевантно да ли га је службено или одговорно лице прихватило или одбило. Давање поклона или какве друге користи, у смислу овог кривичног дјела, треба схватити као сваку радњу којом се поклон или каква друга корист стављају на располагање службеном или одговорном лицу, нпр. уручивање поклона, остављање на унапријед договореном мјесту или давање трећем лицу које ће га уручити службеном или одговорном лицу, итд. Давање поклона или какве друге користи постоји и онда када давалац није изричито нагласио у коју га сврху даје, али се из околности конкретног случаја може закључити какву услугу давалац поклона тражи или очекује од службеног или одговорног лица. Посебан облик радње извршења овог кривичног дјела представља покушај давања поклона или какве друге користи службеном или одговорном лицу.

Неправо активно подмићивање постоји, наводи Марковић, у случају када учинилац службеном или одговорном лицу учини или обећа поклон или какву другу корист да у оквиру свог овлашћења изврши службену радњу коју би морало или могло извршити или да не изврши радњу коју не би смјело извршити или ко посредује при оваквом подмићивању службеног или одговорног лица." (Зборник радова, 2010: 264)

За разлику од правог активног подмићивања, овдје се мито даје да се предузме законита радња или да се не обави радња која се иначе не би смјела обавити. Радња извршења неправог активног подмићивања одређена је алтернативно, као и у случају правог активног подмићивања. Међутим, за разлику од правог активног подмићивања, покушај давања мита у случају неправог активног подмићивања не представља радњу извршења овог кривичног дјела. Када су у питању остали елементи кривичног дјела, треба их тумачити на исти начин на који се они тумаче као у случају правог активног подмићивања.

Марковић закључује, да је законодавац, као посебан облик радње извршења, и у случају правог и код неправог активног подмићивања, предвидио посредовање при давању мита (Зборник радова, 2010: 264).

Посредовање при давању мита представља радње помагања учиниоцу кривичног дјела које је законодавац, из криминалнополитичких разлога, инкриминисао као самостално кривично дјело. Законодавац је предвидио и посебан основ за ослобађање од казне за ово дјело. Према одредби става 3. овог члана 352. КЗ РС, учинилац дјела из ст. 1 и 2 овог члана, који је дао мито на захтјев службеног или одговорног лица и који је дјело пријавио прије него што је откривено или прије него што је сазнао да је откривено, може се ослободити од казне. Наведено рјешење има своје оправдање у криминалнополитичким разлозима, јер откривање и спречавање корупције у великој мјери зависи од пријављивања таквих дјела. Предвиђањем факултативне могућности ослобађања од казне за учиниоце кривичног дјела давања мита који су мито дали на захтјев службеног или одговорног лица, стварају се повољнији услови за откривање овог облика криминалитета.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Давање и примање мита један је од најраспрострањених облика корупције. Основни елемент тог кривичног дјела је да се новцем или поклонима службено лице мотивише да, у оквиру својих овлашћења, уради нешто што не би смјело. Мито се даје и прима да службено лице не би урадило нешто што, у оквиру својих овлашћења, мора да учини. Пошто је ово кривично дјело специфично, односно у њему учествују двије стране, и онај који даје и онај који узима мито, у сваком случају отежава његово откривање.

Мањи или већи износи за мито сматрају се дијеловима нормалног понашања. Међутим, ма колика стварно корупција постоји као дио традиције она у свом патолошком облику расте у новој ситуацији, у модерној тржишној економији и држави јавних служби, која ни по чему

није налик ономе на што се традиција позива. Традиција подмићивања због тога служи више и прије као изговор и алиби онима који је користе.

Дефиниција мита и поклона је ствар сваког појединачног друштва и културе која је динамична и стално у процесу промјене. Због тога је јако незахвално тражити неки идеални оквир у који би стало све оно што се може назвати корупцијом или њеним елементима. Ако је неко понашање прихваћено у некој земљи и легализовано и јавно, оно опет може бити од стране трећих оцјењено као корумпирано. То се јасно и види кроз праксу многих земаља, где се уводи појам лобирања – што је ништа друго него легализована корупција или трговина утицајем и интересима. Дјелује крајње чудно да се ова појава, против које се боре све свјетске културе и друштва, не само прихвата већ и законски омогућава. Главни разлози који се истичу су борба за остваривање права и интереса али и уоквиреност тј. ограниченост лоби-система.

Међутим, ако се открију скривени трошкови који се намећу популацији и тајност уговора, онда је дефинитивно ријеч о корупцији. Појмови који се највише преплићу и због којих се често не види граница законитог и нелегалног су цијена и мито, поклон и бакшиш. Њихово разликовање се углавном своди на постојање двије врсте услова: реципрочних обавеза и лица којима су намијењени. Често се ради реализације неких активности посеже за алтернативним механизмима којима се најчешће лакше и брже обезбјеђује жељени резултат. Међу познатијим су свакако повјерење, углед, групне реципрочне обавезе. Сваки од њих може бити „мач са двије оштрице“, и стога се увијек јавља и велики опрез при њиховом коришћењу.

Активно и пасивно подмићивање, које је заправо у суштини коруптивног понашања, постали су дио наше свакодневнице. Чини нам се да је давање мита приликом вршења одређених услуга постало готово уобичајена пракса. Појединац даје мито како би одређена услуга према њему била извршена на најбољи могући начин. Ствара се таква друштвена клима у којој активно и пасивно подмићивање у одређеним областима друштвеног живота готово да се одобравају, док у другим областима ту исту дјелатност јавност осуђује. Стога је неопходно провести едукацију на свим нивоима и у свим областима друштвеног живота, како би сваки појединац постао свјестан чињенице да је корупција изузетно опасна друштвена појава, те да нема нити једног разлога ни вишег интереса који оправдава давање мита. Тек са тако измијењеном друштвеном свијешћу могуће је очекивати досљедно спровођење нормативних рјешења и успјешну борбу против корупције.

ЛИТЕРАТУРА

- Бошковић, М. (1998). *Криминалистичка методика I*. Београд: Полицијска академија.
- Бошковић, М. и Скакавац, З. (2009). *Организовани криминалитет (карактеристике и појавни облици)*. Нови Сад: Факултет за правне и пословне студије.
- Зборник радова, Научностручни скуп с међународним учешћем, Методологија изградње система интегритета у институцијама на сузбијању корупције*, (2010), МУП РС, Управа за полицијско образовање и Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука, Марковић, Иванка. *Активно и пасивно подмићивање у Кривичном закону Републике Српске*.
- Игњатовић, Ђ. и Шкулић, М. (2010). *Организовани криминалитет*. Београд: Правни факултет.
- Јелачић, М. (1996). *Корупција: друштвено-правни аспекти и методи супротстављања*. Београд: Министарство унутрашњих послова Републике Србије.
- Кривични закон Републике Српске, *Службени гласник РС*, број: 49/03, 108/04, 37/06, 70/06, 73/10).
- Појмовни водич за борбу против корупције, (2009), ТИ БИХ, <http://ti-bih.org/>.

NOTION, CHARACTERISTICS AND POTENTIAL FORMS OF OFFERING AND RECEIVING MONEY AS A BRIBE

Dr Veljko Spremo*

Abstract: All modern democratic societies try to solve the social evil named as offering and receiving money as a bribe, but hardly any may of them can boast to accomplish success. It is this very fact that reflects how complex this phenomenon is, it may not primarily be explained only in its own terms, while simultaneously it is hardly possible, or almost impossible, to measure it.

Receiving and offering bribe is immoral social phenomenon that deteriorates not only economic but also democratic development of a particular country. It is essential to segregate notion of bribing versus notion of corruption: as a rule, corruption is related to bribe, but each bribe may not be identified as corruption. Bribe pertains to offering or receiving money or a gift in any situation, not only in state administration.

Key terms: bribe, corruption, criminal act of receiving a bribe, criminal act of offering a bribe.

---

* Court police Republic of Srpska Banja Luka

**ПРЕГОВАРАЊЕ КАО НАЧИН РЈЕШАВАЊА КРИЗНИХ СИТУАЦИЈА У
МИНИСТАРСТВУ УНУТРАШЊИХ ПОСЛОВА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ**

Прегледни рад

DOI: 10.7251/BPGBL3415113M

УДК: 32.019.5:351.74

Др Жељко Мојсиловић*
Васо Јовановић**

Апстракт: Савремене безбједносне службе користе све расположиве стручне и научне ресурсе како би сталним усавршавањем метода које користе у свом раду ишле у корак са изазовима растућег криминала и тероризма. Уз улагање у технолошки напредак, приоритет је дат улагању у развој људских ресурса у смислу усмјеравања, усавршавања и савладавања одређених вјештина које битно подижу ефикасност у области планирања, руковођења и реализовања конкретних задатака. Узимање талаца или отмице су нека од оружја у криминалном арсеналу, која ипак дају више шансе властима да избјегну катастрофалне посљедице. Овакве ситуације се могу ријешити или преговорима или примјеном силе. У кризним ситуацијама, у којима је могуће остварити контакт са супротстављеном страном, преговарање може да буде успјешно и да има предност над другим полицијским мјерама. За рјешавање кризних ситуација преговорима, развила се посебна дисциплина позната као полицијско преговарање. У овом раду је представљено полицијско преговарање као метод рјешавања кризних ситуација, анализирани су циљеви и задаци полицијских преговарачких тимова, стратегије и тактике комуникације, а представљен је и систем организације преговарачке службе МУП-а Републике Српске с освртом на конкретне задатке преговарача, што читаоцима и истраживачима може указати на значај преговарања за безбједност грађана Републике Српске, као и потребу за даљим развојем ове значајне области полицијског дјеловања.

Кључне ријечи: полицијско преговарање, преговарачки тим, талачке ситуације, отмице.

Полицијско преговарање, као посебна вјештина, употребљава се у случајевима конфликта за чије је рјешавање потребно ангажовање

* *Министарство унутрашњих послова Републике Србије, Београд; zeljko.mojilovic@mp.gov.rs.*

** *Министарство унутрашњих послова Републике Српске, Бања Лука; vaso.jovanovic@mp.vladars.net.*

снага безбједности. Преговарачку активност у вези са потребом разрешења конкретне ситуације, нарочито талачке ситуације, спроводе специјализоване службе, тимови преговарача и појединци, претежно из полиције државе на чијој територији се та активност спроводи (Мојсиловић, 2009: 127).

У кризној ситуацији у којој неко уцјењује полицију, власт, или неку организацију, грађанина тако што узима таоце и пријети да ће им наудити, прихватање захтјева и њихово испуњење може имати тешке посљедице. Насупрот томе, уколико не буду испуњени захтјеви отмичара, то обично доводи до употребе силе, што подразумијева бројне ризике, како за таоце, тако и за припаднике полицијских снага. Коришћењем претходна два начина рјешавања кризне ситуације ствара се велики ризик, те се зато отвара простор за рјешавање кризне ситуације преговорима.

Све кризне ситуације спадају у ред оних које у највећој мјери доводе до узнемирења јавности и потенцијално дубљих друштвених криза. Повећање броја талачких ситуација и отмица захтјева отклањање уочених пропуста у досадашњем раду полиције и методолошко и техничко унапређење концепта рјешавања ових случајева. Рјешавањем кризних ситуација учешћем преговарачког тима постиже се измјена ставова и понашања супротстављене стране током кризних ситуација, уз одустајање од захтјева изазивача кризне ситуације односно проналажење компромиса, чиме се постиже њихова преоријентација у складу са интересима преговарача.

Талачка ситуација настаје оног момента када појединац или група противправно лише слободе или ограниче слободу кретања једноме или већем броју лица и пријете да ће их убити, повриједити или задржати као таоце у намјери да принуде другог појединца, државу или организацију да нешто учини или не учини као изричито или прећутно услов за ослобођење талача (чл. 155в. КЗ РС). Талачка ситуација је само једна, истина најкомпликованија, од кризних ситуација које могу да се рјешавају преговорима. Поред ње постоје и друге кризне ситуације које је могуће рјешавати преговорима као што су: пријетње самоубиством и убиством, барикадирање, пријетње експлозивном направом, побуне у затворима и сл.

Начин на који ће се ријешити кризна ситуација зависи од конкретног случаја, а најчешће од броја, врсте и тежине захтјева које постављају извршиоци, као и воље и могућности полиције и власти да испуне постављене захтјеве.

У складу са савременим тенденцијама полицијске доктрине, а у циљу рјешавања одређених кривичних дјела и кризних ситуација (у којима је могуће остварити контакт са починиоцем кривичног дјела), прије употребе других полицијских метода започињу се преговори.

Преговори се воде из два разлога:

Преговарање као начин рјешавања кризних ситуација у министарству ...

- да се сваки конфликт ријеши уз минималну примјену силе, у складу са политиком која промовише хумани аспект полицијског поступања уз поштовање основних људских права,
- чињенице да се преговарање показало успјешним и да је у почетној фази рјешавања проблема добило предност у односу на све друге полицијске мјере.

Преговарање се у полицијском смислу одређује као спровођење полицијских циљева комуникацијским средствима, уз примјену научних сазнања и техничких средстава која су нам на располагању. Статистички подаци приликом рјешавања талачких ситуација показују да би све кризне ситуације требало рјешавати преговорима, ако за то постоји могућност. Процент преговорима успјешно ријешених талачких ситуација износи 78%, а показује и да је то повољнији начини од удовољавања или употребе силе. Када се има у виду да се преговарањем постиже већи ефекат, може се сматрати да је овај начин најпрепоручљивији. Неуспјеси других начина ослобађања талача такође афирмишу преговоре. Политиком непреговарања повећава се ризик по таоце, о чему свједочи податак да током тих околности они страдају у 55% случајева. Преговарачки начин рјешавања талачких ситуација веома је заступљен. Узимајући у обзир проценат преговорима ријешених кризних ситуација, може се закључити да је преговарање најбољи начин да се нека кризна ситуација позитивно ријешава (Субошић, 2003: 97).

Рјешавање кризних ситуација је један од најопаснијих задатака полиције, те га стога обављају посебно обучени тимови: специјалне јединице и полицијски преговарачи. Полицијски преговарачки тимови раде у садејству са специјалним јединицама, а често су и дио специјалних јединица.

Први контакт са отмичарима обично остварује онај који први дође на лице мјеста, тј. полицијска патрола. Почетни контакт је краткотрајан и због тога га може водити појединац који нема квалификације професионалног преговарача (Иваниш и Субошић, 2006: 193). Међутим, ове прве патроле морају бити упознате с основама преговарања, тј. начином поступања, прикупљања информација и шта не би требало да ураде, а како би олакшале посао при рјешавању кризне ситуације. Задатак полицајца који оствари први контакт с отмичарима јесте да смири ситуацију, сазна што више информација и држи ситуацију под контролом, у мјери у којој је то могуће, до доласка обучених преговарача и тимова за рјешавање кризне ситуације употребом средстава принуде.

Због дуготрајности и сложености преговора, обавезно је ангажовање обучених преговарача односно преговарачких тимова. Већина полицијских агениција се не ослања само на једног преговарача, већ имају

организоване тимове. Тимски рад има своје предности, а преговарачима се обезбјеђује да:

- буду информисани о стратегији која је увијек подложна промјенама,
- посједују све информације,
- свеобухватније сагледају проблеме и чињенице,
- имају несметан контакт са упориштем,
- могу да биљеже ствари од виталног значаја за преговарање,
- буду безбједни,
- група мотивише појединца да истраје и током кризних тренутака.

Правило је да преговарачи раде у тиму, никада мање од двоје, а често у тиму од више чланова. Тим покушава да наведе отмичара на предају примјеном посебних преговарачких вјештина и знања (Hancerli, 2008: 14).

Бројни су циљеви вођења преговора у кризним ситуацијама, а неки од основних су:

- убјеђивање извршиоца да стане са својим дјелом и преда се,
- да се ослободе таоци и да експлозивне направе остану неактивирани,
- смиривање емоционалне напетости – што више времена прође, мања је емоционална напетост и код извршилаца и код талаца, као и код свих других учесника у догађају,
- смањење опасности по живот и тијело талаца – временом се смањује опасност по животе талаца, што због смиривања емоционалне напетости, што због могућности појаве „Стокхолмског синдрома“ тј. зближавања отмичара са таоцима,
- прикупљање информација о таоцима – ко су, број талаца, стање у коме се налазе, да ли су посебно одабрани или су се случајно затекли на мјесту догађаја, здравствено стање талаца и услови у којима се налазе итд.
- прикупљање информација о извршиоцима – број извршилаца (мушкараца, жена), националност, наоружање и опрема коју посједују (дуго, кратко наоружање, експлозивне направе, средства везе и сл.), психолошко стање (озбиљност пријетње, коришћење опојних дрога и сл.), мотиви (политички, вјерски, материјални итд.), припадност групи (терористичка, вјерска, криминална и др.), потенцијални сарадници међу особљем, језик споразумијевања, захтјеви (новац, храна, вода...) итд.
- добијање што више уступака – бољи услови за таоце, пуштање одређеног броја, давање хране, воде и лијекова таоцима,
- добијање на времену да би се отмичари обесхрабрили у намјерама, као и добијање времена потребног за припреме јединица за ослобађање талаца оружаном интервенцијом које ће интервенисати у случају неуспјеха преговора,
- олакшавање ситуације таоцима, њиховим породицама и осталим оштећеним лицима.

Преговарање као начин рјешавања кризних ситуација у министарству ...

Преговарање пружа бројне *тактичке предности* као што су: давање времена за прикупљање информација, добијање времена за припрему напада, успостављање рутине код извршилаца – оброци, спавање, испоруке итд., развијање односа између талаца и отмичара, развијање односа између преговарача и отмичара, подстицање стабилности и спречавање спонтаних радњи и сл.

Врло битно је да се кроз преговарање прикупљају информације које могу да доведу до рјешавања кризне ситуације. Кроз преговарање информације се прикупљају на сљедећи начин: директним разговором са починиоцем, ослобађањем бар једног таоца, коришћењем преговарачког телефона, достављањем пакета са храном, водом, лијековима, цигаретама итд., постизањем договора да се полицијске снаге приближе упоришту и тако омогући посматрање из близине, разговорима са таоцима у самом упоришту, налажењем објашњења за буку и кретање које праве друге снаге полиције, пружањем основа за психолошку процјену, омогућавањем фотографисања за вријеме преговарања „лицем у лице“ или уношењем предмета у упориште, прибављањем писмених изјава починилаца, изношењем предмета ради форензичке анализе и анализе отисака прстију и сл.

Промјене понашања извршиоца односно степенице или скала понашања “behavioral staircase” јесу један важећи психолошки приказ о томе како се у оквиру управљања кризном ситуацијом починилац наводи да промијени понашање, сарађује са полицијом, итд. (Мојсиловић, 2009: 136).

Да би некога навели да промијени понашање, морамо извршити утицај на њега. Прихватити упутства и жеље за промјеном нашег сопственог понашања од стране других, може се само када са њима имамо позитивне односе. То значи, услов за утицај је добар однос. Изградити позитиван однос може се путем емпатије, односно показивањем саосјећања. То се најлакше реализује путем технике активног слушања (Мојсиловић, 2007: 29).

“Вјештине активног слушања” су посебне технике које преговарачи увјежбавају с циљем да натјерају отмичара да што више прича. Техникама активног слушања се постиже смањење емоционалне напетости, лице све више из емоционалног стања прелази у стање рационалног размишљања, кроз разговор се прикупљају информације битне за рјешење кризе, ствара се однос који је битан за коначни утицај на промјену понашања лица.

Вјештине активног слушања су сљедеће: етикетирање емоција, парафразирање, огледало/рефлектовање, сажетак, питања отвореног типа, минимални охрабривачи, ефективне паузе и “Ја” поруке.

Битна ствар у преговорима је и процјена напретка у преговарању, поготово кад оно дуго траје. Али можемо сматрати да је постигнут одређени ниво успјеха, ако:

- је дошло до одустајања од неког захтјева;
- су рокови прошли, а пријетња није извршена;
- је инцидент статичан;
- је успостављена рутина;
- је смањена емоционалност, а разговори су дужи.

Основно правило је да се не даје нешто ако се ништа не добија заузврат. Добити „нешто заузврат“ не значи увијек добити нешто опипљиво (материјално), него чак и дјелић повјерења или добре воље од стране починиоца. Важно је нагласити да су сви постигнути уступци резултат *позитивне акције полиције*.

Главне ствари о којима се може преговарати јесу: храна, безалкохолна пића, цигарете, новац, ослобађање талаца, превоз, публицитет, посредник.

Неким стварима се због њихове природе мора приступити опрезно. Када се потегне питање ствари о којима се не преговара, на ту тему може да се разговара, и када год је то могуће, потребно је заобићи категоричко одбијање. Боље је нагласити колико је тешко испунити одређени захтјев или скренути са те теме.

Ствари о којима се не преговара укључују: алкохол, дрогу, размјену талаца, набављање оружја, ослобађање затвореника. Размјена талаца мора да се избјегава по сваку цијену.

Преговарачи у кризним ситуацијама, у свом раду, у зависности од конкретне ситуације, придржавају се одређених правила. У почетку преговарање најчешће започиње на отвореном простору и лицем у лице. Како вријеме пролази и ако се преговарање одужи, обично се оваква врста преговарања замјењује разговором с упориштем путем телефона, и томе сваки преговарач тежи, јер је то безбједнији начин преговарања. Ако то није могуће, преговарање се наставља „лицем у лице“.

Доласком преговарачког тима на лице мјеста заузима се најпогоднији положај и разматрају се околности догађаја. Након разматрања првих доступних информација, успоставља се контакт и почиње се са вођењем преговора, што чини први преговарач уз помоћ другог преговарача.

Први задатак преговарача је контрола сопствених емоција (уколико не можемо контролисати сопствене емоције не можемо контролисати ни ситуацију). Преговарач разговором покушава открити што више информација о отмичару (старост, пол, поријекло итд.). Потребно је покушати разговарати с извршиоцем на његовом интелектуалном нивоу, те избјежавати идеолошку или вјерску расправу.

По сазнању о намјерама извршиоца, њему се указује да је преговарач ту да би сазнао о чему се ради и покушао да задовољи потребе и једне и друге супротстављене стране. Потребно је нагласити да преговарачи нису ту да би испуњавали захтјеве, већ да би задовољили потребе. Отмичар мора имати осјећај задовољења основних потреба: безбједности (физичка и емотивна), поштовања (разумјети његов став), контроле

(осјећај да има право учешћа у разговору), достојанства (сачувати „образ“) и дејства (осјећај да је нешто постигао).

Једно од најважнијих правила преговарања у кризним ситуацијама јесте да „командири не преговарају, преговарачи не командују“, што значи да се преговарач мора поставити као посредник између отмичара и руководиоца. Преговарач не доноси одлуке, већ их само преноси руководиоцима надлежним за одлучивање. Потребно је да избјегава ријеч „НЕ“, али и да умањи очекивања отмичара што се тиче захтјева.

Правац вођења преговора одређује основни редослијед приоритета: безбједност полицајаца, безбједност јавности – окружења, безбједност талаца, безбједност отмичара и очување и заштита имовине.

Поред тога, настоји се да се једном успостављени контакт непрекидно одржава. На тај начин се пажња отмичара везује за одржавање везе, чиме се они исцрпљују, замарају, опада им концентрација, што одлаже извршење њихових намјера и даје полицији више могућности за акцију. Техника „активног слушања“ је веома значајна код преговарања. Пуштањем извршиоца да што више прича постиже се смањење његове напетости, емоције се потискују и извршилац све више из емоционалног стања прелази у стање рационалног размишљања.

Уколико се преговара с већим бројем извршилаца – отмичара, потребно је утврдити ко је вођа. Вођи групе повремено треба одбити захтјеве, док неким другим члановима групе треба повремено чинити одређене уступке. Тиме се нарушава јединство отмичара, а као посљедица тога јавља се супротстављање погледа на рјешење проблема. Преговарач покушава да утиче на најслабије чланове групе отмичара, како би они поколебали остале и убиједили их да одустану од својих захтјева. Временом, а усљед околности у којима се налазе, може доћи до зближавања отмичара и талаца. Зближавању отмичара и њихових жртава доприноси: вријеме проведено у талачкој ситуацији, величина просторије у којој се заједно налазе таоци и отмичари, испуњавање захтјева којима су власти изашле у сусрет, сличност политичких ставова извршилаца и жртве итд. Наиме, што више времена протекне, већа је могућност јављања „Стокхолмског синдрома“,¹ а тиме и мања вјероватноћа повређивања талаца. Зато преговарачи у зависности од конкретне ситуације најчешће подстичу стварање „Стокхолмског синдрома“.

---

1 „Стокхолмски синдром“ је везан за пљачку банке у Стокхолму 1973. године, кад су пљачкаши шест дана у банци држали заточене четири раднице. Жртве су се емоционално везале за пљачкаше, те су их након изласка браниле и одбиле свједочити против њих. Једна од њих раскинула је и заруке те се заручила с једним од пљачкаша, с којим је везу одржавала и цијело вријеме његовог боравка у затвору. Синдром је први описао криминалист и психијатар Нилс Бејерот, који је учествовао у спасавању стокхолмских талаца.

ТОК ОДВИЈАЊА КОМУНИКАЦИЈЕ ПРЕГОВАРАЧА СА ИЗВРШИОЦЕМ

Комуникација преговарача с извршиоцем – отмичарима, темељи се, између осталог, на смјерницама за преговарање. Током припрема за преговоре, тим комуницира интерно, стварајући услове за екстерно комуницирање. Када почне екстерно, наставља се интерно комуницирање, с тим што ако је боља комуникација, боља је и координација рада у тиму и тима с окружењем. По правилу, припадници снага безбједности ступају у контакт с отмичарима телефоном. Због тога се мора водити рачуна о исправности телефонских инсталација које су корисне за разговор. При томе, избјегава се коришћење мегафона или звучника за ступање у контакт с отмичарима јер се сматра да ова средства доприносе напетости и конфузији. Након успостављеног контакта, започињу се преговори, што чини први или други преговарач. Његов задатак је, прије свега, да „замрзне“ ситуацију и учиниоца смири. Сталним слушањем отмичара током преговора постиже се смањење његове напетости, чиме замишљено клатно које осцилује на релацији емотивност-рационалност биљежи кретање у правцу рационалности. Поред тога, настоји се на одржавању везе, чиме се они исцрпљују, замарају, опада им концентрација, што доводи у питање или одлаже извршење њихових намјера.

Најчешће, преговори почињу слушањем отмичара. Углавном, захтјеви су повезани с пријетњама и ултиматумима, тј. роковима за остварење пријетњи уколико им се не изађе у сусрет. Због тога је веома важно знати о чему се може а о чему не може преговарати с отмичарима². Као прво, преговарач треба смањити степен очекивања отмичара. То се постиже тако што ће се објаснити отмичарима тешкоће у погледу испуњења њихових захтјева. На примјер, објасниће им да су њихови захтјеви већ познати цијелом свијету, да су до сада колико је то могуће већ испуњени, да ништа неће добити убијањем талаца јер се то кроз историју показало недјелотворним, тј. контрапродуктивним за отмичаре. Осим тога, искуства су показала да је неопходно избјежавати ријеч „не“ и бити убједљив у погледу спремности на договор, односно у разумијевању потреба отмичара. Преговарач мора бити спреман на пријетње отмичара. У том смислу, потребно је припремити и сценарије за реаговање на поједине варијанте развоја стања током талачких ситуација. Најважније је да преговарач сачува самоконтролу у тренутку саопштавања пријетњи, јер ако не зна да контролише себе (сопствене емоције), још мање ће моћи да контролише ситуацију. То се најбоље испољава тако што се на пријетње не одговара емотивно.

---

² Видјети шире у: Ferrara, R. E.: *Using Goal – Directed Behavior Modifisation in Conglict Resolution, Journal of Police Crisis Negotiations*, год. 4(2), 2004.

Преговарање као начин рјешавања кризних ситуација у министарству ...

Веома тешка ситуација за све учеснике у рјешавању талачких ситуација јесте када се захтјеви и пријетње обједине ултиматумима, тј. роковима за њихово остваривање. Ултиматуме је потребно опрезно одложити. Они су веома озбиљна ствар у преговарачком процесу, због чега је потребно бити веома опрезан када до њих дође. У таквим условима, преговарач не смије да својом непромишљеношћу поставља ултиматуме самом себи, нпр. давањем обећања. Оно што преговарач треба да учини када се суочи с ултиматумима, јесте да их документује и схвати веома озбиљно, да о њима разговара, али не и да их испуњава, јер то охрабрује отмичаре. Једно од начела талачког преговарања односи се на то да преговарач учини све да преговори што дуже трају³. Омогућава се, ако се отмичар јави телефоном, да буде откривен број са којег зове. Други разлог за увођење овог правила је тај што временом захтјеви од неумјерених прерастају у симболичне. Тиме отмичари настоје да сачувају „углед“, а полицији такви захтјеви у погледу испуњења не представљају тешкоћу. Тиме што су отмичари сачували углед, а полиција је ослободила отете уз занемарљиву штету, може се створити утисак међу отмичарима да су дјелимично успјели да остваре циљ због којег су се упустили у отмицу. Преговарач мора умјети да то осјети и предложи онима који одлучују, а одговорни за ослобађање талаца морају знати да донесу одлуку којом се чини минималан уступак. Продужавање контакта с отмичарима се може извести на неколико начина. На примјер, могуће је да се током позивања отмичара не јави преговарач него посредник у преговорима. Након тога, када се јави преговарач, могуће је продужавати контакт паузом, на примјер, да се оде по оловку и папир да би се записали захтјеви отмичара, да би се прецизирали детаљи, да се траже упутства од претпостављених итд. У сваком случају, не треба журити с одговорима на захтјеве отмичара. Комуникација на релацији преговарач–отмичар може се продужити и стрпљивим слушањем отмичара од стране преговарача. То је најбољи начин за смањење напетости отмичара, јер дуготрајним обраћањем долази до опадања њихове напетости.

Уједно, преговарачи доприносе стабилизацији ситуације испољавањем добре воље за схватање мотива отмичара на тај начин што их уважавају, што им поклањају пажњу итд. Слушање отмичара не смије да буде формално. Наиме, сваки контакт мора да одише саосјећањем преговарача с проблемима отмичара. То се испољава пажљивим одабиром ријечи преговарача, попут „разумијем да Вас то љути“ и

---

3 Сваки контакт са отмичарима треба да траје што дуже, с тим да наведено правило не важи у случају када је неко од талаца повријеђен или у тој мјери болестан да му је потребна хитна медицинска помоћ. Дакле, оно што треба да буду приоритети у таквим случајевима када је потребно бити што ефикаснији у преговорима, јесу случајеви када се реализује прибављање доказа о томе да је отето лице живо и здраво.

„схватам зашто сте то урадили“ итд. Приликом изражавања саосјећања, битно је да то буде праћено одговарајућим тоном и мимиком. Наравно, мимика је корисна само током преговора „лицем у лице“. Значај појединих сегмената рада преговарача је такав да се 15% односи на оно што се говори, 35% на тон којим се говори, а 50% на мимику и гестикулацију које се користе (Мојсиловић 2005: 32). Срж комуникације преговарача с отмичарима је вјештина активног слушања.

ПРЕГОВАРАЧКА СТРАТЕГИЈА И ПЛАНОВИ ЗА ХИТНЕ СЛУЧАЈЕВЕ

Прије почетка преговарања руководилац треба да обавијести преговараче о преговарачкој стратегији. Како би руководиоцу помогао у томе, може да буде добро да преговарач предложи неколико опција од којих једна може да буде изабрана. Наравно, одлуку може да донесе само руководилац.

Као што тражи да му се представи преговарачка стратегија, преговарач по доласку мора да тражи и план за хитне случајеве. То укључује и план испоруке, план бијега, план ослобађања талаца, итд. С обзиром на то да преговарач настоји да постигне договор с починиоцем о примјени плана предаје, то је несумњиво најважније. Међутим, често то није приоритет руководиоца у гомили осталих задужења. Ове планове би требало да напише руководилац задужен за тактику, па је потребно да преговарач инсистира на томе да му се што прије представе планови.

ОБУКА ПОЛИЦИЈСКИХ ПРЕГОВАРАЧА

Обука полицијских преговарача се у различитим системима различито реализује, али је најчешћи систем у два нивоа: 1. основна обука и 2. стручно усавршавање. Поред тога, преговарачи често едукују друге учеснике у систему безбједности како би познавали основе преговарачке тактике.

1. Основна обука за полицијске преговараче намијењена је за обуку нових преговарача који су изабрани на конкурс за преговараче. Основна обука се спроводи по плану и програму и најчешће траје двије недеље. Тематске области обухваћене програмом овог курса јесу: основе полицијског преговарања, преговори приликом отмица, тактичка улога преговарачког тима, коришћење посредника и преводиоца приликом преговора, типови отмичара и психолошко стање извршилаца, и други (Мојсиловић, 2006: 969).

Критеријуми за избор полазника основне обуке за полицијске

Преговарање као начин рјешавања кризних ситуација у министарству ...

преговараче најчешће су: минимум 5 година рада на пословима полицијског службеника на терену; виша или висока стручна спрема (осим полицијских службеника посебних специјалности); високе оцјене досадашњег рада; способност комуницирања, разумијевања људских потреба и проблема, виши степен социјализације, самоиницијативност и способност предузимања одговорности у раду; мотивисаност за преговарачки посао, психичка стабилност, емоционална зрелост, способност активног слушања, способност за превазилажење стреса, развијене интелектуалне способности (посебно за планирање, стварање представа, предвиђање и анализу), изражене вербалне способности, способност емоционалног уживљавања, друштвеност и отвореност према људима, прилагодљивост, доказана способност за тимски рад и потврђено оперативно искуство на тешким кривичним дјелима и позитивна оцјена на тестирању

2. Стручно усавршавање је намијењено преговарачима који су завршили основну обуку и који се специјализују за поједине области рада (преговори са самоубицама, психички поремећеним особама, терористима, криминалцима, малољетницима итд.), или се обучавају за координаторе и вође преговарачких тимова. Тематске области обухваћене програмом овог курса су: тимски рад и доношење одлука, вјештине руковођења, управљање стресним и конфликтним ситуацијама, посебни типови отмицара и специфичности психолошког стања извршилаца, сарадња са другим службама, процјена ризика и други.

3. Едукација других учесника у систему безбједности намијењена је потенцијалним корисницима и сарадницима преговарачког тима, и то:

- Полицајцима који први долазе на лице места кризне ситуације (први полицајац).
- Радницима криминалистичке полиције који раде на пословима сузбијања отмица и уцјена.
- Руководиоцима који треба да руководе јединицама полиције у кризним ситуацијама.
- Представницима полиције који су задужени за сарадњу с медијима у кризним ситуацијама.
- Старјешинама и припадницима специјалних и интервентних јединица полиције који учествују у рјешавању кризних ситуација.
- Другим лицима и службама које могу учествовати у рјешавању кризних ситуација.

ОРГАНИЗАЦИЈА ПРЕГОВАРАЧКЕ СЛУЖБЕ У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ

Како се развијала потреба за преговарањем, тако су се у свијету формирали и преговарачки тимови. Уважавајући инострана искуства, и

настојећи да прати развој и организацију полиција у Европи и свијету, од 2010. године полиција Републике Српске почиње с организовањем и формирањем преговарачке службе. Иако међу задњима у региону (Словенија 1998. године; Србија и Хрватска 2004. године; Црна Гора и Македонија 2006. године; ФБиХ није почела с развојем преговарачке службе), она је кренула с обуком, формирањем и организовањем преговарачких тимова, врло брзо је правно регулисана ова област, спроведена прва обука и именовани први преговарачи, те настављено спровођење напредних видова обуке. На основу искустава и уз помоћ инструктора из Преговарачког тима Републике Србије и Републике Словеније, почело је и формирање Полицијског преговарачког тима МУП-а Републике Српске. Министар унутрашњих послова донио је Правилник о раду Полицијског преговарачког тима Министарства унутрашњих послова којим се регулишу: циљеви, задаци, одговорност, организација, начин ангажовања, руковођење, ток преговора, одабир кадрова, обука и средства за рад преговарачког тима. Преговарачки тим Министарства настао у одређеним условима, ради обављања специфичних послова који имају јединствен циљ – рјешавати кризне ситуације мирним путем, уз минималне људске и материјалне штете како на сопственој тако и на супротстављеној страни.

Преговарачки тим МУП-а Републике Српске ангажује се у случајевима талачких ситуација, побуна у затворима, запосједања објеката, уличних демонстрација, пријетњи самоубиством и убиством (убиствима), пријетњи полицији или трећим лицима оружјем или експлозивним направама приликом припреме и реализације полицијских мјера, пружања отпора полицијским мјерама и слично, када је могуће остварити утицај на понашање виновника конфликтних ситуација, с циљем њиховог одустајања од намјере извршења кривичних дјела.

Због дуготрајности и сложености преговарачког процеса, обавезно је ангажовање обучених преговарача или преговарачких тимова организованих у преговарачке службе. Чланови тимова су по позиву запослени на другим радним мјестима у службама у оквиру којих су основани преговарачки тимови и ангажују се као појединачни преговарачи или у оквиру тима. Систем обуке за полицијске преговараче изузетно је захтјеван и комплексан. Обука преговарача је скупа, па се посебна пажња поклања квалитетном одабиру кандидата. Кандидати који се упућују на обуку бирају се од најискуснијих и најперспективнијих полицијских кадрова, са израженим специфичним способностима. Системи обуке за полицијске преговараче у различитим државама имају сличности и заједничке карактеристике. Систем обуке полицијских преговарача у МУП-у Републике Српске исти је као и систем обуке у МУП-у Р. Србије.

Одлуку о ангажовању ППТ-а доноси директор полиције, на захтјев дежурног оперативног на чијем подручју је дошло до кризне ситуације;

у мање сложеним конфликтним ситуацијама које су локалног значаја, координатор ППТ-а може ангажовати и дио ППТ-а. Захтјев за ангажовање ППТ-а треба да садржи неопходне наводе о: (детаљаном описаној) конфликтној ситуацији и захтјевима виновника уколико су познати, разлозима за ангажовање и циљевима који се желе постићи ангажовањем ППТ-а и о лицу које је одређено за руководиоца. Руководилац акције – оперативног штаба – у којој се ангажује ППТ-а дужан је да обезбједи: блокаду лица мјеста и друге мјере обезбјеђења лица мјеста, оперативне податке од значаја за рад ППТ-а, присуство одређених лица по налогу координатора (рођак, љекар, свештеник...), љекарску екипу за пружање прве медицинске помоћи и услове за рад чланова ППТ-а (смјештај, храна, пиће, графо-технички прибор итд.), а нарочито оне који се односе на безбједност.⁴

ПОЛИЦИЈСКИ ПРЕГОВАРАЧКИ ТИМОВИ (ППТ) – ЦИЉЕВИ

Рјешавање кризних ситуација један је од најопаснијих задатака полиције, те га стога обављају посебно обучени тимови, специјалне јединице и преговарачи. Полицијски преговарачки тимови раде у садејству са специјалним јединицама, а често су и дио специјалних јединица.

Стратешки циљеви ППТ-а су:

- да мултидисциплинарним приступом, користећи научне методе потврђене у пракси, уз минимално угрожавање живота и безбједности људи и имовине, директним преговорима односно давањем приједлога надлежним полицијским службама унаприједи методологију расвјетљавања и рјешавања конфликтних ситуација;
- да својим дјеловањем пружа подршку оперативним полицијским службама у ефикасном неутралисању могућих посљедица конфликтних ситуација односно хватању учинилаца кривичних дјела (отмице, држање талаца, барикадирање, и др.);
- да едукује потенцијалне кориснике и сараднике ППТ-а;
- да развија регионалне преговарачке тимове;
- да планира активности развоја у области преговарања;
- да планира развој технике и друге опреме која се користи у преговорима и
- да контактира са страним преговарачким службама и експертима.

---

⁴ Београд, 24. јун 2011. године – Заменик председника Владе Републике Србије и министар унутрашњих послова Ивица Дачић изјавио је данас да су припадници преговарачког тима МУП-а за кризне ситуације до сада интервенисали 101 пут и спасли 36 талаца. Дачић је на годишњем састанку преговарачког тима МУП-а за кризне ситуације рекао да је овај тим мирним путем у 71 одсто случајева потенцијалног починиоца кривичног дела одвратио од намере.

Тактички циљеви су:

- да добију на времену ради консолидације одговарајућих полицијских снага, у циљу поузданијег планирања акција, и предузимање других полицијских мјера;
- да смање опасности по здравље и животе угрожених особа;
- да обезбиједо доказе о животу и здрављу жртава и степену њихове угрожености;
- да обезбиједо поуздане информације о намјерама и мотивацији виновника кризне ситуације;
- да наведу виновнике кризне ситуације да одустану од даљег чињења, односно ослободе таоце и поштеде жртве и
- да олакшају ситуације жртвама и њиховим породицама.

Преговарање је неизоставан елемент приликом рјешавања већине кризних ситуација. Сматра се да је Република Српска у групи мањих земаља и да у претходном периоду није имала већих потреба за преговорима, односно кризних ситуација које би то захтијевале. Замјерка која се односи на финансијске потешкоће такође се може заобићи модалитетима односно искуствима земаља гдје не постоје систематизована радна мјеста преговарача, него се преговарање користи као допунско занимање, односно по потреби, уз обавезу периодичне едукације и праћења стандарда из те области.

Сада у Републици Српској постоје: двадесет три обучена преговарача, један психолог, три техничара, док су још обуку прошли један портпарол и један припадник интервентних снага; од овог броја, двадесет три су чланови полицијских преговарачких тимова. Преговарачи су подијелени у пет тимова, територијално распоређени на подручју читаве Републике Српске, сваки центар јавне безбједности има по један тим на свом подручју, с тим што се по потреби преговарачи могу ангажовати на подручју читаве Републике Српске.

Тимови нису у потпуности попуњени, зато ће се наставити са сталним обучавањем нових чланова све док се тимови не попуне у потпуности. Послове одабира, обуке, именовања и координисања, активирања полицијских преговарача обавља координатор полицијских преговарача.

ИНСПЕКТОР – КООРДИНАТОР ПОЛИЦИЈСКИХ ПРЕГОВАРАЧА

Идеја постављања координатора или вође тима за преговарање развила се директно из оперативне потребе у току ситуација у којима су преговарачи учествовали. Том приликом је огроман притисак на

Преговарање као начин рјешавања кризних ситуација у министарству ...

руководиоца неизбјежно довео до тога да је његова способност да контролише преговарање била умањена.

У активностима и ситуацијама које су услиједиле, преговарачки тимови су редовно изражавали мишљење да је координатор или вођа тима имао корисну улогу за њих. Искуство је увијек такво без обзира на интензитет или природу операције – ангажовања. Циљ је да обавезе координатора или вође тима за преговарање врши искусан и компетентан преговарач који поседује добре оперативне вјештине.

Правилником о систематизацији радних мјеста у Министарству унутрашњих послова Републике Српске из 2008. године, у Специјалној јединици полиције МУП-а РС систематизовано је радно мјесто „Инспектор – координатор полицијских преговарача“. Од 2015. ово радно мјесто се налази у Јединици за координацију, Директор полиције и има сљедећи опис послова радног мјеста: одговоран је за чување тајности и повјерљивости података везано за рад Директора полиције, ради на остварењу сарадње са свим организационим јединицама Министарства у циљу извршавања послова и задатака из надлежности Директора полиције које зада директор полиције, води рачуна о роковима испуњења утврђених договора и закључака са састанака и о томе обавјештава непосредног руководиоца, сагледава, процјењује, одлучује и планира активности и мјере организационим јединицама Министарства из надлежности линије рада Директора полиције, остварује сарадњу са другим државним органима и организацијама у циљу благовременог и свеобухватног извршења послова из надлежности, учествује и координира у припреми и изради информација, мишљења, анализа, инструкција и прегледа као и приједлога планова и програма рада. Саставља ефикасан преговарачки тим, организује и усмјерава рад тима полицијских преговарача, непосредно извршава послове и задатке из дјелокруга оперативног рада, организује и прати рад тима и пружа савјете и смјернице о преговарачкој тактици како би се дјеловало у складу са стратегијом руководиоца, обезбјеђује учествовање преговарача у питањима која се тичу посредника, обезбјеђује строгу контролу приступа преговарачкој ћелији, припрема планове за излазак, бијег и испоруку и остале опције у сарадњи са руководиоцем, осигурава вођење дневника преговарања, даје савјете руководиоцу о најбољој преговарачкој стратегији и присуствује информативним и другим састанцима који се тичу преговарања, информише преговарачки тим и организује стручно информисање ако је потребно, обавља и друге послове и задатке по наређењу непосредног руководиоца (чл. 56. Правилника).

Главни задатак је састављање ефективног преговарачког тима и организовање рада полицијских преговарача. Веома добру сарадњу у реализацији обуке преговарача, организације преговарачких тимова имају са полицијама: Р. Србије и Р. Словеније. Полиција Републике Српске

у сарадњи са наведеним земљама остварила је сарадњу у организацији, обуци и вјежбама својих преговарача, те посебно користи искуства наведених земаља у обучавању и организовању преговарача.

ОРГАНИЗАЦИЈА ПОЛИЦИЈСКИХ ПРЕГОВАРАЧКИХ ТИМОВА МУП-А РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Пракса је показала многе предности групе у односу на једног преговарача. Те предности се испољавају на више начина: пренос информација је сигурнији и поузданији, разумијевање ситуације је детаљније и потпуније, остварени контакт је дубљи и интензивнији, већи је капацитет памћења и обраде прикупљених и пласираних информација, свеобухватније и сигурније је напредовање ка разрјешењу проблема, могућа је замјена преговарача итд.

Преговарачку групу чини пет до шест чланова, сходно обиму и величини кризне ситуације, а то су обично: вођа преговарачког тима, први преговарач, други преговарач, документариста (аналитичар), четврти преговарач, стручњак за техничку подршку и психолог. Задаци сваког појединачног члана су:

Вођа тима: управља, организује и усмјерава рад тима и директно контактира са руководиоцем акције (оперативног штаба). Обезбјеђује потребан ниво информација у оквиру тима. Одговоран је за преговарачку тактику, планирање, организовање и вођење тимског рада. Мишљење вође тима како да се руководи ситуацијом, укључујући и насилно рјешење, има одлучујући ефекат на цјелокупну ситуацију. Вођа тима извјештава координатора о сазнањима битним за ангажовање тима и сазнања од значаја за рјешавање кризне ситуације до којих се дође у процесу преговарања, одмах просљеђује надлежном руководиоцу акције;

Први преговарач: води преговоре с починиоцем, настоји да постигне задане циљеве уз помоћ вјештине преговарања и учествује у разради преговарачке тактике, у директном је контакту са отмичарима. Разговором с отмичарем прикупља информације и уноси своја сазнања у заједничку процјену;

Други преговарач: прати преговоре и првом преговарачу пружа подршку и помоћ, по потреби мијења првог преговарача уз сагласност вође тима, води биљешке о току преговарања, а у одређеним ситуацијама пружа подршку личној безбједности првом преговарачу, даје сугестије и преноси првом преговарачу задатке добијене од вође тима. Он је тај који је у току дешавања и тај који замјењује првог преговарача уколико преговори дуго трају или уколико први преговарач није у потпуности остварио жељени однос с отмичарима;

Преговарање као начин рјешавања кризних ситуација у министарству ...

Трећи преговарач – документариста: стара се о благовременој информисаности свих чланова тима о релевантним чињеницама и подацима – води ситуационе табле, води дневник преговарања, води записник са кључним садржајем дискусија унутар тима и припрема материјал за извјештај;

Четврти преговарач: врши опсервацију породице жртве и виновника, прикупља релевантне информације за преговарачки тим, врши утицај на чланове породице са циљем њиховог стабилизовања и стварања услова за сарадњу са полицијом, те уколико је потребно, врши друге послове у оквиру тима;

Техничар стручњак за оперативну и техничку подршку: савјетује и омогућава материјално-техничку подршку преговарачима приликом вођења преговора, обезбјеђује техничке услове за комуникацију са виновницима кризне ситуације и овлашћеним лицима која учествују у акцији, у складу са могућностима, обезбјеђује тонски запис свих говорних комуникација преговарачког тима и обезбјеђује директан тонски и видео запис са лица мјеста, по потреби дезинформише супротстављену страну у погледу мјеста са којег се јавља преговарач, снимљени материјал архивира и припрема за анализу,

Психолог: савјетује преговараче при обликовању преговарачке стратегије и тактике, помаже у анализи захтјева отмицара, учествује у процјени ситуације и извршилаца, пружа психолошку процјену стања починилаца, таоца/жртве, јавног мњења и тока преговора, у одређеним случајевима пружа психолошку помоћ ослобођеним таоцима и њиховим породицама, пружа психолошку подршку преговарачима, у смислу бриге о њиховом психичком стању када су изложени стресним ситуацијама приликом вођења преговора.

По потреби се као савјетници у преговарачком тиму ангажују стручњаци из других области као што су преводиоци, лингвисти, психијатри, вјерска лица или особе којима извршиоци вјерују (чланови породице).

ЗАКЉУЧАК

Иако је пракса полицијског преговарања у Републици Српској у посљедњим годинама изузетно напредовала, и даље остаје простор за унапређење, како техничких капацитета, тако и људских потенцијала кроз различите облике стручног оспособљавања и усавршавања, као и унапређење сарадње са другим полицијским службама које узимају учешће у решавању кризних ситуација. Ако се узме у обзир чињеница да је рјешење кризне ситуације преговарањем најбољи могући начин

окончања кризног догађаја, јер има најмање негативне посљедице по људске животе, може се закључити да преговори све више преузимају примат у односу на друга средства рјешавања кризних ситуација. Због овог разглога би требало преговарачку службу издићи у исти ниво са осталим елементима полицијских снага које учествују у рјешавању кризних ситуација.

Посебну пажњу треба посветити избору преговарача придржавајући се стриктно услова и начина одабира преговарача као и едукације њихових руководилаца како би обучени преговарачи адекватно могли бити употријебљени у кризним ситуацијама, како на територији свог центра јавне безбедности тако и на подручју читаве Републике Српске.

Поред правно регулисаног рада преговарачке службе, постоји тачно дефинисан начин руковођења и организације припадника МУП-а РС у кризним ситуацијама, те мјесто и улога преговарача у организацији полиције. Сходно овоме потребно је стално обучавати и остале полицијске снаге а посебно старјешине, које у кризним ситуацијама преузимају улогу главних руководилаца. Обука старјешина и одржавање вјежби морају бити стални и у континуитету. Начин одржавања вјежби може бити с најавом или без најаве, а вјежбама се може процијенити тренутно стање и правци даљег развоја преговарачке службе.

Литература

- Иваниш, Ж.; Субошић, Д. (2006). Безбедносно преговарање. Београд.
- Мојсиловић, Ж. (2006). Систем обуке за полицијске преговараче. Безбедност, бр. 6/06, Београд.
- Мојсиловић, Ж. (2007). Решавање конфликта преговорима. Безбедност, бр.4/07, Београд.
- Мојсиловић, Ж. (2009). Тероризам и преговарање. Београд.
- Основни кривични закон – ОКЗ, Службени гласник РС, бр. 39/2003.
- Субошић, Д. (2003). Ослобађање талаца. Београд.
- Субошић, Д. (2006). Поступак полицијског преговарања у талачким ситуацијама. Спречавање и сузбијање савремених облика криминалитета. Београд.
- Ferrara, R. E. (2004). Using Goal – Directed Behavior Modifisation in Conflict Resolution, *Journal of Police Crisis Negotiations*. 2/04
- Hancerli, S.(2008). Negotiation, communication and decision strategies used by hostage/crisis negotiators. Doctor disertation. University of North Texas.
- Правилник о систематизацији радних мјеста у Министарству унутрашњих послова Републике Српске, Министар унутрашњих послова МУП РС,бр. СМ-020-332/13.

Правилник о раду полицијских преговарачких тимова Министарства унутрашњих послова Републике Српске, Министар унутрашњих послова МУП РС, бр. С/М-1550/12.

Упутство о поступању припадника Министарства унутрашњих послова Републике Српске у кризним ситуацијама (отмице, држање талаца, запосједање објеката и сличне безбједносне ситуације), Министар унутрашњих послова МУП РС, бр. С/М-052-41/13.

NEGOTIATIONS AS A WAY OF RESOLVING SITUATIONS OF CRISIS IN THE MINISTRY OF INTERIOR OF THE REPUBLIC OF SRPSKA

Dr. Zeljko Mojsilovic*

Vaso Jovanovic**

Abstract: Modern security services use all available professional and scientific resources to keep up with the challenges of rising crime and terrorism by permanent improvement of the methods they use in their work.

Alongside with investing in technological achievements, the priority is also on the development of human resource in terms of routing, perfecting and mastering certain skills, which significantly raise the efficiency of planning, managing, and carrying out specific tasks. Hostage taking or kidnapping is one of the weapons in the arsenal of criminal activity, which gives authorities more chances to avoid catastrophic consequences. These situations can be resolved with negotiations or use of force. In situations of crisis when it is possible to make contact with the opposing side, negotiation can be successful and have the advantage when compared to other police measures.

Police negotiation is a specific discipline that has been set to resolve situations of crisis through negotiation. This paper presents the police negotiation as a method of resolving situations of crisis, the goals and tasks of the police negotiation teams, communication strategies and tactics, and a system of organization of Negotiation Service of the Republic of Srpska Ministry of Interior with reference to the specific tasks of negotiators, all of which can point out to readers and researchers the importance of negotiation for maintaining the security of citizens of the Republic of Srpska, as well as the need for further improvement of this important area of police activity.

Keywords: **police** negotiation, a negotiating team, hostage situations, kidnapping

---

* Ministry of Interior of the Republic of Serbia, Belgrade; zeljko.mojsilovic@mup.gov.rs.

** Ministry of Interior of the Republic of Srpska, Banja Luka; vaso.jovanovic@mup.vladars.net.

ЗАСТУПЉЕНОСТ ФИЗИЧКОГ НАСИЉА МЕЂУ АДОЛЕСЦЕНТИМА (Социјално-психолошко истраживање)

Кратки научни чланак

DOI: 10.7251/BPGBL3415133DJ

УДК: 343.59-057.874

Др Мирослав Ђурић*

Апстракт: Ово истраживање има за циљ да одговори на питање која категорија адолесцената, с обзиром на своју досадашњу улогу у физичком вршњачком насиљу, јесте најзаступљенија у овом облику насиља.

Узорак је био пригодни и чинило га је 1.719 испитаника узраста 13–18 година, од чега је 718 испитаника мушког и 1.001 испитаник женског пола. Од наведеног броја, 533 испитаника је узраста 13–14 година, 547 узраста 15–16 година и 639 испитаника је узраста 17–18 година.

У истраживању су испитаници сврставани у једну од четири категорије (насилници, жртве, неукључени и жртве/насилници).

Истраживање је извршено 2013. године на подручју Републике Српске.

Резултати нашег истраживања су у складу са резултатима бројних других истраживања и схватањима релевантних стручњака који се баве проучавањем вршњачког насиља, а могу бити од користи при креирању превентивних програма који би имали за циљ спречавање вршњачког насиља.

Кључне ријечи: адолесценти, физичко вршњачко насиље, превенција

Контекст савремених социјализацијских процеса, резултати релевантних истраживања и различите социјално-психолошке теоријске концепције и модели су нас подстакли да дефинишемо основни проблем нашег истраживања: каква је заступљеност у физичком вршњачком насиљу адолесцената који су жртве, насилници, жртве/насилници и адолесцената који нису директно укључени у физичко вршњачко насиље.

Да бисмо добили одговор на наведено питање, поставили смо сљедећу хипотезу: Међу адолесцентима узраста 13–18 година најбројнији су адолесценти који нису укључени у физичко насиље као облик вршњачког насиља.

* Шеф Одсјека за малолетничку делинквенцију у Центру јавне безбједности Бања Лука, Е-маил: miroslav.djuric@blic.net

У овом истраживању су мјерене сљедеће варијабле: физичко вршњачко насиље и улоге адолесцената у физичком вршњачком насиљу.

1. Варијабла физичко вршњачко насиље обухвата ајтеме Упитника о вршењу и трпљењу вршњачког насиља извршеног физичким контактом са жртвом насиља или са њеним стварима. Физичко вршњачко насиље је представљено сљедећим ајтемима: “Ударали су ме, тукли, шутирали, гурали, гађали, затварали или закључавали у просторију и сл.”, “Отимали су ми новац и друге ствари, уништавали су моје ствари”, “Ударио/ла сам ученика (ученицу), шутноу/ла сам га или закључао/ла у просторију или сл.” и „Узео/ла сам новац или друге ствари од ученика (ученице), уништавао/ла сам његове (њене) ствари”. Ова варијабла је операционално дефинисана скором на ајтемима, при чему је већи скор на наведеним ајтемима представљао већу заступљеност овог облика вршњачког насиља.

2. Варијабла улога адолесцената у физичком вршњачком насиљу представља досадашњу улогу испитаника у овом облику вршњачког насиља. Ова варијабла има четири категорије: жртве, насилници, адолесценти који су истовремено и жртве и насилници и адолесценти који нису директно укључени у насиље. Досадашња улога адолесцената у насиљу је утврђена примјеном Упитника о трпљењу и вршењу физичког вршњачког насиља. У улогу жртве сврставани су испитаници који су, бар једном, доживјели физичко вршњачко насиље, а сами нису били насилници. У улогу насилника сврставани су испитаници који нису били жртве насиља, а сами су, бар једном, извршили физичко насиље над својим вршњацима. У улогу жртве/насилника сврставани су испитаници који су, бар једном, извршили физичко насиље над својим вршњацима, а и сами су, такође бар једном, били жртве насиља својих вршњака. У улогу неукљученог у вршњачко насиље сврставани су испитаници који нису вршили физичко насиље над својим вршњацима, а сами нису били жртве физичког насиља својих вршњака.

МЕТОД ИСТРАЖИВАЊА

Узорак, ток испитивања и инструменти

Узорак је у овом истраживању био пригодни, и чинило га је 1.719 испитаника узраста од 13 до 18 година. У узорку су у нешто већем броју заступљени испитаници женског пола (видјети Табелу 1). Анализа узрадне структуре испитаника показује да нешто више од једне трећине испитаника чине испитаници узраста 17–18 година, а остале двије групе испитаника (13–14 година и 15–16 година) су приближно једнако заступљене (видјети Табелу 1). Преглед укрштених категорија пола и

Заступљеност физичког насиља међу адолесцентима

узраста испитаника показује да се број испитаника у једној категорији кретао између 226 (13,15%) и 413 испитаника (24,03%).

Табела 1.
Структура узорка према полу и узрасту испитаника

			Пол		Укупно
			Мушки	Женски	
f			253	280	533
Узраст	13-14 година	% пола у узрасту	47,47	52,53	100,00
		% узраста у полу	35,24	27,97	31,01
		% у укупном броју	14,72	16,29	31,01
f			239	308	547
Узраст	15-16 година	% пола у узрасту	43,69	56,31	100,00
		% узраста у полу	33,29	30,77	31,82
		% у укупном броју	13,90	17,92	31,82
f			226	413	639
Узраст	17-18 година	% пола у узрасту	35,37	64,63	100,00
		% узраста у полу	31,48	41,26	37,17
		% у укупном броју	13,15	24,03	37,17
f			718	1001	1719
У к у п н о	% у полу		100,00	100,00	100,00
	% у укупном броју		41,77	58,23	100,00

Истраживање је спроведено 2013. године у Приједору, Бањој Луци, Бијељини, Источном Сарајеву, Требињу и Добоју.

Истраживање је било анонимно. У истраживању су испитаници учествовали добровољно и бесплатно. Испитивање је вршено групно (по школским одјељењима) у школским учионицама. Спремност школа и испитаника за сарадњу је била веома добра.

Упутство о попуњавању наведеног мјерног инструмента чини његов саставни дио, тако да су испитаници ово упутство добили и у писменој форми.

У истраживању је коришћен упитник који је садржавао следеће ајтеме: „Ударали су ме, тукли, шутирала, гурала, гађали, затварали или закључавали у просторију и сл.“, „Отимали су ми новац и друге ствари, уништавали су моје ствари“, „Ударио/ла сам ученика (ученицу), шутнуо/

ла сам га или закључао/ла у просторију или сл.” и “Узео/ла сам новац или друге ствари од ученика (ученице), уништавао/ла сам његове (њене) ствари”.

Наведени ајтеми су били саставни дио упитника који је коришћен у пројекту „Школа без насиља“ у Србији (Попадић, 2009). Све скале у упитнику су тростепене, Ликертовог типа, при чему број 1 означава да се испитаник није ниједном нашао у наведеној специфичној ситуацији насиља, број 2 – да се испитанику конкретна специфична ситуација насиља десила једном или двапут и број 3 – да се испитанику конкретна специфична ситуација насиља десила више пута или да му се дешавала свакодневно. Задатак испитаника је био да за сваки ајтем означи само један одговор, и то онај који описује ситуацију у којој се нашао у задња три мјесеца.

РЕЗУЛТАТИ И ДИСКУСИЈА

Заступљеност физичког вршњачког насиља међу адолесцентима

Уколико анализирамо фреквенције и проценте одговора испитаника на ајтемима који представљају специфичне облике физичког вршњачког насиља, видјећемо да су испитаници у свим ајтемима најчешће одговарали да им се понуђени специфични облици насиља нису десили ниједном (81,79% – 96,68%) (видјети Табелу 2). Процент одговора испитаника да им се понуђени специфични облик насиља десио једном или двапут се кретао између 2,21% и 14,66%. Најмањи број испитаника је у свим ајтемима одговорио да им се насиље дешавало више пута или свакодневно (1,11% –3,55%).

Табела 2.

Фреквенције и проценти одговора испитаника о трпљењу и вршењу специфичних облика физичког вршњачког насиља

Ред. број	Тврдња	Није се десило ниједном		Десило ми се једном или двапут		Дешавало ми се више пута или свакодневно	
		<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
01.	Ударали су ме, тукли, шутирали, гурали, гађали, затварали или закључавали у просторију и сл.	1.575	91,62	102	5,93	42	2,45

Заступљеност физичког насиља међу адолесцентима

02.	Отимали су ми новац и друге ствари, уништавали су моје ствари	1.574	91,56	115	6,69	30	1,75
03.	Ударио/ла сам ученика (ученицу), шутнуо/ла сам га или закључао/ла у просторију или сл.	1.406	81,79	252	14,66	61	3,55
04.	Узео/ла сам новац или друге ствари од ученика (ученице), уништавао/ла сам његове (њене) ствари	1.662	96,68	38	2,21	19	1,11

Подаци о заступљености физичког вршњачког насиља наведени у Табели 2 указују да постоји разлика у изјашњавању о индексу насиља, у зависности од тога да ли испитаници одговарају у својству оног ко трпи или у својству оног ко врши насиље. Из наведене табеле видимо да је знатно већи број оних адолесцената који су ударили, тукли или затварали у просторију своје вршњаке него оних адолесцената који су трпјели ова насиља. Ово је у складу са раније наведеним специфичним обиљежјима жртва вршњачког насиља.

Када је у питању физичко насиље које се односи на напад и/или уништавање имовине својих вршњака, ситуација је обрнута. Знатно је већи број оних адолесцената који су изјавили да су вршњаци од њих отимали новац и друге ствари или да су уништавали њихове ствари, него оних који су изјавили да су вршили ова насиља. Зашто је то тако? Могуће је да један број адолесцената-вршилаца насиља ове радње не сматра насилним. Резултати једног прегледног истраживања (Ma et al, 2001, према Недимовић, 2010) су показали да чак и одрасли неке облике вршњачког насиља не виде као насиље. Ову чињеницу би требало имати у виду приликом планирања превентивних програма који имају за циљ сузбијање и спречавање насиља неђу младима.

У Табели 3 приказана је заступљеност испитаника у специфичним облицима физичког вршњачког насиља. Из наведене табеле видимо да је 8,32% испитаника претрпјело бар један специфични облик физичког вршњачког насиља, а да сами нису вршили физичко насиље над својим вршњацима. Ако се жртвама физичког вршњачког насиља прикључе и тзв. агресивне жртве, тј. адолесценти који су жртве физичког вршњачког насиља а и сами су вршили овај облик насиља, онда се број оних који су претрпјели бар један специфични облик физичког вршњачког насиља у задња три мјесеца повећава на 13,90%. Ако анализирамо одговоре испитаника са аспекта силедијства, онда долазимо до податка да је 1,28% испитаника више пута или свакодневно трпјело физичко насиље

од својих вршњака, а да сами нису вршили насиље. Ако наведеном броју додамо оне испитанике који су више пута или свакодневно трпјели физичко вршњачко насиље, а бар једном су вршили овај облик насиља над својим вршњацима, онда се проценат оних који су више пута или свакодневно трпјели физичко насиља од својих вршњака повећава на 3,37%.

У овом истраживању је 13,55% испитаника изјавило да је бар једном извршило физичко насиље над својим вршњацима, а да сами нису били жртве физичког насиља својих вршњака. Ако се овим испитаницима прикључе и они испитаници који су вршили физичко вршњачко насиље, а и сами су, бар једном, били жртве физичког насиља својих вршњака, онда се број оних који су бар једном извршили физичко вршњачко насиље знатно повећава – на 19,14%. У овом истраживању је 41 испитаник (или 2,39% од укупно испитаних адолесцената) изјавио да је више пута или свакодневно вршио физичко насиље над својим вршњацима, а да сами нису били жртве физичког вршњачког насиља. Ако се наведеном броју дода и број оних испитаника који су више пута или свакодневно вршили физичко насиље над својим вршњацима, а и сами су, бар једном били жртве овог облика вршњачког насиља, онда долазимо до податка да је 3,90% испитаника, у задња три мјесеца, више пута или свакодневно вршило физичко насиље над својим вршњацима.

Табела 3.

Заступљеност испитаника у специфичним облицима физичког вршњачког насиља

Заступљеност испитаника у специфичним облицима физичког вршњачког насиља	N	%
Жртве које су насиље претрпјеле бар једном	143	8,32
Жртве и жртве/насилници које су насиље претрпјеле бар једном	239	13,90
Жртве које су насиље трпјеле више пута или свакодневно	22	1,28
Жртве и жртве/насилници које су насиље трпјеле више пута или свакодневно	58	3,37
Насилници који су насиље извршили бар једном	233	13,55
Насилници и жртве/насилници који су насиље извршили бар једном	329	19,14
Насилници који су насиље вршили више пута или свакодневно	41	2,39
Насилници и жртве/насилн. који су насиље вршили више пута или свакодневно	67	3,90

Заступљеност улога адолесцената у физичком вршњачком насиљу

Адолесценти у насиљу могу имати различите улоге. Салмивалијева (Salmivalli, 1999) сматра да млади могу имати шест улога у вршњачком насиљу: насилници, жртве, асистенти, поткрепљивачи, аутсајдери и браниоци. Олвеус (Olweus, 1993, према Moeller, 2001) је, поред насилника и оних који нису директно укључени у насиље, разликовао двије врсте жртава: пасивне и провокативне (агресивне) жртве. Касније Олвеус и сар. (Olweus *et al.*, 1999, према Попадић, 2009) нуде типологију која је слична наведеној класификацији Салмивалијеве и предлажу сљедећу типологију улога у вршњачком насиљу: насилници, жртве, сљедбеници, подржаваоци, пасивни подржаваоци, неукључени посматрачи, потенцијални заштитници и заштитници.

У литератури је једна од најчешће навођених подјела улога подјела на: насилнике, жртве, адолесценте који су истовремено и насилници и жртве и адолесценте који нису директно укључени у насиље, па смо се и ми, у овом раду, определијели за ову типологију.

Свака од ових група има своја специфична обиљежја¹. То су потврдила бројна социјално-психолошка истраживања. На примјер, жртве су, у правилу, ниже растом, физички слабије (Olweus, 1998), преосјетљиве, анксиозне, бојажљиве и повучене (Burne, 1994, Marano, 1995, према Попадић, 2009; Hawker & Boulton, 2000, према Kristensen & Smith, 2003), усамљене (Olweus, 1984), несигурне, неасертивне, на напад реагују плачем и повлачењем (Попадић, 2009), имају осјећај да су одбачене од својих вршњака (Perry *et al.*, 1988, Salmivalli *et al.*, 1996, према Andreou, 2000), имају ниже самопоуздање (Schuster, 1996, према Andreou, 2000), нижу екстраверзију (Slee & Rigby, 1993, према Andreou, 2000), ниже самопоштовање и више о себи мисле негативно него њихови вршњаци који нису жртве насиља (Hawker & Boulton, 2000, према Thompson *et al.*, 2002; Andreou, 2000, O'Moore, 2000, Slee & Rigby, 1993, према Kristensen & Smith, 2003). С друге стране, насилници су најчешће физички јачи од својих жртава и друге дјеце, имају виши ниво импулсивности и снажну потребу да доминирају другима (Olweus, 1993, према Moeller, 2001), а највидљивије доминирање се управо види у вршењу физичког насиља.

Прије тестирања постављене хипотезе извршено је израчунавање интервала поузданости улога у вршњачком насиљу. За израчунавање интервала поузданости класификације у улоге у насиљу коришћене су прорачунске таблице за израчунавање интервала поузданости (Grant, 2012). У литератури се најчешће користи 95%-тни интервал поузданости (Šimundić, 2008), који је повезан са општеприхваћеним нивоом

¹ Више о специфичним обиљежјима улога адолесцената у вршњачком насиљу видјети у: Ђурић, М. (2015). Социјално-психолошки аспекти реаговања адолесцената на вршњачко насиље. *Докторска дисертација*. Бања Лука: Филозофски факултет.

статистичке значајности $p < .05$, па смо се и ми у овом истраживању определијели за овај интервал поузданости. У нашем истраживању су процентуалне вриједности улога адолесцената у физичком вршњачком насиљу у оквиру граница интервала поузданости (видјети Табелу 4). Растојања између граница интервала поузданости у нашем истраживању су релативно мала, односно интервали поузданости су врло уски, што указује на велику прецизност процјене, тј. висок ниво поузданости.

Табела 4.

Интервали поузданости класификације испитаника у улоге у физичком вршњачком насиљу

Улога у насиљу	f	%	95% интервал поузданости	
			Доња граница (%)	Горња граница (%)
Жртва	143	8,32	7,01	9,62
Насилник	233	13,55	11,94	15,17
Жртва/ насилник	96	5,58	4,50	6,67
Неукључени	1.247	72,55	70,43	74,65
У к у п н о	1.719	100,0		

У физичком вршњачком насиљу најбројнији су адолесценти који нису укључени у насиље (72,55%), затим насилници (13,55%). У мањем броју су заступљене жртве насиља (8,32%) и адолесценти који су истовремено жртве насиља и насилници (5,58%) (видјети Табелу 2). Примјеном Крускал-Валис теста (Kruskal-Wallis тест) утврђено је постојање статистички значајне разлике у заступљености улога адолесцената у овом облику вршњачког насиља ($\chi^2_{(3)} = 1694.531, p = .000$).

Дакле, потврђена је наша хипотеза према којој су међу адолесцентима узраста 13–18 година најбројнији адолесценти који нису укључени у физичко насиље као облик вршњачког насиља.

На основу наведеног може се закључити да у Републици Српској није алармантно стање у погледу физичког вршњачког насиља, јер највећи број адолесцената не учествује директно у вршњачком насиљу и релативно је мали број насилних адолесцената.

Ипак, неопходно је сузбијању и спречавању вршњачког насиља посветити значајну пажњу, првенствено кроз реализацију одговарајућих превентивних и интервентних програма. Данас постоје бројни и разноврсни превентивни и интервентни програми чији је циљ смањење вршњачког насиља. Једни имају за циљ стварање сигурнијег окружења за дјецу (на примјер, ограђивање школског дворишта, постављање видео-надзора, запошљавање у школама радника на обезбјеђењу, постављање детектора за метал на улазу у школе и др.). Друга група

програма је првенствено намијењена преваспитавању насилника (кажњавање насилног и награђивање просоцијалног понашања, промјена инерперсоналних веза са социјалним окружењем насилника, развијање социјалних вјештина, развијање емоционалне и когнитивне емпатије, елиминисање когнитивних искривљења и когнитивних дефицита у когнитивној обради социјалних информација, развијање контроле бијеса итд.); трећа група програма је намијењена оснаживању жртава насиља итд.

Као што смо већ рекли, наше истраживање је показало да је релативно велики број адолесцената који није директно укључен у насиље. Многи адолесцентинеријетко знају и могу конструктивно дјеловати на вршњачко насиље. Али, постоје посматрачи насиља који не реагују на насиље или стају на страну насилника, односно постоје свјedoци вршњачког насиља који својим чињењем или нечињењем поткрепљују насиље. Сматрамо да би укључивањем у одговарајуће превентивне програме, бар један дио ових вршњака било могуће подстакнути да убудуће конструктивно реагују на насиље међу својим вршњацима. Бројни аутори (на примјер, Salmivalli, 1999, Cowie, 2000, Menesini *et al.*, 2003, Rigby & Johnson, 2004, према Ahmed, 2005), такође, сматрају да укљученост посматрача насиља у превентивне програме који имају за циљ сузбијање насиља међу младима може бити изузетно значајна. Значај вршњака се посебно огледа у чињеници да су вршњаци, чешће него одрасли, у прилици да примијете насиље међу својим вршњацима, да ће им се, неријетко чешће него одраслима, жртве насиља обратити за помоћ итд. Вршњачко савјетовање, спријатељивање, вршњачка медијација, судови за силеције и слични програми могу бити од велике користи у сузбијању вршњачког насиља. На примјер, вршњачко савјетовање и спријатељивање могу умногоме допринијети оснаживању потенцијалних жртава насиља. Вршњачка медијација се показала успјешном у рјешавању конфликта између страна у конфликту и лакших случајева вршњачког насиља, нарочито међу средњошколцима и ученицима виших разреда основне школе. На примјер, поједина истраживања (на примјер, Johnson & Johnson, 1996, према Попадић, 2009) показују да преко 80% конфликта и насиља међу вршњацима бива трајно ријешено вршњачком медијацијом. Наведени облици вршњачке подршке се примјењују у свијету и, углавном, добро су прихваћени од ученика. Добро су прихваћени и судови за силеције у школама гдје се примјењује овај начин сузбијања вршњачког насиља. На примјер, евалуација шестогодишње примјене суда за силеције у једној школи у В. Британији је показала да су и ученици и школско особље веома задовољни примјеном суда за силеције и да сматрају овај начин борбе против вршњачког насиља кориснијим него директно уплитање наставног особља у рјешавање ученичких конфликта (Mahdavi & Smith, 2002, према Попадић, 2009).

Сматрамо да је конструктивност реаговања адолесцената на насиље међу својим вршњацима и уопште просоцијално понашање, могуће учењем побољшавати. Бројни психолози вјерују да се насилничко понашање учи, и да га је учењем могуће спријечити (Eron, 1987, Slaby & Roedell, 1982, према Amodei & Scott, 2002). Да је просоцијално понашање резултат учења потврдила су и бројна истраживања (Midlarsky *et al.*, 1973, Rushton, 1975, Mills & Grusec, 1989, према Clarke, 2003). Такође, постоји низ истраживања (Rushton, 1975, према Clarke, 2003) која указују да научно просоцијално понашање бива генерализовано, тј. да га је могуће пренијети из једне ситуације у другу. Такође, треба имати у виду да је когнитивну обраду социјалних информација, па самим тим и ниво конструктивности реаговања на вршњачко насиље могуће мијењати и побољшавати учењем по моделу, учењем улога, повратним информисањем о исходима и ефектима властитог понашања, трансфером учења и одржавањем наученог (Keller & Tarasak, 1997, према Попадић, 2009).

ЛИТЕРАТУРА

- Ahmed, E. (2005). Pastoral Care to Regulate School Bullying: Shame Management among Bystanders. *Pastoral Care in Education, Vol. 23, No. 2*, 23-29.
- Amodei, N., & Scott, A. A. (2002). Psychologists' contribution to the prevention of youth violence. *The Social Science Journal, Vol. 39*, 511-526.
- Andreou, E. (2000). Bully/Victim Problems and Their Association With Psychological Constructs in 8 to 12-Year-Old Greek Schoolchildren. *Aggressive behavior, Vol. 26*, 49-56.
- Grant, R. (2012). Spreadsheet for calculating confidence intervals. Преузето 04. августа 2013. године са: <http://robertgrantstats.wordpress.com/2012/09/19/spreadsheet-for-calculating-confidence-intervals/>.
- Ђурић, М. (2015). Социјално-психолошки аспекти реаговања адолесцената на вршњачко насиље. *Докторска дисертација*. Бања Лука: Филозофски факултет.
- Kristensen, S. M., & Smith, P. K. (2003). The use of coping strategies by Danish children classed as bullies, victims, bully/victims, and not involved, in response to different (hypothetical) types of bullying. *Scandinavian Journal of Psychology, Vol. 44*, 479-488.
- Moeller, T. G. (2001). *Youth Aggression and Violence: A Psychological Approach*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
- Недимовић, Т. (2010). Вршњачко насиље у школама: појавни облици, учесталост и фактори ризика. *Докторска дисертација*. Нови Сад: Филозофски факултет.

- Olweus, D. (1984). Aggressors and their victims: Bullying at school. In N. Frude, & H. Gault (Eds.), *Disruptive behavior disorders in schools*, (pp. 57–76), New York: Wiley.
- Olweus, D. (1998). *Nasilje među djecom u školi*. Zagreb: Školska knjiga.
- Popadić, D. (2009). *Nasilje u školama*. Beograd: Institut za psihologiju.
- Salmivalli, C. (1999). Participant role approach to school bullying: implications for interventions. *Journal of Adolescence*, Vol. 22, No. 4. 453–459.
- Thompson, D., Arora, T., & Sharp, S. (2002). *Bullying: Effective strategies for long-term improvement*. New York: RoutledgeFalmer.
- Clarke, D. (2003). *Pro-Social and Anti-Social Behaviour*. London and New York: Routledge Taylor and Francis Group.
- Šimundić, A. M. (2008). Interval pouzdanosti. *Biochemia Medica*, Vol 18, No 2, str. 154–161. Zagreb: Klinički zavod za kemiju, Klinička bolnica „Sestre milosrdnice”. Преузето 30. септембра 2013. године са: <http://www.biochemia-medica.com/content/interval-pouzdanosti>.

THE PREVALENCE OF PHYSICAL PEER VIOLENCE AMONG ADOLESCENTS (Social-psychological research)

PhD Miroslav Djuric*

Abstract: This research has for its aim to answer the question which category of adolescents, with respect to its current role in the physical bullying is the most common in this form of violence.

The sample was adequate and it consisted of 1719 examinees aged 13-18, of which 718 males and 1001 females. Out of above mentioned number 533 were 13-14 years of age, 547 were 15-16 years of age and 639 were 17-18 years of age.

In this research examinees were classified in one of four categories (violators, victims, uninvolved and victims/violators).

This study was carried out in the territory of the Republic of Srpska in 2013.

The results of our research are in accordance with the results of numerous other researches and understandings of relevant experts who are engaged in studying peer violence, and can be useful in creating preventive programs with the aim to prevent peer violence.

Key words: adolescents, physical peer violence, prevention

---

* Head of the Department for Juvenile Delinquency in the Center of Public Security Banja Luka,
E-mail: miroslav.djuric@blic.net

УТИЦАЈ ПОЛА НА НИВО ДОЖИВЉЕНОГ СТРЕСА И СТИЛОВЕ ЊЕГОВОГ ПРЕВЛАДАВАЊА КОД ПОЛИЦИЈСКИХ СЛУЖБЕНИКА

Кратки научни чланак

DOI:10.7251/BPGBL3415145V

УДК: 613.62:351.74/.75

Др Жана Врућинић*

Апстракт: У овом раду представљени су посебни аспекти стреса у полицијској дјелатности који произилазе из два сегмента ове службе; први се односи на природу полицијских послова, а други на хијерархијску организацију. Потом су описани стилови превладавања стреса – превладавање усмјерено на проблем и превладавање усмјерено на емоције према добро познатом приступу Лазаруса и Фолкманове, као и превладавање избјегавањем које наводе поједини аутори. Након тога дат је преглед истраживања утицаја пола на ниво доживљеног стреса и стилове његовог превладавања код полицијских службеника. Показано је да се код жена полицијских службеника, према резултатима истраживањима која смо навели, за разлику од њихових мушких колега, не јавља исти ниво доживљеног стреса и да оне користе другачије стилове његовог превладавања.

Кључне ријечи: жене полицијски службеници, стрес, стилови превладавања стреса.

СТРЕС У ПОЛИЦИЈСКОЈ ДЈЕЛАТНОСТИ

Свјетска здравствена организација је дефинисала здравље као: «стање потпуног физичког, психолошког и социјалног благостања, а не само одсутност болести или слабости». Израз ментално здравље у стручној литератури, првенствено психолошкој и психијатријској, покрива широк распон различитих појмова и појава. Ментално здравље је «стање благостања у којем појединац остварује своје потенцијале, може се носити с нормалним животним стресовима, може радити продуктивно и плодно те је способан(на) придоносити својој заједници» (WHO, 2001d, Strengthening mental health promotion, Geneve, World Health Organization (Fact sheet no. 220, према Ајдуковић и сар.) 2010). Ова дефиниција није

* *Висока школа унутрашњих послова, Универзитет у Бањој Луци; e-mail: zana.vrucinic@education.muprs.org*

мијењана нити допуњавана од 1948. године ¹ (WHO, 2003).

Из дефиниције менталног здравља Свјетске здравствене организације може се примијетити да је оно повезано са многим аспектима наших живота. Наиме, добро ментално здравље укључује:

- добар осјећај о самом себи, свијест о својим правима, осјећај личне вриједности и самопоштовања уз свјесно разумијевање и прихватање могућих психолошких проблема;
- способност препознавања, прихватања и исказивања мисли и осјећања, свјесности о другима, стварања и одржавања пријатељстава и добрих односа с људима;
- способност прихватања животних промјена и ефикасног суочавања са стресним догађајима, и кориштење стреса као дијела психолошког процеса личног оснаживања.

Опште је познато да је број фактора који директно или посредно доприносе појави разних психичких (и физичких) симптома изузетно велик. Разликујемо спољашње угрожавајуће факторе, попут неких стресних и трауматских догађаја или неадекватних, нездравих услова за живот, и унутрашње чиниоце, као што су неке генетске предиспозиције или, условно речено, негативне особине личности (нпр. агресивност, пасивност и сл.). Потпуно, свеобухватну листу свих оних чинилаца који потенцијално угрожавају и нарушавају ментално здравље није могуће саставити. Један од разлога за то је чињеница да смо сви ми различити и да је сваки појединац осјетљив на различите и, за његову «психичку конституцију» и животну искуство, специфичне факторе који су опасни по психичко здравље. Међутим, чињеница је да је у области менталне хигијене највише пажње посвећено стресу и психолошкој трауми. Стрес се заправо односи на унутрашње стање организма. Иако постоје различита тумачења стреса, за потребе овог рада довољно је истаћи то да стрес означава стварно или претпостављено нарушавање физиолошке хомеостазе организма или психичког здравља.

Потенцијално нарушавање менталног здравља полицијских службеника произилази из два сегмента ове службе – први се односи на природу полицијских послова, а други на хијерархијску организацију.

Полицијски послови дефинисани Законом о унутрашњим пословима («Службени гласник РС», број 4/12) подразумевају: заштиту уставног поретка од насилног угрожавања и промјена, те безбједност Републике у складу са законом, заштиту живота и личне безбједности, људских

1 Оригинална дефиниција здравља на енглеском језику гласи: "Health is a state of complete physical, mental and social well-being and not merely the absence of disease or infirmity". Дефиниција је наведена у Преамбули Правилника (Constitution) Свјетске здравствене организације и прихваћена је на Међународној здравственој конференцији у Њујорку која је одржана од 19. до 22. јуна 1946. године. Потписана је 22. јуна 1946. од стране представника 61 државе (Званични извјештај Свјетске здравствене организације, No. 2, стр.100) и ступила на снагу 7. априла 1948. године.

права и слобода, заштиту свих облика својине, спречавање вршења кривичних дјела и прекршаја и њихово откривање, проналажење, лишавање слободе и предају извршилаца кривичних дјела и прекршаја надлежним органима, одржавање јавног реда и мира, заштиту личности и објеката који се посебно обезбјеђују, идентификацију лица, предмета и трагова криминалистичкотехничким методама, осигурање безбједности и контролу саобраћаја на путевима, послове безбједности у другим областима саобраћаја, пружање помоћи другим органима, остваривање права на окупљање грађана у складу са законом, контролу промета експлозивних материја и запаљивих течности и гасова, заштиту од пожара, контролу превоза опасних материја и контролу кретања наоружања и војне опреме.

У складу са претходно наведеним, јасно је да карактер и сврха полицијске дјелатности намећу потребу континуираног рада који се одвија у смјенама, укључујући и ноћну, а кад потребе службе то захтијевају, и дуже од пуног радног времена. Утицаји смјенског рада на психофизичке способности запослених дуго и детаљно су истраживани. Познато је да полицијски умор који настаје усљед дуготрајног рада у смјенама негативно утиче на способности полицајаца, њихово здравље и безбједност, односе с јавношћу и квалитет доношења одлука. Најчешћи узрочници умора код полицајаца су: биолошки неприлагођене ротације смјена, прековремени рад, честа појављивања пред судом по дужности и практиковање продужених и дуплих смјена како би се превазишао проблем недостатка запослених. Умор који настаје усљед рада у смјенама није повезан само са личним незадовољством и незадовољством послом, већ може довести и до контрапродуктивног понашања, као што је: импулсивност, агресивност, раздражљивост и напади бијеса (Vila, Morrison, & Kenney, 2002, према Тодовић, Макајић-Николић, Костић-Станковић, Мартић, 2015: 196). Рад у смјенама ремети сан и може повећати ризик од настанка одређених здравствених проблема (Garbarino et al., 2002; Vila, Morrison, & Kenney, 2002; Vila, 2006; Kecklund, Eriksen, & Åkerstedt, 2008, према Тодовић, Макајић-Николић, Костић-Станковић, Мартић, 2015:197). Колико је рад у смјенама напоран, говори и чињеница да су га полицајци сврстали међу 10 највећих узрочника стреса (Hickman et al., 2011, према Тодовић, Макајић-Николић, Костић-Станковић, Мартић, 2015: 197).

Неке од послова (безбједност Републике, заштита живота, личне и имовинске сигурности грађана, спречавање и откривање кривичних дјела и привођење њихових извршилаца, одржавање јавног реда и мира) овлаштено службено лице дужно је да обавља без обзира да ли се налази на службеној дужности и да ли му је то стављено у задатак, чак и по цијену угрожене личне сигурности.

Радни простор је промјенљив и зависи од конкретних задатака и задужења. Ради се о намјенским, специјализованим или импровизованим објектима, али и о отвореном простору, на разноликом терену, у свим метеоролошким условима. По потреби, под условима и на начин утврђен прописима, радници (полицијски службеници) примјењују средства принуде: физичка снага, службена палица, средства за везивање, специјална возила, хемијска средства и ватрено оружје.

Упркос свој шароликости, послови на неким радним мјестима изразито су монотони: обезбјеђење објеката (извршилац је сам, врло је ограничен радијус кретања, захтијева се даноноћна концентрација пажње и усредсређеност чула на исти амбијент, стално ишчекивање непредвиђеног), као и рад у дежурном оперативним центру. Медицина рада (1996: 466) набројане послове, према оптерећењима различитог степена, сврстава у три групе:

Физичка оптерећења, која могу бити статичка (мишићи кичменог стуба и доњих екстремитета при вишесатном стајању уз оптерећеност наоружањем и опремом, посебно панцир прслуцима, принудни положај у скученом простору специјалних возила) и динамичка (примјена технике одбране и напада).

Психофизичка оптерећења обухватају рад у смјенама и ноћни рад, неправилан ритам рада и одмора у ванредним ситуацијама, изразиту концентрацију пажње и напрезање неких чула, нарочито вида и слуха, на појединим радним мјестима прилагођавање високим и ниским температурама на отвореном простору, монотонију.

Ментална и емоционална напрезања чине велику групу оптерећења, почев од спремности за пријем и обраду информација, процјењивања ситуације и одговорности за донијете одлуке и њихове посљедице, преко хијерархијских односа и оцјењивања рада, као и услова које доноси теренски рад с одвојеношћу од породице, до изузетно стресних ситуација и призора који су неодвојиви дио ове професије; саобраћајни удеси, посљедице насилништва, угроженост личног интегритета и живота, употреба оружја према другом лицу, убиства и самоубиства.

У полицијској дјелатности организација је строго хијерархијска. Односи надређености и подређености су израженији него у другим дјелатностима и често су извор конфликтних и фрустрационих ситуација. Наиме, Правилником о дисциплинској одговорности («Службени гласник РС», број 45/14), између осталог, одбијање извршавања наредби издатих у сврху извршавања послова и задатака сматра се тежом повредом радне дужности.

Успјешно и безбједно обављање послова припадника Министарства унутрашњих послова нужно изискује адекватан профил извршилаца, који ће својим знањем, вјештинама, физичким и психофизиолошким способностима максимално удовољити захтјевима посла.

СТИЛОВИ ПРЕВЛАДАВАЊА СТРЕСА

Кад се успјешно и на прави начин изборимо с потешкоћама, захтјевима из спољашње и унутрашње средине, велика је вјероватноћа да ћемо из те борбе изаћи јачи, искуснији, мудрији... У складу са свим овим можемо говорити о стресу и као изазову, нечему што мотивише и подстиче на развој. Да ли ћемо од стреса имати више користи или штете по наше психичко и физичко здравље зависи од субјективне процјене стресне ситуације.

Превладавање стреса је процес који ми користимо сваки дан. Ми га ангажујемо када осјећамо да смо под стресом или онда када желимо превазићи неку захтјевну ситуацију. Интересовање за механизме превладавања стреса, односно начине на које се људи суочавају са стресом знатно је порасло откад је Лазарус представио своју концепцију стреса и суочавања с њим. Према Лазарусу, реакција на стресор се састоји из три процеса: примарне процјене, која представља процес перципирања опасности; секундарне процјене, која се односи на процес размишљања о потенцијалном одговору на пријетњу; и процеса суочавања са стресом, који представља покушај превазилажења стреса на начин који се чини најефикаснијим, а до којег се дошло у току процеса секундарне процјене.

Примарном процјеном пријетње особа себи пружа одговор на питање: «Шта се то дешава и какав то има значај за мене?». Одговор може да укаже да је пријетња ирелевантна, бенигна/позитивна или стресна. Уколико се ситуација процијени стресном, она може субјективно да буде интерпретирана као губитак/повреда, пријетња или изазов, при чему највећу стресну вриједност имају оне промјене које означавају губитак.

У процесу секундарне процјене пријетње, према Лазарусу, особа тражи одговор на сљедећа питања: «Шта је у овој ситуацији могуће урадити? Како то најбоље учинити?». Секундарна процјена помаже у избору најприкладнијих облика понашања у датој ситуацији. На исход ове процјене утичу и средински фактори (локација пријетње, постојање алтернативних рјешења, ситуациона ограничења, препреке) и фактори личности (снага Ега, механизми одбране, мотивациона структура). У случају да примарна и секундарна процјена нису довеле до жељеног резултата, долази до поновне процјене пријетње којом се преиспитују сви ранији покушаји и трага се за бољим рјешењима (Lazarus, 1966, према Lazarus & Folkman, 1984).

Ови процеси не морају да се јављају датим редослиједом и у континуитету. Чешће се дешава да исход једног процеса повратно утиче на претходни процес, односно процјену која је резултат претходног процеса. Нпр., уколико особа процијени да се са лакоћом може изборити са стресом, то би могло да утиче на њену процјену стресора као мање

угрожавајућег; или, ако се стратегија превладавања стреса покаже мање ефектном него што се очекивало, особа би могла да изврши поновну процјену нивоа пријетње или пак адекватне стратегије суочавања са стресом. Стил превладавања који ми ангажујемо је одређен тиме да ли вјерујемо да имамо способност да отклонимо стресор (Lazarus, 1966, према Lazarus & Folkman, 1984).

Добро је познат приступ Лазаруса и Фолкманове, који разликују на проблем усмјерено и на емоције усмјерено превладавање, према могућој функцији превладавајућег понашања, а то је рјешавање проблема или регулација емоција (Lazarus & Folkman 1984; Lazarus, 1991; Folkman, 1992).

У првом случају ради се о акцијама које представљају покушај да се измијени проблематичан однос особе и околине, тј. да се ријеша, преформулише стресна ситуација или минимизирају њени ефекти. Ове акције не морају нужно бити успјешне; могу чак имати негативне ефекте, али оно што је битно да бисмо их сматрали превладавањем јесте – покушај. Особе које користе ову врсту превладавања фокусирају своју пажњу на скупљање свих расположивих средстава (вјештина и знања) која су потребна да се суоче са стресором. То укључује многобројне стратегије као што су скупљање информација, рјешавање конфликта, планирање и доношење одлука (Lazarus & Folkman, 1984).

Супротно томе, друга врста превладавања укључује стратегије за одвлачење пажње, фантазију или друге свјесне активности чији је циљ регулација афеката; као и (углавном когнитивне) стратегије које се користе са циљем да се ситуацији припише ново значење. То су стратегије које не мијењају директно конкретну ситуацију, али које не морају бити пасивне; напротив, оне могу да укључују унутрашњу реструктурирацију и да изискују знатан напор. Преференције за ове видове превладавања могу се јавити одређеним редослиједом, нпр. особа може прво покушати да измијени стање ствари у околини, а потом, након неуспјеха, да реинтерпретира ситуацију и пронађе неко субјективно значење у њој.

На емоције усмјерено превладавање односи се на тражење социјалне подршке, примање и вентилацију емоција. Иако су ове стратегије превладавања прилично различите, све оне се састоје у минимизирању, дистанцирању, проналажењу позитивних вриједности у негативним догађајима (Pearlin & Schooler, 1978; Folkman et al., 1986). Њихова основна функција је да одрже наду и оптимизам, да не дозволе прихватање најгорег и да омогуће функционисање и у врло тешким условима. Превладавање усмјерено на емоције има за циљ редукцију интензитета непријатних емоција које су изазване стресном ситуацијом или су на неки други начин асоциране њома. Иако већина стресора захтијева оба типа превладавања, може се рећи да превладавање усмјерено на проблем доминира онда када особа мисли да може наћи конструктивно рјешење

за стресну ситуацију, док превладавање усмјерено на емоције постаје доминантно када се стресор процјењује као неизбежан и као нешто што се мора истрпјети.

Стилови превладавања усмјерени на проблем и на емоције могу међусобно олакшавати или отежавати један другог (Lazarus & Folkman, 1984). На примјер, уколико особа пати јер мора донијети тешку одлуку, она се, у циљу ублажавања тегоба, може одлучити да донесе преурањену одлуку која неће бити добро проанализирана и одвагана. У овом случају стратегија усмјерена на емоције омета стратегију усмјерену на рјешавање проблема. Као супротан примјер, када стратегија усмјерена на проблем омета стратегије усмјерене на емоције, Лазарус и Фолкман (1984) наводе особу с недавно дијагностикованом болешћу која, покушавајући да прикупи информације о својој болести, с новим сазнањима постаје све анксиознија.

Лазарус и Фолкман стилове превладавања одређују као опште диспозиције за одређени начин понашања у (потенцијално) стресним околностима, а о стратегијама превладавања говоре на специфичнијем нивоу анализе чији је циљ разумијевање људског понашања у условима стреса. У оквиру поменута два стила превладавања могуће је разликовати велики број стратегија превладавања.

Још једна концептуална разлика је између асимилативног и акомодативног превладавања, при чему прво подразумијева прилагођавање околине особи, а друго прилагођавање особе околини. Двије по функцији различите врсте превладавања су још називане овладавање насупрот тражењу значења (mastery vs. meaning) (Taylor, 1983; 1989) или примарна контрола насупрот секундарној контроли. Разлика између асимилативног и акомодативног превладавања може се свести на разлику између превладавања усмјереног на проблем и превладавања усмјереног на емоције.

Неки аутори, поред ова два, додају и трећи стил превладавања, а то је превладавање избјегавањем. Овај стил превладавања може се описати као когнитивни и бихејвиорални напор усмјерен ка минимизирању, порицању или игнорисању суочавања са стресном ситуацијом (Holahan et al., 2005). Иако неки истраживачи овај стил превладавања виде као једну од стратегија превладавања усмјереног на емоције, они су концептуално различити. Превладавање избјегавањем се фокусира на игнорисање стресора и због тога је пасивно, док је на емоције усмјерено превладавање активно (Admiraal et al., 2000; Holahan et al., 2005).

Лазарус изворе превладавања налази у физичком здрављу и енергији, позитивним вјеровањима и оптимизму, социјалним вјештинама, материјалним могућностима и социјалној подршци.

Од тренутка када се суочи са изненадним или непознатим животним догађајем, особа пред собом има неколико задатака које мора да ријеш

за разумно вријеме како би сачувала своју психичку и физичку равнотежу;

- мора да интерпретира ситуацију на одређен начин,
- да се конфронтира с реалношћу и одговори захтјевима спољашње средине,
- да одржи везу с члановима породице, пријатељима, као и другим особама које су од помоћи у тој ситуацији,
- да сачува емоционалну равнотежу и флексибилно управља емоцијама,
- да задржи одговарајућу слику о себи и сачува осјећање компетентности и моћи (Moos, 1986, према Влајковић, 1992: 96).

Начини на које ће особа разрјешавати ове задатке, а које може сматрати основним адаптивним задацима у ситуацији стреса или кризе, зависе од механизма превладавања који јој у том тренутку стоје на располагању. По дефиницији Лазаруса, механизми превладавања су когнитивни и бихејвиорални напори усмјерени на савладавање, редукацију или толеранцију унутрашњих и спољашњих захтјева који се јављају у стресној интеракцији особе и спољашње средине (Lazarus, Folkman, 1984, према Влајковић, 1992). Лазарус разликује двије групе механизма превладавања. Прву чине директне акције (бјекство или борба), у којима постоји покушај да се ситуација мијења. Друга група обухвата различите палијативне (привремене) механизме, којима се постиже ублажавање ситуације. То су различити физиолошки, интрапсихички и социјални палијативни механизми. Механизми одбране представљају најзначајније интрапсихичке палијативне механизме превладавања.

Превладавање се не може изједначити са механизмима аутоматског регулисања хомеостазе, јер превладавање увијек подразумијева напор који се улаже у проналажење најбољег адаптивног одговора у датом тренутку. Превладавање је увијек процес са мање или више типичним и препознатљивим фазама, које не теку континуирано и не смјењују нужно једна другу. Могуће је да се фаза која је протекла опет појави после одређеног времена. Такође, фазе превладавања нису временски ограничене. Стратегије превладавања се не могу подијелити на успјешне и неуспјешне, адаптивне и неадаптивне, с обзиром на то да се оне у једној фази покажу као успјешне, а већ у слиједећој могу бити оцијењене као неадаптивне. За процјену ефикасности превладавања најчешће се користе четири критеријума:

- до које мјере је ублажено непријатно осјећање,
- до које мјере је сачувано осјећање самопоштовања,
- да ли су сачуване интерперсоналне релације,
- како тече процес суочавања са стресном ситуацијом

**УТИЦАЈ ПОЛА НА НИВО ДОЖИВЉЕНОГ СТРЕСА И СТИЛОВЕ
ЊЕГОВОГ ПРЕВЛАДАВАЊА КОД ПОЛИЦИЈСКИХ СЛУЖБЕНИКА –
преглед истраживања**

Број жена у полицији је у сталном порасту и, иако је уложен одређен напор у „подешавање“ радног окружења и стварање једнаких могућности у полицијском раду за жене и мушкарце, спровођење закона се још увијек сматра претежно мушким занимањем. С обзиром на природу полицијског посла, многи истраживачи дијеле мишљење да полицијски службеници усљед хроничног стреса могу имати озбиљне здравствене проблеме (McGreedy, 1974; Goodman, 1990, према He, Zhao & Archbold, 2002:687). Међутим, у ранијим студијама се није довољно посвећивала пажња различитом утицају стреса међу мушким и женским полицијским службеницима. У налазима истраживања интеракције посао/породица препознато је да на приватни живот полицијских службеника утиче јединствена природа полицијског посла који они заузврат доживљавају још психички и физички стреснијим (Hughes et al.,1992; Galinsky et al.,1993; 1996, према He, Zhao & Archbold, 2002: 691). Наиме, неколико истраживача идентификовало је несклад у породичном и приватном животу као важан предиктор професионалног изгарања полицијских службеника (енг. burnout) (Jackson & Maslach, 1982; Burke, 1989; 1993, према He, Zhao & Archbold, 2002: 691). Овај податак се нарочито односи на жене полицијске службенике због захтјева који се пред њих постављају као пред супруге и мајке (Martin, 1980, према He, Zhao & Archbold, 2002: 691). Тако, брак има много благотворнији ефекат на мушкарце него на жене (Bernard, 1972, према He, Zhao & Archbold, 2002: 691) и удате жене су генерално изложене већем притиску него ожењени мушкарци.

У мањем броју истраживања се наводи да стрес код жена полицијских службеника потиче из другачијих извора и да се оне на други начин носе са њим (Ostrove, 1984; Brown & Campbell, 1990, према He, Zhao & Archbold, 2002: 688). На примјер, више је вјероватно да ће се жене полицијски службеници на свом послу, за разлику од својих мушких колега, чешће сусретати са узнемиравањем као извором стреса, мањком подршке својих колега, недостатком повјерења, неправилном праксом запошљавања, отвореном нетрпељивошћу и другим негативним социјалним интракцијама (Deaux & Ullman, 1983; Balkin, 1988; Martin, 1990, према He, Zhao & Archbold, 2002: 689). Дакле, због традиционалне мушко оријентисане полицијске супкултуре жене полицијски службеници се могу осјећати изоловано и њихов рад може бити мање цијењен. Харингтон и Лонсвеј (Harrington & Lonsway, 2004, према Dowler, Bruce, 2008: 125) су мишљења да су жене систематично искључене из

„полицијског братства“ које њиховим мушким колегама пружа осјећај сигурности. Као посљедицу оне могу осјетити мање подршке од својих мушких колега. Осим тога, што је и потврђено у студијама (Gazso-Windle & McMullin, 2003, према Dowler, Bruce, 2008: 132), жене могу доживљавати стресоре у вези са породичним обавезама који се одражавају на њихов рад у служби. Овдје се убраја породилско одсуство, брига о дједи, одвојеност од породице, брига о старијим особама и друге сличне обавезе у домаћинству. Према томе, жене су двоструко оптерећене – радним и кућним дужностима.

Сљедећи разлог зашто жене полицијски службеници доживљавају више стреса од својих мушких колега може бити резултат конфликта женствености, женске улоге и полицијског посла. На примјер, Векслер и Квин (Wexler & Quinn, 1985, према Dowler, Bruce, 2008: 132) су пронашли да је највећи стресор за жене полицијске службенике одржати женственост у ефикасном и успјешном обављању полицијског посла. Коначно, у бројним студијама је откривено да су жене, за разлику од својих мушких колега, спремније да пријављују симптоме стреса (Weiss & Lonnequist, 1997, према Dowler, Bruce, 2008: 132). Такође је више вјероватно да ће оне успјешније препознати стресоре. Налази истраживања су такође илустровали да је код полицијских службеника, у чијем присуству су причане шале које се односе на полну дискриминацију, без обзира на пол, стрес био у порасту.

Даље, показано је да међу њима постоје значајне разлике у перцепцији и стиливима превладавања стреса (Barnett et al., 1987, према He, Zhao & Archbold, 2002). Неки аутори (Biggama, 1997, према Glavina, Vukosav, 2011) спомињу утицај стереотипа који се вежу за полне улоге, стога сматрају да мушкарци полицијски службеници, за разлику од њихових колегиња, изражавају властитих проблема и са њима везаних емоција, доживљавају као знак слабости. Такође, жене полицијски службеници чешће користе превладавање усмјерено на емоције, док је мушкарцима више својствено на проблем усмјерено превладавање (Billings & Moos, 1981; Stone & Neale, 1984, према He, Zhao & Archbold, 2002: 689). Разумљиво је да се искуство жена полицијских службеника разликује од искуства њихових мушких колега, а постоје и одређени докази, као што смо навели, да су услови рада неповољнији за жене (Gotto & Haney, 2009, према Della-Rossa, 2014).

Такође, у прегледу литературе у вези са стресом може се примјетити да појединци различитих занимања користе два приступа у превладавању стреса, позитивни и негативни. Први приступ, који више користе жене полицијски службеници, односи се на тражење социјалне подршке од чланова породице, као и дијелење својих искустава са пријатељима, блиским особама у циљу редуковања стреса. Други приступ, више својствен мушкарцима полицијским службеницима укључује самодеструктивне методе редуковања стреса, као што су

претјерано пушење цигарета, избјегавање пријатеља и чланова породице и злоупотреба алкохола (Violanti et al., 1985, према He, Zhao & Archbold, 2002: 691). Могуће је да су жене више оријентисане према успјеху у послу и да њихово самопоштовање расте са избором ове професије, док је за мушкарце више вјероватно да с искуством откривају да се полицијски посао не поштује довољно и бивају разочарани. Осим тога, жене, ако осјете да нису спремне ни способне за одређену функцију, не прихватају посао. Међутим, мушкарци прихватају посао по сваку цијену, јер им је наметнута улога „главе куће“.

ЗАКЉУЧАК

Ментално здравље је људско право свих грађана, а самим тим и право полицијских службеника. Они су због природе посла често изложени стресу који превазилази ниво стреса у нормалном животу људског бића. Такође, промјене у традиционалним полним улогама које су заживјеле у нашем друштву омогућиле су да жене „закораче“ у подручје типично мушких занимања као што је полицијски посао. Због тога долази до бројних препрека и јављања различитих стресора код жена полицијских службеника. Важно је истаћи да стрес итекако негативно утиче на психичко и физичко здравље полицајаца, на њихов социјални живот и да, уколико је могуће, непотребне стресоре треба избјежавати, како посао у организацији у којој појединац ради не би трпио велику штету. С обзиром на то да се убудуће очекује све више жена у полицији, ради њиховог што успјешнијег интегрисања у полицијску организацију важно је идентификовати и превенирати ове стресоре и полне разлике у нивоу доживљеног стреса и стиливима његовог превладавања.

Јасно је да основни капацитет једног друштва чине сви његови чланови и њихове индивидуалне компетенције које се, за добробит друштва, требају равноправно искористити. Коначно, кренемо ли од основне претпоставке да је држава, а посебно полиција грађански сервис, све већи постотак жена у полицији може значајно повећати укупну професионалност полиције и побољшати комуникацију и сарадњу са грађанима.

ЛИТЕРАТУРА

Admiraal, W. F., Korthagen, F. A. J., & Wubbels, T. (2000). Effects of student teachers' coping behaviour. *British Journal of Educational Psychology*, 70 (1), 33–52.

- Ajduković, M. i sar. (2010). Psihologija u zaštiti mentalnog zdravlja. Zavod za javno zdravstvo „Sveti Rok“ Virovitičko-podravske županije.
- Della-Rossa, I. (2014). Stress and coping in law enforcement. Master of arts. University of British Columbia. Faculty of Graduate and Postdoctoral Studies (Counselling Psychology)
- Dowler, K., Bruce, A. (2008). Stress, Gender & Policing: The Impact of Perceived Gender Discrimination on Symptoms of Stress. *Criminology*. Paper 1. http://scholars.wlu.ca/btantford_cc/1. приступљено: 1.7.2015.
- Folkman, S. (1992). Improving coping assessment: Reply to Stone and Kennedy-Moore. In: H.S. Friedman (Ed.), *Hostility, coping, and health*. Washington (DC), APA.
- Folkman, S., Lazarus, R. S., Dunkel-Schetter, C., De Longis, A., Gruen, R. J. (1986). Dynamics of a stressful encounter: Cognitive appraisal, coping, and encounter outcomes. *Journal of Personality and Social Psychology*, 50, 992–1003.
- Glavina, I., Vukosav, J. (2011). Stres u policijskoj profesiji. *Policija i sigurnost* broj. 1, str. 32–46.
- He, N., Zhao, J. & Archbold, C. A. (2002). Gender and police stress – convergent and divergent impact of work environment, work-family conflict and stress coping mechanisms of female and male police officers. *An International Journal of Police Strategies & Management*, Vol.25, No 4, pp. 687–708.
- Holahan, C. J., Holahan, C. K., Moos, R. H., Brennan, P. L. & Schutte, K. K. (2005). Stress Generation, Avoidance Coping, and Depressive Symptoms: A 10-Year Model. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 73(4), 658–666.
- Јовановић, Б., Такач-Костић, М. (1996). Служба унутрашњих послова. У: Видаковић, А. (ур): Медицина рада I. (466–469). Београд: Институт за медицину рада и радиолошку заштиту „Др Драгомир Карајовић“, Удружење за медицину рада Југославије.
- Lazarus, R. S. & Folkman, S. (1984). *Stress, appraisal, and coping*. New York: Springer.
- Pearlin, L. & Schooler, C. (1978). The structure of coping. *Journal of Health and Social Behavior*, 19, 2–21.
- Правилник о дисциплинској одговорности («Службени гласник РС», број 45/14)
- Taylor, S. E. (1983). Adjustment to threatening events. A theory of cognitive adaptation. *American Psychologist*, 38, 1163–1171.
- Taylor, S. E. (1989). *Positive illusions: Creative self-deception and the healthy mind*. New York, Basic Books.
- Тодовић, Д., Макајић-Николић, Д., Костић-Станковић, М., Мартић, М. (2015). Распоређивање полицајаца – рад у смјенама. *Безбједност, полиција, грађани*, бр. 1–2, стр. 195–206.
- Влајковић, Ј. (1992). *Животне кризе и њихово превазилажење*. Београд: Нолит.

WHO (2003). International Migration, Health & Human Rights. *Health & Human Rights* Issue No.4. <http://www.who.int/about/definition/en/print.html>, приступљено: 17.7.2015.

Закон о унутрашњим пословима («Службени гласник РС», број 4/12)

EFFECTS OF GENDER TO THE LEVEL OF EXPERIENCED STRESS AND STRESS MANAGEMNT STYLES

Dr Žana Vrućinić*

Abstract: This paper presents the specific aspects of stress experienced during police activities, which stem from two aspects of police service – the first one refers to the nature of police work, and the second one to the associated hierarchical organization. In addition, the paper describes the stress management styles – problem-focused management, emotion-focused management know as Lazarus and Folkman approach and management through avoidance, mentioned by some authors. Furthermore, it provides us with the overview of the research of how different gender experience different levels of stress and of stress management styles by police officers. It has been shown that female police officers, unlike their male counterparts, do not experience the same level of stress and that they use different management styles.

Key words: female police officers, stress, stress management styles

---

* Police College, University of Banja Luka; e-mail: zana.vrucinic@education.muprs.org

Мр Драгана Васиљевић*

Апстракт: припремање кривичног дјела представља стадијум његовог остварења који се јавља након донесене одлуке о извршењу с циљем да се створе што повољнији услови који ће омогућити лакше извршење. Ријеч је о дјелатностима које се манифестују у спољном свијету и које могу да изазову одређене посљедице. Због тога се овај стадијум декларише као први у коме се материализују дјелатности којима се доприноси извршењу кривичног дјела. Иако је општепознато да се припремне радње најчешће састоје у набављању и оспособљавању оруђа или средстава за извршење кривичног дјела или у договору и тражењу лица које би учествовало у његовом извршењу, њихов дијапазон је широк и готово их је немогуће тактаивно набројати. Управо из овога разлога се савремена кривична законодавства нужно користе и генералном клаузулом. Аутор у раду анализира законом санкционисане начине припремања кривичног дјела.

Кључне ријечи: припремне радње, кривично дјело, Кривични закон.

УВОД

За разлику од некажњивог стадијума доношења одлуке за извршење кривичног дјела, припремање кривичног дјела ваља одредити као први кривичноправно релевантан стадијум. Као основни аргумент у прилог наведеном треба издвојити чињеницу да се у овом стадијуму предузимају дјелатности које се материализују у спољном свијету и које могу да изазову одређене посљедице. Наведено представља разлог за све учесталије кажњавање за стадијум припремања кривичног дјела. Дјелатности из овога стадијума превасходно се одјељују у двије констелације: ријеч је припремању кривичних дјела које предузима појединац (самостално) путем тзв. „физичких“ дјелатности, као и припремању кривичног дјела на начин да се у сарадњи са другима организује (саприпрема) његово извршење. Ипак, строгу диференцијацију није могуће извршити из

* *Висока школа унутрашњих послова, Универзитет у Бањој Луци, e-mail: dragana.milijevic@education.muprs.org*

разлога што карактер припремних радњи увелико зависи и од кривичног дјела које се припрема, и што се обје групе дјелатности нужно преприлићу. Поред наведеног, како се дјелатности припремања кривичног дјела не могу таксативно одредити, у савременим кривичним законодавствима увелико је присутно одређење припремних радњи и путем генералне клаузуле.

ВРСТЕ ПРИПРЕМНИХ РАДЊИ

Припремање кривичног дјела као стадијум одражава се кроз читав спектар активности, које нису и не могу се таксативно набројати. Углавном се уочавају (слиједеће) групе припремних радњи: набављање и оспособљавање средстава за извршење кривичног дјела, отклањање препрека које би могле онемогућити будуће извршење кривичног дјела, договарање, планирање и организовање са другима извршења кривичног дјела, те друге дјелатности којима се стварају услови за извршење кривичног дјела. Примјећује се да се наведене дјелатности могу класификовати у три групе, те да је на крају дата једна формулација путем које се предвиђа да припремне радње представљају и све оне радње којима се стварају услови за извршење кривичног дјела, чија је функција одређивање карактера припремних радњи свим оним дјелатностима које се не могу „подвести“ под једну од предочених врста (нпр. поглавље 23 секција 1 КЗ Шведске, чл. 30 КЗ Русије, чл. 14 КЗ Украјине, чл. 46 КЗ Холандије, чл. 18 ст. 2 КЗ БЈР Македоније, а изузетно и у одредби посебног дијела, на примјер у чл. 248 КЗ БиХ, чл. 339 КЗ ФБиХ, односно чл. 333 КЗ БДБиХ).

Поред наведених дјелатности које представљају „класичне“ припремне радње, у литератури се могу уочити и нешто другачије подјеле. Од значаја је подјела или „систем“ припремних радњи који је навео Чоп (*Chop*). Према овоме теоретичару, у припремне радње се убрајају: тражење прилика за извршење и обавјештење о препрекама које би се могле супротставити и тиме план извршења одгодити; прибављање средстава и оруђа; детаљна припрема, односно оспособљавање напријед наведених средстава за извршење кривичног дјела; одлазак на мјесто извршења будућег кривичног дјела; и отклањање препрека које би могле да спријече извршење кривичног дјела (Бачић, 1979: 61 – 62). У нашој кривичноправној теорији подјелу припремних радњи дао је Бачић, који припремне радње дијели на: набављање и припремање средстава за извршење, тражење саучесника, испитивање околности у вези са извршењем кривичног дјела, засједа и уклањање препрека за извршење кривичног дјела (Бачић, 1954: 137). Надаље, у њемачкој доктрини

припремне радње се дијеле на три скупине: набављање и посједовање оружја и других средстава као и стварање одлучних претпоставки; тражење и неупадљив боравак на мјесту догађаја; и извиђање и стварање прилика за извршење кривичног дјела (Новоселец, 2008: 747).

Поред теоријских подјела припремних радњи, од значаја су и подјеле које се могу пронаћи у законским рјешењима. Већина законских аката уважава тзв. „трипартитну“ подјелу припремних радњи (Камбовски, 2004: 457), али се могу пронаћи и правни акти који одступају од ове „класичне“ подјеле. Тако су у КЗ Украјине у чл. 14. припремне радње одређене као „*припремање кривичног дјела у виду проналажења или подешавања средстава, оруђа, трагање за саучесницима, стварање завјере...*“, или на други начин *намјерно стварање услова за кривично дјело*“, док КЗ Народне Републике Кине у чл. 22. предвиђа као кажњиве припремне радње: „*припремање средстава или стварање услова за извршење кривичног дјела.*“ КЗ Шведске на нешто другачији начин одређује припремне радње. Ријеч је о навођењу средстава за припремање кривичног дјела у виду „*отрова, експлозивних материја...*“ И у правним актима међународног карактера примјећује се парцијална уређеност припремања кривичног дјела, као и препоруке да се инкриминишу поједине активности из области припремних радњи. Другим ријечима, на међународном плану егзистирају правни акти који потенцирају дјелатности из прве групе припремних радњи (нпр. Конвенција о кибернетичком криминалитету и Конвенција Савјета Европе о борби против трговине људима), правни акти који уређују у својим одредбама активности из друге групе припремних дјелатности (нпр. Конвенција против транснационалног организованог криминала, Конвенција против корупције и Протокол за превенцију, сузбијање и кажњавање трговине људским бићима, нарочито женама и дјецом), док је у свим међународним актима у већој или мањој мјери проширено кажњавање и на „друге“ дјелатности којима се припрема кривично дјело.

Иако постоје различите могућности припремања кривичног дјела и различите подјеле припремних радњи, оне се могу још окарактерисати и као радње „физичких дјелатности“, у које се убрајају прибављање и оспособљавање средстава за извршење кривичног дјела и уклањање препрека (најчешће се реализују од стране једнога лица) и радње које су „организационог“ карактера, гдје се убраја организовање и планирање с другима извршења кривичног дјела (овдје је нужно саучествовање у припремним радњама, односно „саприпремање“). Ипак, на овоме мјесту биће више ријечи о класичној, односно најзаступљенијој подјели.

ИЗРАДА, ОСПОСОБЉАВАЊЕ СРЕДСТАВА И ОТКЛАЊАЊЕ ПРЕПРЕКА КАО ДЈЕЛАТНОСТИ ПРИПРЕМАЊА КРИВИЧНОГ ДЈЕЛА

Прва група припремних радњи се односи на израду, оспособљавање средстава за извршење кривичног дјела, као и отклањање препрека у исту сврху. Под средствима за извршење кривичног дјела подразумијевају се сва средства која су подобна да се њима започне или оствари биће конкретног кривичног дјела. Овдје је, дакле, ирелевантно да ли се израђује или оспособљава средство у виду оруђа, оружја и сл., битно је да су „средства“ подобна да се барем започне остварење кривичног дјела. Потребно је истаћи да већина кривичних законодавстава није, у одредбама које се налазе у општем дијелу кривичних закона којима се третирају припремне радње, конкретизовала којим средствима се доприноси остварењу кривичног дјела. Као примјери закона гдје је то учињено могу се навести КЗ Холандије, у чијим је одредбама (дјелимично) прецизирано да се ради, између осталог, о „...информацијама, просторијама или возилима...“; и КЗ Шведске, гдје се у одредбама којима се третирају припремне радње као средства издвајају „...отрови, експлозиви...“

Под набављањем средстава за извршење кривичног дјела подразумијевају се активности којима се купују, примају на кориштење на одређено вријеме, односно израђују средства за извршење кривичног дјела и сл. (Бабић, 1979: 56; Новоселец, 2008: 747). Под оспособљавањем средстава за извршење кривичног дјела подразумијева се довођење већ постојећих средстава у стање којим се ствара или олакшава могућност њихове употребе приликом остварења бића кривичног дјела. Оваквим радњама се такође може постићи повећање ефикасности ових средстава, што може довести до лакшег остварења кривичног дјела. Интересантна су мишљења да сâмо посједовање ових средстава треба сматрати припремањем кривичног дјела. Тако Тишкевич (*Тишкевич*) истиче да ова средства „...субјекат на одговарајући начин прилагођава за кориштење при извршењу кривичног дјела“, док се с овим не слажу Шенке (*Schönke*) и Шредер (*Schröder*), који истичу да се овакво кориштење средстава не може сматрати припремним радњама из разлога што недостаје битан елемент припремних радњи, а то је претходна субјективна управљеност оваквих дјелатности на извршење кривичног дјела (Бабић, 1979: 58). Посљедње истиче и Бабић, слажући се с констатацијом да нема припремања неодређеног кривичног дјела (Бабић, 1979: 58). У контексту наведеног је и ауторов примјер: „Лице А посједује ватрено оружје на основу законског овлаштења без икакве намјере да га употреби за извршење кривичног дјела и стицајем околности нађе се у ситуацији у којој га употреби за извршење кривичног дјела. Уколико је дошло да покушаја или свршеног кривичног дјела, припремање губи значај, а уколико није ни употребиљено

за извршење кривичног дјела, 'набављање' ватреног оружја у овоме случају је без кривичноправног значаја." Ова размишљања су сасвим оправдана, јер уколико се узме у обзир да се припремање кривичног дјела састоји како из објективних тако и из субјективних момената, у овом случају субјективни момент уопште није манифестован, чак ни оквирно.

Надаље, у погледу појма „средстава“, у кривичноправној теорији се јављају и мишљења да се он може посматрати и у ширем смислу. Тако се у поменутој њемачкој теорији у прву групу припремних радњи убраја и стварање „одлучних претпоставки“ за извршење кривичног дјела (што је илустровано примјером подмићивања ноћног чувара како би се из творничког круга могла украсти роба – што представља припремне радње). Новоселец појам „средства“, позивајући се на Роксина (*Roxin*), тумачи шире, те као примјер наводи извршиоца који фингира крађу или запали кућу да би добио осигурање. На овај начин је извршилац створио одлучне претпоставке за кривично дјело преваре (претходно остварене дјелатности представљају средство за извршење кривичног дјела преваре), али мора још пријавити штету осигуравајућем друштву да би извршио покушај кривичног дјела (*Roxin*, 2003: 388; Новоселец, 2008: 747).

Уклањање препрека ради лакшег извршења кривичног дјела представља други сегмент ове прве врсте припремних радњи. Састоји се у активностима којима се на одређени начин отклањају постојеће препреке ради лакшег остварења кривичног дјела, гдје, након што се препрека отклони, потенцијалном извршиоцу кривичног дјела остаје тзв. „чист пут“ и омогућава се у потпуности неометано остварење бића одређеног кривичног дјела. Такође, извршилац кривичног дјела може дјеловањем и да „дјелимично“ уклони препреке и тако само „смањи потешкоће“ које му оне представљају приликом извршења кривичног дјела. У литератури се као илустративан примјер ове припремне радње наводи призивање и одвођење пса чувара. Ова радња може омогућити потенцијалном извршиоцу „неометано извршење кривичног дјела крађе, али може само дјелимично да омогући извршење кривичног дјела (ово у случају када лице треба да предузме још неке радње које не улазе у биће кривичног дјела, дакле не представљају покушај, а којима се доприноси његовом остварењу). Код оваквих случајева може се поставити питање отклањања препрека као покушаја кривичног дјела. Тако се истиче да ће у случају „отклањања препрека“, уколико постоји довољна веза са радњом којом се остварује биће кривичног дјела, постојати покушај (Новоселец, 2008: 745). Поводом овога, Роксин истиче примјер лица које је ушло у двориште сеоске куће са циљем да изврши кривично дјело крађе. Будући да је у дворишту лајао завезан пас, извршилац га је одвезао и извео из дворишта у намјери да га вани завеже и одмах се врати у двориште и неометано реализује своју намјеру. Приликом одвођења пса (тачније

његовог везивања) извршилац је био ухваћен и суд је у овоме случају заузео становиште да се ради о покушају крађе, јер је између радње одвођења пса и остварења бића кривичног дјела постојала непосредна временска повезаност (Roxin, 2003: 384). Роксин истиче да би припремне радње у датом случају постојале уколико би извршилац дао псу отров и онда чекао да пас угине да би извршио крађу (Roxin, 2003: 384). Ово је можда оправдано са становишта њемачког кривичног права, гдје је покушај одређен формулацијом ко *„предузме кораке који ће непосредно довести до остварења кривичног дјела.“* Међутим, и овдје треба бити обазрив из разлога што, иако је изражен краћи период од одвођења пса и планираног одузимања туђе покретне ствари него што је то случај са давањем отрова псу, и израженије је јединство радње, и у једном и у другом случају, ријеч је о припремним радњама у виду отклањања препрека. Ово схватање је тим утемељеније уколико се узме у обзир и општеусвојена констатација да (најраније) свако посезање за туђом покретном ствари представља покушај крађе (Златарић, 1955: 226). У наведеном примјеру, посезања за туђом покретном ствари није било, јер су дјелатности извршиоца прекинуте приликом одвођења пса, а ова дјелатност се не може окарактерисати као биће кривичног дјела крађе, нити као радња која са њом чини природно јединство.

ДОГОВАРАЊЕ, ПЛАНИРАЊЕ И ОРГАНИЗОВАЊЕ С ДРУГИМА КАО ДЈЕЛАТНОСТИ ПРИПРЕМАЊА КРИВИЧНОГ ДЈЕЛА

Друга група дјелатности којима се доприноси остварењу кривичног дјела, која је овдје окарактерисана као радње *„организационог“* карактера, представља договарање, планирање и организовање са другима извршења кривичног дјела. За разлику од израде и набављања средстава, односно отклањања препрека за извршење кривичног дјела као активности које се могу реализовати од стране поједница, ове радње су нужно колективног карактера, јер се врше, како је и истакнуто, *„са другима“*. Ријеч је о различитим дјелатностима које се односе на лакше извршење кривичног дјела, а које се остварују у садејству више лица. Као примјер ових дјелатности у теорији се наводи тражење лица за извршење кривичног дјела, договор са другим лицима о извршењу кривичног дјела, стварање организација (група) за извршење кривичног дјела, као и састављање плана за извршење кривичног дјела. Све ове дјелатности могу се обликом испољити у распону од *„договора“* за извршење кривичног дјела (кривично дјело карактеристично за већину кривичних законодавстава) па до *„стварања стабилне организације“* као форме ових припремних дјелатности која је предвиђена у *Corpus Juris-i*

из 2000. године. Оне се, из разлога што подразумијевају учешће више лица, односно својеврсно „саприпремање“ кривичног дјела, декларишу уједно као друштвено опаснији вид припремних радњи.

Види се да се ове дјелатности припремања редовно одређују као самостална кривична дјела. Са једне стране, суштина редовне кажњивости за дјелатност договарања проналази се у чињеници да је ријеч о криминалном или злочиначком споразуму који носи довољан степен опасности за инкриминисање (Бабић, Марковић, 2007: 296). Он изражава заједничку намјеру два или више лица да ће учинити одређено кривично дјело (Стојановић, 2009: 737). Они, реализацијом договора, конкретизују извршење кривичног дјела у свим својим битним елементима. Поред наведеног, израженој друштвеној опасности, тј. кажњивости ове припремне радње, доприноси и чињеница да договор није никаква проста одлука, већ одлука преддјеловање, јер закон не инкриминише договарање као процес. За разлику од наведеног, организовање, тј. удруживање ради чињења кривичних дјела представља најопаснији облик припремних радњи. Ријеч је о дјелатностима припремања (удруживању) које има за циљ континуирано вршење кривичних дјела. Јављају се у виду стварања групе или другог удружења за извршење кривичног дјела, стварање плана, додјелу улога појединим припадницима и уопште предузимање организационих мјера неопходних за функционисање групе/удружења за оно за шта је и организована (Стојановић, 2009: 738). Овакво удружење се, за разлику од договора за извршење кривичног дјела, не исцрпљује извршењем конкретног кривичног дјела, што представља један од разлога задржавања кривичноправне аутономије у односу на извршено кривично дјело.

ДЈЕЛАТНОСТИ ПРИПРЕМАЊА КРИВИЧНОГ ДЈЕЛА ОДРЕЂЕНЕ ГЕНЕРАЛНОМ КЛАУЗУЛОМ

У трећу групу припремних радњи спадају све „остале“ дјелатности којима се доприноси остварењу кривичног дјела, или, како се истиче у Кривичном законнику Руске Федерације, којима се „*намјерно стварају услови за остварење кривичног дјела*“. То су све дјелатности које се не могу подвести под дјелатности из једне од наведене двије групе, а којима се стварају услови за непосредно извршење кривичног дјела који уједно не представљају радњу извршења. У ову групу се могу сврстати радње попут приближавања извршиоца мјесту догађаја или жртви кривичног дјела, вребање и чекање жртве, провјеравање да ли је извршење кривичног дјела могуће и сл. Приближавање извршиоца мјесту догађаја или жртви постојаће у случајевима када се извршилац кривичног дјела,

нпр. у случају разбојништва, приближава или улази у трговинску радњу у којој намјерава извршити разбојништво да би погледао распоред камера или провјерио да ли се у трговинској радњи налази споредни улаз кроз који би побјегао, планирајући извршење разбојништва за неки други дан. Вребање и чекање жртве представља припремну радњу која се испољава у томе да се потенцијални извршилац кривичног дјела налази у тзв. „стању приправности“, тј. да у свакоме тренутку очекује наилазак жртве у намјери да над њом изврши кривично дјело уколико у томе не буде спријечен. Стога, у вези са дјелатностима „вребања“ и „чекања“ жртве, интересантно је становиште Врховног суда Хрватске, које се не може узети као оправдано, у слиједећем случају: оптужене су, према претходном договору, довеле путнике са станице на шеталиште гдје су остали оптужени чекали с тољагама спремни за напад и одузимање новца од тих путника, а када је један од путника примијетио засједу и пуцао, они су се разбјежали. Суд је ове дјелатности оквалификовао као покушај кривичног дјела разбојништва, иако је ријеч о класичним припремним радњама, којима су се настојали створити услови за непосредно извршење кривичног дјела (Златарић, 1955: 228). И на крају, провјеравање да ли је извршење кривичног дјела могуће, представља припремну радњу којом извршилац провјерава да ли му се исплати (Новоселец, 2008: 744) његово извршење. Поред наведеног, међу припремне дјелатности које спадају у ову групу могле би се сврастати и дјелатности које се односе на примање или давање новца за извршење кривичног дјела, наравно, уколико се на овај начин не остварује обиљежје одређеног кривичног дјела. Одређивање припремних радњи на овај начин, примјеном тзв. „генералне клаузуле“, има своје предности али и недостатке. Оправданост оваквога законског рјешења произилази прије свега из чињенице да се припремање кривичног дјела може остварити на, како се увидјело, разноврсне начине који се не могу подвести ни под један „прецизније“ одређен начин припремања кривичног дјела. Ово је са једне стране неопходно ако се уважи чињеница да се у данашње вријеме пажљиво и интензивно припремају изузетно тешка кривична дјела. Међутим, са друге стране, уколико се узме у обзир поштовање начела легалитета (односно одређености припремних радњи) као и чињеница да се оваквим дјелатностима још увијек не започиње остваривати биће кривичног дјела, треба истаћи да поменути начин одређивања припремања кривичног дјела и није пожељан. Због тога је, према нашем схватању, од изузетног значаја додаток који егзистира уз формулисање оваквих припремних радњи, а који гласи: „...којом се стварају услови за непосредно...“, путем кога се ограничава квалификовање непрецизираних радњи као припремних.

У доктрини се могу пронаћи још неке дјелатности које се налазе ван радње извршења кривичног дјела, чије одређење није јансо одређено.

Према *Бабићу*, овдје се убрајају: радње предузете прије извршења у циљу осигурања извршења кривичног дјела, ради спречавања његовог откривања или осујећења кажњавања; радње предузете ради сакривања, продаје или чувања ствари прибављених кривичним дјелом или лица која су учествовала у извршењу кривичног дјела; пријетња да ће се извршити кривично дјело; изјава да се намјерава извршити било које кривично дјело; радње којима се учинилац доводи у привремено неурачунљиво стање са намјером извршења кривичног дјела (Бабић, 1979: 62). Наведене дјелатности се не би могле окарактерисати као припремање кривичног дјела. На првом мјесту, вербална манифестација воље, односно изјава да се намјерава извршити кривично дјело не представља припремну радњу, већ, како смо истакли, „гранични“ случај некажњивог (за „пуку намјеру“ се не кажњава). Слично је и са пријетњом да ће се извршити кривично дјело, чему у прилог издвајамо мишљење *Стор-а* према којем: „*Искусство учи да пријетње сразмјерно мало доводе до извршења, углавном због тога што 'пријетећи' још од почетка нема озбиљну и чврсту намјеру свије ријечи у дјело да претвори*“ (Бабић, 1979: 66). Међутим, проналазе се законска рјешења путем којих законодавци инкриминишу квалификовану пријетњу (нпр. кривично дјело Угрожавање сигурности из чл. 169 КЗ Републике Српске или код КЗ Хрватске у погледу кривичног дјела Тероризам, чл. 97 ст. 2).

Ни дјелатности које се предузимају прије извршења кривичног дјела, а које се односе на спречавање његовог откривања или осујећења кажњавања; радње предузете ради сакривања, продаје или чувања ствари прибављених кривичним дјелом, или лица која су учествовала у извршењу кривичног дјела не представљају припремне радње (Бабић, 1979: 65; Бачић *et al*, 1978: 99). Наиме, уколико се сагледају предочена одређења припремања кривичног дјела, увиђа се да се њиховом реализацијом настоји обезбиједити „*успјешније*“ извршење кривичног дјела које се припрема. Ове дјелатности се стога не односе на кривично дјело које треба да буде извршено, већ на период након његовог довршења. Тако се треба сложити са *Бачићем*, који истиче да: „*У једном психолошком смислу ове радње олакшавају извршење кривичног дјела, али оне, објективно гледано, стоје изван низа оних дјелатности које су управљене на извршење одређеног кривичног дјела* (Бачић *et al*, 1978: 99). И за крај – пар напомена у погледу кривичноправног института *actiones liberae in causa*. Овај институт се у савременом кривичном праву посматра искључиво у оквиру области кривичне одговорности, тачније као једини изузетак од правила да се неурачунљивост цијени у вријеме извршења кривичног дјела. Међутим, иако ове дјелатности представљају одређени вид „самооспособљавања“ за извршење кривичног дјела, оне се никако не смију третирати као припремне радње. На овакав начин би, према нашем схватању, био неоправдано привилегован широк круг лица која би се

стављала у стање неурачуљивости и тако вршила кривична дјела, будући да су тенденције савремених кривичних законодавстава елиминисање неурачунљивих лица као категорије извршилаца кривичног дјела, а казнени оквири за припремање кривичних дјела нису, у овоме случају, адекватни.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

На основу предочених ставова у доктрини кривичног права и рјешења која су заступљена у јудикатури у погледу врста припремних радњи, намећу се одређени закључци. Тако у кривичноправној доктрини преовладава усаглашеност када су у питању дјелатности које представљају припремање кривичног дјела. Наиме, види се да већина писаца који се баве овом проблематиком углавном прате законска одређења припремања кривичног дјела. Тако се као основне врсте припремних радњи издвајају већ поменуто набављање и оспособљавање средстава за извршење кривичног дјела, отклањање препрека које би могле онемогућити будуће извршење кривичног дјела, договарање, планирање и организовање са другима извршења кривичног дјела, те друге дјелатности којима се стварају услови за извршење кривичног дјела. Такође се примјећује да кривична законодавства која одређују врсте припремних радњи у одредбама општег дијела то чине у виду *exempli causa* (јер је просто немогуће првенствено у правним актима користити технику *numerus clausus*), уз кориштење генералне клаузуле, што је, с обзиром на могућности припремања кривичног дјела и оправдано, уз назнаку да је пожељно бића кривичних дјела која одражавају припремне радње у највећој могућој мјери прецизирати.

За разлику од наведеног, у погледу конкретних начина припремања кривичног дјела, дјелатности које се односе на вербално манифестовање воље да ће се извршити кривично дјело, или пријетње извршењем одређеног кривичног дјела, не би се смјеле декларисати као припремне дјелатности. Слично је, као што је и истакнуто, и у погледу дјелатности које се предузимају прије извршења кривичног дјела, а које се односе на спречавање његовог откривања или осујећења кажњавања, радњи које су предузете ради сакривања, продаје или чувања ствари прибављених кривичним дјелом, или лица која су учествовала у извршењу кривичног дјела, као и у случају самоскривљене неурачунљивости. Оне одражавају неправу, али другачијег квалитета, и због тога не представљају дјелатности припремања кривичног дјела.

ЛИТЕРАТУРА

Бабић, М. (1979). Припремање кривичног дјела. Необјављен магистарски рад, Универзитет у Београду, Правни факултет.

Бабић, М.; Марковић И. (2007). *Кривично право – посебни дио*. Бања Лука: Правни факултет.

Бачић, Ф. (1998). *Казнено право – опћи дио*. Загреб: Информатор.

Kambovski, V. (2006). *Krivično pravo – opšt del*. Skorje.

Новоселец, П. (2008). Разграничење припремних радњи и покушаја. *Зборник правног факултета свеучилишта у Ријеци, 2/2008, 721–759.*

Roxin, C. (2003). *Strafrecht – Allgemeiner Teil; Band 2 (Besondere Erscheinungsformen der Straftat)*. München: Verlag C. H. Beck.

Стојановић, З. (2009). *Коментар Кривичног законика*. Београд: Службени гласник.

Златарић, Б. (1955). Критички преглед јудикатуре о примјени одредаба кривичног законика о покушају. *Зборник правног факултета у Загребу.3–4/ 1955, 225–238.*

Кривични закон Републике Српске, *Службени гласник РС*, бр. 49/03, 108/04, 37/06, 70/06, 73/10 и 67/13.

Казнени закон Хрватске, *Народне новине РХ*, бр. 125/11 и 144/12.

Кривични закон Украјине. Преузето 7. 4. 2011. са сајта www.km.undp.sk.

Кривични закон Народне Републике Кине. Преузето 7. 4. 2012. са сајта www.com-law.net/criminallaw.

Criminal laws. Преузето 28. 12. 2013. са сајта www.legislationline.com.

ACTIVITIES OF PREPARATION A CRIMINAL OFFENSE

Dragana Vasiljević, LL.M.*

Abstract: The preparation of a criminal offense is the stage of its realization that occurs after the adoption of decision on the execution in order to create the best possible conditions which will enable easier execution. The word is about activities that are manifested in the external world and which can cause certain consequences. Therefore, this stage is declared as the first one in which are materialized the activities that make contribution to the crime. Although it is generally known that the preparatory actions usually consist in procuring and enabling the tools or means for commitment a crime or in agreeing or in search for the person who would participate in its execution, their range is wide and they can be hardly taxatively listed. Exactly

---

* Police College, University of Banja Luka, email: dragana.milijevic@education.muprs.org.

Васиљевић Д., *Безбједност - Полиција - Грађани*, година XI број 3-4/15

for this reason, the contemporary criminal legislations use the general clause. In this article, the author analyzes by law sanctioned ways of preparing criminal offenses.

Key words: preparatory actions, criminal offense, the Criminal Code.

СТРУЧНИ РАДОВИ

**КОНТРОЛИСАНА ИСПОРУКА
КАО МЕТОД СУПРОТСТАВЉАЊА ОРГАНИЗОВАНОМ КРИМИНАЛУ**

Стручни рад

DOI: 10.7251/VRGVL3415173N

УДК: 343.9.02

Др Жељко Нинчић*

Апстракт: Савремени облици развоја криминала и његове, у савременим условима, организоване форме испољавања, представљају реалну опасност по безбедност друштва у целини. Такав начин деловања криминалне заједнице отежава откривање, спречавање и доказивање кривичних дела које она врши. Због тога, реакција државних органа захтева проактиван начин деловања, односно промену досадашњег реактивног карактера истраге, где се кривична дела истражују тек након што су учињена. Промену захтевају како карактеристике самих кривичних дела тако и карактеристике њихових учинилаца. У практичном смислу, то је одређена „допуна“ класичних истражних средстава, односно прилагођавање савременим облицима испољавања криминала, с циљем прикупљања квалитетних, процесно валидних доказа. Ово је посебно значајно када су у питању сложене криминалне операције, у којима учествује више лица.

У раду се анализира контролисана испорука, као једна од најмлађих специјалних истражних метода, односно посебних доказних радњи како се, у већини законодавстава, називају. Анализира се појам и функција специјалних истражних метода, наглашава значај правног регулисања и поштовања основних начела њихове примене, и посебно указује на одређене специфичности припреме и спровођења контролисане испоруке, из угла правног регулисања у Републици Србији.

Кључне речи: организовани криминал, специјалне истражне методе, контролисана испорука.

УВОД

У савременим условима, неки од најтежих облика криминалних активности, пре свега тероризам и организовани криминал, настоје да у својим манифестационим облицима буду што мање уочљиви. То условљава деловање против најтежих облика криминала на три нивоа (Милошевић и Матић, 2007: 251):

* Научни сарадник, Министарство унутрашњих послова Републике Србије, Београд; e-mail: zeljko.nincic@gmail.com.

- уочавање, идентификовање и препознавање припадника и сарадника злочиначких организација, као и лица у криминалној вези са њима;
- откривање легалних структура којима теку информације, које су важне за опстанак и развој криминалне делатности криминалне организације и
- улазак у траг незаконито стеченом капиталу.

Кривична дела организованог криминала врше се у свим делатностима које су погодне за остварење велике финансијске добити и стицање економске и друге моћи и утицаја. Специфичност његовог деловања условљава и предузимање низа специфичних метода и техника у откривању и доказивању таквих кривичних дела. Разлог томе јесте што су се тзв. традиционалне истражне методе показале недовољне и неефикасне у сузбијању организованог криминала, како због саме природе ових кривичних дела, тако и њихових учинилаца, али и због чињенице да се њима не могу постићи неопходни процесни ефекти. Оне, обично, подразумевају деловање (истрагу) кривичних дела тек пошто су учињена, а успех истражног поступка је, у већини случајева, условљен квалитетом доказа, постојањем сведока или предмета кривичног дела и слично. У случајевима када су у питању софистициране и сложене криминалне операције, нарочито операције у којима учествује више лица, „домет“ ових истражних средстава је углавном ограничен.

Због тога се, у случајевима тешких кривичних дела када није могуће прикупити процесно валидне доказе, као решење намеће проактиван приступ истрази, односно коришћење тајних, интрузивних техника. То омогућава откривање и спречавање извршења криминалних радњи, али и прибављање доказа о ранијим кривичним делима, што није могуће традиционалним истражним техникама. Ради се, пре свега, о употреби техничких средстава за надзор и техничко снимање комуникација, надзор и техничко снимање простора, тајно праћење и техничко снимање лица, транспортних средстава и предмета у вези са њима, тајне (прикривене) операције и слично. Употреба ових мера, имајући у виду чињеницу да се њиховом применом делимично ограничавају основна права и слободе лица према којима се примењују (посебно право на приватност), мора бити прецизно законом дефинисана. Због тога, законодавства многих земаља прописују посебне услове за примену специјалних истражних метода, стварајући тиме предуслове за успешнију истрагу и прикупљање доказа за квалитетан кривични поступак.

СПЕЦИЈАЛНЕ ИСТРАЖНЕ МЕТОДЕ – ПОЈАМ И ФУНКЦИЈА

Специјалне истражне методе представљају мере тајног прикупљања података о најтежим облицима криминалитета, пре свега тероризма,

корупције, „прања новца” и других финансијских деликата, трговине наркотицима, трговине људима, кријумчарења оружја, кријумчарења возила и других тешких кривичних дела. Долазе до изражаја у истраживању тзв. „предворја” криминалитета и омогућавају расветљавање оних подручја која су раније, због непријављивања или непостојања сведока спремних за сведочење, остајала недоступна органима кривичног гоњења. То су тајне операције које се спроводе без знања лица према којима се примењују, уз примену адекватних оптичких, акустичних и других техничких средстава којима се прикупљају сазнања и подаци о организованој криминалној делатности и оне имају доказну вредност на суду (Лукић, 2005: 506). Оне представљају атипичне начине прикупљања доказа и примењују се само за одређена кривична дела, која су „тешка” како у кривичноправном смислу, тако и у односу на последице које проузрокују (Шкулић, 2007). Специјалне истражне методе, у ствари, представљају начин офанзивног прикупљања информација о криминалном деловању организованих криминалних структура, а посебну улогу имају мере инфилтрације у криминалну средину, као адекватан одговор организованом криминалу, код кога се конспиративност у деловању јавља као једна од основних карактеристика (Marx, 1988: 19). Ове мере захватају приватну, заштићену сферу живота и као такве ограничавају одређена људска права и слободе, пре свега право на приватност, лични и породични живот и тајност дописивања и других облика општења, што може довести до различитих злоупотреба, па и злоупотреба у политичке сврхе (Лазин, 2004: 211). Основна разлика између тзв. традиционалних и специјалних истражних метода јесте у доказној снази података који су прикупљени њиховом применом. Резултати примене традиционалних метода се, изузетно, могу користити пред судом и они имају само неформалну сазнајну вредност и користе се ради планирања будућих истражних радњи у кривичном поступку. С друге стране, докази прикупљени специјалним истражним методама, имају снагу доказа пред судом, под условом да се предузимају на законит начин, који је одређен судском наредбом.

Теоријске расправе и практична искуства земаља са традицијом организованог криминала, препознају најмање четири разлога за увођење специјалних истражних средстава у процесно законодавство. Прво, свака држава, уколико жели да унапреди и ојача борбу против најсложенијих облика криминала, нарочито организованог, мора на нормативном плану предвидети посебне истражне радње, као саставни део стратегије борбе против овог друштвеног зла. Друго, обавеза и дужност сваке државе јесте борба против организованог криминала, који угрожава не само безбедност самих грађана већ целу државу, односно њено демократско уређење. Треће, на увођење ових истражних мера обавезују и бројни међународни документи, које су државе

дужне да примењују уколико желе да се укључе у круг савремених демократских држава. Четврто, општеприхваћено је мишљење да управо специфичности савременог организованог криминала захтевају увођење посебних мера и радњи у откривању и доказивању кривичних дела (Sijerčić Čolić, 2002: 27).

МЕЂУНАРОДНИ СТАНДАРДИ И ОСНОВНА НАЧЕЛА ПРИМЕНЕ СПЕЦИЈАЛНИХ ИСТРАЖНИХ МЕТОДА

Развој савременог криминала условљава промену начина „размишљања“ органа гоњења уколико држава жели да се на одлучан начин супротстави криминалним активностима криминалних група које, одавно, не познају границе. Криминалне групе, у својим активностима, користе савремена средства, настојећи да њиховом употребом себи олакшају деловање, али и оду „корак испред“ органа који су задужени за сузбијање таквих активности. С друге стране, државни органи морају пратити таква кретања уколико желе да, на ефикасан начин, одговоре савременом криминалу. Због тога, савремена научна и технолошка достигнућа постају веома значајна, нарочито у сегменту откривања и доказивања најтежих облика криминала, и посебно када је у питању тзв. консензуални криминал. Сасвим сигурно, не постоји дилема о потреби коришћења таквих достигнућа у откривању и доказивању најтежих кривичних дела, пре свега дела организованог криминала. У том смислу, коришћење специјалних истражних метода, које се не заснивају само на одређеним техничким достигнућима већ имају и „шире“ оперативне могућности од тзв. традиционалних истражних метода (што их на одређени начин чини специјализованим), има посебан значај. Међутим, будући да њихово коришћење подразумева и привремено ограничавање основних људских права и слобода, држава мора успоставити адекватан правни оквир за њихову примену.

Да би се то постигло, нужен предуслов јесте поштовање многих међународних докумената који, на одређени начин, омогућавају употребу специјалних истражних метода у истрагама најтежих кривичних дела. С друге стране, интерес државе да води рачуна о овим документима је вишеструк. Прво, тиме обезбеђује да унутрашње законодавство, којим се пружа правни оквир за примену специјалних истражних метода одрази, на адекватан начин, међународне обавезе које проистичу из потписивања ових докумената. Друго, да се на одговарајући начин реализују захтеви у оквиру узајамне правне помоћи који, сасвим сигурно, представљају интерес државе, имајући у виду чињеницу о интернационалном карактеру организованог криминала и потребу да државе сарађују на

његовом сузбијању (Нинчић, 2015: 391). На овај начин, усклађивањем међународног и унутрашњег законодавства, стварају се предуслови за успостављање равнотеже између два, дијаметрално супротстављена захтева: потреба за спречавањем криминала, с једне, и ограниченост државе у нарушавању приватности појединца, с друге стране. У нека од најзначајнијих међународних докумената којима се регулише употреба специјалних истражних метода, убрајају се:

- Конвенција против назакопитог промета опојних дрога и психотропних супстанци (*Бечка конвенција*), из 1988. године („Службени лист СФРЈ – Међународни уговори”, број 14/1990);
- Резолуције Интерпола о организованом криминалу AGN/57/RES/17 (17–23. 11. 1988, Бангкок), (AGN/58/RES/5 (5–9. 10. 1989, Пекинг), <http://www.interpol.int>, доступно 26. 9. 2015. године);
- Конвенција Савета Европе о прању, тражењу, заплени и конфискацији прихода стечених криминалом, из 1990. године („Службени лист СРЈ – Међународни уговори”, број 7/2002);
- Резолуција Европског савета о спречавању организованог криминала, из 1998. године;
- Конвенција УН против транснационалног организованог криминалитета, из 2000. године („Службени лист СРЈ – Међународни уговори”, број 6/2001);
- Препорука Rec (2001)11 Комитета министара Савета Европе државама чланицама у вези с водећим принципима за борбу против организованог криминала¹;
- Европска конвенција о међусобном пружању правне помоћи у кривичним стварима („Службени лист СРЈ – Међународни уговори”, број 10/2001);
- Конвенција УН против корупције, из 2003. године („Службени лист СРЈ – Међународни уговори”, број 12/2005);
- Препорука Rec (2005)10 Комитета министара Савета Европе државама чланицама о „посебним истражним техникама“ у вези са тешким кривичним делима, укључујући и дела тероризма²;
- Кривичноправна конвенција о корупцији Савета Европе („Службени лист СРЈ – Међународни уговори”, број 2/2002, и „Службени лист СРЈ – Међународни уговори”, број 18/2005);
- Конвенција о високотехнолошком криминалу („Сл. гласник РС”, број 19/2009);
- Конвенција о узајамној правној помоћи држава чланица Европске уније³;

1 Препоруке донео Савет министара, 19. 9. 2001. године, на 765. састанку заменика министара, http://www.coe.int/t/dgal/cooperation/economiccrime/organizedcrime/project/CARPO/Pctc_2006_20serbe.pdf, доступно 28. 9. 2015. године.

2 Препоруке донео Савет министара, 20. 4. 2005. године на 924. састанку заменика министара, http://www.bezbednost.org/upload/document/parlamentarni_nadzor_i_specijalne_mere.pdf, доступно 28. 9. 2015. године.

3 Међународну правну помоћ Република Србија спроводи на основу Закона о

Препоруке FATF– *Financial Action Task Force* (Организација за контролу и спречавање прања новца).⁴

Поштовање наведених докумената држави доноси одређене „бенефите“ у смислу повећања истражних капацитета за адекватну реакцију на најсложеније облике криминала. Упоредо са усвајањем ових докумената, намеће се потреба (обавеза) прилагођавања националног законодавства, чиме се омогућава коришћење широког спектра савремених истражних средстава, а чије су могућности већ добиле потврду у пракси земаља које имају дугу традицију организованог криминала. Тако је, на пример, Република Србија усвојила низ националних докумената који омогућавају свеобухватнију борбу против организованог криминала.⁵

међународној правној помоћи у кривичним стварима, из 2009. године. Сарадња са земљама ЕУ врши се и на основу билатералних споразума потписаних са 26 земаља (Извештај о скринингу – Србија, Поглавље 24: Правда, слобода и безбедност, 2013 (МД 46/14, 15. 5. 2014), стр. 7–8.

4 FATF је међувладино тело које су 1989. године основали министри држава – чланица (правних јурисдикција). Првобитних 40 препорука формулисано је 1990. године, а први пут су ревидиране 1996. године. У октобру 2001. године, FATF је проширио задатак пошто је обухватио и питања финансирања тероризма, па је израђено 8 (касније 9) специјалних препорука о финансирању тероризма. Друга ревизија препорука била је 2003. године и њу је подржало више од 180 држава, чиме су препоруке FATF признате као међународни стандард у борби против прања новца и финансирања тероризма. У фебруару 2012. године, FATF је издао нове, ревидиране, препоруке којима је обједињено ранијих 40 препорука за борбу против прања новца и 9 специјалних препорука. Надлежни органи за спровођење истраге имају на располагању широк спектар истражних техника, као што су: прикривене операције, пресретање комуникација, улазак у компјутерске системе и контролисана испорука ([http:// www.fatf-gafi.org](http://www.fatf-gafi.org), доступно 26. 9. 2015. године).

5 Законик о кривичном поступку 2002. године; Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, корупције и других посебно тешких кривичних дела 2002. године; Закон о безбедносно-информативној агенцији 2002. године; Закон о програму заштите учесника у кривичном поступку 2005. године; Закон о полицији 2005. године; Закон о организацији и надлежности државних органа за борбу против високотехнолошког криминала 2005. године; Закон о агенцији за борбу против корупције 2008. године; Национална стратегија за борбу против прања новца и финансирања тероризма, 2008. године; Закон о међународној правној помоћи у кривичним стварима 2009. године; Стратегија за борбу против дрога у Републици Србији за период од 2009. до 2013. године, 2009. године; Национална стратегија за борбу против организованог криминала, 2009. године; Закон о одузимању имовине проистекле из кривичног дела 2013. године; Национална стратегија за борбу против корупције за период од 2013. до 2018. године, 2013. године;

Примена специјалних истражних метода мора бити таква да се њима може остварити примарни циљ: откривање, спречавање и доказивање кривичних дела. У том смислу, разлози за њихову примену могу бити превентивни, када је циљ спречавање извршења кривичних дела, и репресивни, с циљем откривања и проналажења учиниоца већ извршеног кривичног дела. Да би се оправдали разлози и остварио примарни циљ употребе специјалних истражних метода, њихова примена подразумева поштовање неколико основних начела, и то: начела *легалитета*, које подразумева да употреба ових метода мора искључиво бити предвиђена законом; начела *супсидијарности*, где примена долази у обзир само уколико се блажим мерама не може остварити исти циљ, односно уколико не постоје неке блаже мере којим би се остварио исти циљ, а то је спречавање, откривање и доказивање кривичних дела; начела *сразмерности*, које подразумева постојање сразмере између повреде права и слобода грађана, настале применом специјалних истражних метода, и тежине кривичног дела за чије откривање и доказивање се оне примењују; начела *судског надзора*, према коме је суд једини орган који одобрава како примену специјалних истражних метода, тако и контролу законитости њихове примене (Милошевић, 2003: 24–28). Начело судског надзора подразумева обавезу суда да преиспита специјалне истражне методе у три фазе: када се одређују, док се мера спроводи и по завршетку примене мере.

Примена специјалних истражних метода подразумева и испуњење одређених материјалних и формалних услова. Материјални услов јесте постојање основа сумње да је одређено лице само или заједно са другим лицима учинило неко од кривичних дела за која се могу користити специјалне истражне методе, али под условом немогућности прикупљања доказа на други начин, или би то њихово прикупљање било отежано. Формални услов се огледа у одређеној процесној иницијативи, односно одлуци којом се та иницијатива одобрава. Такође, законским одредбама земаља континенталног права, не одређује се начин спровођења специјалних истражних метода, већ се прописују само услови за њихову примену.⁶ Поред тога, приликом спровођења ових мера мора се поштовати законом прописана процедура, јер само на тај начин

Стратегија о спречавању злоупотребе дрога за период 2014–2021. године, 2015. године.

- 6 Изузетак у овом погледу чине САД, где се Смерницама савезног тужиоца (*The Attorney General's Guidelines of Federal Bureau of Investigation Undercovers Operations*) регулише начин спровођења специјалних истражних метода. То је једини документ који прецизно дефинише све детаље око начина спровођења специјалних истражних метода (учешће, трајање, ниво одобравања, трошкове, посебне услове у случајевима неопходности вршења и навођења на кривична дела...).

оне имају доказну снагу, односно материјали прикупљени њиховом употребом могу се користити као доказ у судском поступку. У супротном, ради се о незаконито прикупљеним доказима.

КОНТРОЛИСАНА ИСПОРУКА КАО СПЕЦИЈАЛНА ИСТРАЖНА МЕТОДА

Мера контролисане испоруке користи се у многим земљама, нарочито при откривању и доказивању кривичних дела транснационално организованог криминала, као што су илегална трговина наркотицима, оружјем, муницијом, нуклеарним отпадом, златом, фалсификованим новцем и сличном робом. Ту је реч о праћењу и регистрацији одређене криминалне делатности, али без предузимања конкретних репресивних мера (иако постоје прецизна сазнања о одређеном кривичном делу), већ се то одлаже док не наступи најоптималнија криминалистичкотактичка ситуација за „пресецање“ криминалне активности, хватање учинилаца и обезбеђење доказа. То је, у ствари, испорука где нема директне контроле, већ се пошиљка само надгледа. Ово је једна од најмлађих специјалних истражних метода. Најчешће се спроводи на међународном нивоу, али у складу са међународним документима којима се уређује садржај контролисане испоруке и на бази реципроцитета, а у сарадњи са надлежним органима заинтересованих држава.

Мере контролисане испоруке састоје се у дозволи да одређене незаконите или сумњиве пошиљке изађу, пређу или уђу на територију једне или више држава, уз знање и под надзором њихових надлежних органа, а с циљем прикупљања доказа и идентификовања лица умешаних у извршење кривичног дела.

Ова дефиниција је у потпуности преузета из Конвенције УН против транснационалног организованог криминала. Поред ове конвенције, мере контролисане испоруке дефинисане су (и као специјална истражна метода дозвољене) и Конвенцијом Уједињених нација против незаконитог промета опојних дрога и психотропних супстанци (чл. 1, ст. 1, тач. 1 Конвенције), где „контролисана испорука“ означава технику којом се незаконитим или сумњивим пошиљкама наркотика, психотропних супстанци, супстанци из табеле I и табеле II (ефедрин, ергометрин ... антранилна киселина, ацетон...), или супстанци које их замењују, дозвољава да наставе пут, пређу преко територије или уђу на територију једне земље или више земаља, уз знање њихових надлежних органа и уз њихов надзор, а ради идентификовања свих лица која су умешана у извршење прекршаја који су дати у чл. 3 Конвенције (производња, прерада, дистрибуција, продаја, транспорт...). Такође, у чл. 11 Конвенција позива земље потписнице да „ако то дозвољавају основни принципи њихових односних националних правних система, стране потписнице

ће, у оквиру својих могућности, предузети потребне мере да омогуће одговарајуће коришћење контролисане испоруке на међународном нивоу, на основу споразума или аранжмана које међусобно усагласе, ради идентификовања лица умешаних у прекршаје утврђене у складу са чл. 3, ст. 1 и предузимање законских мера против њих". Одлуке о коришћењу мере контролисане испоруке доносиће се од случаја до случаја, а могу се узимати у обзир финансијски аранжмани. Такође, незаконите пошиљке за чију се контролисану испоруку постигне договор уз сагласност заинтересованих страна, могу се ухватити, дозволити да наставе пут са недирнутим супстанцама или замењеним у целини или делимично.

Контролисане испоруке, у зависности од територије на којој се спроводе, могу се поделити на:

- контролисане испоруке које се спроводе на подручју једне земље и
- контролисане испоруке које се спроводе на подручју више земаља.

Оне контролисане испоруке које се спроводе на подручју више земаља, могу бити започете:

- на територији једне земље (А), док је крајње одредиште надзираног предмета у другој земљи (Б);
- започете у некој другој земљи (Б), а крајње одредиште надзираног предмета у земљи (А) и
- започете у једној земљи (А), надзирана пошиљка прелази преко територије неке земље (Б), а крајње одредиште је у некој земљи (Ц).

Према Законику о кривичном поступку Републике Србије, „постоје“ четири врсте контролисане испоруке. Једна се односи на ону која се испоручује на територији Републике Србије, док су остале међународног карактера. Републички јавни тужилац или јавни тужилац посебне надлежности може одредити контролисану испоруку којом се дозвољава да, уз знање и под надзором њихових надлежних органа, незаконите или сумњиве пошиљке: буду испоручене у оквиру територије Републике Србије; уђу, пређу или изађу са територије Републике Србије (чл. 181, ЗКП РС). То значи да контролисана испорука, у складу са претходном поделом, може бити:

- започета и завршена на територији Републике Србије;
- започета на територији неке друге земље, а да крајње одредиште надзираног предмета буде на територији Републике Србије;
- започета на територији једне земље, надзирана пошиљка прелази преко територије Републике Србије, док је крајње одредиште на територији неке „треће“ земље и
- започета на територији Републике Србије а да је крајње одредиште надзираног предмета у некој другој земљи.

НЕКЕ СПЕЦИФИЧНОСТИ ПРИМЕНЕ КОНТРОЛИСАНЕ ИСПОРУКЕ

Наведене „врсте“ контролисана испорука, свака за себе, имају своје специфичности и захтевају адекватну припрему за њихово спровођење. Најједноставнија и, из аспекта потребних припрема, најповољнија је контролисана испорука која почиње и завршава се на територији једне земље.

У питању је мера која има велики значај за откривање и доказивање кривичних дела организованог криминала. Суштина јесте приближавање врху „пирамиде“ организованог криминала, односно идентификација (поред извршилаца кривичног дела) самих организатора, имајући у виду да се шефови криминалне организације ретко могу довести у везу са кривичним делом. Сврха контролисана испорука јесте прикупљање свих релевантних података и доказа на темељу којих ће, ако се за то створе потребни процесни услови, бити поднета кривична пријава надлежном државном органу, који потом (опет ако за то постоје услови) може да подигне захтев за спровођење истраге, односно други одговарајући оптужни акт.

Спровођење мере контролисана испорука веома је осетљиво, нарочито ако се спроводи на територији више земаља. Будући да су организатори транспорта предмета кривичног дела углавном високо позиционирани у хијерархији криминалне организације а да се обично појављују тек на крају, при самој примопредаји предмета кривичног дела, њихово хватање захтева веома прецизну припрему. Планирање контролисана испорука зависи од конкретне ситуације. Није исто планирати спровођење контролисана испорука ако она почиње и завршава се на територији једне земље, и ако је у питању неки од случајева из претходне поделе. Такође, планирање зависи и од тога шта је „предмет“ контролисана испорука (да ли је у питању трговина људима, наркотицима, кријумчарење оружја...).

У том смислу, припрема плана спровођења контролисана испорука захтева неке основне активности, што подразумева:

- после пресретања сумњиве пошиљке, треба утврдити идентитет пошиљаоца;
- покушати утврдити маршруту пошиљке и идентитет примаоца пошиљке;
- уколико је познат идентитет примаоца пошиљке, извршити све неопходне оперативне провере за то лице;
- уколико је идентитет примаоца пошиљке непознат, а постоје подаци о крајњем одредишту пошиљке, спровођењем оперативних мера и радњи треба утврдити идентитет могућег примаоца пошиљке;
- одредити начин праћења пошиљке, број људи укључених у операцију

Контролисана испорука као метод супротстављања организованом ...

и средства која ће бити коришћена у њој, што зависи од конкретне ситуације;

- уколико се акција спроводи и уз употребу прикривеног иследника (а у питању је операција која се спроводи у више земаља), предузети посебне мере у припреми операције у складу са начелима спровођења мере ангажовања прикривеног иследника;
- на основу извршене процене, утврдити најпогоднији начин (време, место) лишења слободе припадника (пре свега, организатора) криминалне групе који су укључени у криминалну активност и
- основно правило приликом спровођења контролисане испоруке јесте да се, када више не постоји могућност тајног опсервирања, акција прекида.

Уколико се контролисана испорука одвија на територији двеју или више земаља, потребно је:

- да држава која почиње операцију контролисане испоруке претходно утврди законске могућности свих држава које треба укључити у операцију за спровођење мере;
- да се на претпостављеној рути којом ће пролазити недозвољена пошиљка, прикупе дозволе свих земаља укључених у акцију (дозволе садрже и могућност и обавезу сталне опсервације пошиљке, која може да обухвата тајно аудио и видео снимање пошиљке, тајно снимање телефонских разговора, праћење токова новца, могућност визуелног праћења пошиљке током целе маршруте и слично);
- да земља иницијатор достави сва сазнања и податке који су неопходни за спровођење контролисане испоруке;
- упознавање земаља учесника са маршрутом надзираног предмета;
- укључивање царинских служби у операцију;
- јасно дефинисати начин комуникације пре, за време и по спровођењу контролисане испоруке;
- утврдити начин достављања докумената неопходних за спровођење мере;
- уколико у контролисаној испоруци учествује и прикривени иследник, обезбедити неопходну координацију спровођења мера, имајући у виду осетљивост и специфичност употребе прикривеног иследника (начин комуникације, основне податке којима се користи и слично) и
- заштита тајности података и докумената који се користе у планирању контролисане испоруке.

Претходно наведено представља само основне елементе плана спровођења мере контролисане испоруке, док њихова разрада и дефинисање других, битних елемената и детаља зависе од конкретне ситуације, односно сваког појединачног случаја. Посебно важно јесте питање тајности операције, будући да у њима учествује већи број лица (посебно у међународним операцијама када учествују полиције више

земаља), па у складу с тим треба и предузимати мере заштите тајности операције.

У пракси Републике Србије могу се издвојити два класична примера контролисане испоруке. Први је био пре више година, када је Национални биро Интерпола добио захтев једне земље са молбом за реализацију контролисане испоруке. Радило се о томе да је царина једне централноамеричке земље, сакривену у конзервама грашка, пронашла већу количину кокаина. Конзерве су се налазиле у контејнеру, који је требало да се испоручи бродом у Бар а затим камионом у Београд. После добијања сагласности за реализацију ове мере од стране свих земаља које су се налазиле на претпостављеној маршрути кретања, акција је отпочела тако што је контејнер праћен све до луке Бар, када је контролу преузела српска полиција. Пошиљка је праћена кроз Црну Гору и Републику Србију све до момента када више није могла да у потпуности буде обезбеђена. Тада је донета одлука о лишењу слободе лица која су учествовала у извршењу кривичног дела и заплени дроге. У другом случају, преко Националног бироа Интерпола је упућен захтев са молбом за реализацију контролисане испоруке преко територије Републике Србије, која се нашла као транзитна територија. Инострана полиција је имала прикривеног иследника који је уговорио испоруку веће количине хероина. Транспорт је требало да се врши аутомобилом у коме се налазио и прикривени иследник. Обезбеђен је несметан улазак пошиљке у земљу, тајно праћење све до изласка из земље и преузимања од стране полиције суседне земље. Акција се завршила лишењем слободе више лица у земљи где је испорука започела и земљи која је била крајње одредиште кријумчара хероина. Касније су надлежни органи земаља где су се водили кривични поступци тражили, у поступку пружања међународне правне помоћи, достављање доказа прикупљених током контроле транспорта, односно тајне снимке, копије пасоша и печата са граничног прелаза, телефонске бројеве који су позивани током боравка на транзитној територији и слично (Вујичић, 2008: 30-31).

Из претходног се види да мере контролисане испоруке, као уосталом и спровођење других специјалних истражних метода и операција међународног карактера, није могуће адекватно припремити и спровести без међународне правне помоћи. Такође, за примену мере контролисане испоруке веома су значајни билатерални споразуми између држава, на основу којих се државе потписнице обавезују на примену различитих, углавном прикривених истражних техника, као најефикаснијих у супротстављању савременим формама испољавања организованог криминала. Интерпол је, с циљем олакшавања припрема за спровођење тајних операција, посебно оних у којима учествује више земаља (када је за њихову припрему углавном мало времена), донео више докумената,

чија примена знатно доприноси бржем и лакшем деловању у таквим ситуацијама. Основни су:

- Употреба прикривених иследника у истрагама кријумчарења дрога (1998);
- Интерполов упитник о контролисаним испорукама у Европи (2000).

Мера контролисане испоруке посебно је значајна када је у питању кријумчарење наркотика. Међународно кријумчарење наркотика представља један од најочигледнијих примера где у чињењу кривичног дела постоји строга подела послова. Код међународног кријумчарења наркотика, „курири” углавном имају дуготрајни контакт са „робом”, док организатори и финансијери тај контакт имају приликом крајње испоруке. Због тога, примена ове специјалне истражне методе је једини гарант да „велике рибе” буду ухваћене у тој противзаконитој активности. Да би таква операција успела, потребно је да земље које учествују у њој имају законску могућност примене ове методе, да активности полиције и правосуђа буду координиране и да завршетак акције, односно лишење слободе извршилаца, буде истовремено планирано у свим земљама.

Искуства у Републици Србији, када се говори о контролисаној испоруци која започиње и завршава се на територији једне земље, показују да се таква техника примењивала, углавном, приликом проналаска дроге у поштанским пошиљкама које долазе из других земаља. За такве пошиљке се прво утврђује идентитет примаоца, али и пошиљаоца. Након тога, кориштењем редовне процедуре испоруке пошиљке, пошиљка се уз тајну пратњу прослеђује примаоцу. Тренутак лишења слободе осумњичене особе (ако је утврђен идентитет), односно примаоца пошиљке, зависи од оперативне процене и специфичности сваког појединачног случаја (Попара, 2010: 246).

Мера контролисане испоруке посматрана у односу на друге мере овог карактера, има три специфичности које се огледају у следећем (Бејатовић, 2005: 82–84):

- мером контролисане испоруке дозвољава се да нелегалне или сумњиве пошиљке изађу, пређу или уђу на територију једне или више држава, уз знање и под надзором њихових надлежних органа;
- за разлику од других мера овог карактера, ову меру одобрава јавни тужилац, и то за сваку испоруку посебно и
- међународни правни акт, односно Конвенција Уједињених нација против незаконитог промета опојних дрога и психотропних супстанци представља непосредан извор процесног права. Ово зато што се контролисана испорука спроводи по правилима из чл. 11 Конвенције, уз сагласност заинтересованих држава на бази реципроцитета.

Иако су по својој природи сличне, ову меру треба разликовати од појединих мера скојима се у пракси често комбинује, као што су специјална присмотра, тајно праћење, а посебно мера откупа предмета кривичног

дела. За разлику од ових мера, којима је циљ хватање непосредних извршилаца кривичног дела, код примене мере контролисана испоруке полиција не реагује одмах, односно не предузима никакве репресивне мере према лицима која врше превоз предмета, што би иначе била обавезна према закону, већ се то одлаже за касније, с циљем откривања наручиоца и организатора „посла”. Контролисана испорука представља, у ствари, полицијско надгледање илегалног транспорта предмета кривичног дела с одложеном интервенцијом.

Контрола незаконитог транспорта може се остварити на различите начине, у зависности од превозног средства којим се реализује транспорт и фактичких могућности за његово надгледање у сваком конкретном случају. Тако надзор може да спроводи прикривени иследник (тајни агент) инфилтриран у криминалну групу, или информатор, који полицијским органима саопштавају правац његовог кретања, али и лица која га реализују. Међутим, надзор и праћење могу се остварити и применом савремених техничких средстава за оријентацију и позиционирање (*GPS* – глобални систем позиционирања), односно сателитско праћење и навигацију (Бановић, 2005: 231).

Међународна сарадња је одлучујући фактор у ефикасном сузбијању организованог криминалитета. Ипак, она се не сме свести на уобичајену правну помоћ, јер су њени ефекти тада слаби, већ сарадња мора бити много садржајнија. Управо је контролисана испорука пример за то. Сарадња се мора одвијати у складу са принципом заштите суверености државе, што је засновано на одредбама Конвенције Уједињених нација против транснационалног организованог криминала, по којима су „државе потписнице дужне да своје обавезе по овој конвенцији извршавају на начин који је у складу са начелима суверене равноправности и територијалног интегритета државе, као и начеланемешања унутрашње ствари других држава” (чл. 4, ст. 1 Конвенције). Даље, чл. 4, ст. 2 поставља и одређене ограничавајуће норме, које се огледају у томе да „ниједна одредба ове конвенције не даје за право некој од држава потписница да на територији друге државе врши надлежности и функције које су искључиво резервисане за органе власти те друге државе на основу њених закона”. На бази билатералног или мултилатералног споразума, „одлуке о коришћењу контролисана испоруке на међународном нивоу могу, уз пристанак држава потписница које су у питању, да обухвате и методе као што је пресретање робе и дозвољавање да роба продужи нетакнута или да буде уклоњена или замењена у целини или делимично” (чл. 20, ст. 4 Конвенције).

Уколико међународним уговором није другачије предвиђено, мера контролисана испоруке ће се предузети ако су се надлежни органи држава преко којих пролазе незаконите или сумњиве пошиљке претходно сагласили о томе:

Контролисана испорука као метод супротстављања организованом ...

- да одређене незаконите или сумњиве пошиљке уђу и изађу, односно пређу преко територије домаће државе;
- да ће њихов прелаз и испоруку непрестано надzirати надлежни органи државе на чијој се територији налазе;
- да ће бити предузете радње кривичног гоњења лица која су учествовала у испоруци незаконитих или сумњивих пошиљки;
- да ће надлежни државни органи других држава бити редовно обавештавани о току и исходу кривичног поступка против окривљених за кривична дела која су била предмет контролисане испоруке.

Такође, од велике важности јесте начин размене информација, „статус“ прикупљене документације (свака земља, у захтеву, наглашава да ли прикупљена документација може служити као доказ у другој земљи), гаранције земље која је организатор контролисане испоруке да ће сва лица (учесници незаконите пошиљке) са њене територије бити лишена слободе и предата надлежном суду.

У Републици Србији, меру контролисане испоруке, према Законик у о кривичном поступку, спроводи полиција и други државни органи које одреди Републички јавни тужилац, односно јавни тужилац посебне надлежности, који одређује и начин спровођења мере. Контролисано испоруком дозвољава се да незаконите или сумњиве пошиљке уђу, пређу или изађу са територије Републике Србије, односно буду испоручене у оквиру њене територије, уз знање или под надзором надлежних органа а ради прикупљања доказа и откривања осумњичених за извршење кривичног дела.

Иначе, пошиљка се сматра незаконитом ако је на основу доступних информација потпуно извесно да је реч о нелегалном промету. Нелегална пошиљка је пошиљка чији је садржај законом забрањен, где се ради о промету забрањене робе као што је дрога или оружје, или о промету робе која је иначе дозвољена, али је сам промет нелегалан, јер се, рецимо, крше царински прописи. Сумњивост пошиљке постоји када није сасвим извесно да ли је она нелегалног карактера, али одређене индикације упућују на вероватноћу да је незаконита (Шкулић, 2007).

После спровођења мере полиција, односно други државни орган, подноси извештај јавном тужиоцу, који мора садржати податке о времену почетка и завршетка контролисане испоруке, податке о службеном лицу које је спровело меру, затим о томе која су техничка средства примењена, податке о лицима која су била обухваћена применом мере (број и идентитет лица), као и податке о резултатима који су постигнути спровођењем контролисане испоруке.

ЗАКЉУЧАК

Развој савременог криминала, нарочито оних његових облика који имају интернационални карактер, намеће потребу коришћења савремених начина у његовом сузбијању. То захтевају карактеристике како таквих кривичних дела, тако и њихових извршилаца. Традиционални начини истраге постају недовољни, што намеће потребу „померања“ тежишта истраге са реактивне на проактивну, чија природа обухвата коришћење тајних (прикривених) техника. Њихова примена гарантује ефикасан начин откривања а касније и доказивања најтежих кривичних дела. Те, специјалне истражне методе (посебне доказне радње), како се обично називају, с обзиром на специфичност њихове примене у кривичноправном и оперативном смислу, захтевају поштовање одређених начела, чиме се гарантује ефикасност у откривању, спречавању и доказивању најтежих кривичних дела, с једне, односно што представља гаранцију од њиховог самовољног коришћења, с друге стране.

Контролисана испорука представља једну од најмлађих специјалних истражних метода. Она подразумева дозволу да недозвољене (незаконите) пошљике уђу, изађу или пређу територију једне или више земаља, односно да се прате до крајњег одредишта ради идентификовања и хапшења припадника криминалне организације. Контролисана испорука се спроводи уз знање и под надзором државних органа, односно (криминалистичким речником речено), она представља „пропуштање“ незаконитог терета ради хватања организатора криминалне активности који се, обично, појављују у последњој фази, фази примопредаје. То је изузетно сложен скуп мера, будући да се изводи у координацији више заинтересованих страна, како у земљи тако и у иностранству, да се комбинује са другим специјалним истражним методама (надзор и техничко снимање комуникација, надзор и снимање простора, тајно праћење и техничко снимање лица, ангажовање прикривеног иследника...), односно да се морају задовољити услови предвиђени међународним документима и билатералним споразумима између страна учесника. Због тога, планирање спровођења контролисане испоруке захтева озбиљан и детаљан приступ, уколико се жели остварити крајњи циљ: идентификација и лишење слободе учесника (посебно организатора) незаконите, криминалне активности.

ЛИТЕРАТУРА

Бановић, Б. (2005). Специјалне истражне радње и нове тенденције у савременој науци кривичног права, *Ревиија за криминологију и кривично право*, Београд, 2-3/2005, стр. 209-238.

- Бејатовић, С. (2005). Кривичнопроцесна питања нових метода откривања и истраге кривичних дела организованог криминалитета. *Организовани криминалитет – стање и мере заштите*, Београд.
- Бујичић, А. (2008). Контролисане испоруке, *Ревизија за безбедност*, Београд, 7/2008, стр. 26–32.
- Европска конвенција о међусобном пружању правне помоћи у кривичним стварима, *Службени лист СРЈ – Међународни уговори*, бр. 10/01.
- Законик о кривичном поступку Републике Србије, *Службени гласник РС*, бр. 72/11, 101/11, 121/12, 32/13, 45/13, 55/14.
- Извештај о скринингу – Србија, Поглавље 24: Правда, слобода и безбедност, 2013 (МД 46/14, 15. 5. 2014).*
- Конвенција о високотехнолошком криминалу, *Службени гласник РС*, бр. 19/09.
- Конвенција против незаконитог промета опојних дрога и психотропних супстанци, *Службени лист СФРЈ – Међународни уговори*, бр. 14/90.
- Конвенција Савета Европе о прању, тражењу, заплени и конфискацији прихода стечених криминалом, *Службени лист СРЈ – Међународни уговори*, бр. 7/02.
- Конвенција УН против корупције, *Службени лист СРЈ – Међународни уговори*, бр. 12/05.
- Конвенција УН против транснационалног организованог криминалитета, *Службени лист СРЈ – Међународни уговори*, бр. 6/01.
- Кривичноправна конвенција о корупцији Савета Европе, *Службени лист СРЈ – Међународни уговори*, бр. 2/02, 18/05.
- Лазин, Ђ. (2004). Покретање кривичног поступка за дела организованог криминала. *Тешки облици криминала*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, стр. 211–226.
- Лукић, Т. (2005). Прикривени иследник. *Гласник Адвокатске коморе Војводине*, Нови Сад, 10/2005, стр. 502–522.
- Marx, G. (1988). *Undercover: Police Surveillance in America*, Berkeley, 1988, *University of California Press*.
- Милошевић, М. (2003). *Организовани криминал, збирка прописа са уводним напоменама*, Београд.
- Милошевић, М.; Матић, Г. (2007). Нормирање специјалних истражних метода у демократском друштву – ефекти и последице. *Спречавање и сузбијање савремених облика криминалитета II*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, стр. 243–261.
- Нинчић, Ж. (2015). Специјалне истражне методе – одговор савременом криминалу. *Супротстављање савременим облицима криминалитета – анализа стања, европски стандарди и мере за унапређење*,

Криминалистичко-полицијска академија, Београд, Том 2, стр. 389-404..

Попара, В. (2010). Специфичности поступања јединица за опсервацију приликом реализације контролисане испоруке дроге. *Безбедност*, МУП, Београд, 1/2010, стр. 238-257.

Sijerčić Čolić, H. (2002). Prikrivene istražne mjere u svjetlu efikasnosti krivičnog postupka zaštite osnovnih prava i sloboda čovjeka, *Pravo i Pravda*, Sarajevo, 1/2002, str. 27-48.

The Attorney General s Guidelines of federal Bureau of investigation Undercovers Operations, <http://www.fas.org/irp/agency/doj/fbi>, доступно 03.10.2015. године.

http://www.bezbednost.org/upload/document/parlamentarni_nadzor_i_specijalne_mere.pdf, доступно 28.9.2015. године.

http://www.coe.int/t/dgal/cooperation/economiccrime/organizedcrime/project/CARPO/Pctc_2006_20serbe.pdf, доступно 28.9.2015. године.

<http://www.fatf-gafi.org>, доступно 26.9.2015. године.

Шкулић, М. *Коментар Закона о кривичном поступку*, Службени гласник, Београд, 2007.

CONTROLLED DELIVERY AS A METHOD OF COUNTERING ORGANIZED CRIME

Željko Ninčić, PhD*

Abstract: Modern forms of crime development and, in modern terms, its organized forms of manifestation, are real danger to the security of society as a whole. Such mode of operation of the criminal community hinders detection, prevention and proving of criminal acts it performs. Therefore, reaction of public authorities requires a proactive mode of action, namely the change of the so far reactive nature of investigation, where criminal acts are investigated only after they have been committed. Changes are required both because of characteristics of these crimes, as well as characteristics of their perpetrators. In practical terms, this is a “complement” to traditional means of investigation, namely adaptation to modern forms of manifestation of crime in order to collect high-quality, process-valid evidence. This is particularly important when it comes to complex criminal operations, which involve several persons.

The paper analyzes the controlled delivery as one of the youngest special investigative methods, or special evidentiary actions, as they are called in most

---

* An associate, Ministry of the Interior of the Republic of Serbia, Belgrade; e-mail: zeljko.nincic@gmail.com

Контролисана испорука као метод супротстављања организованом ...

jurisdictions. It analyzes the concept and functions of special investigative methods, emphasizes the importance of legal regulations and respecting of basic principles of their application, and in particular points to certain specifics of the preparation and implementation of controlled delivery, from the perspective of legal regulation in the Republic of Serbia.

Key words: organized crime, special investigative methods, controlled delivery.

Др Драгиша Станишић*

Апстракт: Многобројне промјене које су захватиле скоро све сфере живота у постдејтонској Босни и Херцеговини нису заобишле ни сектор јавне безбједности. У претходном периоду, стручна јавност је конзистентно писала о ширини и структури промјена у сектору јавне безбједности, поклањајући диференциран ниво пажње различитим сегментима тих промјена. Једна од тектонских промјена која се десила у сектору јавне безбједности јесте његово отварање према јавности, односно примјена новог модела комуницирања с јавношћу, у складу са свјетским стандардима. Тај нови модел комуникације, који полицијске агенције експлоатишу током извршавања својих пословних функција, познат је под називом односи с јавношћу.

Односи с јавношћу у полицијским агенцијама представљају област која није довољно емпиријски истражена и теоријски елаборирана на простору Босне и Херцеговине. Циљ овога рада је да са временске дистанце, дуге нешто више од деценије и по, направи један критички осврт на развој односа с јавношћу међу полицијским агенцијама у Босни и Херцеговини, те да се елаборира ниво организованости и примјене односа с јавношћу међу предметним агенцијама.

Кључне ријечи: односи с јавношћу, јавност, медији и полицијске агенције.

УВОД

У ширем контексту, морамо бити свјесни чињенице да данас превладава мишљење да органи управе треба да раде у складу са принципима који важе за привредне субјекте. Аналогно томе, као критеријум успјешности органа управе узима се ниво задовољства грађана услугама пруженим из дјелогруга њихових надлежности. Наведено можемо сматрати примарним узроком примјене савремених

* Државна агенција за истраге и заштиту, Источно Сарајево; e-mail: dragisha78@yahoo.com

трендова у пословању, самим тим и односа с јавношћу, у органима управе, односно, у полицијским агенцијама.

У циљу лакшег разумијевања предметне материје потребно је дефинисати термин односи с јавношћу, а према једној од дефиниција, он представља планирано и континуирано настојање да се успостави и одржава добра воља и међусобно разумијевање између организације и њеног окружења (Jefkins, 1994: 7).

Савремени услови живота наметнули су потребу човјеку да буде потпуно информисан о свему што се дешава око њега. Ово се рефлектовало на значај информације, дајући јој неприкосновену вриједност. Наиме, информација у савременом животу има велики значај за човјека, који је перципира као ново богатство. Управо због те чињенице, данас можемо рећи да за информацијом гладују сви. Директно се то одразило на раст значаја и улоге односа с јавношћу у органима управе и привредним субјектима у развијеним државама крајем двадесетог вијека. Овај тренд није заобишао ни полицијске агенције, које под утицајем низа фактора почињу да конзумирају могућности односа с јавношћу, настојећи своје пословне активности да прилагоде савременим трендовима на пољу информисања јавности. Специфичност полиције у односу на већину других органа управе јесте и у томе што она свој основни циљ – остваривање безбједности државе и грађана – не може остварити без подршке и сарадње јавности (Кешетовић, 2000: 9).

Са историјског становишта, интензиван развој односа с јавношћу у полицијама развијених земаља започиње средином дведесетог вијека, на начин да се све више полицијске агенције отварају према јавности уважавајући њено мишљење о постигнутим резултатима рада.

Када је ријеч о простору Босне и Херцеговине (у даљем тексту БиХ), интензиван развој односа с јавношћу у полицијским агенцијама започиње почетком прве деценије двадесет првог вијека. Ова дисциплина менаџмента се развија примарно под утицајем представника међународне заједнице који су ангажовани у мисијама успостављања мира у БиХ. Међународни представници су у оквиру процеса демократизације органа управе на свим нивоима власти у БиХ настојали да успоставе функцију односа с јавношћу с циљем њиховог отварања према јавности и њихове демократизације. Сама примјена и развој односа с јавношћу у полицијским агенцијама била је оптерећена многобројним проблемима, а што се одразило као различит ниво тренутне примјене односа с јавношћу међу предметним агенцијама. Такође, постоје различити модели организовања и функционисања односа с јавношћу у полицијским агенцијама, а на шта су утицали многобројни фактори.

ШТА СУ ОДНОСИ С ЈАВНОШЋУ

Дио стручне јавности прве примјере односа с јавношћу проналази у времену старе Грчке и Рима¹, као и у вријеме Француске револуције². Међутим, с историјског аспекта, за развој савремених односа с јавношћу кључна је 1923. година, када је публикована прва књига из предметне научне дисциплине под називом „Кристализовање јавног мњења“ и одржано прво предавање о односима с јавношћу на Универзитету у Њујорку³. Тај моменат је стручна јавност дефинисала као почетак развоја савремених односа с јавношћу.

Упркос чињеници да су савремени односи с јавношћу (енг. *Public Relations – PR*) стари нешто више од деведесет година, стручна јавност још није остварила консензус око самог значења термина односи с јавношћу. У пракси постоје многобројне дефиниције предметног термина, међутим, све те дефиниције примарно описују ефекте активности односа с јавношћу, а што представља фундаментални узрок њихове теоријске недовршености.

Ријетко која научна област има толики број дефиниција које се експлоатишу у теорији, као област односа с јавношћу. Бројне дефиниције указују на то да је ријеч о стратешки вођеним комуникацијама организације (Van der Meiden, 1993: 9), чији је циљ придобијање подршке за оно што чинимо кроз подстицање јавности да има разумијевања и покаже добру вољу (Wilkoaks et al., 2006: 44), али и о посебној управљачкој функцији чији је задатак да идентификује, успоставља и његује узајамно корисне везе између

- 1 У вријеме старе Грчке, владари су на разне начине покушавали да задобију повјерење грађана – као и у вријеме старог Рима, на чијим зидинама су постојали натписи у облику скраћеница SPQR (Senatus et populusque Romanus – Сенат и римски народ).
- 2 Под утицајем вођа Француске револуције, у документу Декларација права човјека и грађанина (*La Déclaration des droits de l'Homme et du citoyen*), усвојеном од Уставотворне скупштине (Assemblée Nationale Constituante) 26. августа 1789. године, дефинисана су права грађана на слободно изражавање ставова и мисли. Након тога је у Француској основано Министарство за пропаганду, које је слало своје службенике широм земље у циљу задобијања подршке грађана у француској револуцији. Декларација права човјека и грађана из 1789. године. Преузето 15. 10. 2013. са сајта: <http://sr.wikipedia.org>.
- 3 Едвард Бернејс је 1923. године објавио књигу “Кристализовање јавног мњења”, која представља први уџбеник који се бави праксом односа с јавношћу и одржао прво предавање, на Универзитету у Њујорку, о односима с јавношћу. Прво одјељење за односе с јавношћу у САД основано је 1889. године у Вестингхаусу, у коме су запослена два мушкарца да раде на промоцији наизмјеничне струје. У Енглеској је давне 1909. године Министарство финансија преузело улогу портпарола за спољну политику.

организације и различитих група јавности које могу да утичу на њен успјех или неуспјех (Catlip et al., 2011: 11). Са становишта филозофије односа с јавношћу, може се констатовати да је све дефинисане циљеве организације или појединца лакше успјешно остварити уз подршку и разумијевање јавности, него када је јавност супротстављена или равнодушна.

Односи с јавношћу обухватају одређене активности, чија употреба доводи до остваривања дефинисаних циљева. Генерално посматрано, активности односа с јавношћу, поред изградње корпоративног имиџа и идентитета, обухватају организацију специјалних догађаја, интерне односе с јавношћу, израду промотивног материјала, односе с медијима, редакцијске активности, активности информисања, савјетовања, лобирања итд.

У циљу сагледавања потпуне улоге односа с јавношћу, потребно је дефинисати и циљеве које ова дисциплина менаџмента треба да оствари, а како се ни би стекао погрешан дојам да су они сами себи сврха. Наиме, односи с јавношћу имају три основна циља: могу мијењати јавно мишљење, могу креирати мишљење тамо гдје га није било и могу се користити ради учвршћивања већ створеног јавног мишљења (Филиповић et al., 2001: 2).

Са историјског аспекта, односи с јавношћу су имали свој пут развоја, који можемо класификовати у три фазе, примарно према току информација.

У првој фази, која временски обухвата период деветнаестог вијека и прве деценије двадесетог вијека, односи с јавношћу су се перманентно заснивали на једносмјерном комуницирању, које је по свим својим обиљежјима било убјеђивачко. Активности односа с јавношћу су биле усмјерене на изабране циљне групе у окружењу, са примарним задатком да се оствари жељени утицај на њихово мишљење. Суштина ове фазе развоја односа с јавношћу огледа се у настојању да се убиједи јавност у оправданост и легитимност пословних активности организација, а у екстремним случајевима кориштена је сила – када су ефекти убјеђивања били недовољни.

Почетком двадесетог вијека, у развијеним државама Запада започиње процес демократизације, који значи активирање јавности у препознавању и дефинисању њених интереса, као и организовање ради одбране тих интереса. Управо је то била основа за другу фаза развоја односа с јавношћу, која временски почиње средином двадесетог вијека и траје до његовог краја. У овој фази, односи с јавношћу постају облик двосмјерног комуницирања, усмјерен на успостављање и одржавање међусобног разумијевања и повјерења, између организације и њеног окружења. Дакле, односи с јавношћу постају континуалан, планиран и организован двосмјеран процес комуницирања. Важно је нагласити да у

овој фази и организација и јавност имају активну улогу са аспекта односа с јавношћу.

Нешто више од двије деценије на сцени је трећа фаза развоја односа с јавношћу, која се базично заснива на интерактивности, односно, односи с јавношћу настоје да комуницирају по принципу „један на један“ користећи информационе технологије. У овој фази, појединац се јавља као иницијатор комуникације, који према организацији упућује одређене информације у смислу дефинисања његових потреба.

Првобитно се сматрало да су односи с јавношћу као концепт примарно намијењени за потребе привредних субјеката, што се показало нетачним. Наиме, средином двадесетог вијека, односе с јавношћу интензивно почињу да експлоатишу органи управе, па самим тим и полиција, као и невладине организације, здравствене установе, вјерске институције, војска, хуманитарне организације итд. Потребно је апострофирати чињеницу да не постоји разлика у суштини односа с јавношћу, без обзира да ли се они користе у привредним субјектима, органима управе, невладиним организацијама или неком другом типу организације. Међутим, ипак је неопходно да односи с јавношћу уважавају специфичности природе посла сваке индивидуалне организације.

Веома често се односи с јавношћу перципирају дијелом маркетинга, наиме, односи с јавношћу немају за примарни циљ продају производа и услуга, него стварање повољног амбијента за цјелокупно пословање организације. Тако посматрани односи с јавношћу издвајају се из домена маркетиншких комуникација (Огњанов, 2009: 192). Аналогно претходном, можемо говорити о односима с јавношћу и маркетиншким односима с јавношћу (како се још називају тржишни односи с јавношћу). Када је ријеч о односима с јавношћу као управљачкој функцији, односно дисциплини менаџмента, треба нагласити да та дисциплина својим активностима доприноси остваривању укупног циља организације, па се самим тим сматрају помоћном управљачком функцијом. С друге пак стране, маркетиншки односи с јавношћу у суштини представљају инструмент промоције, односно, самим тим и дио маркетинг микса, који својим активностима доприноси остваривању маркетиншких циљева.

ГЕНЕЗА РАЗВОЈА ОДНОСА С ЈАВНОШЋУ У ПОЛИЦИЈИ

Историјски развој односа полиције и јавности пратио је развој односа државне управе и јавности – наравно, они су оптерећени неким специфичностима. Треба бити свјестан чињенице да тај процес није био лаган, него оптерећен многобројним препрекама и отпорима.

Полиција представља један од првих органа управе који је схватио да не може успјешно функционисати у оквиру својих законских надлежности

без сарадње и подршке јавности. Сама њена природа посла уско је везана за подршку јавности, што даје посебан значај комуницирању. Међутим, услед низа фактора, ова чињеница је релативно касно прихваћена, тако да су овом питању полицијске агенције озбиљније приступиле после Другог свјетског рата, у већини развијених земаља. Прије тог периода, полиција у већини земаља била је затворен систем, који није поклањао довољну пажњу информисању јавности, сматрајући да је то непотребно. То је посебно било евидентно у полицијским органима земаља које су имале социјалистичко друштвено уређење.

Изузетак представља Велика Британија. Наиме, британска полиција се под утицајем низа фактора (историјског развоја, специфичних управних и политичких традиција и вриједности) прва окренула јавности и плански почела да развија односе с њом. Као прекретница узима се оснивање модерне полиције у Британији 1892. године, када су прокламована два начела којима се полиција руководи у свом раду: да успјех полиције зависи од одобравања, прихватања и сарадње грађана и да полиција треба да буде јавност, а јавност полиција (Печер и Скалер, 1973: 9).

Генерално, можемо рећи да је средином двадесетог вијека дошло до прекретнице у примјени односа с јавношћу у полицијама већине развијених земаља, те да од тог момента односи с јавношћу почињу континуирано да се развијају у њима. Овоме је претходило ступање на сцену нове мисли, по којој успјех полиције зависи од сарадње јавности при извршавању њене функције.

Примјена односа с јавношћу у полицији започиње повременим контактима с представницима медија, путем именованих службеника, који се називају официри за везу. Због тога се и данас односи с медијима сматрају најразвијенијим и најчешће експлоатисаним сегментом односа с јавношћу. Међутим, ту се није стало, односи с јавношћу су наставили да се конзистентно развијају, прилагођавајући се потребама и изазовима сваког периода. У каснијем времену, полиције у низу земаља су развиле многобројне облике, начине и средства комуницирања с јавношћу. У данашње вријеме, полиција све више тежи да се отвори према јавности и да од исте добије подршку за своје активности, а све у циљу ефикаснијег и ефективнијег остварења своје функције.

На основу анализе стручне литературе, могуће је дефинисати два основна циља успостављања добрих односа полиције с јавношћу: *први*, придобијање грађана као партнера у борби против криминала, односно као активних субјеката у заједничким напорима да се он побиједи, тј. држи под контролом, као и да се обезбиједи стабилан јавни ред и мир, *други*, потреба да јавност адекватно прихвати дјеловање полиције и да она ужива одређени углед и поштовање, а њена активност одобравање, тијесно је повезан с првим и подразумејева разрађену полицијску

стратегију, уљудност и љубазност полицијског особља, уз одлучно инсистирање на поштовању закона (Милосављевић, 1994: 151–153).

РАЗВОЈ ОДНОСА С ЈАВНОШЋУ У ПОЛИЦИЈСКИМ АГЕНЦИЈАМА НА ПРОСТОРУ БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ

Завршетак ратних сукоба у БиХ крајем 1995. године, означио је почетак многобројних промјена у скоро свим сегментима друштва, односно, започет је процес транзиције друштва, који још увијек траје. Географски посматрано, овај процес је захватио скоро све земље у региону, тако да он није ексклузивно резервисан за БиХ. Неведени процес има примарни циљ да у потпуности демократизује друштво, у свим његовим сегментима.

Неведени процес је директно утицао на полицијске агенције у БиХ, које су подвргнуте многобројним реформама, с циљем њихове демократизације и осавремењивања. Међутим, не смије се заборавити чињеница да су полицијске агенције у БиХ на неки начин непосредно послје окончања ратних сукоба стављене под надзор Међународних полицијских снага Уједињених нација (*International Police Task Forces – IPTF*), а од 2003. године од полицијских снага Европске уније – ЕУПМ (*European Union Police Mission – EUPM*). Претходно је посебно значајно с аспекта примјене и развоја односа с јавношћу у полицијским агенцијама у БиХ.

Интензиван развој односа с јавношћу у полицијским агенцијама у БиХ, започиње крајем 1998. године, када је у оквиру реформског процеса потписан споразум који је подразумијевао успостављање организационе јединице задужене за информисање и односе с јавношћу.

Овим је ударен фундамент, који ће омогућити конзистентни развој односа с јавношћу у полицијским агенцијама. Генерално, ово је био нови изазов за све агенције овога типа у БиХ, јер дотадашње њихово искуство у овој сфери је било јако скромно. Такође, индикативна је чињеница да претходно друштвено уређење у БиХ (мисли се на социјализам) није примарно стимулисало отварање полицијских снага према јавности, а што је имало за посљедицу њихову затвореност према јавности и комуникацију с њом само по принципу „рећи оно што је неопходно“.

Даљи развој односа с јавношћу у полицијским агенцијама је подразумијевао прилагођавање организационе структуре предметних агенција на начин да уваже потребе односа с јавношћу. Тако је МУП Републике Српске донио Правилник о унутрашњој организацији и систематизацији радних мјеста, након потписивања Оквирног споразума о реконструкцији и демократизацији полиције Републике Српске

1998. године, у новембру 1999. године, којим је успостављен Биро за информисање и односе с јавношћу (Глушац, 2005: 134).

Слиједи именоване службеника који ће се примарно бавити пословима односа с јавношћу. У том периоду био је евидентан проблем дефицита квалитетних људских ресурса, који би се ангажовали на пословима односа с јавношћу, у смислу посједовања адекватног теоријског знања и практичног искуства. Након тога је услиједило материјално-техничко опремање организационих јединица задужених за обављање послова односа с јавношћу, као и едукација службеника ангажованих на предметним пословима. У наставку започетог процеса, перманентно се ширио и број активности које су кориштене у оквиру односа с јавношћу.

Треба да будемо свјесни чињенице да на развој и примјену односа с јавношћу у БиХ утичу многобројни фактори: висок ниво конфликтности у друштву, нарушен систем друштвених вриједности, велика разлика у имовинском стању људи, ниска економска моћ, сложен политички систем, низак ниво културе, итд. Дакле, сви претходно набројани фактори негативно дјелују на односе с јавношћу у полицијским агенцијама у БиХ, односно чине сложенијом и отежавају њихову примјену.

НОРМАТИВНИ ОКВИР ЗА ПРИМЈЕНУ И ФУНКЦИОНИСАЊЕ ОДНОСА С ЈАВНОШЋУ У ПОЛИЦИЈСКИМ АГЕНЦИЈАМА

Примјена односа с јавношћу у органима упрве, а самим тим и у полицијским агенцијама у БиХ, у складу са савременом теоријом и праксом, захтијевала је доношење адекватног правног основа који ће детаљно уредити дефинисану област. Процес стварања нормативног оквира за примјену и функционисање односа с јавношћу у БиХ, започео је 2000. године, усвајањем Закона о слободи приступа информацијама од стране Парламента Босне и Херцеговине, за државни ниво власти. Потом су законодавни органи Републике Српске и Федерације Босне и Херцеговине усвојили готово истовјетне законе који ће се примјењивати на ентитетском нивоу.⁴ Усвајањем предметних закона на државном и ентитетским нивоима, створени су темељи за озбиљнији развој односа с јавношћу у органима управе дефинисаних нивоа власти.

Усвојени закони прописују успоставу позиције службеника за односе с јавношћу или информисање, у свим органима управе, са задатком да припремају и достављају одговоре, у писменом облику,

4 Народна скупштина Републике Српске је 2001. године усвојила Закон о слободи приступа информацијама. Такође, Парламент Федерације Босне и Херцеговине је исте године усвојио Закон о слободи приступа информацијама у Федерацији Босне и Херцеговине.

на упите медија и грађана о пословним активностима органа управе. Такође, дефинисано је да свако физичко и правно лице има право приступа информацијама које су под контролом органа управе, а сваки јавни орган има одговарајућу обавезу да објави такве информације. На овај начин се промовише већа одговорност и транспарентност рада органа управе.

Међутим, постојећа законска рјешења предвиђају могућност необјављивања информација, у случајевима када се основано може очекивати штета по легитимне циљеве сљедећих категорија: интереси одбране и сигурности, као и заштита јавне безбједности; спречавање криминала и свако откривање криминала и заштита процеса доношења одлуке од стране органа управе у давању мишљења, савјета или препорука од стране јавног органа, запосленог лица у органу управе, или сваког лица које врши активности за јавни орган или у његово име, а не обухвата чињенице, статистичке, научне или техничке информације.

Међутим, практични ефекти примјене ових закона се оспоравају, у смислу недовољног кориштења права приступа информацијама од стране грађана. У пракси, веома мали број грађана користи законско право приступа информацијама које посједују органи управе на било ком нивоу власти у БиХ. Према резултатима истраживања спроведеног 2009. године, само 7,06% испитаника је користило право на приступ информацијама путем подношења захтјева за приступ информацијама, а на основу Закона о слободи приступа информацијама. (Станишић, 2010: 294). Ово може указивати на то да надлежне институције нису адекватно промовисале закон, па грађани нису довољно упознати с процедуром или да грађани нису довољно заинтересовани за одређене информације од општег интереса, па се не занимају ни за оне податке који би им могли бити лако доступни. (Зубер, 2012: 49). У пракси, прописане могућности највише користе представници медија, који овим путем покушавају доћи до жељених информација.

Након усвајања предметних закона, донесено је низ подзаконских аката који ближе регулишу област односа с јавношћу, као и процедуре око приступа информацијама и начин надокнаде материјалних трошкова насталих приликом умножавања материјала, а све са циљем употпуњавања правне легислативе која регулише предметну област. Аналогно претходном, Влада Републике Српске је у складу са Законом о слободи приступа информацијама, усвојила низ подзаконских аката: Протокол за службенике за односе с јавношћу; Водич за приступ информацијама; Упутство о трошковима умножавања материјала; Водич за понашање службеника за односе с јавношћу у Влади Републике Српске и владиним институцијама у предизборној кампањи и Упутство о

стандардним оперативним праксама за службенике за односе с јавношћу.

МОДЕЛИ ОРГАНИЗОВАЊА И ФУНКЦИОНИСАЊА ОДНОСА С ЈАВНОШЋУ У ПОЛИЦИЈИ

Приликом разматрања модела организовања и функционисања односа с јавношћу у полицијским агенцијама у БиХ, треба поћи од чињенице да тренутно у држави постоји шеснаест класичних полицијских агенција, које експлоатишу различите моделе. Полицијске агенције конзистентно покушавају да унаприједи сопствене моделе организовања и функционисања односа с јавношћу, посебно у сегменту организационе устројености и позиционираности у односу на топ менаџмент, а затим и у дијелу проширивања њихове функционалности.

Са теоријског аспекта, можемо говорити о три основна модела организовања и функционисања односа с јавношћу у полицијским агенцијама: централизованом, децентрализованом и комбинованом моделу. Природа посла, осјетљивост информација, материјално-финансијски трошкови, концентрација медија, ефикасност комуникације, само су неки од опредјељујућих фактора који утичу на избор једног од модела организовања и функционисања односа с јавношћу.

Доминантни облик комуницирања полицијских агенција у БиХ с јавношћу је централизовани, док се код знатно мањег броја агенција примјењује децентрализовани, односно, комбиновани модел. Када је ријеч о централизованом моделу, он примарно моћ информисања позиционира у организациону јединицу или радно мјесто службеника задуженог за информисање/односе с јавношћу, којим директно руководи топ манаџер (министар, директор, комесар или шеф полиције), дакле, цјелокупно информисање јавности се реализује са једног мјеста. Типичан начин примјене наведеног модела организовања односа с јавношћу проналазимо код полицијских агенција на државном нивоу у БиХ.

Свеобухватном анализом организационе устројености односа с јавношћу у полицијским агенцијама у БиХ, долазимо до закључка да је у употреби више термина који означавају назив организационих јединица задужених за послове односа с јавношћу. У употреби су сљедећи називи: одсјек за односе с јавношћу, група за односе с јавношћу и одсјек за информисање. У већини случајева, организационе јединице задужене за послове односа с јавношћу су организационо позициониране у саставу кабинета министра, директора, комесара или шефа полиције. Када је ријеч о полицијским агенцијама у којима је систематизовано само једно радно мјесто (један радник обавља послове односа с јавношћу), и ту је евидентна појмовна различитост; у оптицају су сљедећи називи:

портпарол-гласноговорник, шеф кабинета-портпарол, службеник за информисање и службеник за односе с јавношћу. У организационом смислу, наведене позиције се налазе у саставу кабинета министра, директора, комесара или шефа полиције. Резултати истраживања су показали да у 88,9% полицијских агенција постоји систематизовано радно мјесто или организациона јединица задужена искључиво за обављање послова односа с јавношћу (у њих 33,3% постоји систематизована организациона јединица, а у 55,6% постоји систематизовано радно мјесто службеника за односе с јавношћу), док у 11,1% агенција не постоји ништа (Станишић, 2012: 187).

Шематски приказ организационе структуре односа с јавношћу у полицијским агенцијама

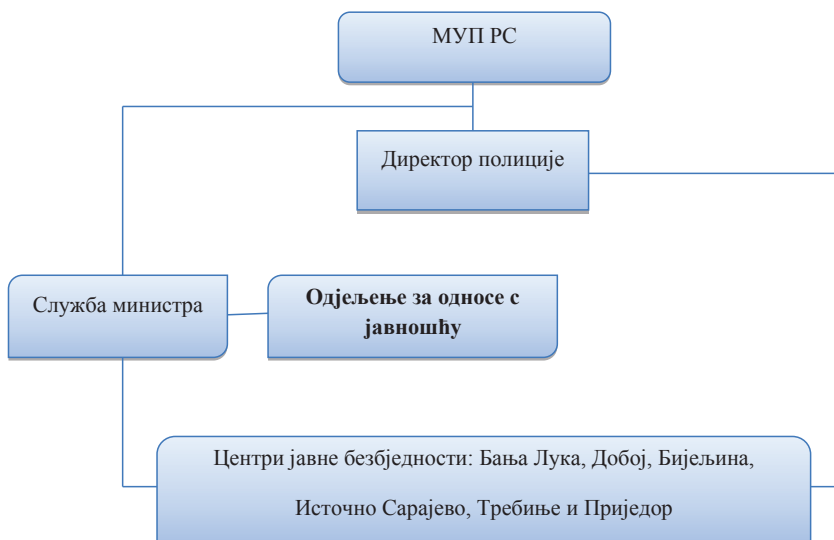

Одређен број полицијских агенција у БиХ примјењује децентрализован модел односа с јавношћу. На овај начин, моћ извјештавања јавности је пропорционално подијељена између централе (сједишта полицијске агенције) и филијала (основних организационих јединица агенција које су територијално дисперзиране ван сједишта, као што су центри јавне безбједности или регионалне канцеларије). Министарство унутрашњих послова Републике Српске представља типичан примјер полицијске агенције која упражњава овај модел односа с јавношћу.

Наима, функција односа с јавношћу у Министарству унутрашњих

послова Републике Српске реализује се на два нивоа. Први ниво је корпоративни, и он се реализује путем Одјељења за односе с јавношћу које организационо припада Служби министра, а други је ниво филијала, који се реализује путем портпарола у шест центара јавне безбједности. Из претходног је евидентно да Министарство унутрашњих послова Републике Српске има систематизовану организациону јединицу која се примарно бави пословима односа с јавношћу, као и систематизована радна мјеста портпарола у свих шест центара јавне безбједности, у складу са важећим правилником о унутрашњој организацији. Битно је нагласити да су портпароли у центрима јавне безбједности за свој рад одговорни Министарству унутрашњих послова Републике Српске/ Служби министра и начелницима центара јавне безбједности.

Шематски приказ организационе структуре односа с јавношћу у МУП-у РС

Оваква организациона устројеност односа с јавношћу датира од краја 2013. године, дакле, представља новије рјешење, чији ефекти још у пракси нису у потпуности провјерени. У претходном периоду, дугом скоро деценију и по, у организационом погледу – кориштени су различити модели организовања и функционисања односа с јавношћу унутар Министарства унутрашњих послова Републике Српске. Претходно представља егзактан показатељ да се још увијек тражи „идеалан“ модел организовања односа с јавношћу.

ПРАКТИЧНА ИСКУСТВА У ПРИМЈЕНИ ОДНОСА С ЈАВНОШЋУ У ПОЛИЦИЈИ

Период дуг нешто више од петнаест година, представља довољно дуг временски оквир који омогућује да се изврши анализа примјене односа с јавношћу у полицијским агенцијама у БиХ, те да се елаборирају практична искуства стечена у примјени ове дисциплине менаџмента у предметним агенцијама. Сам процес примјене и развоја односа с јавношћу био је праћен многобројним проблемима, који су у вишем или мањем обиму отежавали прог्रेसију у развоју и достизање савремених стандарда, када је ријеч о примјени односа с јавношћу код полицијских агенција у развијеним земљама.

Један од првих проблема који се појавио у почетној фази примјене односа с јавношћу, јесте недостатак адекватних људских ресурса у полицијским агенцијама који би се бавили датим пословим. Дефинисани проблем је посебно био маркантно изражен у домену недостатка релевантног практичног искуства запослених, који су се распоређивали на послове односа с јавношћу у полицијским агенцијама. Агенције су проблем превазилазиле на различите начине, неке су запошљавали нове службенике, који су стекли формално образовање из релеванте научне области или сродних грана, друге су постављали на наведене позиције запослене који су имали склоности ка овој врсти послова и изразили жељу да се баве истим. Било је и оних полицијских агенција које су једноставно у процесу реорганизације, попуњавали упражњене позиције, без неког детаљног разматрања склоности и жеља запослених. Након попуњавања позиција службеника за односа с јавношћу, започиње процес њиховог перманентног образовања, из сфере односа с јавношћу, те стицање релевантног радног искуства кроз обављање свакодневних послова.

Сам ниво разумијевања потребе и сврхе примјене односа с јавношћу у полицијским агенцијама, код топ менаџмента у почетној фази њиховог развоја није био на потребном нивоу. У том контексту било је потребно конзистентно радити на промоцији значаја примјене и развоја односа с јавношћу код тадашњег менаџмента. Наиме, постојали су они који су имали више слуха и разумијевања за предметну дисциплину менаџмента и они који су је мање разумијевали, те јој на неки начин нису поклањали довољну пажњу. Треба да будемо свјесни чињенице да су се у том периоду односи с јавношћу у БиХ доживљавали као неко помодарство или непотребни луксуз, који је боље имати него немати. У том контексту, било је потребно развијати систем примјене односа с јавношћу који неће директно зависити од воље менаџмента.

Аналогно претходном, односи с јавношћу од почетка примјене у полицијским агенцијама у БиХ суочавају се с проблемом недовољне

укључености у пословни живот предметних агенција. Наиме, веома често се од службеника ангажованих на пословима односа с јавношћу тражи да реагују изненада (посебно у кризним ситуацијама), без довољне укључености у пословне активности, те редуковане информисаности о кључним чињеницама значајним за квалитетно информисање јавности. Овакав приступ се може посматрати као „ad hoc“ систем, који је карактеристичан за организације које не разумију и не поклањају довољну пажњу односима с јавношћу. Основни предуслов за остваривање успеха односа с јавношћу је обезбјеђивање правовременог и конзистентног информисања службеника ангажованих на пословима односа с јавношћу о свим важним питањима из пословног живота полицијске агенције. Пракса међу полицијским агенцијама у БиХ о овоме питању је врло фрагментисана.

Претходно има везе и са организационом позиционираношћу функције односа с јавношћу у полицијским агенцијама, јер из ње произилази и директна моћ приступа релевантним информацијама. На простору БиХ, када је ријеч о полицијским агенцијама, веома је ријетка појава да се функција односа с јавношћу директно веже за топ менаџера, што је у колизији са савременим теоријским и практичним поимањем. Позитивна практична искуства показују да су односи с јавношћу знатно ефикаснији и ефективнији уколико су носиоци функције односа с јавношћу директно потчињени топ менаџменту, него када је између њих неки менаџер од чије воље и ставова почиње да зависи предметна дисциплина менаџмента. Све ово указује на чињеницу да процес организационе устројености односа с јавношћу и њихове позиционисаности у структури полицијских агенција у БиХ није завршен, односно, још увијек се тражи оптималан модел који ће одговарати у пуном капацитету њиховим потребама.

У том контексту треба посматрати и чињеницу да не постоји консензус међу полицијским агенцијама у БиХ око статуса службеника задужених за послове односа с јавношћу, односно око тога да ли на њима ангажовати полицијског или државног службеника. Анализа људских ресурса ангажованих на пословима односа с јавношћу у полицијским агенцијама показује да већи број предметних агенција ангажује полицијске службенике на наведеним пословима. Ангажовање полицијских или државних службеника на датим пословима представља комплексно питање, које има подједнако аргумената за или против једне, односно друге опције. Неке полицијске агенције су у претходном периоду, кроз измјену унутрашње организације, мијењале статус службеника ангажованих на пословима односа с јавношћу, што је потврда недовољне изграђености односа с јавношћу.

Односи с медијима представљају доминантни инструмент односа с јавношћу, на којима су се они базично развили у полицијским агенцијама

у БиХ. Ниједан други инструмент није конзумиран у том обиму као односи с медијима, због чега многи односе с медијима поистовјећују са односима с јавношћу, што је погрешно. Односи с медијима су само један од инструмената које користе односи с јавношћу, али односи с јавношћу користе и друге инструменте, као што су истраживање јавног мњења, саветовање, специјални догађаји итд., наравно, у нешто мањем обиму.

Када говоримо о искуствима у примјени односа с јавношћу у полицијским агенцијама у БиХ, морамо се дотаћи и њихове недовољне проактивности. Пракса указује да су односи с јавношћу у предметним агенцијама примарно реактивни, односно, они су реакција на неки догађај, што можемо сматрати њиховом слабошћу. Иако у посљедње вријеме ниво проактивности односа с јавношћу биљежи позитиван тренд, још има простора да се достигнути ниво проактивности повећа на уштрб реактивности.

ЗАКЉУЧАК

Тренд интензивне примјене и развоја односа с јавношћу у полицијским организацијама, у развијеним западним земљама, започиње послје Другог свјетског рата, под утицајем низа друштвених и социјалних фактора. Односи с јавношћу у полицијама развијених земаља добијају на значају, а то најбоље показује чињеница да квалитет остварене сарадње с јавношћу, односно друштвеном заједницом у најширем контексту, представља једну од детерминаната које се узимају у обзир приликом оцјене рада полиције.

Овај тренд је захватио и полицијске агенције у БиХ, почетком двадесет првог вијека, под утицајем међународних представника ангажованих у мисијама успоставе мира у земљи. Промјена друштвеног уређења, односно процес демократизације рада свих органа управе, изазвао је низ промјена у раду полицијских агенција, а што је посебно евидентно у сегменту информисања јавности. Предметне агенције настоје да свој рад учине што транспарентнијим, у првом реду примјењујући нови концепт комуницирања назван односи с јавношћу.

На самом почетку примјене односа с јавношћу у полицијским агенцијама у БиХ било је неопходно створити законски оквир за примјену и функционисање ове дисциплине менаџмента, те организационо устројити позицију организационе јединице/радног мјеста задуженог за послове односа с јавношћу.

Када је ријеч о правној легислативи, преовладава мишљење да је она у основи адекватна, та да као таква углавном задовољава потребе. Међутим, проблем је недостатак дефинисаних процедура које ближе

уређују поступање носилаца односа с јавношћу у специфичним условима, што може бити озбиљан проблем ако се узме у обзир природа посла полицијских агенција.

Развијање организационе устројености јесте процес који перменентно траје, у смислу његовог прилагођавања специфичностима времена и реалним потребама. Отуда велики број различитих модалитета организовања и функционисања односа с јавношћу међу полицијским агенцијама. Такође, не смије се занемарити ни чињеница да су полицијске агенције мање или више у потрази за идеалним моделом организовања и функционисања односа с јавношћу, као ни њихову позицираност у односу на менаџмент.

Упркос многобројним проблемима, у посљедњих петнаест година остварен је огроман напредак у примјени и развоју односа с јавношћу у полицијским агенцијама у БиХ. Ниво примјене односа с јавношћу међу полицијским агенцијама је различит, односно, предметне агенције се међусобно разликују између себе по томе колико која поклања пажње односима с јавношћу. Све претходно указује на општи закључак да су полицијске агенције у БиХ уложиле одређен труд, знање и ресурсе у развој и примјену односа с јавношћу, што је резултирало достизањем одређеног нивоа примјене односа с јавношћу.

Међутим, ако пратимо савремене трендове у развоју и примјени односа с јавношћу у полицијским агенцијама развијених земаља, евидентно је да постоји одређен простор да се унаприједи примјена односа с јавношћу у полицијским агенцијама у БиХ, посебно у сегменту примјене савремених информационих технологија у сврху унапређења односа с јавношћу, као и боље организационе устројености и позиционираности, материјално-техничке опремљености, те кориштења ширег спектра инструмената односа с јавношћу.

ЛИТЕРАТУРА

- Глушац, З. (2005). *Однос полиције према јавности у оквиру функције МУП РС*. Часопис МУП РС Безбједност, полиција, грађани, број 1/05, 134-138.
- Зубер, Љ. (2012). *Политички односи с јавношћу у Републици Српској*. Пале: Филозофски факултет.
- Jefkins, F. (1994). *Public Relations Techniques*. Second Edition, Butterworth-Heinemann, Oxford, UK.
- Кекић, Д., Ђукановић, Д. (2008). *Реформа полицијских снага у Босни и Херцеговини*. Часопис МУП Републике Србије Безбедност, број 4, 17-30.
- Кешетовић, Ж. (2000). *Односи полиције са јавношћу*. Београд: Виша школа унутрашњих послова.

- Милосављевић, Б. (1994). *Увод у полицијске науке*. Београд: Полицијска академија.
- Огњанов, Г. (2009). *Интегрисане маркетиншке комуникације*. Београд: Економски факултет.
- Печер, Ј. и Скалер, В. (1973). *Милиционарски односи са јавношћу*. Београд: ССУП.
- Catlip S. M, Senter A. H, Brum G. M, (2006). *Успјешни односи с јавношћу*. Београд: Службени гласник,
- Станишић, Д. (2010). *Интегрисана маркетинг комуникација у организацијама високог ризика*. Необјављена докторска дисертација. Београд: Факултет организационих наука
- Станишић, Д. (2012). *Односи с јавношћу на примјеру полицијских агенција у БиХ*. Часопис МУП Републике Србије Безбедност, број 3/2012, 179–199.
- Филиповић, В., Костић, М., Прохаска, С. (2001). *Односи с јавношћу*. Београд: Факултет организационих наука.
- Van der Meiden, A. (1993). *Public Relations*. Нови Сад: Прометеј.
- Wilkoks D. L., Kameron G. T., Olt F. H., Ejdzi V. K., (2006). *Односи с јавношћу*. Београд: Економски факултет.
- Закон о слободи приступа информацијама. *Службени гласник РС*, бр. 20/01.
- Закон о слободи приступа информацијама у Федерацији Босне и Херцеговине. *Службене новине Федерације БиХ*, 32/01.

DEVELOPMENT AND APPLICATION OF PUBLIC RELATIONS IN THE POLICE

Dragiša Stanišić, PhD*

Abstract: The numerous changes that have affected almost all spheres of life in post-Dayton Bosnia and Herzegovina, did not miss the sector of public security. In the past, the professional community has consistently wrote about the scope and structure changes in the sector of public security, paying a differentiated level of attention to different segments of these changes. One of the tectonic changes that took place in the sector of public safety, is the opening of the same to the public, or the application of a new model of communication with the public, in accordance with international standards. This new model of communication, which police agency eksplaotišu course of their business functions, is known as public relations.

Public relations in the police agencies, represents an area that is not sufficiently explored empirically and theoretically elaborated, in Bosnia

---

* *State Investigation and Protection Agency, Istočno Sarajevo; e-mail: dragisha78@yahoo.com*

and Herzegovina. The aim of this paper is that with hindsight long a little more than a decade and a half, made a critical review of the development of the relations between police agencies in Bosnia and Herzegovina, and to elaborate the level of organization and implementation of public relations among the agencies concerned.

Keywords: public relations, publicity, media and law enforcement agencies.

**СТРАТЕШКИ ДОКУМЕНТИ У СУСПРОТСТАВЉАЊУ
ОРГАНИЗОВАНОМ КРИМИНАЛУ КАО ПРИЈЕТЊИ БЕЗБЈЕДНОСТИ
БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ**

Стручни рад

DOI: 10.7251/BPGBL3415211K

УДК: 343.9.02

Мр Ахмед Кицо*

Апстракт: Као и остале земље у регији, ЕУ и свијету Босна и Херцеговина већ више година усваја и доноси политичко-програмске документе из области безбједности као што су стратегије за борбу против организираног криминалитета, тероризма, прања новца, корупције и др. Такви политичко-програмски документи за све субјекте система безбједности одређују стратешке и магистралне правце активности који требају бити у служби „заједничког добра“, те суверенитета Босне и Херцеговине. Вијеће министра Босне и Херцеговине је у протеклом периоду усвојило *Стратегију за борбу против организованог криминала у Босни и Херцеговини за период од 2014. до 2016.* у вези с чим су многи званичници и аутори из безбједносне области истакли да усвојени стратешки документ представља важан корак у придруживању ЕУ, али и јасну предодијељеност Босне и Херцеговине да у највећој могућој мјери дâ доноси у борби против, евидентно, глобалног проблема. *Стратегијом* се утврђује политика у области успостављања ефикасног система за борбу против организираног криминала и корупције, дефинишу стратешки циљеви, улоге и одговорност свих субјеката и одређују оквири за израду планова имплементације. За ефикасну борбу против организираног криминала и корупције неопходно је успостављање сарадње и стварање повјерења између државних органа, приватног сектора и цивилног друштва. Једино тако може бити сузбијана, отклањана или стратешки умањивана пријетња од организираног криминала и корупције, које не само у Босни и Херцеговини већ и у Европи и свијету чине једну од највећих бољки савременог друштва која узрокује „осјећање небезбједности“ и за државу и за појединца.

Кључне ријечи: стратегија, организовани криминал, корупција, субјекти безбједности.

---

* Аутор је магистар филозофских наука и око двадесет година ради у Сектору безбједности на нивоу институција БиХ.

УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Као и остале земље у регији, ЕУ и свијету, Босна и Херцеговина већ више година усваја и доноси политичко-програмске документе безбједности као што су стратегије за борбу против организованог криминалитета, тероризма, прања новца, корупције и др. Такви политичко-програмски документи за све субјекте система безбједности одређују стратешке и магистралне правце активности који требају бити у служби „заједничког добра“, те суверенитета Босне и Херцеговине. Вијеће министра Босне и Херцеговине је у протеклом периоду усвојило три стратегије (стратешка документа) и то (Студија, 2014): *Стратегију за борбу против организованог криминала и корупције (за период 2006–2009)*, *Стратегију Босне и Херцеговине за борбу против организованог криминала (период 2009–2012)* и *Стратегију за борбу против организованог криминала у Босни и Херцеговини за период од 2014. до 2016.* (Студија о организованом криминалу у Босни и Херцеговини, Центар за сигурносне студије, Сарајево, 2014: 41).

Поред наведеног, Вијеће министра БиХ, свјесно све сложености борбе против дрога, посветило је значајну пажњу развоју законодавства и мјера, као и сарадњи на регионалном и међународном плану у супротстављању криминалним групама које су укључене и у неке конкретне облике организованог криминала. С тим циљем донијета је *Државна стратегија надзора над опојним дрогама, спречавање и сузбијања злоупотребе опојних дрога у Босни и Херцеговини (за период 2009–2013)* и *акциони планови* (Студија, 2014). Многи званичници и аутори из безбједносне области истакли су да усвојени стратешки документи представљају важан корак у придруживању ЕУ, али и јасну определијељеност Босне и Херцеговине да у највећој могућој мјери дâ доноси у борби против, евидентно, глобалног проблема. *Стратегијом за борбу против организованог криминала и корупције за период 2014–2016.* година утврђује се политика у области успостављања ефикасног система за борбу против организованог криминала, дефинишу стратешки циљеви, улоге и одговорност свих субјеката и одређују оквири за израду планова имплементације.

На подручју БиХ организовани криминал, према *Процјени пријетње од организованог криминала у Босни и Херцеговини ОСТА* манифестује се у различитим областима и облицима, почев од кријумчарења људи, трговине људима, крађе и трговине украденим возилима, привредног криминалитета, прања новца, незаконите трговине ватреним оружјем, кријумчарења високотарифне робе, рачунарским криминалитетом и корупцијом.¹ Овај рад треба да прикаже позитивне елементе, али и

1 Интересантно је да се у уводном дијелу Стратегије наводи да је њеној изради претходила израда Процјене пријетњи од организованог

дилеме везане за *Стратегију* и Акциони план, као и да истакне важност стратешког приступа у борби против организованог криминала и корупције, стављајући посебан нагласак на важан елемент борбе – одузимање имовине стечене криминалним активностима.

ПОЈМОВНО-КАТЕГОРИЈАЛНА ОДРЕЂЕЊА КЉУЧНИХ ПОЈМОВА У СТРАТЕШКОМ СУПРОТСТАВЉАЊУ ОРГАНИЗОВАНОМ КРИМИНАЛУ И КОРУПЦИЈИ

Стратешка документа, међу којима је и *Стратегију за борбу против организованог криминала у Босни и Херцеговини за период од 2014. до 2016.* јасно постављају мјесто и улогу субјеката система безбједности Босне и Херцеговине у супротстављању организованом криминалу и корупцији. Исто тако, *Стратегија* на прегледан начин показује природу и утицај савремених извора несигурности (изазова и пријетњи сигурности), у првом реду организованог криминалитета и корупције, те начина, поступака и средстава којима се сигурност као инструментална људска вриједност достиже, чува и унапређује (Бајагић, 2007). У оквир теоријског одређења предмета овог рада спада и дефинисање кључних појмова, и то:

Појам *стратегија* долази од старогрчке ријечи *стратеџос* и дословно значи “вођење војске” (грч. *стратос*: војска, *аго*: водити, *стратегос*: војсковођа). Временом је изгубљено то првобитно значење, и користи се да би се означило поступање усмјерено ка остваривању одређеног циља након дужег планирања. Појмови стратегија и тактика уско су повезани. Оба означавају исправно кориштење одређених средстава у времену и простору, при чему се (врло поједностављено речено) стратегија односи на циљ, а тактика на начин како остварити постављени циљ. Сврха сваке стратегије јесте да обезбиједи план и акцију како би постојеће знање и ресурси били искоришћени за ефективно спровођење задатих циљева (Smith and Salerno, 1970: 102). У нашем случају циљ је сузбијање организованог криминала. С обзиром на наведено, поставља се питање да ли је *Стратегија* показала да постоји „свијест“ кључних политичких актера о озбиљности проблема организованог криминала или је то

криминала у БиХ (ОСТАВИН), првог оваквог документа у нашој земљи, који разрађује опасности које пријете од организираног криминала и даје приоритет онима за које је предвиђено да ће у будућности узроковати највећу штету, што уједно представља и темељ за израду овог стратешког документа. Такође, смјернице и главни приоритети у изради овог стратешког документа одређени су Анализом степена provedбе Акционог плана за борбу против организованог криминала 2009–2012. година (Стратегија, 2014: 3).

само „један од услова“ за пуноправно чланство у ЕУ. Оно што предстоји јесте спровођење Стратегије, односно конкретне акције за систематско сузбијање организованог криминала. Овај дио посла не зависи само од органа за спровођење закона, већ и од воље политичких елита у Босни и Херцеговини. Уопштено говорећи, стратешки приступ обухвата три корака: израду одговарајућих политика, израду стратегије као документа и прибављање људских и материјалних ресурса за спровођење дефинисаних циљева (Ђорђевић, 2009).

Пријетње представљају јасно и непосредно изражену намјеру и/или способност да се неко или нешто повриједи, уништи, казни итд. Политика националне безбједности увијек зависи од перцепције пријетњи које постоје у односу на националне интересе и представља развијање могућности заштите од безбједносних изазова, ризика и пријетњи. На тај начин пријетње се појмовно и категоријално разликују од изазова који представљају неизвјесну ситуацију која некога или нешто ставља на пробу, ризика који представља могућност губитка, повреде, стварања неугодне ситуације или уништења (Појмовник, 2009).

Систем безбједности дефинише се и као „стање у којем је осигуран уравнотежен физички, духовни, душевни и материјални опстанак појединца и друштвене заједнице у односу према другим појединцима, друштвеној заједници и природи. Тако схваћена, сигурност је иманентни структурни елемент друштва, који обухваћа и стање, односно одређену особину стања, а исто тако дјелатност, односно сустав. Сигурност се, дакле, односи и на друштво/државу у цјелини – тј. националну, односно унутарњу и вањску сигурност, а исто тако и на међународну заједницу, а у том случају говоримо о међународној, односно свјетској сигурности“ (Таталовић, 2008)

Субјекти система безбједности Босне и Херцеговине су они субјекти који организовано, стручно и кроз тимски рад примјењују адекватне методе у циљу успешнијег откривања, разјашњавања и доказивања кривичних дјела из ових организованих криминалних дјелатности (Бошковић, 2004).

Криминалитет као негативна друштвена појава представља скуп активности једног лица или групе људи у одређеном периоду, које су у супротности са правним прописима и нормама понашања чије непоштовање и кршење повлачи одговарајућу кривичну санкцију, а чија врста и висина зависи од степена друштвене опасности учињених дјела². Постоји висока сагласност аутора који се баве истраживањем организованог криминалитета у погледу кључних карактеристика

2 Израз *crimen*, чини основу назива знатног броја наука које за предмет имају кривично дело, односно криминалитет, као његов скупни израз (криминалистика, криминологија, криминална политика, кривично право, итд.). (Кривокапић, 1996).

организованог криминалитета, као што су корупција, насиље, прикривеност и подмуклост, континуитет (тежња ка што трајнијем дјеловању), структура, дисциплина, различитост криминалних организација, неидеолошка одређеност, високоразвијена подјела посла (планска активност) и учешће у легитимним пословима. Тако и Хауард Абадински *организовани криминалитет* дефинише као неидеолошко удружење, које укључује одређен број блиско повезаних лица, хијерархијски организованих, са најмање три нивоа/ранга, ради стицања профита и моћи укључивањем у легалне и нелегалне активности. Позиције у хијерархији и позиције функционалне специјализације морају да буду пренесене на основу сродства или пријатељства, или рационално пренесене с обзиром на вјештину онога коме се одређена позиција додјељује. Сталност чланства се подразумијева, а чланови теже да очувају интегритет свог удружења и активност у слијеђењу циљева организације. Организација избјегава конкуренцију и тежи монополу у односу на одређену индустријску грану, односно на територијалној основи. Организација је вољна да употреби насиље или да се служи подмићивањем ради остваривања својих циљева, односно ради обезбјеђења дисциплине. Чланство је рестриктивног карактера, мада нечланови могу да буду укључени у активности у изузетним случајевима. Постоје експлицитна правила, вербална или писана, чија се примјена обезбјеђује пријетњом одређеним санкцијама, укључујући и убиство (Кривокапић, 1996).

Под *тешким облицима криминалитета* могу се подразумијевати кривична дјела и они облици кривичних дјела који су квалификованти тежим околностима за чије извршење је предвиђена тежа кривична санкција (казна затвора), као одговарајућа друштвена реакција на учињено кривично дјело. Наиме, у систему казни и кривичних санкција уопште, казна затвора заузима најзначајније мјесто, нарочито када су у питању тешка кривична дјела, дјела са елементима насиља, тероризам, као и дјела организованог криминалитета (Бабић, 2008).

Корупција је друштвено негативна појава која се јавила с настанком људског друштва и формирањем првих држава, развијала се и добијала појавне облике у зависности од историјских, социјалних, економских, политичких и других услова, наносећи својом неморалном, асоцијалном и противправном суштином штетне посљедице друштву. Корупција је дубоко условљена и узрокована посредно и непосредно социјалним, економским и другим супротностима и сукобима интереса између различитих слојева друштва (Јелачић, 1996).

Из анализе појмовних одређења организованог криминала и корупције у стратешким документима, особито у *Стратегији за борбу*

против организованог криминала у Босни и Херцеговини за период од 2014. до 2016. године, видљиво је да оне кореспондирају са научним одређењима која се користе у безбједносним и другим наукама које се баве овим феноменима³. Међутим, анализа је показала да у Стратегији нити у једном поглављу нису поменути нови појавни облици организованог криминалитета, као што су: коцкање путем интернета (online спортске кладионице, online коцкарнице, велике шеме прања новца итд.), манипулације на берзама (шеме подизања и обарања), преваре путем хипотека (непоштене процјене, непоштени кредитори, куповина имовине по стварној вриједности, осигурање имовине по фиктивним вриједностима), преваре кредитним картицама, високотарифни телефонски разговори (енормно високи телефонски рачуни) итд. (Шикман, 2012). С обзиром на тенденцију пораста наведених облика организованог криминала, јасно је да се намеће стратешка и оперативна потреба да субјекти система безбједности, као и Радна група која је именована од стране Вијећа министара Босне и Херцеговине, у наредном периоду предложе ревидирање *Стратегије* у наведеном контексту, особито на плану дефинисања конкретних мјера.

СТРАТЕГИЈА И СУБЈЕКТИ СИСТЕМА БЕЗБЈЕДНОСТИ У СУПРОСТАВЉАЊУ ОРГАНИЗОВАНОМ КРИМИНАЛУ И КОРУПЦИЈИ

Стратегија за борбу против организованог криминала и корупције за период од 2014. до 2016. коју је донијело Вијеће министра БиХ, субјекте система националне (државне) безбједности Босне и Херцеговине препознаје у поглављу које је насловљено као *Институционални оквир за борбу против организованог криминала*. На нивоу Босне и Херцеговине, између осталих, у оквиру Министарства безбједности

---

3 Кроз анализу садржаја *Стратегије* уочава се да су кориштени резултати *Студије о организованом криминалу у Босни и Херцеговини*, будући да се у њој наводи да „предметна студија не представља документ који задире и указује на поједине случајеве истражних криминалних радњи које су проводиле или проводе надлежне институције, већ има за циљ да из перспективе цивилног друштва идентификује подручја реалних пријетњи која би требало узети у обзир приликом израде државних стратегија уз препоруке за конкретне оперативне планове борбе против организованог криминала“ (стр. 6). Исто тако, уочљиво је да *Стратегија* у појмовном одређивању категорија организованог криминала и корупције користи сегменте *Студије о организованом криминалу у Босни и Херцеговини* које су насловљене као *Појмовно одређење организованог криминала, Законска уређеност и институционални капацитети, Перцепција јавног мнијења о организованом криминалу, Процјена кључних актера, те Тренд и статистички показатељи* (стр. 12-13).

Босне и Херцеговине дјелују агенције које се баве оперативним радом на сузбијању организованог криминала:

- Државна агенција за истраге и заштиту (СИПА),
- Гранична полиција БиХ (ГП БиХ),
- Дирекција за координацију полицијских тијела БиХ у оквиру које дјелује Сектор за међународну оперативну полицијску сарадњу, који у складу са својим надлежностима дневно размјењује оперативне и стратешке информације у међународној полицијској сарадњи и то путем сарадње са ИНТЕРПОЛ-ом, ЕУРОПОЛ-ом и SELEC центром, као и путем акредитованих страних полицијских официра за везу у БиХ.,
- Служба за послове са странцима.

Исто тако, на нивоу Босне и Херцеговине, али као самосталне организационе јединице, оформљене су и дјелују (Стратегија, 2013):

- Управа за индиректно опорезивање Босне и Херцеговине,
- Агенција за полицијску подршку/потпору,
- Агенције за школовање и стручно усавршавање кадрова и
- Агенције за форензичка испитивања и вјештачења. Ове агенције за provedбу закона за свој рад директно одговарају Вијећу министара БиХ.

У *Стратегији* као субјекти безбједности на нивоу Босне и Херцеговине означени Суд Босне и Херцеговине и Тужилаштво Босне и Херцеговине, с тим да су њихове надлежности прописане законима о Суду БиХ и Тужилаштву БиХ. Посебно је истакнуто мјесто и улога Тужилаштва Босне и Херцеговине, које је као институција надлежно за кривична дјела организованог криминала на нивоу Босне и Херцеговине, те нарочито за кривична дјела међународног промета опојним дрогама, трговине људима, коруптивна кривична дјела гдје су извршиоци представници институција Босне и Херцеговине, као и за кривична дјела економског криминала којима се угрожава економски интегритет и јединство тржишта у Босни и Херцеговини.

Као самостална агенција за прикупљање сигурносно-обавјештајних података на нивоу Босне и Херцеговине дјелује Обавјештајно-сигурносна агенција (ОСА/ОБА). За свој рад директно је одговорна Парламентарној скупштини Босне и Херцеговине, односно Комисији за надзор над радом ОСА, а њене надлежности прописане су Законом о обавјештајно-безбједносној агенцији Босне и Херцеговине. Поред осталог, послови ОСА/ОБА обухватају прикупљање, анализу и дистрибуцију података о организованом криминалу који по свом карактеру представља пријетњу по безбједност БиХ и глобалну безбједност, нарочито у областима трговине дрогом, оружјем и људима, незаконите међународне производње оружја за масовно уништење или компоненти, материјала

и уређаја који су потребни за њихову производњу; незаконите трговине производима и технологијама које су под међународном контролом.

На нивоу ентитета као субјекти система безбједности у Стратегији су назначена ентитетска, окружна и кантонална тужилаштва, док у оквиру Брчко дистрикта БиХ дјелује Тужилаштво Брчко дистрикта БиХ. У Републици Српској формирано је и Специјално тужилаштво, са искључивом надлежношћу за борбу против организованог криминала. Поред институција на нивоу БиХ, постоје, на нивоу ентитета, Федерално министарство унутрашњих послова (ФМУП), Министарство унутрашњих послова Републике Српске, те Полиција Брчко дистрикта БиХ.

У оквиру Федерације Босне и Херцеговине постоји десет кантона. У сваком од кантона дјелују кантонална министарства унутрашњих послова, која се састоје од полицијских управа формираних на територијалном и функционалном принципу. Полицијске управе се састоје од двије или више полицијских станица (општински ниво).

У Министарству унутрашњих послова Републике Српске једна од основних организационих јединица јесте Управа криминалистичке полиције, која у саставу има Службу за сузбијање организованог криминалитета и корупције чији је приоритетни задатак вођење истрага организованог и најтежих облика привредног криминалитета и корупције, као и финансијских истрага и истрага прања новца. Такође у оквиру шест центара јавне безбједности, у оквиру сектора криминалистичке полиције формирана су одјељења за сузбијање организованог криминалитета и корупције и одјељења за сузбијање привредног криминалитета. Полиција Брчко дистрикта БиХ има потпуну, стварну и мјесну надлежност на подручју Брчко дистрикта БиХ прописану Законом о Полицији Брчко дистрикта БиХ

Када се има у виду само назначени број агенција и институција које су побројане у *Стратегији*, а које можемо звати субјектима безбједности, односно институционалним капацитетима за супротстављање организованом криминалу и корупцији, поставља се логично питање да ли све мјере које су прецизиране у *Стратегији* могу бити учинковито реализоване. Такођер, двојбено је да ли Радна група која је именована од стране Вијећа министара Босне и Херцеговине, која је израдила *Стратегију* за борбу против организованог криминала може реализовати слиједеће задатке: координирање активности предвиђених *Стратегијом* и *акционим плановима*, надзор и праћење имплементације *Стратегије* и њених циљева, подношење извјештаја Вијећу министара о спровођењу *Стратегије*, те предлагање ревидирања *Стратегије* у складу са потребама. Ово посебно и због тога што је у *Студији о организованом криминалу у Босни и Херцеговини* коју је издао Центар за сигурносне студије из Сарајева наведено слиједеће: „Сагледавајући преглед босанскохерцеговачких институционалних капацитета за борбу против

организованог криминала, може се констатовати да ти капацитети постоје. Они постоје у великом броју и са доста широким спектром капацитета, од законодавних, оперативних, преко савјетодавних и контролних капацитета. Када су у питању законодавни капацитети, БиХ има 14 законодавних субјеката – скупштина. Што се тиче извршних субјеката, они су још бројнији: постоји 14 влада, 21 тужилаштво и 67 судова. Додамо ли овим капацитетима још полицијске и сигурносне агенције и Министарство безбједности, долазимо до импозантног броја од 142 институције које имају своје мјесто и улогу у борби против организованог криминала (Студија, 2014).

МЈЕРЕ ЗА БОРБУ ПРОТИВ ОРГАНИЗОВАНОГ КРИМИНАЛА И КОРУПЦИЈЕ У СТРАТЕШКИМ ДОКУМЕНТИМА

У поглављу *Стратегије* које је насловљено као *Мисија и Визије* нагашена су и потцртана три основна принципа. Истиче се да ће „Вијеће министара БиХ, ентитетске владе те Влада дистрикта Брчко створити све неопходне политичке и правне претпоставке за успјешну примјену *Стратегије*, са тежиштем на три основна принципа: проактиван приступ развијању и примјени превентивног дјеловања, примјена репресивног дјеловања и одузимања имовине стечене или проистекле извршењем кривичних дјела. Такођер, Вијеће министара БиХ ће преко својих и надлежних институција и влада ентитета и Брчко дистрикта БиХ активно развијати повјерење и сарадњу са грађанима, те јавним, друштвеним и приватним сектором, ради повезивања свих снага и потенцијала заједнице у борби против организованог криминала (Стратегија, 2014).

У овом раду презентират ће се и осврт на мјесто и улогу субјеката система безбједности као што су Вијеће министара, влада ентитета и Брчко дистрикта БиХ, које би требале створити све неопходне политичке и правне претпоставке за успјешну реализацију једног од циљева, а то је примјена репресивног дјеловања и одузимања имовине стечене или проистекле извршењем кривичних дјела. Овај основни принцип, па и циљ *Стратегије* у документу се помиње на шеснаест мјеста, с тим да је он најзаступљенији у поглављу које је именовано као *Мјере*. На основу израђене *Процјене пријетње од организованог криминала у Босни и Херцеговини*, која утврђује основне изазове у области организованог криминала и предвиђа даље кретање и развијање организованог криминала у Босни и Херцеговини, као и процјене расположивих капацитета и могућности за борбу против те појаве, овај основни принцип могуће је и треба реализовати кроз мјеру која је означена као *пооштравање казнене политике и одузимање нелегално стечене имовине*.

У области кријумчарења високотарифне робе као облика

организованог криминала, овај принцип могуће је реализирати кроз мјеру која је дефинисана као *јачање правног оквира за одузимање имовине стечене кривичним дјелима, као и правног оквира и ефикасне структуре за управљање одузетом имовином и њено одржавање*. Стратешке мјере које су дефинисане у борби против осталих облика привредног и финансијског криминала и корупције дефинисане су као *пооштравање казнене политике у смислу висине санкције за сва казнена дјела у домену корупције, уз обавезну примјену одузимања незаконито стечене имовине за коју се докаже да потиче из коруптивних дјела*.

С обзиром на наведено, посебно је важно да је у *Стратегији* на одређен начин и наведено да је један од основних принципа који се односи на примјену репресивног дјеловања и одузимања имовине стечене или проистекле извршењем кривичних дјела, могуће реализирати на јасан начин. Наиме, у поглављу *Стратегије* која се односи на *Законодавни и институционални оквир за борбу против организованог криминала* наведено је да је само Брчко дистрикт БиХ у протеклом периоду донио *Закон о одузимању имовине стечене извршењем кривичног дјела (Сл.гл. број 12/10)*. Дакле, нити на нивоу Босне и Херцеговине, нити на нивоу ентитета није нити у елементарном смислу реализован принцип који се односи на примјену репресивног дјеловања и одузимање имовине стечене или проистекле извршењем кривичних дјела, а који је био планиран и у *Стратегији за борбу против организованог криминала и корупције (за период 2006–2009)*, те *Стратегији Босне и Херцеговине за борбу против организованог криминала (период 2009–2012)*. Да ли ће овај основни принцип *Стратегије за борбу против организованог криминала у Босни и Херцеговини за период од 2014. до 2016.* бити реализован, остаје да се види. Институције и агенције за provedбу закона у Брчко дистрикту БиХ показале су да је то могуће, макар на правном и нормативном плану.

4

Посебно је важно да *Стратегија* додатно наглашава потребу да сви

4 Колико је овај принцип, односно циљ *Стратегије* важан, најбоље потврђују подаци који су презентирани у *Студији о организованом криминалу у Босни и Херцеговини* у којој је назначено слиједеће: „Колико ове активности (привредни и финансијски криминал – оп. а.) наносе стварну штету буџету и економији земље, говори нам податак процијењене материјалне штете за буџете у БиХ на примјеру само једног процесуираног случаја. На нивоу БиХ, према извјештајима о овим кривичним дјелима за 2012. годину, штета је износила 58.902,906 КМ, што је два пута мање него 2011. године. Као извршиоци, пријављено је 1.227 лица, мање за 12% у односу на 2011. годину. Не треба заборавити ни чињеницу да није могуће извршити адекватно поређење ових кривичних дјела са ранијим годинама услед различитих перцепција и метода извјештавања надлежних органа о овим дјелима“. Даље се наводи као илустративан примјер да је „након спроведене финансијске истраге против 3 лица по извјештају Управе криминалистичке полиције РС-а, Основни суд у Требињу издао наредбу о привременом одузимању имовине за три лица у вриједности од 6.500.000,00 КМ.“ (стр. 85).

субјекти система безбједности у БиХ раде на потпуном остваривању циљева усвојене *Стратегије за контролу малог оружја и лаког наоружања БиХ 2013–2016.* година, те конкретних обавеза из усвојеног Акционог плана за спроведбу Стратегије (Стратегија, 2013).

ЗАКЉУЧАК

За ефикасну борбу против организованог криминала и корупције неопходно је успостављање сарадње и стварање повјерења између државних органа, приватног сектора и цивилног друштва. Једино тако може бити сузбијана, отклањана или стратешки умањивана пријетна од организованог криминала и корупције, које не само у Босни и Херцеговини, већ и у Европи и свијету чине једну од највећих бољки савременог друштва која узрокује „осјећање небезбједности“ и за државу и за појединца. Развијање квалитетног обавјештајног рада, односно активности обавјештајних и безбједносних служби, односно обавјештајно- безбједносних агенција као посебних организација са својим дјелокругом рада и усклађивање њихових активности са дјеловањем других агенција за спровођење закона, представља предуслов на плану адекватног супротстављања организованом криминалитету и корупцији, односно реализацији мјера из Стратегије. Сматрамо да акценат у provedби *Стратегије и Акционог плана* у наредном периоду треба ставити на постизање што већег квалитета и ефикасности у вршењу свакодневних обавјештајних активности. Обавјештајно-безбједносне агенције Босне и Херцеговине, тј. успостављање што ближе и квалитетније сарадње и координације са безбједносним и полицијским агенцијама, односно тужилаштвом у Босни и Херцеговини, те с обавјештајним и безбједносним агенцијама у региону и свијету, а што је и у складу с препорукама Савјета Европе. Сарадња међу субјектима у борби против организованог криминала мора бити ефикасније успостављена, са могућношћу унапређења у заједничким истрагама, размјени података и успостављању ефикаснијег информационог система. Досадашња искустава у изради и праћењу реализације *стратегија за борбу против организованог криминала, особито акционих планова*, указују на потребу да се кроз емпиријска истраживања дође до валидних податка о томе колико субјекти система безбједности Босне и Херцеговине знају и информисани су о стратешким документима, какве ставове имају о стратегијама, те каква су опредјелења, односно оцјене утицаја стратегија на супротстављању организованом криминалу у Босни и Херцеговини. Процјењује се да би валидне податке на наведеном плану могли презентирати кључни субјекти система безбједности, односно субјекти

имплементације стратегија за борбу против организованог криминала као што су Министарство безбједности Босне и Херцеговине, Државна агенција за истраге и заштиту (СИПА), Управа за индиректно/ неизравно опорезивање Босне и Херцеговине, Гранична полиција БиХ, Тужилаштво Босне и Херцеговине, Обавјештајно-сигурносна/ безбједносна агенција Босне и Херцеговине, Полиција Републике Српске, Полиција Федерације Босне и Херцеговине, те Полиција Брчко дистрикта.

ЛИТЕРАТУРА:

- Бајагић, М. (2008). *Шпијунажа у ХХИ веку: савремени обавештајно-безбедносни системи*. Београд.
- Bisić, M. i Masleša, R. (2010). *Osnovi sigurnosti*. Sarajevo: Fakultet za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije.
- Ђорђевић, С. (2015). Стратешки одговор Србије на организовани криминал, *Безбедност западног Балкана, број 15*.
- Ђукић, С. (2014). Обавјештајне и безбједносне службе, *Безбједност – Полиција – Грађани, година X, број 1-2/14*.
- Рајевић, М. (2013). *Savremene obavještajne teorije*. Mostar: Visoka škola „Logos centar“.
- Стратегија за борбу против организованог криминала у Босни и Херцеговини за период од 2014. до 2016.* Вијеће министра БиХ, Сарајево, 2014.
- Студија о организованом криминалу у Босни и Херцеговини*, Центар за сигурносне студије, Сарајево, 2014.
- Шикман, М. (2011). *Организовани криминалитет*. Бања Лука: Факултет за безбједност и заштиту.
- Шикман, М. (2011). Организовани криминалитет као предмет научног истраживања. *Безбједност – Полиција – Грађани*.
- Шкулић, М. (2003). *Организовани криминалитет – појам и кривичнопроцесни аспекти*. Београд: Досије.
- Tatalović, Siniša – Grizold, Anton – Cvrtila, V.: *Suvremene sigurnosne politike*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- Закон о Обавјештајно-сигурсној/безбједносној агенцији БиХ, *Службени гласник БиХ*, број 12/04, 20/04, 56/06 и 12/09.
- Закон о Државној агенцији за истраге и заштиту, *Службени гласник БиХ*, бр. 27/04, 35/05, 49/09.
- Закон о одбрани БиХ, *Службени гласник БиХ*, бр. 88/05.
- Закон о заштити тајних података, *Службени гласник БиХ*, број 54/05, 12/09.
- Закон о спречавању прања новца и финансирања терористичких

активности, *Службени гласник БиХ*, бр. 53/09.

Закон о спречавању и сузбијању злоупотребе опојних дрога, *Службени гласник БиХ*, бр. 8/06.

STRATEGIC DOCUMENTS, MEASURES AND SUBJECTS OF BIH NATIONAL SECURITY SYSTEM IN OPPOSING ORGANIZED CRIME AND CORRUPTION

Мр Ахмед Кицо*

Summary: The same as other countries in the region, EU and the world, BiH has been for several years adopting and issuing political-program documents regarding national security, such as strategies for the fight against organized crime, terrorism, money laundering, corruption, etc. Such political-program documents determine strategic and major directions of the activities for all national security subjects, which should be in a service to “common good” and BiH sovereignty. BiH Council of Ministers has adopted *Strategy for the fight against organized crime in Bosnia and Herzegovina for the period of time 2014 – 2016*, where a number of officials and authors active in the field of security in our country pointed out that this Strategic document is an important step of our country in accessing EU, as well as clear commitment of BiH to maximally contribute to the fight against this obviously global problem. The Strategy defines politics in the field of establishing efficient system for the fight against organized crime and corruption, defining strategic objectives, role and responsibility of all subjects as well as frame for drafting implementation plans. The efficient fight against organized crime and corruption requires establishing of cooperation and building trust between state bodies, private sector and civil society. This is the only way for suppressing, eliminating or strategically minimizing organized crime and corruption that are one of the biggest problems of a modern society not only in BiH, but Europe and the world in a whole, causing the “sense of insecurity” for both state and individual.

Key words: strategy, organized crime, corruption, subjects of national security

---

* *The author is a master of philosophical sciences and has been working for about twenty years in the security sector at the level of institutions of BiH.*

**ПРОБЛЕМ ДОКАЗИВАЊА МОТИВА ЗА ИЗВРШЕЊЕ КРИВИЧНИХ
ДЈЕЛА ПОЧИЊЕНИХ ИЗ МРЖЊЕ СА ОСВРТОМ НА КРИВИЧНА
ДЈЕЛА ПОЧИЊЕНА ИЗ МРЖЊЕ ПРОПИСАНА КРИВИЧНИМ
ЗАКОНОМ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ**

Стручни рад

DOI: 10.7251/BPGVL3415225J

УДК: 343.13:177.8(094.5)

Маријана Јокић, МА*

Жељко Кршић, МА**

Апстракт: Кривично дјело почињено из мржње је оно кривично дјело које је мотивисано неком предрасудом односно нетрпељивошћу према појединцу или друштвеној групи. Кривична дјела почињена из мржње су новина у кривичним законима у нашој земљи, што не значи да до сада нису била чињена. Мотив за извршење ових кривичних дјела је мржња заснована на предрасудама и он одређује ова кривична дјела као таква. У кривичном законодавству Републике Српске, мржња као мотив је одређена као квалификовани – тежи облик одређених кривичних дјела, док је само једно дјело у свом основном облику кривично дјело почињено из мржње, и то кривично дјело изазивање националне, расне или вјерске мржње, раздора или нетрпељивости. Мотив, код већине кривичних дјела, а посебно код поменутих је релативно лако претпоставити, али га је веома тешко доказати. Анализа података прикупљених у истраживању ових кривичних дјела, показала је да је у досадашњој пракси истражних органа у Р. Српској веома мали број ових кривичних дјела задокументован и процесуиран, а може се претпоставити да је стварни број кривичних дјела извршених из мржње знатно већи, с обзиром на мултиетичност и културолошке разлике на подручју Р. Српске и БиХ, те на бурну прошлост ових простора, испуњену вјерским и националним сукобима и нетрпељивошћу.

Кључне ријечи: Мржња, кривична дјела узрокована мржњом, предрасуде, мотив, кривични закон, доказивање.

ПОЈАМ КРИВИЧНОГ ДЈЕЛА ПОЧИЊЕНОГ ИЗ МРЖЊЕ

Мржња је осјећање које субјект гаји према некој особи за коју вјерује да је зла и да угрожава неку његову вриједност (Миливојевић,

* МУП Србије, ПУ Београд; e-mail: jokicmarijana@gmail.com

** МУП РС; e-mail: zeljkokrsic053@gmail.com

1993: 393) Мржња може бити мотив или узрок разних кривичних дјела и злочина, посебно у мултиетничким земљама. Добро је познато да су људи различити, како по боји коже, изгледу и начину живота, тако и по обичајима, традицији, вјероисповијести или националној и расној припадности. Када се говори о кривичним дјелима чији је узрок мржња, битно је нагласити да код таквих кривичних дјела нема личног непријатељства, односно избор жртве је случајан. Ту жртва представља дио групе која се напада (која се мрзи, за коју постоје негативне предрасуде), није битно ко је сама жртва (њена личност је небитна). Битно је да се порука, која је упућена цијелој групи чији је жртва члан, овим путем и пренесе. Свако може бити жртва кривичног дјела почињеног из мржње. Ипак, поједине групе се најчешће доводе у везу са овим кривичним дјелима. Групе које су најчешће нападане јесу вјерске групе, припадници националних мањина, припадници хомосексуалних група. Која група ће бити нападнута зависи и од подручја на ком се налази. Будући да је на већем подручју Босне и Херцеговине демографски састав становништва мултинационалан, може се претпоставити да су сукоби између одређених група или појединаца, то јест учињена кривична дјела и прекршаји засновани на вјерским и културолошким разликама између одређених етничких група. Неријетко бивају нападнуте и особе које се удружују са тим групама или се залажу за њихова већа права, као и особе које су замијењене погрешном перцепцијом (примјер хетеросексуалне особе која је нападнута јер су нападачи мислили да је хомосексуалац). Ако посматрамо Босну и Херцеговину у којој су чести вишеструки и преклапајући идентитети, мора се обратити посебна пажња да би се утврдила веза између конкретног кривичног дјела и мржње као узрока, као и веза између жртве и групе која се напада. Понекад је јако тешко процијенити да ли је жртва била нападнута због етничке или вјерске припадности, или су у питању неки други, различити фактори, а посебно је тешко доказати да је жртва нападнута због мржње засноване на предрасудама. Често се прави мотив извршења кривичног дјела почињеног из мржње прикрива, односно извршиоци свјесни чињенице да могу бити оштрије санкционисани за извршење кривичног дјела ако се утврди и докаже да је мотив била мржња, бјеже од тога да признају да је мотив мржња.

Да би кривично дјело било окарактерисано као кривично дјело почињено из мржње, оно мора бити мотивисано предрасудом. Предрасуде су посебна врста ставова, доносе се без претходног расуђивања и имају посебне карактеристике. Могу представљати како негативан, тако и позитиван однос према некој појави, али када се говори о предрасудама, углавном се мисли на негативан однос.

Одсјек за демократске институције и људска права, који постоји у оквиру OSCE-а, дао је дефиницију кривичних дјела учињених из мржње која подразумева два елемента.

Први елемент дефиниције каже да је кривично дјело почињено из мржње: *„Свако кривично дјело, укључујући дјела против лица и имовине, у ком су жртва, простор или мета изабрани на основу њихове стварне или погрешно схваћене везе, повезаности, припадности, подршке или чланства у групи дефинисаној у другом елементу ове дефиниције.“* Други елемент дефиниције: *„Група може бити заснована на њиховом стварном или погрешно схваћеном расном, националном или етничком поријеклу, језику, боји коже, религији, полу, старости, менталној или физичкој онеспособљености, сексуалној оријентацији или неком другом сличном фактору.“* (OSCE, Кривична дјела почињена из мржње, регулатива и пракса у БиХ, преузето 20. 1. 2014. године са сајта <https://opservatorij.wordpress.com/krivicna-djela-pocinjena-iz-mrznje-regulativa-i-praksa-u-bih11/>)

Уколико размотримо ову дефиницију, видјећемо да су елементи кривичног дјела почињеног из мржње радња која је законом већ дефинисана као кривично дјело, као и мотив који подразумева објашњење избора баш те жртве (односно предрасуда на основу које је учинилац кривичног дјела изабрао жртву која припада одређеној раси, религији или је пак њена сексуална оријентација неприхватљива за учиниоца кривичног дјела итд.).

Када говоримо о кривичним дјелима учињеним из мржње, не можемо а да не споменемо и говор мржње, као правни институт. Говор мржње се у многим земљама различито третира. Негдје се кажњава говор који изазива мржњу, подстуче на њу или је пак увредљив говор, али ако изузмемо то, говор као говор нема основ за кривично дјело, јер би увредљивост била једини елемент. Мада, када се говором мржње подстиче на извршење кривичног дјела које је законом прописано, онда се и такво дјело може категоризовати као кривично дјело почињено из мржње, што доводи до нераскидиве везе ова два елемента. Основна радња кривичног дјела говора мржње је подстрекавање (на мржњу). Оно што може доћи као надградња ове радње јесу вријеђање и клеветање, уз подразумејвано вријеђање достојанства одређених друштвених група.

Као што смо видјели, постоји више дефиниција, одређења појма кривично дјело почињено из мржње, а једна од њих је и она коју је дао проф. Игњатовић: *„злочин из мржње напад на жртву и њена добра, напад који се предузима због жртвиног стварног или претпостављеног припадања одређеној мањинској групи, раси, етничкој групи, полу, религији или сексуалној оријентацији“* (Игњатовић, 2005: 5–6).

Злочин из мржње, према дефиницији Павловића, представља *„акте мотивисане мржњом заснованом на предрасудама њиховог виновника према друштвеној групи којој припада жртва“* (Павловић, 2008: 48) Из дефиниције можемо видјети колики је значај карактеристика које има жртва, али и карактеристика учиниоца.

Кривична дјела почињена из мржње могу бити усмјерена ка објекту извршења и према лицима и према покретним и непокретним предметима и објектима. При томе радња извршења кривичног дјела може бити усмјерена на оштећење, отуђење или уништење предмета или објекта или на оштећење тјелесног интегритета, заплашивање или лишење слободе лица. Оно што карактерише кривична дјела почињена из мржње је мотив. Мотив за извршење ових кривичних дјела је мржња заснована на предрасудама.

КРИВИЧНА ДЈЕЛА ПОЧИЊЕНА ИЗ МРЖЊЕ У КРИВИЧНОМ ЗАКОНУ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Кривичним законом Републике Српске из 2003. године (Сл. гл. Р. Српске број 49/03) прописано је једно кривично дјело које је у свом основном обилку кривично дјело почињено из мржње, односно које се врши у циљу изазивања и ширења мржње засноване на предрасудама, а то је кривично дјело изазивање националне, расне или вјерске мржње, раздора или нетрпељивости. Ово кривично дјело је уједно и једино кривично дјело које је у ранијем периоду, прије измјена и допуна Кривичног закона РС од 2010. године, у бићу кривичног дјела садржавало појам мржње засноване на предрасудама. Поменуто кривично дјело је прописано чланом 390 КЗ РС, те гласи: “Ко изазива или распаљује националну, расну или вјерску мржњу, раздор или нетрпељивост, или шири идеје о супериорности једне расе или народа над другима, казниће се новчаном казном или затвором до двије године.”

Измјенама и допунама Кривичног закона Републике Српске из 2010. године (Закон о измјенама и допунама Кривичног закона РС, Сл. гл. РС 73/10), на основу уочене потребе за увођењем у кривични закон појма мржње као специфичног појма и строжим санкционисањем кривичних дјела која су извршена из мржње засноване на предрасудама, те уз препоруке међународних фактора, код одређених кривичних дјела мржња је прописана као квалификовани – тежи облик извршења тих кривичних дјела. Код тих кривичних дјела, уколико је утврђено да је њихов мотив извршења мржња заснована на предрасудама, прописано је строже санкционисање извршилаца, односно запријеђена је тежа казна за извршиоца. У наставку ћемо презентовати та кривична дјела.

Члан 149 Кривичног закона Републике Српске прописује кривично дјело тешко убиство и гласи овако: “Затвором најмање десет година или казном дуготрајног затвора казниће се ко другог лиши живота из користољубља, ради извршења или прикривања другог кривичног дјела, из безобзирне освете или из других нарочито ниских побуда или мржње.”

Овдје морам напоменути да је чланом 148 Кривичног закона Републике Српске прописано кривично дјело убиства. Одредбама тог члана КЗ РС прописано је да ће се учинилац тог дјела казнити казном затвора најмање пет година, а уколико је дјело почињено под нарочито олакшавајућим околностима, да ће се учинилац истога казнити казном затвора од једне до осам година. Код овог кривичног дјела заштитни објекат је живот неког лица, а извршење дјела представља лишење живота неког лица или покушај лишења живота неког лица. Пошто кривично дјело убиства може бити учињено из одређених мотива који представљају већу друштвену опасност и који изазвају већи страх у друштву, законодавац је прописао као посебно кривично дјело тешко убиство, уколико је убиство почињено из тих мотива. Један од тих мотива је и мржња. Из одредаба члана 149 КЗ РС видимо да је као санкција учиниоцу овог кривичног дјела прописана казна затвора од најмање 10 година или казна дуготрајног затвора, што је и најтежа санкција у кривичноправном систему Републике Српске.

Члан 156 Кривичног закона Републике Српске прописује кривично дјело тешка тјелесна повреда и гласи овако: "Ко другог тешко тјелесно повриједи или му здравље тешко наруши, казниће се затвором од шест мјесеци до пет година..."

У тачки 5 претходно наведеног члана прописано је да ће се извршилац овог кривичног дјела казнити казном затвора у трајању од једне до осам година. Код овог кривичног дјела заштитни објекат је тјелесни интегритет и здравље лица. Овдје такође видимо да је за извршиоца овог кривичног дјела, уколико је исто починио из мржње, предвиђена тежа санкција у односну на основни облик извршења кривичног дјела.

За кривично дјело силовања прописано чланом 193 Кривичног закона Републике Српске у основном облику дјела (став 1) запријеђена је казна затвора у трајању од двије до осам година, док је у ставу 5 за квалификовани облик дјела уколико је исто почињено из мржње, запријеђена казна затвора у трајању од три до петнаест година. Ово је свакако једно од кривичних дјела која могу бити учињена из мржње и која као таква сигурно изазивају највећи страх, а самим тим и осуду друштва.

Члан 232 Кривичног закона Републике Српске прописује кривично дјело тешка крађа и исти члан у тачки 7 прописује да ће се извршилац истога казнити затвором од једне до осам година, уколико дјело изврши из мржње.

Кривично дјело тешке крађе је имовинско кривично дјело. Код истога је, као и код других кривичних дјела која ћемо навести у наставку, заштитни објекат имовина неког лица, тј. покретне ствари. За неког ко се први пут сусреће с појмом кривичних дјела учињених из мржње свакако би прва асоцијација била да су то кривична дјела против живота и тијела,

па и полног интегритета. Као што смо то раније навели и образложили, циљ извршења кривичних дјела мржње је свакако проузроковање посљедице и доношење штете припадницима неке друштвене групе или социјалне категорије. Отуђењем имовине, односно покретне ствари, свакако се наноси штета лицу чија је покретна ствар отуђена. Код овог кривичног дјела имамо два мотива која морају постојати и бити утврђена да би се радило о кривичном дјелу тешке крађе почињене из мржње, а то је прибављање противправне имовинске користи из мржње.

Поред претходно наведених кривичних дјела, измјенама и допунама Кривичног закона Р. Српске из 2010. године на сличан начин су прописани и квалификовани – тежи облици извршења слиједећих кривичних дјела уколико су иста извршена из мржње: Кривично дјело разбојништво, прописано чланом 233; Кривично дјело разбојничка крађа, прописано чланом 234; кривично дјело оштећење туђе ствари, прописано чланом 249; кривично дјело изазивање опште опасности, прописано чланом 402.

Овдје морамо поменути свакако кривична дјела која су прописана Кривичним законом Републике Српске, код којих мржња није наведена као саставни дио бића кривичног дјела или мотив мржње није квалификован облик основног дјела, а којим кривичним дјелима се штите вриједности које су предмет предрасуда и које су предмет напада од стране лица која чине кривична дјела мотивисана мржњом. Из бића тих кривичних дјела произилази да их врше лица која су вођена предрасудама и мржњом. То су кривична дјела прописана у Глави седамнаест – Кривична дјела против слобода и права грађана у Кривичном закону Републике Српске, и то: Повреда равноправности грађана из члана 162 КЗ РС; Онемогућавање повратка избјеглих и расељених лица из члана 167 КЗ РС; Повреда слободе вјере и вршења вјерских обреда из члана 178 КЗ РС; Повреда слободе изражавања националне припадности из члана 179 КЗ РС;

Проучавајући и анализирајући кривична дјела прописана Кривичним законом Републике Српске, уочили смо и једно кривично дјело за које није прописан квалификовани облик који би подразумијевао мржњу као мотив, а које кривично дјело само по себи за објекат заштите има вриједности које могу бити и у пракси јесу мета напада извршилаца који кривична дјела врше из мржње. То је кривично дјело Повреда гроба или леша, прописано чланом 401 Кривичног закона Републике Српске. Зашто сматрамо да и код овог кривичног дјела постоји потреба за строжим кажњавањем његових учинилаца, уколико је оно почињено из мржње? Неспорно је да заштитни објекат код овог кривичног дјела може бити и јесте мета напада из мржње која проистиче из предрасуда – поготово када говоримо о оштећењу или уништењу надгробних споменика, њихових дијелова, гробница или других мјеста гдје се умрли сахрањују. Надгробни споменици и гробнице обично носе вјерска или национална обиљежја и управо зато су често предмет напада.

ДОСАДАШЊА ПРАКСА У ДОКАЗИВАЊУ КРИВИЧНИХ ДЈЕЛА ПОЧИЊЕНИХ ИЗ МРЖЊЕ У Р. СРПСКОЈ

Овдје ћемо представити резултате истраживања о броју пријављених и процесуираних кривичних дјела почињених из мржње на подручју Републике Српске, а у циљу указивања на веома мали број пријављених и процесуираних кривичних дјела почињених из мржње. Истраживањем је обухваћен период од почетка 2007. године до краја 2012. године.

Приликом истраживања утврђено је да је у периоду од 2010. године, када је Законом о измјенама и допунама Кривичног закона Републике Српске у КЗ РС уврштен појам мржње засноване на предрасудама и када су истим прописани тежи облици одређених кривичних дјела уколико је мотив за извршење била мржња, па до краја 2012. године на подручју Републике Српске од стране истражних органа процесуирано само једно кривично дјело, односно квалификовани облик кривичног дјела, гдје је отежавајућа околност мотив из мржње.

У циљу приближавања проблематике, у слиједећој табели презентовани су подаци о укупном броју извршених кривичних дјела прописаних Кривичним законом Републике Српске, а која имају прописан и квалификовани облик извршења, који подразумева чињење из мржње, у периоду од 2007. године до краја 2012. године.

Табела 1. Укупан број извршених кривичних дјела на подручју РС

Кривично дјело	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.
Убиство	35	25	28	19	16	29
Тешка тјелесна повреда	190	171	159	154	186	191
Силовање	18	15	12	13	12	15
Тешка крађа	3.673	3.718	3.673	3.132	2.812	2.855
Разбојништво	158	187	223	151	144	133
Разбојничка крађа	9	7	3	4	4	2
Изазивање опште опасности	265	235	169	116	117	157
Изазивање нац., рас. или вјер. мрж., раз. или нетр.	14	14	15	9	7	6

Као што видимо из претходне табеле, у периоду од шест година, тј. од почетка 2007. године до краја 2012. године извршен је већи број кривичних дјела која од 2010. године имају предвиђен квалификовани, тј. тежи облик уколико су учињена из мржње, а као што смо већ поменули, само једно од тих дјела је процесуирано као кривично дјело почињено из

мржње. До доношења Закона о измјенама и допунама Кривичног закона РС 2010. године за поменуто кривична дјела није ни било могуће, нити је у кривичноправном смислу имало сврху, утврђивати мржњу као посебан квалификовани облик извршења кривичних дјела. У том периоду, мотив чињења дјела из мржње, уколико би био утврђен, био је констатован у Извјештају о почињеном кривичном дјелу и подигнутој оптужници, те је суд приликом доношења одлуке могао узети такав мотив као отежавајућу околност приликом одмјеравања казне, али то дјело није процесуирано као посебан квалификовани облик основног дјела. Посебан случај је представљало кривично дјело тешко убиство, почињено из нарочито ниских побуда, гдје је сваки облик мржње, па и мржње засноване на предрасудама представљао ниску побуду за извршење кривичног дјела, а самим тим и чинио биће кривичног дјела тешког убиства.

У слиједеће двије табеле су представљени подаци о учињеним кривичним дјелима која имају предвиђен тежи облик уколико су учињена из мржње, по регијама које представљају мјесну надлежност окружних судова и центара јавне безбједности МУП-а РС у периоду на која се подаци односе¹. У табели број 2 су подаци за 2012. годину, а у табели број 3 подаци за 2011. годину.

Табела 2. КД извршена на подручју РС 2012. године која имају прописан квалификовани облик чињења из мржње

Кривично дјело	Бања Лука	Добој	Бијељина	И. Сарајево	Требње
Убиство	8	6	10	5	0
Тешка тјелесна повреда	95	33	30	18	15
Силовање	6	3	3	2	1
Тешка крађа	1.347	785	497	167	59
Разбојништво	68	16	34	10	5
Разбојничка крађа	1	0	0	1	0
Изазивање опште опасности	40	30	38	32	17
Изазивање нац., рас. или вјер. мрж., раз. или нетр.	4	0	2	0	0

1 За потребе истраживања су прикупљани подаци по мјесној надлежности окружних судова, окружних тужилаштава и центара јавне безбједности МУП-а РС, а у циљу презентовања података у раду се користи термин "регија", што представља територијалну надлежност наведених институција на подручју више општина, а које мјесне надлежности се углавном и поклапају.

Проблем доказивања мотива за извршење кривичних дјела почињених из ...

Табела 3. КД извршена на подручју РС 2011. године која имају прописан квалификовани облик чињења из мржње

Кривично дјело	Бања Лука	Добој	Бијељина	И. Сарајево	Требиње
Убиство	5	4	3	3	1
Тешка тјелесна повреда	75	55	25	21	14
Силовање	5	2	2	3	0
Тешка крађа	1.426	629	475	182	100
Разбојништво	77	20	20	17	11
Разбојничка крађа	4	0	0	0	0
Изазивање опште опасности	44	17	23	23	10
Изазивање нац., рас. или вјер. мрж., раз. или нетр.	1	0	6	0	0

Из претходно приказаних прикупљених података евидентно је да постоји могућност да је одређен број тих кривичних дјела почињен из мотива мржње, поготово ако се узме у обзир да су provedеним истраживањем уочени одређени специфични случајеви извршења тих кривичних дјела, као што је на примјер вршење имовинских кривичних дјела и понављање истих на одређеном подручју, а која су извршена само на штету припадника одређеног народа (Срба, Бошњака, Хрвата или Рома) од стране припадника другог народа, иако су на том подручју та дјела могла бити извршена и на штету припадника других народа, па и на штету припадника народа из кога потиче извршилац.

На подручју Републике Српске, од 2010. године до краја 2012. године само у једном случају је процесуиран квалификовани облик кривичног дјела почињеног из мржње, и то на подручју Добоја. Извршилац тог дјела је неправоснажно осуђен пред Основним судом у Добоју и тренутно је у току поступак по жалби осуђеног пред Окружним судом у Добоју.

Поред претходно поменутог случаја, у периоду од 2007. године до краја 2012. године на подручју Републике Српске евидентирано је укупно 65 кривичних дјела Изазивања националне и вјерске мржње, раздора и нетрпељивости.

Највише тих кривичних дјела, и то преко 90%, евидентирано је на подручју мјесне надлежности окружних судова и центара јавне безбједности Бања Лука, Добој и Бијељина. Подручја регије Добој и Бијељина су подручја у Републици Српској на којима је најизраженија мултиетничка структура, регије које су у протеклом грађанском рату у БиХ биле захваћене највећим ратним разарањима и на којима је веома изражен проблем нетрпељивости и мржње између три конститутивна народа у БиХ (Срби, Хрвати и Муслимани) засноване на дубоко укоријењеним предрасудама.

Тако је на примјер 2012. године на подручју Републике Српске

евидентирано укупно 6 кривичних дјела Изазивања националне и вјерске мржње, раздора и нетрпељивости, од чега су четири дјела евидентирана на подручју Бање Луке, а два на подручју Бијељине. Такође, 2007. године је на подручју Републике Српске евидентирано укупно 14 кривичних дјела Извазивање националне и вјерске мржње, раздора и нетрпељивости, и то по четири на подручју регија Бања Лука и Добој и шест на подручју регије Бијељина.

На подручју регије Добој је у периоду од почетка 2007. године па до краја 2012. године евидентирано укупно осам кривичних дјела Изазивање националне и вјерске мржње, раздора и нетрпељивости, и то 4 предметна кривична дјела су евидентирана 2007. године, три дјела 2008. године и једно 2009. године. У периоду од 2010. до 2012. године на подручју регије Добој није евидентирано ниједно предметно кривично дјело.

На подручју регије Бијељина су у периоду од почетка 2007. године па до краја 2012. године евидентирана укупно тридесет три кривична дјела Извазивање националне и вјерске мржње, раздора и нетрпељивости, и то шест предметних кривичних дјела је евидентирано 2007. године, седам дјела 2008. године, шест 2009. године, по шест ових кривичних дјела је евидентирано и 2010. и 2011. године и два дјела 2012. године. Кривични поступци за већину претходно поменутих кривичних дјела Изазивање националне и вјерске мржње, раздора и нетрпељивости још увијек нису правоснажно окончани.

Кроз проведено истраживање, а што се може видјети и из презентованих података, веома мали број кривичних дјела почињених из мржње је евидентиран и задокументован. Оправдано се може претпоставити да је број кривичних дјела код којих је мотив била мржња заснована на предрасудама већи. Овдје морамо напоменути и узети у обзир да до 2010. године Кривични закон РС није познавао појам мржње у овом облику и није прописивао теже санкционисање извршилаца одређених кривичних дјела уколико иста изврше из мржње. Као што ћемо видјети даље, велики је број фактора који утичу или су могли утицати на овако мали број пријављених и процесуираних кривичних дјела почињених из мржње.

ЗАКЉУЧАК

Мотив за извршење кривичног дјела је заправо побуда, тј. разлог из којег извршилац одлучује да изврши одређено кривично дјело. Код неких кривичних дјела, као што су имовинска кривична дјела, мотив извршиоца је прибављање противправне имовинске користи, а коју остварује отуђењем покретне ствари. Код таквих кривичних дјела мотив

је релативно лако доказати из разлога што постоји материјални доказ који се огледа у стеченој противправној имовинској користи. Код неких кривичних дјела као што су кривична дјела против полног интегритета, нпр. кривично дјело силовања, мотив је задовољење полних страсти и нагона. И код ових кривичних дјела мотив је релативно лако доказати, с обзиром на остварење самог насилног задовољења полних страсти. Код многих кривичних дјела мотив за извршење дјела остане нерасвијетљен или не у потпуности расвијетљен и доказан, и то из разлога што мотив представља субјективни осећај извршиоца. Код већине кривичних дјела за тачан мотив извршења се сазнаје кроз исказ извршиоца. Будући да код великог броја кривичних дјела извршиоци из неких разлога неће да открију тачан мотив извршења кривичног дјела, мотив остане у потпуности или дјелимично неутврђен. Код кривичних дјела учињених из мржње, управо постојање мотива мржње одређује да се ради о том кривичном дјелу. Управо из тог разлога и с обзиром на специфичности и тежину доказивања мотива мржње, веома мали број кривичних дјела буде квалификован и обрађен као кривична дјела учињена из мржње.

Као што смо видјели, у кривичном законодавству Републике Српске само једно кривично дјело, и то кривично дјело Изазивање националне, расне или вјерске мржње, раздора или нетрпељивости јесте прописано као самостално кривично дјело почињено из мржње. За остала, тачно одређена, кривична дјела прописана кривичним законом РС предвиђен је квалификовани, односно тежи облик извршења основног облика кривичног дјела, уколико је исто почињено из мотива мржње. Из претходно наведеног произилази – да би уопште постојао овај квалификовни облик неког кривичног дјела, као што је рецимо кривично дјело nanoшења тешке тјелесне повреде, мора бити утврђен и доказан мотив мржње, односно да је извршилац то кривично дјело извршио вођен мржњом заснованом на предрасудама.

Из података обрађених и презентваних у истраживању, видимо да је од увођења појма мржње у Кривични закон РС 2010. године до краја 2012. године само у једном случају процесуиран квалификовани облик једног кривичног дјела код кога је мотив за извршење била мржња. Зашто је то тако, када је сасвим реално претпоставити да је на подручју Републике Српске у том периоду било извршених кривичних дјела код којих је мотив за извршење мржња?

Као прво, инкриминација мржње као мотива за извршење одређених кривичних дјела је новина у кривичном законодавству Републике Српске и Брчко Дистрикта БиХ, будући да је појам мржње у кривичне законе РС и БиХ унијет тек 2010. године. До тада мржња као мотив за извршење кривичних дјела, у овом облику о коме ми говоримо, уопште није била инкриминисана, осим кроз одредбе које одређују биће кривичног дјела Изазивање националне, расне или вјерске мржње, раздора или

нетрпељивости. Самим тим што исто није било инкриминисано, односно прописано важећим кривичним законима, није ни могло бити предмет истрага и утврђивања у таквом облику, већ само као отежавајућа околност приликом одмјеравања казне од стране суда.

Мотив мржње, који одређује постојање ових квалификованих облика кривичних дјела, потребно је доказати. Извршиоци кривичних дјела учињених из мржње та дјела врше некада не кријући уопште мотив, и то у циљу изазивања страха код припадника одређене друштвене групе, а некада скривајући мржњу као прави мотив. Даље, када државни органи задужени за кривично гоњење и процесуирање извршилаца кривичних дјела и открију извршиоце ових кривичних дјела, поставља се проблем доказивања мотива мржње. Сва предметна кривична дјела имају основни облик извршења, као нпр. код кривичних дјела тешке крађе, гдје је преваходно мотив прибављање противправне имовинске користи. Утврђивање мотива се прије свега заснива на исказу извршиоца кривичног дјела.

Такође, с обзиром на то да се ради о специфичним околностима под којима се врше ова кривична дјела, првенствено мислимо на постојање подршке од стране припадника истог народа коме припадају извршиоци због уопштено распрострањених предрасуда, отежано је органима кривичног гоњења откривање извршилаца кривичних дјела и утврђивање мотива. Често се ова кривична дјела врше организовано и плански, уз сву помоћ припадника исте друштвене групе. На примјер, уништавање имовине расељених и избјеглих лица у циљу спречавања њиховог повратка, исписивање порука и графита увредљивог и пријетећег садржаја у циљу заплашивања припадника одређених друштвених група. Овдје долази до изражаја и утицај друштвених прилика и државне власти, односно представника државних органа и политичких странака којима није у интересу да се у државном уређењу и друштвеним односима у којима се потенцира међуетничко измирење и толеранција, у јавности појављују подаци о кривичним дјелима учињеним из мржње.

Сигурно је да још увијек постоји недовољна обученост припадника полиције и тужилаца за препознавање мотива мржње у радњама извршиоца који је извршио кривично дјело. Овдје постоји и једна објективна ствар: истражни органи, прво полиција, а затим и тужилаштво неће ићи у процесуирање нечега што нису сигурни да могу доказати. Полиција неће поднијети извјештај тужилаштву о почињеном кривичном дјелу из мржње уколико нема довољно чврстих доказа, већ ће, уколико постоји могућност другог мотива за извршење кривичног дјела поднијети извјештај о почињеном основном облику кривичног дјела, нпр. из користољубља или из личних разлога као што су освета или ниске побуде.

На примјер, уколико имамо више кривичних дјела тешке крађе извршених од стране лица које је припадник једне друштвене групе на штету лица која су припадници друге друштвене групе, и гдје постоје индиције које јасно указују да је мотив мржња, истражни органи уколико немају чврсте доказе којима би поткријепили основе сумње да је кривично дјело почињено из мржње, неће ићи у процесуирање квалификованог облика тешке крађе почињене из мржње, већ у процесуирање основног облика кривичног дјела крађе, гдје је мотив користољубље.

Злочини из мржње често су најтеже доказива кривична дјела, јер мотивација починиоца није увијек јасна. Иако су у суштини учињена из мржње, врло често таква кривична дјела током процесуирања не буду на тај начин третирана. Високи стандарди за доказивање мотива проблем су за тужиоце.

Кривична дјела учињена из мржње су препозната као специфична друштвена опасност у Републици Српској. Прописивање квалификованих облика одређених дјела, где је квалификаторни фактор, тј. отежавајућа околност мотив мржње и гдје је предвиђено теже кажњавање извршилаца тих дјела, представља облик генералне превенције у односу на могуће извршиоце таквих кривичних дјела. Прописивањем строже санкције за извршиоце тих кривичних дјела превентивно се утиче на могуће извршиоце истих одређењем да ће бити строже кажњени уколико почине таква кривична дјела. Међутим, кривичноправно санкционисање таквих кривичних дјела није ни у ком случају довољно средство за спречавање извршења таквих кривичних дјела. Извршење ових кривичних дјела се заснива на постојању предрасуда. Нажалост, у Босни и Херцеговини предрасуде међу припадницима три конститутивна народа су дубоко усађене и укоријењене, па се преносе и на нове генерације.

ЛИТЕРАТУРА

- Игњатовић, Ђ. (2005). *Злочини мржње*. Београд: Правни живот.
- Миливојевић, З. (1993). *Емоције, психотерапија и разумијевање емоција*. Нови Сад: Прометеј.
- Павловић, М. (2008). *Криминолошки и кривичноправни проблеми злочина из мржње*. Нови Сад: Правни факултет.
- Рот, Н. (2008). *Основи социјалне психологије*. Београд: Завод за уџбенике.
- Кривични закон Републике Српске – КЗ, *Службени гласник Републике Српске број 49/03*, 2003.
- Закон о измјенама и допунама Кривичног закона Републике Српске, *Службени гласник Републике Српске број 73/10*, 2010.

THE PROBLEM OF PROVING THE MOTIVES BEHIND HATE CRIMES
With emphasis on hate crimes legislated within the criminal law of the
Republic of Srpska

Marijana Jokic, MA*
Zeljko Krsic, MA**

Abstract: Hate crime is a crime motivated by prejudice or hostility towards an individual or a social group. Hate crimes are novelty in the criminal law of our country, which does not mean they have not been committed so far. The motive for committing these crimes is hatred based on prejudice and it is this motive that defines these crimes as such. In the criminal legislation of the Republic of Srpska, hatred as a motive is defined as qualified - a severe form of certain crimes, while only one offense in its basic form is a hate crime and this crime causes national, racial and religious hatred, dispute or intolerance. A motive for most crimes, especially with aforementioned crimes, is relatively easy to predict, but very difficult to prove. Analysis of the data collected in the study of these crimes has shown that in the practice of investigation authorities in the Republic of Srpska a very small number of these crimes has been documented and processed, and it is assumed that the actual number of hate crimes is significantly higher, given the multi-ethnicity and cultural differences in the Republic of Srpska and BiH, and turbulent history of the area, filled with religious and national conflicts and hostility.

Key words: hatred, hate crimes, prejudice, social groups, motive, criminal law, to prove

---

* M.I. Police department Beograd, e-mail: jokicmarijana@gmail.com

** M.I. RS, e-mail: zeljokrsic053@gmail.com

**ПРАВО НА ПРАВИЧНО СУЂЕЊЕ С ОСВРТОМ НА ПОСТУПАК
ДЕЦЕРТИФИКОВАНИХ ПОЛИЦИЈСКИХ СЛУЖБЕНИКА У БОСНИ И
ХЕРЦЕГОВИНИ**

Стручни рад

DOI: 10.7251/BPGBL3415239P

УДК: 342.722:347.962.6

Мр Душко Пена*
Далиборка Калабић**

Апстракт: У раду је представљено право на правично суђење као правни механизам у којем се остварују људска права. Аутори се, осим различитих аспеката права на правично суђење, базирају и на конкретну проблематику децертификованих полицијских службеника у Босни и Херцеговини чији поступак још увијек није у потпуности окончан. Све прописане гаранције у процедури пред судовима не служе само томе да судски посупак буде правичан, већ и да јавност тај поступак доживи као правичан. Иако је поступак децертификације започео 2002. године, аутори сада обрађују поменуту тему како би указали на значај правичног суђења. Поступак правичног суђења у случају децертификованих полицијских службеника још увијек је отворен, а тек у 2015. години десет полицијских службеника је враћено у радни однос у Министарству унутрашњих послова Републике Српске, а низ других питања која се тичу њиховог радноправног статуса још увијек није разријешен.

Кључне ријечи: право на правично суђење, људска права, децертификовани полицајци, суд.

УВОД

Право на правично суђење представља значајно људско право и загарантовано је свим људима без разлике. Као једно од фундаменталних права у демократском друштву загарантовано је Европском конвенцијом за заштиту људских права и основних слобода. Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода донесена је 4. новембра 1950. године у Риму од стране Савјета Европе, а инспирисана је Универзалном

* *Висока школа унутрашњих послова Бања Лука, Универзитет у Бањој Луци; e-mail: duskopena@gmail.com*

** *Висока школа унутрашњих послова Бања Лука, Универзитет у Бањој Луци; e-mail: kalabic.daliborka@mup.vladars.net*

декларацијом о људским правима која је усвојена Резолуцијом 217А Генералне скупштине Уједињених нација 10. децембра 1948. године. За разлику од Европске конвенције, декларација није правно обавезујући акт, али је то био први корак предузет на нивоу Уједињених нација у сврху унапређења људских права.

Људска права су својствена сваком људском бићу без обзира на пол, расу, боју, језик, религију, политичко или друго мишљење. Људска права се тичу односа између појединаца и државе. Она уређују вршење државне власти над појединцима у односу на државу и захтијевају од држава да у оквиру своје јурисдикције удовоље основним потребама људи.

Члан 10. Универзалне декларације о људским правима гласи: Свако има право на правично суђење пред независним и непристрасним судом који ће одлучити о његовим правима и обавезама и о основаности сваке кривичне оптужбе против њега.

Члан 6. Европске конвенције гарантује право на правично суђење и ово право припада свим људима без разлике. Право на правично суђење је једно од основних људских права која су политичка јер се односе на државу, и да ли ће бити остварено зависи од државе. Веома битно је напоменути да је питање да ли је поступак био правичан различито од питања какву је одлуку суд донио – “исправну или погрешну”. Правичност поступка подразумева одговор на питање о каквим доказима се ради и на који начин су они изведени.

Члан 6. Европске конвенције о људским правима гласи: “Свако током одлучивања о његовим правима и обавезама или о кривичној оптужби против њега, има право на правичну и јавну расправу у разумном року пред независним и непристрасним судом, образованим на основу закона. Пресуда се изриче јавно, али се штампа и јавност могу искључити с цијелог или с дијела суђења у интересу морала, јавног реда или националне безбједности у демократском друштву, када то захтијевају интереси малољетника или заштита приватног живота странака, или у мјери која је, по мишљењу суда, нужно потребна у посебним околностима када би јавност могла да нашкоди интересима правде.

Свако ко је оптужен за кривично дјело сматраће се невиним све док се не докаже његова кривица на основу закона.

Свако ко је оптужен за кривично дјело има слиједећа права:

а) да у најкраћем року и на језику који разумије буде обавијештен о природи и разлозима за оптужбу против њега,

б) да има довољно времена и могућности за припрему одбране,

в) да се брани лично или путем браниоца кога сам изабере или, ако нема довољно средстава да плати правну помоћ, да ову помоћ добије бесплатно када интереси правде за захтијевају,

г) да испитује свједоке против себе или да постигне да се они

Право на правично суђење с освртом на поступак децртификованих

испитују и да се обезбиједи присуство и саслушање свједока у његову корист под истим условима који важе за оне који свједоче против њега,

д) да добије бесплатну правну помоћ преводиоца ако не разумије или не говори језик који се употребљава на суду.

Неопходни елементи за правично суђење утврђени су у члану 10. Универзалне декларације о људским правима. Ово право је темељно за владавину права и заштиту људских права. И члан 11. Универзалне декларације обухвата главне елементе правичног суђења – претпоставку невиности оптуженог лица и начело да кажњива кривична дјела и казне за њих не смију бити ретроактивни. У Европској конвенцији о људским правима и основним слободама поновљени су елементи за правично суђење и проширени у првом ставу члана 6, а додата клаузула у вези са условима под којима се може ограничити јавна природа расправе.

РАЗЛИЧИТИ АСПЕКТИ ПРАВА НА ПРАВИЧНО СУЂЕЊЕ

Постоје разни аспекти права на правично суђење, али понекад их је тешко разликовати пошто су често уско повезани.

Гаранција једнакости једно је од општих начела владавине права. Оно садржи право на једнак приступ судовима и једнак судски поступак. Најважнији практични аспект једнакости пред судом је једнакост средстава, односно правило да свака страна у поступку мора имати једнаку могућност и да ниједна страна не смије уживати никакву предност пред супротном страном.

Свако има право на правично суђење, што подразумева:

1) равноправност пред судом

2) право присуства суђењу и право на усмено саслушање

3) јавно суђење и јавна објава пресуде

4) суђење у разумном временском року

5) право на независан и непристрасан суд утврђен законом. (P. van Dijk G. J. H. van Hoof, 2001: 401)

Равноправност пред судом

Принцип равноправности пред судом представља један од битних елемената правичног суђења. Принцип равноправности или “једнакости пред судом” подразумева да свака странка у поступку има исти третман у поступку, односно да стране морају имати исти приступ списима и другим документима предмета, барем у оноликој мјери колико то игра улогу у мишљењу суда. Такође, поменуто право значи и да се свакој странки мора дати прилика да изнесе своје и супротстави се аргументима које је изложила друга страна, те подразумева да стране добију исту могућност позивања свједока (Видановић и Милановић, 2006: 19). Поред

тога, странке морају имати и исту могућност да позову вјештаке и да се они исто третирају током поступка. Укратко речено, равноправност пред судом значи једнак или исти третман страна у поступку односно процесну једнакост странака.

Право присуства суђењу и право на усмено саслушање

Право присуства суђењу у суштини значи да странке имају право да буду лично присутне на суђењу. Одговор на питање да ли је допуштен изузетак у овом случају, зависи прије свега од околности самог случаја. У неким предметима Суд за људска права је прихватио да право присуства на суђењу може бити укинута. Ако једна страна пропусти да тражи усмено саслушање, а домаћи суд пропише да се поступак води без усменог саслушања, осим ако једна страна не затражи такво саслушање, пропуст се може тумачити као неопозиво одустајање од права присуства на суђењу. (P. van Dijk G. J. H. van Hoof, 2001: 407).

Јавно суђење и јавна објава пресуде

Саслушање треба да буде јавно, јер јавна природа поступка помаже да се правичност поступка обезбиједи заштитом учесника у спору од својевољних одлука и омогућавањем да друштво контролише поступак провођења правде. Интерес јавног суђења није само интерес странке већ и ширег круга грађана.

Јавност суђења се састоји од три елемента: право странке да буде присутна на суду, право странке да активно учествује у расправи и јавност судске расправе, тј. право странке да јавности, укључујући и медије, буде допуштено да присуствује јавној расправи. Када је ријеч о праву странке да буде присутна на суду, према становишту суда то не значи да су власти дужне да је изведу пред суд уколико сама странка не уложи одређене напоре да учествује у поступку. Право странке да учествује у расправи није само право да лице које води спор буде присутно пред судом, већ оно мора бити у стању да активно учествује у поступку. Јавност судске расправе са становишта суда не значи да је повријеђена ако се обје стане у поступку усагласе да се суђење одржи иза затворених врата без присуства јавности. Јавност се мора или може искључити када то захтијевају интереси малолетника или интереси националне или јавне безбједности (Видановић и Милановић, 2006: 19).

Суђење у разумном временском року

Пред Европским судом за људска права највећи број пресуда је изречен у вези са питањем разумног рока. (P. van Dijk G. J. H. van Hoof, 2001: 415)

Сврха захтјева разумног рока је пружање гаранције да се у разумном року и судском одлуком оконча неизвјесност у којој се особа нађе у погледу своје грађанскоправне позиције или у погледу оптужбе против ње. У оцјењивању дужине временског рока узимају се сљедеће чињенице: сложеност предмета, понашање подносиоца представке и понашање судских и управних органа. Поступак мора бити закључен изрицањем образложене пресуде у разумном року. Шта се сматра “разумним роком” није могуће извући из општих смјерница Конвенције, будући да сваки предмет зависи од специфичних околности, напријед наведених, али и од природе поступка и од броја инстанци о којима је ријеч. Када се одреди дужина релевантног периода, мора се одлучити да ли тај период треба сматрати разумним. У многим случајевима суд само даје општу процјену, док у другим процјењује вријеме које је протекло у свакој фази поступка. Појам “разумно” мора се процјењивати под околностима сваког појединачног предмета (Приручник о образовању за људска права, Београдски центар за људска права, 2005: 153).

Право на независан и непристрасан суд

У члану 6. став 1 стоји да одлука на коју се тај члан односи мора бити донесена од стране независног и непристрасног трибунала, успостављеног према закону. За појам трибунала битно је постојање надлежности у одлучивању на основу законских прописа (P. van Dijk G. J. H. van Hoof, 2001: 418). Појам “независности” односи се на везу између судије и тијела власти, док “непристрасност” мора постојати према странама које су у спору. За непристрасност је неопходно да суд није оптерећен предрасудама у вези са одлуком коју доноси, да не дозволи да у судници буде под утицајем вањских информација, био то став јавности или било који други притисак, већ своје мишљење треба да темељи на ономе што је изнесено на суду. Да би се утврдило да ли се неко тијело може сматрати “независним”, мора се имати у виду, између осталог, начин именовања његових чланова и њихов мандат у смислу постојања гаранција заштићености од вањских притисака. У нормама правичног судског поступка не прописује се неки одређени састав судија.

Већина западних земаља подржава реформе у смјеру владавине права у склопу своје политике развојне помоћи. Русија је, на примјер,

добила зајам од Свјетске банке у износу од 58 милиона америчких долара (Приручник о образовању за људска права, Београдски центар за људска права, 2005). Пројекте помоћи усмјерене на развој финансирају и САД, Њемачка, Холандија, Данска и Европска банка за обнову и развој. Подршку добијају и пројекти усмјерени ка јачању владавине права у обнови друштва послје сукоба, на примјер у Босни и Херцеговини. Високи представник је 2001. године успоставио правосудну комисију за Босну и Херцеговину. Њен задатак је био да промовише владавину права и реформу правосуђа помоћу вредновања судства, тужилаштва и владиних институција, да координира реформе, помаже домаћим тијелима за обуку судија и обаља савјетодавну функцију за све актере, укључујући цивилно друштво и самог високог представника.

Заштита људских права почиње на националном нивоу. Стога примјена владавине права зависи од спремности државе да успостави систем који гарантује владавину права и правичан поступак. Будући да је владавина права тијесно повезана с идејом демократије, обухвата грађанске и политичке слободе и неопходна је за развој тржишне економије, примјена владавине права зависи од остваривања тих вриједности. Многе студије случаја из транзиционих земаља показују да се владавина права не може успоставити ако политичко вођство није спремно да се придржава основних демократских начела.

ОСТВАРИВАЊЕ ПРАВА НА ПРАВИЧНУ ПРОЦЕДУРУ И ЕФИКАСАН ПРАВНИ ЛИЈЕК ДЕЦЕРТИФИКОВАНИХ ПОЛИЦИЈСКИХ СЛУЖБЕНИКА БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ

Уједињене нације, ИРТФ за Босну и Херцеговину, у периоду 1996–2002. године у складу с одредбама Анекса 11 (Споразум о међународним оперативним полицијским снагама) Општег оквирног споразума за мир у Босни и Херцеговини провеле су процес реорганизације полицијских снага у Босни и Херцеговини. Процес сертификације над полицијским службеницима вођен је у складу са политиком ИРТФ-а Nos. P10-2002 i P11-2002 (www.venice.coe.int, мишљење Венецијанске комисије број 236/2004, преузето дана 21. 9. 2015). Политика је поставила одређене позитивне и негативне критеријуме сертификације. Позитивни критеријуми сертификације били су: способност извођења полицијске моћи, доказ о босанскохерцеговачком држављанству, важећи образовни акредитив, завршен курс о људском достојанству, увјерење да се не води кривични поступак. (www.venice.coe.int, мишљење Венецијанске комисије број 236/2004, преузето дана 21. 9. 2015). Негативни критеријуми били су: неуспјех у демонстрацији способности да се подржавају људска права и/

или се придржава закона, варљива изјава у објашњењу пријављивања поступка и/или увјерења о поступку, поступак против службеника од стране домаћег суда за ратне злочине или неусклађеност са домаћим законодавством (нелегални посједник и сл.).

Полицијски службеници који су били привремено овлаштени да раде, били су регистровани од стране IPTF-а и дата им је ID картица, до коначне цертификације. Након испитивања и прегледања њихових досијеа, цертификација им је била потврђена или им је одбијен поступак цертификације.

Полицијски службеници који нису били цертифициковани нису имали могућност запошљавања на било којој позицији у установама за спровођење закона у БиХ. Поступак приликом децртификације је био такав да се у року од осам дана од дана доношења одлуке о цертификацији могла уложити жалба. Захтјев се могао написати на основу наведених разлога за одбијање, али без приступа досијеу и доказима. Према подацима од стране УНМБИХ (преузето са www.venice.coe.int, мишљење Венецијанске комисије број 236/2004), 16.762 полицијска службеника су била овлаштена и 598 децртификовано. УНМБИХ су окончали своју мисију 2002. године, а Европска унија је обезбиједила наставак с Мисијом полиције Европске уније (EUPM), а чију је већину особља представљало особље бившег UNBIN/IPTF-а. Чак је и комесар EUPM-а био дотадашњи комесар UNBIN/IPTF-а.

Након завршеног поступка цертификације, све агенције за спровођење закона у БиХ су раскинуле радни однос са свим нецртификованим полицијским службеницима. Изузетак су били полицијски службеници против којих је био покренут кривични поступак и њихов радноправни статус зависио је од исхода кривичног поступка. Такви полицијски службеници добили су посебан статус, тзв. статус "случајева на чекању". На такав начин само постојање кривичне процедуре у том моменту је била олакшавајућа околност, што је супротно негативним критеријумима за нецртификовање.

Након поступка децртификације од стране IPTF-а, група полицијских службеника је поднијела жалбе судовима у Босни и Херцеговини против рјешења домаћих власти односно рјешења Министарства унутрашњих послова којима се окончава њихов радноправни статус (подаци преузети из документа Канцеларије комесара за људска права CommDH (2007)2, Стразбур, 17. јануар 2006). У извјештајима који су достављени судовима индиректно се оспорава процес који је слиједио IPTF. Неке жалбе су поднијете и пред Комисијом за људска права при Уставном суду БиХ. Оне су тврдиле да постоји кршење основних права наведених у Европској конвенцији о људским правима.

Савјет министара Босне и Херцеговине је у децембру 2004. године затражио помоћ Европске комисије за демократију путем закона

(Венецијанска комисија) у проналажењу одговарајућег рјешења за питање могуће ревизије неких рјешења која је донио UNMBIH до 2002. године о децертификованим полицијским службеницима у БиХ. Венецијанска комисија је усвојила мишљење о могућем рјешавању питања децертификованих полицијских службеника у БиХ на свом шездесет четвртом засједу у октобру 2005. године, мишљење бр. 326/2004 (подаци преузети из документа Канцеларије комесара за људска права CommDH (2007)2, Стразбур, 17. јануар 2006). Према мишљењу Венецијанске комисије, било је могуће за оне који су то жељели да се одлуке о децертификацији поновно испитају. Међутим, питање је било да ли такву ревизију треба провести од стране независног и непристрасног трибунала или, умјесто тога, компетентног тијела које ће адекватно испитати случајеве децертификације.

Одлука да се одбије или одузме сертификација полицијским службеницима у Босни и Херцеговини имале су за последицу спречавања вршења такве службе за живота и без сумње су утицале како на професионалне тако и на приватне животе. Венецијанска комисија се позива на то да је процес децертификације у Босни и Херцеговини био мотивисан врло специфичном ситуацијом и да одлука о децертификацији носи одређене негативне закључке што се тиче квалификација полицијских службеника или чак и уплетености у криминал (мишљење о могућем рјешењу питања децертификованих полицијских службеника у Босни и Херцеговини усвојено Венецијанском комисијом на шездесет четвртој пленарној сједници, Венеција, 21-22. октобар 2005). Стога и јесте закључак Венецијанске комисије да се одлуке о децертификацији поново испитају.

Закључци Венецијанске комисије односили су се на то да судови у Босни и Херцеговини нису надлежни за ревизију или укидање рјешења о децертификацији и да Савјет безбједности Уједињених нација може формирати посебно тијело које би ревидирало случајеве децертификације. Предложено је да поменуто тијело могу чинити три независна стручњака које именује генерални секретар УН-а.

Међутим, Уједињене нације су се позивале на Европски суд за људска права, који је, у својој пресуди *Pellegrin v. Француска*, изјавио да су саме расправе искључене из члана 6. и 1. Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода оне које су подстакнуте јавним службеницима. Пошто су полицијски службеници јавни службеници, примјењивост члана 6. Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода према поступку децертификације је упитна.

Када је у питању Европски суд за људска права са сједиштем у Стразбуру, његов задатак је да обезбједи да државе чланице поштују права и гаранције које су дате Европском конвенцијом за заштиту људских права и основних слобода. Он то спроводи кроз разматрање

Право на правично суђење с освртом на поступак децртификованих

представки (апликација, тужби) поднијетих од стране појединаца или држава.

Европском суду за људска права могу се обраћати:

- државе уговорнице у вези са повредама Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода од стране других уговорница,
- појединци и невладине организације
- групе лица које тврде да су жртве повреда права утврђених Европском конвенцијом за заштиту људских права и основних слобода

Да би појединачна представка била прихваћена у Европском суду за људска права, захтијевају се слиедећи услови:

1. да су исцрпљени сви унутрашњи правни лијекови (изузев оних који су недјелотворни и недоступни)

2. да се представка поднесе у року од шест мјесеци од дана када је поводом ње донијета правоснажна одлука по унутрашњим правним лијековима,

3. представка не може бити анонимна (али подносилац може тражити да се не открије његов идентитет),

4. представка не може бити у суштини иста с представкама које је Суд већ разматрао, или која је већ поднијета некој другој међународној инстанци ради испитивања и

5. представка ће бити одбачена ако није спојива с одредбама Европске конвенције о људским правима и протокола уз њу, као и ако је очигледно неоснована (Европски суд за људска права; http://www.coe.org.rs/def/tdoc_sr/council_of_europe/coe_instituciones, преузето дана 17. 10. 2015).

Комисија за људска права се састоји од онолико чланова колико је високих страна уговорница. Комисија засједа у општој сједници, али може образовати и вијећа састављена од по најмање седам чланова. Комисија може да прима представке упућене генералном секретару Савјета Европе од сваке особе, невладине организације или групе лица који тврде да су жртва повреда права утврђених Европском конвенцијом за заштиту људских права и основних слобода од стране једне од високих страна уговорница, под условом да је висока страна уговорница против које је представка поднијета изјавила да признаје надлежност Комисије за људска права да прима такве представке. Високе стране уговорнице које су дале такву изјаву обавезују се да ни на који начин не ометају стварно вршење овог права. Ове изјаве могу се дати за одређени период. Изјаве се предају генералном секретару Савјета Европе, који их уручује високим странама уговорницама и објављује их.

Венецијанска комисија наглашава да је Комисија за људска права утврдила да државна тијела нису починила кршење члана 6. Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода. По мишљењу Венецијанске комисије, Комисија за људска права је истакла да је кршење које се десило било почињено од стране IPTF-а. Међутим, Комисија за

људска права нема никакву правну надлежност над ИРТГ-ом и стога није могла пријавити такав случај. Види се, такође, из мишљења Комисије за људска права, да се власти у Босни и Херцеговини не могу сматрати одговорним за процес децертификације, тако да децертификовани полицијски службеници не могу тражити поновни судски поступак пред судовима у Босни и Херцеговини.

По мишљењу Венецијанске комисије, ова ситуација у којој постоји одсуство дјелотворних домаћих правних средстава, за посљедицу има свакако имунитет правне надлежности УН/ИРТГ-а.

Након тога Комисија је препоручила Савјету безбједности да успостави посебно тијело којим би се поново испитали случајеви децертификације. Савјет безбједности УН-а је донио одлуку односно тзв. "предсједничу изјаву" којом се полицајцима који су остали без дозвола за рад укида забрана рада у полицији, али и прецизира да се могу запошљавати само под специфичним условима, те да не могу бити именовани на исте функције на којима су били.

Управо на основу "предсједничке изјаве", у 2015. години на посао у Министарство унутрашњих послова Републике Српске враћено је десет полицијских службеника. На посао су враћени они полицијски службеници који су на конкурсудовољили законом предвиђене услове. Поменути полицијски службеници су након конкурса у Јединици за основну обуку – Полицијској академији почетком 2015. године прошли и обуку понављања знања у трајању од мјесец дана, како би поново засновали радни однос у Министарству унутрашњих послова Републике Српске.

Међутим, комплетан поступак правичног суђења када су у питању децертификовани полицајци у Босни и Херцеговини доводи се у питање, односно указује на одговорност УН-а за кршење одредаба међународног права и међународних стандарда.

ЗАКЉУЧАК

Владавина права задире како у политичка, уставна и законска подручја, тако и у питање људских права. Иако је владавина права камен темељац демократског друштва, не постоји прави консензус о свим његовим елементима. Безбједност људи не може се остварити без владавине права и правичног суђења. Начела владавине права и правичног суђења доприносе личној безбједности појединца, јер гарантују да нико неће бити самовољно оптужен и ухапшен, да свако има право на правично суђење пред независним и непристрасним судом.

Право на правично суђење пред независним и непристрасним судом,

који има за обавезу одлучивање о правима и обавезама, једно је од темељних људских права загарантованих Универзалном декларацијом о људским правима и Европском конвенцијом за заштиту људских права и основних слобода. Судови морају водити све поступке јавно, јер је јавност најбоља контрола њиховог рада. Одступање од овог правила дозвољено је само изузетно, ако за то постоје оправдани разлози. Јавност се мора или може искључити са суђења малолетницима или ради заштите националне безбједности или друге државне тајне. Судови морају поступати и у разумном року, јер поставља се питање каква је правда ако се до ње дође послвије 10 или 15 година суђења. Правичност судског поступка обезбјеђује правду и повјерење грађана у погледу јасно одређене судске надлежности.

Када је ријеч о децртификованим полицијским службеницима, може се закључити да је дошло до кршења њихових права загарантованих како Уставом и законом тако и међународним прописима. Ускраћивање свих наведених права произвело је свакако огромне, како материјалне тако и нематеријалне посљедице овој категорији грађанства. Досадашња судска пракса показује да је највећи број пресуда Европског суда за људска права изречен управо због кршења права на правично и јавно суђење приликом утврђивања појединачних права. Стога се и може очекивати да ће се и у будућности пред Европским судом за људска права наћи немали број предмета везаних за повреду права на правично суђење, али њихово извршавање у пракси свакако ће допринијети ублажавању неких проблема који се тичу наведених поступака.

ЛИТЕРАТУРА

- Милосављевић, Б. (2004). *Људска права и полиција*, Београд: Центар за антиратну акцију.
- Хаџи-Видановић, В., Милановић, М. (2006). *Не сметајте уживам у својим правима и слободама*, Београд: Београдски центар за људска права.
- Gomien, D. (1996). *Кратак водич кроз Европску конвенцију о људским правима*, Београд: Београдски центар за људска права.
- Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода, Савјет Европе, Рим (1950).
- P. van Dijk G. J. H. van Hoof. (2001). *Теорија и пракса Европске конвенције о људским правима*, Сарајево: Muller.
- Министарство за људска и мањинска права Србије и Црне Горе (2005). *Разумевање људских права, Приручник о образовању за људска права*, Београдски центар за људска права.
- <http://www.venice.coe.int>, Venice Commission: Council of Europe, преузето дана 21.09.2015. год.

Пена Д. и др., *Безбједност - Полиција - Грађани*, година XI број 3-4/15

http://www.coe.org.rs/def/tdoc_sr/council_of_europe/coe_institutions, преузето дана 17.10.2015. године

Универзална декларација о људским правима, Генерална скупштина Уједињених нација, Париз (1948).

THE RIGHT TO A FAIR TRIAL WITH REFERENCE TO THE PROCEDURE OF DECERTIFIED POLICE OFFICERS IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

Duško Pena, MA*
Daliborka Kalabić**

Abstract: This paper presents the right to a fair trial as a legal mechanism to exercise human rights. The authors, in addition to being focused to the various aspects of the right to a fair trial, are also focused on the specific issue of decertified police officers in Bosnia and Herzegovina, whose procedure has not been fully completed yet. All guarantees laid down in the procedure before courts of law not only serve to make the court procedure fair, but also to enable the public to perceive this process as such. Although the process of decertification began in 2002, the authors tackle this topic now in order to underscore the importance of a fair trial. The process of a fair trial in the case of decertified police officers is still ongoing, and ten police officers got re-employed in the Ministry of the Interior of the Republic of Srpska in 2015, while a number of other issues related to their employment status still stays unresolved.

Key words: the right to a fair trial, human rights, decertified police officers, court of law.

---

* *Police College, University of Banja Luka; e-mail: duskopena@gmail.com*

** *Police College, University of Banja Luka: kalabic.daliborka@mup.vladars.net*

**ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА СИСТЕМА ЗА Е-УЧЕЊЕ НА MOODLE
ПЛАТФОРМИ У МИНИСТАРСТВУ УНУТРАШЊИХ ПОСЛОВА
РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ**

Стручни рад

DOI: 10.7251/BPGBL3415251S

УДК: 37.018.43:004.738.5]:351.75

**Андреа Симовић*,
Драган Вучановић****

Сарадници на имплементацији и тестирању система:

Драган Мандић, Вујадин Поповић,
Александар Поповић, Саша Бањац

Апстракт: Глобални тренд информатизације друштва, а тиме и јавне управе довео је до јасног опредјељења Министарства унутрашњих послова Републике Српске да у складу са могућностима улаже у развој компетенција људских ресурса, као најзначајније компоненте у раду Министарства, омогућавањем и олакшавањем процеса цјеложивотног учења. Управа за информационо-комуникационе технологије је предложила *MOODLE*, бесплатан отворен систем управљања обуком (*CMS – Course Management System*), који заузима водеће мјесто у свијету у области „учења на даљину“, да буде платформа на којој ће се изградити свеобухватан систем за обуке и тестирање запослених у свим организационим јединицама и подршка у креирању, управљању и праћењу наставе у Управи за полицијско образовање. Систем је доступан на Интернету на страници www.moodle.org. Инсталиран је на интранет мрежи МУП-а РС, и има неколико развијених и постављених курсева са тестовима. Нарочиту корист и уштеде можемо очекивати уколико се редовне провјере знања полицијских и државних службеника буду вршиле на овом систему, да се организационе јединице Министарства унутрашњих послова Републике Српске налазе на подручју цијеле Републике Српске. Процес тестирања, аутоматско оцјењивање и анализе резултата, праћење појединачних резултата и статистике по разним основама предности су за које вриједи уложити заједнички напор.

Кључне ријечи: *MOODLE*, е-Влада, Систем за управљање курсевима – *CMS (Course Management System)*, е-учење, учење на даљину, обука, тестирање

* Управа за информационо-комуникационе технологије; email: andrea.simovic@mup.vladars.net;

** Управа за информационо-комуникационе технологије; email: dragan.vucanovic@mup.vladars.net;

УВОД

Феномен употребе информационо-комуникационих технологија, интернет, мобилна телефонија, дигитална телевизија итд. извршио је трансформацију функционисања влада. Већина влада у свијету дистрибуира информације на *web* странама и порталима и пружа све већи дио услуга грађанима путем Интернета.

Институције јавне управе Републике Српске, са циљем осавремењавања пословних процеса, користе савремене ИК технологије у свим областима рада.

Добра управа треба да омогући лакшу, јефтинију, транспарентнију двосмјерну интеракцију између владе и грађана (*Government to Citizen – G2C*), владе и компанија (*Government to Business – G2B*) и између самих институција (*Government to Government – G2G*). Појам “добра управа” подразумијева постизање ефикасности бирократије, оптимизацију рада тако да се сачувају права грађана. Електронску управу (*e-Government*) не треба посматрати као стварање техничко-технолошких рјешења, већ као реинжењеринг пословних процеса у циљу постизања “добре управе”.

С оваквим амбицијама и очекивањима ниједна управа не може да постигне дугорочне резултате у испуњавању захтјева без континуитета у обукама запослених и сталног улагања у најважније ресурсе – људске ресурсе. Појам цијеложивотно образовање је већ општепознат и прихваћен у свијету и нема области у којој не треба бити имплементиран.

У циљу унапређења и развоја људских ресурса у Министарству унутрашњих послова РС користе се предности информационо-комуникационих технологија. У складу са јасним опредјељењем руководства Министарства, на иницијативу Управе за ИКТ покренуте су активности у имплементацији система е-учења на *web* платформи *MOODLE*.

MOODLE, „*Open Source*“ софтверски пакет – слободан и бесплатан систем управљања учењем и провјерама знања на даљину је изабран као оптимално рјешење за примјену нове технологије у ту сврху, што ће имати позитиван утицај на све области дјеловања институције.

MOODLE систем за учење, провјере знања, тестирање и оцјењивање је већ у широкој употреби широм свијета. Већина универзитета користи овај систем да пружи виши ниво услуге својим студентима и додатне могућности праћења рада и статистике за предаваче. Ријеч *MOODLE* је акроним од израза Модуларно објектно – оријентисано динамичко образовно окружење (енгл. *Modular Objec – -Oriented Dynamic Learning Environment*). *MOODLE* је апликација за израду и одржавање обука и провјера знања у мрежном окружењу. Софтвер је преведен на више од 70 језика (према доступним подацима), те и на српски језик, и у употреби

је већ годинама на бројним универзитетима, школама, институцијама и корпорацијама, у више од 170 земаља.

MOODLE је створио Мартин Дугијамас (*Martin Dougiamas*), информатичар и педагог који је администрирао систем *CMS (Course Management System)* на универзитету у Перту у Аустралији. Заједница ентузијаста, програмера отворенога кода из цијелога свијета ради с њим у заједничком напору како би *MOODLE* био најбољи расположиви систем управљања обуком *CMS*".

Три предности: отворен код (*Open Source*), образовна филозофија (*Educational Philosophy*) и заједница (*Community*) чине систем јединственим. Неке од важнијих могућности *MOODLE*-а су:

- израда великог броја обука (курсева) на једном систему
- језичка прилагођења
- планирање обука – распоред активности, календар
- управљање корисницима, корисничким улогама и групама корисника на курсевима – обукама
- рад с већ постојећим и образовним садржајима различитих форми
- провјера знања и оцјењивање полазника, праћење активности и резултата полазника, статистички извјештаји
- многобројни алати за комуникацију и сарадњу међу полазницима
- управљање системом – сигурносне копије, статистике, логови
- опсежан систем помоћи.

На *MOODLE* сајту корисници су грубо подијељени на администраторе и кориснике. Корисници се, затим, најчешће дијеле на предаваче, полазнике и госте. Корисници могу имати различита права, зависно од курса којем приступају.

Подјела корисника према правима која остварују на систему:

- предавачи (наставници) који могу уређивати своје курсеве, додавати наставне материјале, креирати питања, тестове, оцјењивати полазнике, прегледавати статистике курсева итд.
- предавачи (наставници) без уређивачких права
- полазници (ученици – студенти) који могу прегледавати курсеве на које су уписани, понуђене наставне материјале, рјешавати провјере знања, користити алате за комуникацију и колаборацију (заједнички рад), видјети своје резултате итд.
- гости – корисници који нису пријављени на систем с корисничким именом и лозинком. Могу видјети информације о курсевима и неке наставне садржаје уколико им се приступ тим садржајима омогући од стране предавача.

ТОК ИМПЛЕМЕНТАЦИЈЕ СИСТЕМА У МУП-У РС

Систем је имплементиран и доступан путем портала на интранет мрежи МУП РС.

Осигурање веће доступности ресурса за е-учење свим предавачима и полазницима биће спроведено опремањем простора за извођење едукацијских програма у Управи за полицијско образовање и у центрима јавне безбједности: Бања Лука, Добој, Бијељина, Источно Сарајево, Требиње и Приједор, како је приказано (*Слика 1*). Опремање ће бити финансирано из донације ИПА фонда ЕУ.

- Опремање кабинета у Управи за полицијско образовање за извођење наставе са 12 радних станица за полазнике, радном станицом за предавача, опремом за видео конференцију и пројектором, спајање на интранет мрежу МУП-а.
- Опремање кабинета у свим центрима јавне безбједности (Бања Лука, Добој, Бијељина, Источно Сарајево, Требиње и Приједор) – шест (6) учионица за извођење наставе са по пет (5) радних станица за полазнике, штампачем, радном станицом (и/или лап-топ рачунаром) за предавача, опремом за видео конференцију, телевизором и пројектором. Радна станица за предавача може бити коришћена као корисничка у случају да се прате предавања која се одвијају у Управи за полицијско образовање, курс који је на систему, и није предвиђено да предавач држи предавање или се врше тестирања.

Спецификација система за учење на даљину који треба да буде имплементиран у МУП-у РС.

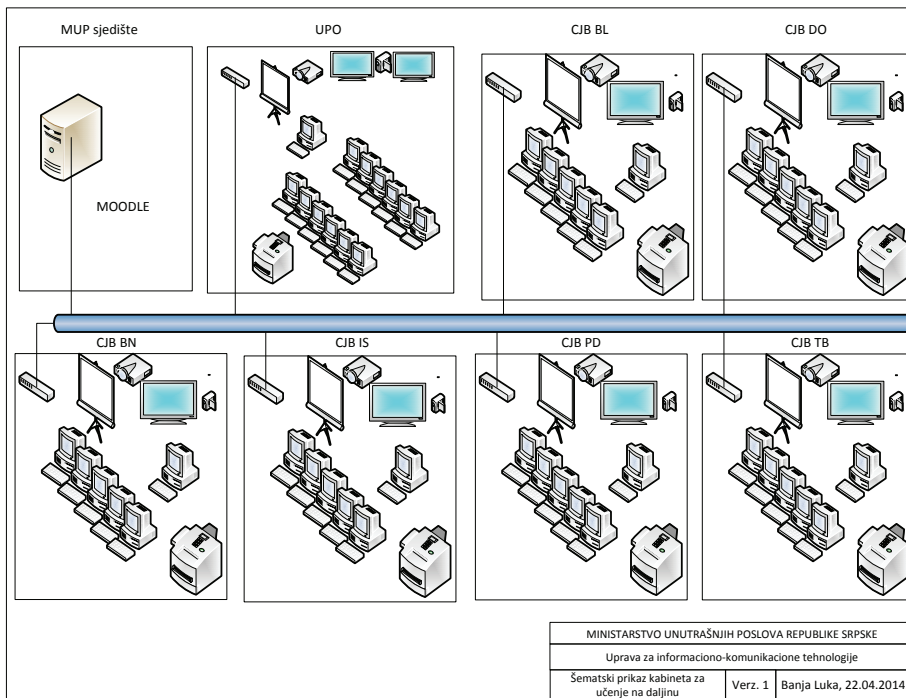
Структура учионице – кабинета за обуку и тестирање.

Сервер ће да буде смјештен у сервер сали МУП-а у сједишту. Ова сала је обезбијеђена системима контроле приступа и видео-надзором. Клима уређаји дају оптималне услове за безбједну експлоатацију уређаја. Сервер се повезује на интранет мрежу Министарства.

Опрему мултимедијалних учионица чине:

1. Рачунари за полазнике обуке (рачунари са слушалицама),
2. Рачунар (или лаптоп) за предавача – испитивача,
3. Пројектор са платном или други презентациони медиј,
4. Мрежна опрема (мрежни свичеви, УТП каблови, каналице, конектори, утичнице),
5. Софтвер,
6. Штампач,
7. Систем за видео конференцију са потребним уређајима и телевизор.

Кабинети за е-учење

Слика 1. Схема техничке опреме кабинета у УПО и ЦЈБ за систем учења на даљину

ПЛАН ПРИМЈЕНЕ

Полицијски службеници запослени у Министарству унутрашњих послова Републике Српске имају обавезне редовне обуке и контролне провјере знања сваких 6 мјесеци. Познавање законских прописа и свих измјена и њихова примјена је кључна у обављању радних задатака. У тим редовним провјерама знања тестирање се врши у свим организационим јединицама Министарства. Материјали за учење (закони, регулатива, упутства) доступни су на интранет порталу МУП-а РС. Наравно, посао припреме више различитих група тестова, штампање тестова, путовања испитивача по цијелој Републици, дневнице, ноћења, организација самог тестирања на локацијама тако да се не омета редован рад полиције, гориво, возила, оцјењивање, анализа резултата, извођење статистичких извјештаја – изискује вријеме и значајна материјална средства.

Све управе у МУП-у РС могу у оквиру својих дјелатности организовати обуке и провјере знања за своје запослене коришћењем могућности овог система.

Велики број запослених у МУП-у РС своје свакодневне радне задатке обавља уз коришћење рачунара. Основна обука за пословни пакет *Office* (*MS Word, MS Excel...*) корисничких програма је проведена за већину запослених. Технологија се мијења, запослени мијењају радна мјеста, запошљавају се нови службеници, пословни процеси имају нове захтјеве, воде се различите евиденције специфичне за посао, гдје се посебна пажња мора посветити безбједности информационо-комуникационог система, заштити личних података и заштити тајних података. Један од најчешћих ризика за безбједност података и ИК система је у недовољној обучености запослених. Све су то разлози зашто је потребно континуирано радити на побољшавању ефикасности и компетентности свих запослених.

Циљ имплементације овог система је омогућити свим службеницима Министарства приступ флексибилном систему, помоћу којег могу обуку, која им је неопходна или која их занима, прилагодити динамици свог радног дана, гдје дневне обавезе неће бити запостављене. Тиме би се значајно смањили и трошкови путовања инструктора и испитивача.

Посебна предност *MOODLE*-а у односу на досадашњи систем редовних тестирања јесте брза, тачна и транспарентна статистика резултата, коју је могуће анализирати по различитим критеријима, нпр: по тестираном кандидату, по организационим јединицама, по области тестирања. Преузимање табела оцјена у *Excel*-у или неком другом формату даје додатне могућности обраде или приказивања података.

Систем омогућава праћење напредовања, али и ангажмана на курсу за сваког кандидата, и чување података колико је потребно.

Обуке се могу креирати у различитим формама. Самим постављањем материјала (*Word, PDF, JPG...*) предавач олакшава полазнику рад. Комбинација мултимедијалних презентација, видео снимака, е-уџбеника, текстова, табела, те лекција чија ће динамика и ток зависити од интеракције полазника.

Коришћење овог софтверског пакета за учење „на даљину“ путем рачунара и ИТ мрежне инфраструктуре доступне свим запосленим у Министарству који користе рачунаре на интранет мрежи Министарства, значајно би олакшало организацију, проширило могућности, смањило трошкове и повећало ефикасност и ефективност у раду.

У Управи за полицијско образовање, у оквиру које су Висока школа унутрашњих послова и Полицијска академија, *MOODLE*, поред обуке за запослене, може бити коришћен у првобитној намјени система, као платформа за унапређење процеса високог образовања.

ПРОВЈЕРА ЗНАЊА ЕНГЛЕСКОГ ЈЕЗИКА

На постојећем серверском систему на интранету постављен је курс намијењен тестирању знања енглеског језика за све заинтересоване раднике Министарства. Приступа му се путем портала у одјељку [Апликације > 52 Систем за електронско учење и провјеру знања *LMS*] или [ОБУКА > е-УЧЕЊЕ > Систем за електронско учење и провјеру знања *LMS*]. Омогућен је самосталан упис на курс. Упутство за отварање налога на Систему доступно је на порталу [ОБУКА > е-УЧЕЊЕ > е-учење *LMS*] упутство за отварање налога.

Постављени су аудио материјали (који се могу слушати), при чему кандидат прави биљешке, на основу којих рјешава тест или пише задатак – писани састав „Извјештај о инциденту“. Тестови су сачињени тако да их систем аутоматски оцјењује, а задатак (*Assignment*) оцјењује испитивач и уписује оцјену у систем.

Постављени су и текстови за читање, на основу којих се такође рјешавају тестови или пише есеј и предаје се као задатак једноставним постављањем (*upload*) документа на систем.

Предати тестови и задаци су доступни само предавачу. Систем омогућава заштиту приватности у погледу објављивања резултата и оцјена, на начин да полазник – кандидат може видјети све своје резултате, али не и резултате других полазника.

Курс је у основи намијењен за припрему и прелиминарно тестирање службеника заинтересованих за рад у међународним организацијама и мировним мисијама у иностранству, јер је познавање енглеског језика један од елиминаторних услова за пријем.

ДЕТЕКЦИЈА ПРОБЛЕМА У РАДУ ИНФОРМАЦИОНО-КОМУНИКАЦИОНОГ СИСТЕМА (ИКС)

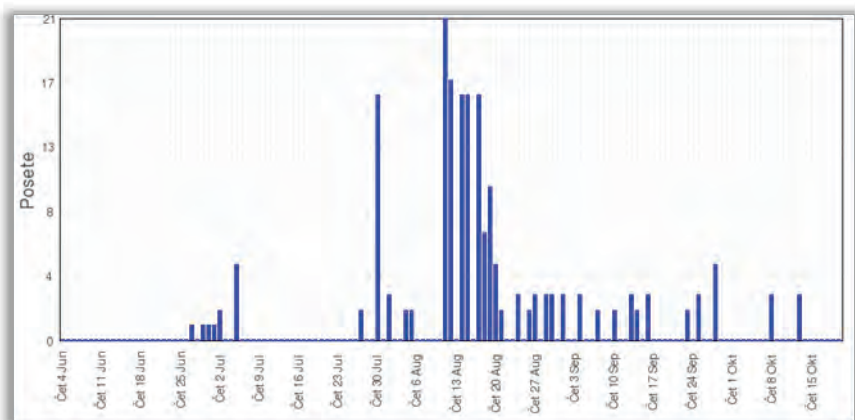
У оквиру система *LMS* креиран је курс “Детекција проблема у раду инфомационо-комуникационог система” намијењен за обуку стручних сарадника РТТШ – одржавање ИКС. Реализација курса је тестирана у сарадњи са ЦЈБ Требиње. У току тестне фазе, у периоду од 23. 6. до 15. 7. 2015. године, успешно је проведена обука свих стручних сарадника РТТШ – одржавање ИКС на подручју ЦЈБ Требиње за употребу система *LMS* и обука према садржају курса.

Према плану активности на реализацији обуке стручних сарадника РТТШ – одржавање ИКС на подручју свих центара јавне безбједности путем система *LMS*, у периоду 1. 8. 2015. до 15. 9. 2015. обављене су обуке за остале стручне сараднике. У сарадњи са руководиоцима Одсјека

за подршку и одржавање ИКТ и Одсјека за безбједност ИКТ, обука је проведена успјешно и у складу са планом. Материјали понуђени у курсу су трајно на располагању стручним сарадницима у свакодневним активностима.

На сљедећем графу (Слика 2) се могу видјети посјете Систему за е-учење и провјеру знања (LMS) једног случајно изабраног полазника. Предавачи на овај начин једноставно могу да прате активности корисника на Систему.

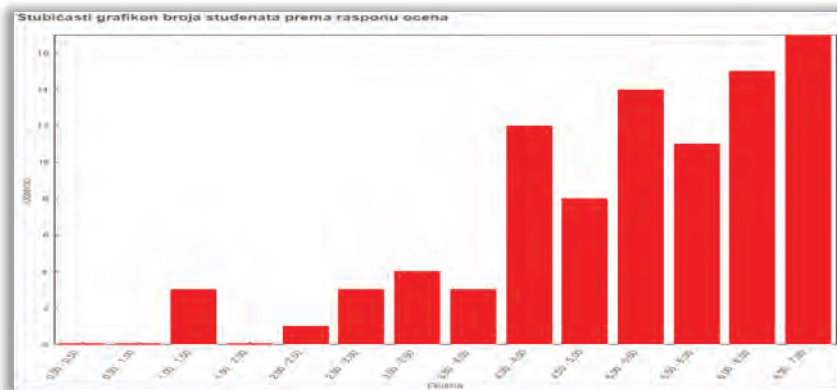
Слика 2. ПОСЈЕТЕ СЛУЧАЈНО ИЗАБРАНОГ КОРИСНИКА

На сљедећем приказу (Слика 3) је примјер табеле „Извјештај оцјењивача“, коју предавачи могу да виде у Систему и да податке преузму у Excel-у или другом формату.

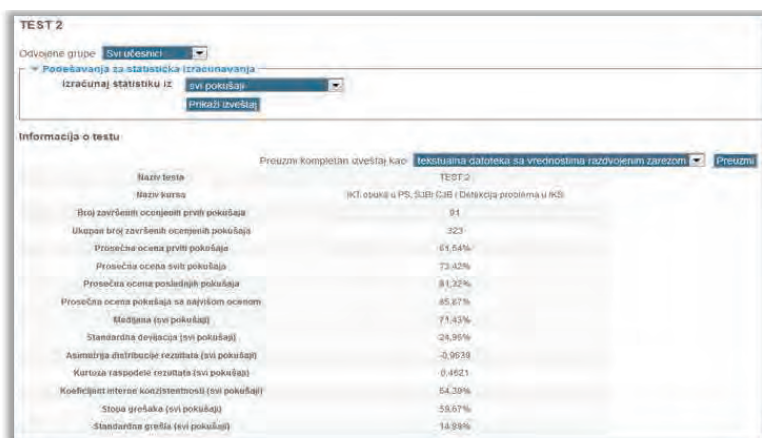
Слика 3. ПРИКАЗ РЕЗУЛТАТА ГРУПЕ

Тест 2 је и даље доступан и полазници имају право на 5 покушаја рјешавања теста. Приступање тесту се може ограничити временски, бројем покушаја, опсегом ИП адреса (рецимо ИП адресе рачунара само једног кабинета, или само једне полицијске станице у тачно заказано вријеме). На наредном хистограму (Слика 4) се могу видјети резултати за све кандидате који су приступили Тесту 2. Рјешавање теста у овом курсу није обавезно. Тест је постављен на курс како би се кандидати упознали са начином тестирања. Тесту је до овог читавања резултата приступио 91 од укупно 169 уписаних на курс ОИКТ детекција проблема у раду ИКС. Кандидати су показали интетресовање и давали су сугестије и коментаре, којима су допринијели унапређењу система.

Слика 4. Преглед просјечних резултата Теста 2 за све кориснике

На наредној слици (Слика 5) види се један од статистичких извјештаја. Предавачи могу по својој жељи подешавати параметре извјештаја.

Слика 5. Један од статистичких прегледа Система LMS за Тест 2

ЗАКЉУЧАК

Рачунари, информационо-комуникациона инфраструктура, софтвер и све у вези с тим је само алат који нам помаже да свој посао обављамо лакше, брже, тачније и боље. Систем за електронско учење нам помаже да проширимо своја знања и да будемо продуктивнији у свом послу. У сталној потреби за новим знањима због растућих захтјева и динамике посла, уз све мање слободног времена, систем који је на располагању на радном мјесту у радно вријеме представља оптимално рјешење.

Могућност трајног приступа материјалима курса пружа слободу запосленима да организују свој радни дан у складу са обавезама, тако да извршавање радних задатака не буде запостављено.

Тестирања проведена на оваквом систему имају предност у односу на класична тестирања с папиром и оловком због објективнијег, тачнијег и бржег оцјењивања и анализе резултата.

У вријеме када се све озбиљније мора водити рачуна о смањењу трошкова пословања, уштеда коју доноси описани систем се не смије занемарити. Могућност видео снимања предавања и приказивања по потреби у организационој јединици полазника предавања у вријеме које одговара запосленом ће уштедјети радне дане и трошкове превоза за запослене који су на предавања долазили из удаљених организационих јединица у центре јавне безбједности или у Управу за полицијско образовање.

ЛИТЕРАТУРА

- Jason Cole and Helen Foster, USING MOODLE, 2nd edition,
William Rice, MOODLE 2.0 e-Learning course Development, PACKT Publishing,
Пројекат „Учење на даљину примјеном MOODLE Learning Management System (LMS)“, Управа за ИКТ, Министарство унутрашњих послова Републике Српске,
СТРАТЕГИЈА ПРИМЕНЕ СЛОБОДНОГ СОФТВЕРА У ОБРАЗОВАЊУ, Linux центар, УПИС (Удружење професора информатике Србије),
www.moodle.org
www.mms.org (MOODLE мрежа Србије)

**IMPLEMENTATION OF E-LEARNING SYSTEM ON PLATFORM MOODLE IN
MINISTRY OF INTERIOR OF REPUBLIC OF SRPSKA**

Andrea Simovic*,
Dragan Vucanovic**

Abstract: Global trends of developing information society, thus the public administration has led to a determination and commitment of the Ministry of Interior of the Republic of Srpska, according to the possibilities of investing in the development of human resources as the most important component in the work of the Ministry of enabling and facilitating the lifelong learning process. Administration for Information and Communication Technology (ICT) suggested Moodle, a comprehensive system, for training and testing employees and support in the creation, management and monitoring education process in the Police Education Administration. MOODLE is free open CMS - Course Management System which takes a leading place in the world in the field of “distance learning” to be a platform on which will be built. The system is available in the www.moodle.org. Administration for ICT installed and adopted System on the intranet server of the Ministry, and it has already developed and set several courses with tests. The challenge is the fact that the MUP RS is distributed throughout the entire Republic of Srpska. We can expect particular benefits and savings when mandatory periodical tests of employee’s knowledge are going to be carried out supported by this system. The process of testing, results analysis, monitoring results and statistics on various grounds are benefits, worthy a joint effort.

Keywords: MOODLE, e-Government, CMS (Course Management System), e-Learning, distance learning, testing, education, life-time learning

---

* Administration for information and communication technology; email: andrea.simovic@mup.vladars.net;

** Administration for information and communication technology; email: dragan.vucanovic@mup.vladars.net;

ЈЕМСТВО У ПРЕКРШАЈНОМ ПОСТУПКУ

Стручни рад

DOI: 10.7251/BPGBL3415263M

УДК: 347.952.5

Иван Д. Милић*

Апстракт: У прекршајном поступку потребно је присуство одређених лица како би претрес могао да се одржи и на крају да се донесе судска одлука. Присуство окривљеног, као лица против кога се води прекршајни поступак, јесте неопходно и обезбеђује се на више начина. Закон о прекршајима прописује неколико мера које се могу предузети према окривљеном како би се обезбедило његово присуство у прекршајном поступку. Предмет овог рада јесте Јемство као једна од мера за обезбеђење присуства окривљеног и за успешно вођење прекршајног поступка. Иако је донет нови Закон, у погледу јемства није се ништа променило у односу на претходни Закон. Циљ рада јесте да се види који су услови за одређивање јемства, као и да се утврди шта окривљени добија а шта губи приликом одређивање јемства. С обзиром на то да притвор не постоји у прекршајном поступку, у раду ћемо покушати да одговоримо и на питање – зашто би окривљени тражио јемство?

Кључне речи: јемство, замена, притвор, задржавање.

УВОД

Прекршајни поступак, као један од три казнена поступка у Републици Србији, уређен је Законом о прекршајима (ЗП) [Сл. гласник РС, бр. 65/2013], али се сходно примењују одредбе Законика о кривичном поступку, ако ЗП-ом или другим законом није друкчије одређено. Вођење прекршајног поступка захтева присуство одређених лица, па њихово присуство треба и обезбедити [Hristov *et. al.* 1961, 250]. Присуство окривљеног у прекршајном поступку јесте нужно, иако се у појединим случајевима може одржати претрес и без његовог присуства (члан 240 став 1. ЗП-а). Закон о прекршајима, као и Законик о кривичном поступку (ЗКП) [Сл. гласник РС, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 и 55/2014], прописује одређене мере којима се обезбеђује присуство

* *Асистент, Универзитет у Новом Саду, Правни факултет у Новом Саду; email: imilic@pf.uns.ac.rs*

окривљеног у прекршајном поступку и које служе за успешно вођење прекршајног поступка. Тако, ЗП прописује да су те мере: позив, довођење, јемство и задржавање (члан 186 став 1). Дакле, ове четири мере суд може да одреди према окривљеном, како би обезбедио његово присуство и успешно водио прекршајни поступак. Мада, иако је ЗП не прописује као меру за обезбеђење присуства окривљеног, за „меру“ Задржавање личне исправе – може се на неки начин (с обзиром на номотехничку непрецизност) сматрати да има за циљ да се обезбеди присуство окривљеног у прекршајном поступку. Орган поступка ће водити рачуна да се не примењује тежа мера ако се иста сврха може постићи блажом мером [Бркић, 2014: 266]. Као што и сам Закон о прекршајима уређује, позив је најблажа мера по окривљеног, док је задржавање најстрожа. Од великог значаја је то што закон установљава принцип сразмерности, јер ће суд, поред тога што ће се приликом њиховог одређивања придржавати услова одређених за примену појединих мера, водити рачуна да се не примењује тежа мера ако се иста сврха може постићи блажом мером [Ђоровић, 2015: 104–105]. Јемство као меру за обезбеђење присуства окривљеног прописивао је и наш претходни Закон о прекршајима (Сл. гласник РС, бр. 101/2005, 116/2008 и 111/2009). С тим у вези, актуелни Закон о прекршајима такође садржи исте нелогичности, тако да се у пракси могу појавити нимало занемарљиви правни проблеми, који могу довести до тога да се о истим стварима доносе различите судске одлуке.

УСЛОВИ ЗА ОДРЕЂИВАЊЕ ЈЕМСТВА

Једна од мера обезбеђења присуства окривљеног у прекршајном поступку, иако ретко примењивана у прекршајној пракси – јесте и јемство [Вуковић, 2015: 170]. ЗП у члану 194 прописује да: Кад је прекршајни поступак покренут против окривљеног који нема стално пребивалиште у Републици Србији или који привремено борави у иностранству, као и у другим случајевима када постоји опасност да би бекством могао избећи одговорност за прекршај, може се захтевати да он лично или ко други за њега пружи јемство да до краја прекршајног поступка неће побећи, а да сам окривљени обећа да се неће крити и да без одобрења неће напустити своје боравиште. Видимо да се према овом члану јемство може одредити према неколико категорија окривљених. Дакле, када окривљени нема стално пребивалиште у Републици Србији, или привремено борави у иностранству, али и у свим другим случајевима када постоји опасност да би бекством могао да избегне одговорност за прекршај, ЗП прописује да се од окривљеног може захтевати да он лично или ко други за њега пружи јемство. Интересантно је да овде ЗП не прописује да окривљени

може да сам понуди да пружи јемство, за шта сматрамо да није добро решење. Јемство је мера која треба да иде у корист окривљеног, па с тим у вези он треба и да је предложи, а не да суд од њега захтева. Пуштање окривљеног уз јемство може да тражи и свако друго лице које је спремно да пружи јемство у износу који одговара конкретном случају, али без сагласности окривљеног, јемства не може бити. Иницијатива за полагање јемства не потиче од државног органа, већ од окривљеног или њему блиских лица [Соколовић, 2007, 487]. Сматрамо да би било терминолошки (када је већ на овакав начин прописано) исправније да ЗП прописује да се окривљеном може понудити да он лично или ко дуги за њега пружи јемство. Неопходан услов за одређивање јемства јесте да је окривљени претходно саслушан, и оно се не може одредити без његовог пристанка. Да би се одредило, окривљени мора да пристане на јемство, што само говори у прилог томе да од њега не може да се захтева, већ да само, евентуално, може да му се понуди Јемство. Актуелни Закон о прекршајима и у другим одредбама садржи одређене непрецизности [Милић, 2015]. Уколико се Јемство одреди, суд који води прекршајни поступак затражиће од окривљеног да одреди свог пуномоћника или пуномоћника за пријем писмена.

САДРЖИНА И ВИСИНА ЈЕМСТВА

Јемство се састоји у полагању одређење суме новца (стварно јемство или *caution realis*) или у обећању исплате одређеног новчаног износа као залог да окривљени неће побећи (*вербално јемство или caution verbalis*) [Grubač, 2008: 304]. ЗП прописује да јемство увек гласи на новчани износ (члан 195 став 1). Јемство се састоји у полагању готовог новца, хартија од вредности, драгоцености или других покретних ствари веће вредности које се лако могу уновчити и чувати, или у личној обавези једног или више грађана да ће у случају бекства окривљеног платити утврђени износ јемства (члан 195 став 2). Јемство као мера за обезбеђење присуства окривљеног огледа се у моралној обавези и материјалној гаранцији [Dimitrijević, 1981: 249]. У погледу одређивања висине јемства, ЗП је контрадикторан у својим одредбама, тако да у истом члану прописује два дијаметрално супротна решења. Тако, висина јемства се одређује у износу највише новчане казне прописане за прекршај за који се води поступак, увећаном за очекиване трошкове прекршајног поступка (члан 195 став 3). Према овом ставу висина јемства јесте заправо висина највише новчане казне која се може изрећи за прекршај за који је окривљен, с тим да се новчани износ јемства увећава за очекиване трошкове поступка. ЗП прописује и да: Ако се против истог окривљеног поступак води због више

прекршаја, јемство ће се одредити у висини казне која се може изрећи за прекршај у стицају (члан 195 став 4), с тим да се висина јемства може увећати за износ истакнутог имовинскоправног захтева оштећеног, без обзира да ли је реч о окривљеном којем се суди за један или за више прекршаја (члан 195 став 5). У вези са досад реченим, морамо да поставимо питање како се одређује висина јемства за прекршаје за које је прописана само казна затвора? Тако, на пример, Закон о јавном реду и миру (Сл. гласник РС, бр. 51/92, 53/93, 67/93, 48/94, 101/2005 – др. закон и 85/2005 – др. Закон), у последњим ставовима члана 6 и 7, као и чланом 14 прописује за учињене прекршаје само казну затвора. Даље, последњи став члана 195 ЗП-а прописује да: Висину јемства одређује судија који води прекршајни поступак и то у складу с тежином прекршаја, висином причињене штете, личним и породичним приликама и имовним стањем окривљеног. Видимо да се овим ставом повећава број критеријума коју су меродавни за одмеравање висине јемства, што је контрадикторно са претходно реченим – да се висина јемства одређује у висини највише новчане казне прописане за прекршај увећане за очекиване трошкове прекршајног поступка. С тим у вези, можда би овај други начин за одмеравање висине јемства, евентуално, могао да се користи када се Јемство одређује за прекршај за који је прописана само казна затвора. У вези са до сада реченим о висини јемства, сложићемо се да то није занемарљиви новчани износ, с обзиром на то да висина новчане казне која може да се пропише за поједине прекршаје није, такође, занемарљива. Мада, ми смо навикли да прекршаје сматрамо за најблажа казнена дела, где су и санкције неупоредиво блаже од оних које су прописане за кривична дела. Прекршаји се начелно могу сматрати најлакшим обликом противправних кажњивих понашања, у односу на кривична дела и привредне преступе, али конкретно то не мора бити увек тако [Pihler, 2000: 7]. Можда је то и разлог да се најмање пажње посвећује овој области казног права, што је неприхватљиво. Иако то није случај са свим земљама у којима је кривичноправни експанзионизам дошао до изражаја, у Србији се примећује и изразито немаран однос и према „занатском“ делу посла, тј. према писању норме и поштовању правила легислативне-технике, што ствара и суштинске проблеме [Стојановић, 2011: 40]. До истих закључака се може доћи и када је реч о Закону о прекршајима, иако се од новог закона очекивало да ће отклонити недостатке које је садржао претходни [Милић, 2014а.].

ПОСЕБНИ СЛУЧАЈ ЈЕМСТВА ПРЕМА ЗАКОНУ О ПРЕКРШАЈИМА

Закон о прекршајима, сасвим неуобичајено, прописује и један „посебан“ случај јемства – „Јемство за случај одласка у иностранство“. Наиме, ЗП прописује да (члан 196): Ако је прекршај учинило лице

које нема пребивалиште у Републици Србији и жели напустити њену територију пре правноснажности судске одлуке, на предлог окривљеног може се одредити јемство независно од услова из члана 194. став 1. ЗП, при чему се висина јемства одређује у износу највише новчане казне која се може изрећи за прекршај за који се води поступак, увећане за износ истакнутог имовинскоправног захтева оштећеног и очекиване трошкове прекршајног поступка. Дакле, овде се ради о случају када се прекршајни поступак води против окривљеног који нема пребивалиште у Србији а жели да напусти њену територију пре правноснажности. Видимо да овде ЗП прецизира да се јемство може одредити само на предлог окривљеног, за разлику од предходно реченог, где је прописано да се од окривљеног може захтевати јемство. Не можемо а да не приметимо да је и овде ЗП непрецизан. Сматрамо да би уместо што прописује да „ако је прекршај учинило лице (...)“, било правилније да је прописано „ако се прекршајни поступак води против окривљеног (...)“. Међутим, ми морамо да поставимо питање – ко окривљеном за прекршај и на који начин може да забрани да напусти територију Републике Србије? Да ли окривљени има дужност да се неком јави, уколико жели да напусти територију Србије, ако се против њега води прекршајни поступак? Устав Републике Србије [Сл. гласник РС, бр. 98/2006] прописује (члан 39 став 2): Слобода кретања и настањивања и право да се напусти Република Србија могу се ограничити законом, ако је то неопходно ради вођења кривичног поступка, заштите јавног реда и мира, спречавања ширења заразних болести или одбране Републике Србије. Видимо да Устав ништа не говори о прекршајима. Такође, које су последице уколико окривљено лице за прекршај напусти Србију, а није положило јемство? ЗП о томе не говори ништа, а ми смо мишљена да последица нема. С обзиром на то да не постоји притвор за прекршаје, можда би јемство у овом случају било замена да се окривљеном врати одузета путна исправа, али се то онда законом морало јасно и прецизирати, а не да се на овакав начин оставља непрехватљив простор за различита тумачења.

ПОСТУПАЊЕ С ЈЕМСТВОМ

Судбина јемства зависи од понашања окривљеног до доношења судске одлуке, а након доношења одлуке његова судбина зависи од врсте донесене одлуке. Јемство се у појединим законом прописаним условима може и одузети. ЗП јасно прописује када се јемство може одузети (члан 197), иако изричито не наводи да је реч о одузимању јемства: Ако окривљени побегне или напусти територију Републике Србије, решењем ће се одредити да се вредност дата као јемство унесе као приход буџета

Републике Србије. Интересантно је навести на овом месту, да приликом одређивања јемства окривљени мора да обећа да се неће крити и да без одобрења неће напустити своје боравиште, док овде ЗП само наводи да се јемство уноси као приход буџета у случају „ако окривљени побегне или напусти територију Републике Србије“. С тим у вези, које су последице када се окривљени крије или без одобрења напусти своје боравиште? Дакле, да ли се може доћи и до закључка да непоступање по датом обећању приликом давања јемства, заправо, и нема санкцију?

Закон о прекршајима не садржи ни одредбе о укидању Јемства, као што их садржи Законик о кривичном поступку. Наиме, ЗКП прописује да ће се према окривљеном за кога је положено јемство, одредити притвор ако на уредан позив не дође, а изостанак не оправда (...). У овом случају јемство се укида решењем, положени новчани износ, драгоцености, хартије од вредности или друге покретне ствари враћају се, а хипотека се скида (...) (члан 207 ЗКП-а). Дакле, сада се поставља питање које последице може да трпи окривљени у прекршајном поступку који се није одазвао на позив суда? Видимо да Закон о прекршајима не даје одговор на ово питање. С тим у вези, ЗП прописује да се на прекршајни поступак сходно примењују одредбе Законика о кривичном поступку, ако Законом о прекршајима или другим законом није друкчије одређено (члан 99 ЗП). Сада се поставља и друго питање – да ли се одредбе ЗКП-а које се тичу укидања Јемства могу применити и према окривљеном у прекршајном поступку? Сложићемо се да окривљени у прекршајном поступку који се није одазвао на позив суда мора да трпи неке последице, али то никако није притвор. Притвор и не постоји у прекршајном поступку. Тако, одговор је – одредбе о замени јемства за притвор, које садржи Законик о кривичном поступку, не могу се применити и према окривљеном у прекршајном поступку. С друге стране, сложићемо се да окривљени мора да се одазива на позиве суда, тј. да за неодрживање позиву мора да трпи неку санкцију, али коју? Дакле, треба да постоји нека мера која је по њега тежа од јемства. Међутим, ми смо мишљења да према окривљеном може само да се примени довођење, док за задржавање (према решењу ЗП) у овој фази поступка чини се да нема основа. Међутим, можемо поставити питање да ли се окривљеном у овом случају, када суд одреди довођење, може укинути јемство? Окривљени би укидањем јемства, према решењу Закона о прекршајима, био „награђен“, јер његовим укидањем ништа не губи.

Јемство се по правилу задржава до доношења правноснажне пресуде (члан 198 став 1). Јемство се увек враћа уколико је донесена правноснажана ослобађајућа пресуда или одлука о обустави прекршајног поступка (члан 198 став 2). Даља судбина јемства зависи од санкције која је изречена окривљеном. Ако кажњени по правноснажности пресуде не плати штету или трошкове прекршајног поступка, утврђени износ ће се

наплатити из положеног јемства, а ако положени износ није довољан, из њега ће се првенствено надокнадити износ штете (члан 198 став 3).

Ако кажњени не плати новчану казну, односно утврђени износ одузете имовинске користи, по наплати штете и трошкова прекршајног поступка наплатиће се новчана казна у целости, а за преостали износ утврђена имовинска корист (члан 198 став 4). Ако кажњени не приступи издржавању казне затвора или извршењу заштитне мере, остатак јемства ће се у целости задржати и уплатити као приход буџета Републике Србије (члан 198 став 5). Оваквим законским решењима долази се до закључка да је Јемство, осим што служи за обезбеђење присуства окривљеног у прекршајном поступку, истовремено и мера за обезбеђење „наплате“ изречене казне, судских трошкова и имовинскоправног захтева.

ШТА ЈЕ НАЈСПОРНИЈЕ КОД ЈЕМСТВА ПРЕМА ЗАКОНСКОМ РЕШЕЊУ?

Из до сада наведеног видели смо да ЗП не уређује на најбољи начин јемство као средство за обезбеђење присуства окривљеног у прекршајном поступку. Међутим, претходно питање које се овде поставља јесте шта је, заправо, замена за јемство? Дакле, зашто би окривљени пристао (како наводи ЗП) или сам понудио јемство? Шта окривљени добија ако му се одреди јемство, односно шта губи ако му се не одобри јемство. Одговор на ово питање нећемо наћи у Закону о прекршајима, што је недопустиво. Да бисмо покушали да дамо одговор на ово питање, морамо видети услове за одређивање јемства према окривљеном у кривичном поступку. Тако се чланом 202 Законика о кривичном поступку прописује: Окривљени који треба да буде стављен у притвор или је већ у притвору (...) може се оставити на слободи, односно може се пустити на слободу, ако он лично или неко други за њега пружи јемство да до краја поступка неће побећи и ако сам окривљени, пред судом пред којим се води поступак, дâ обећање да се неће крити и да без одобрења суда неће напустити боравиште. Јемством се замењује већ одређен притвор (накнадна супституција), или притвор који из одређених разлога тек треба одредити (претходна супституција) [Шкулић, 2007: 171]. Дакле, видимо да је јемство у кривичном поступку замена за притвор. Јемством се, дакле, замењује притвор или истражни затвор; оно је сурогат њихов [Марковић, 1937: 266]. Мериу јемства могуће је применити једино у случају да према окривљеном треба одредити, или је већ одређен притвор, због бојазни да ће побећи [Јекић, 1998: 168]. Сада се враћамо на претходно питање – зашто би окривљени сам понудио или пристао на јемство, када не постоји притвор у прекршајном поступку? Можда је законодавац имао на уму да је јемство замена за задржавање окривљеног. Наиме, у прекршајном поступку постоји, као

што смо у раду и напоменули, и задржавање као мера за обезбеђење присуства окривљеног, али то задржавање може да траје најдуже 24 часа. У прекршајном поступку окривљени може бити задржан судском наредбом у следећим случајевима: 1) ако се не могу утврдити његов идентитет или пребивалиште, односно боравиште, а постоји основана сумња да ће побећи; 2) ако одласком у иностранство може избећи одговорност за прекршај за који је предвиђена казна затвора; 3) ако је затечен у извршењу прекршаја, а задржавање је потребно да би се спречило даље вршење прекршаја. Нама је значајан други основ, ако одласком у иностранство окривљени може избећи одговорност, али се тада може задржати само за оне прекршаје за које је прописана казна затвора. Дакле, у обзир долазе само (али не и сви) прекршаји коју су прописани законима, али не и нижим правним актима, с обзиром на то да казна затвора може да се пропише само законом. Надаље, иако је ЗП у својим одредбама не прописује изричито као меру за обезбеђење присуства окривљеног у прекршајном поступку, за потребе утврђивања „сврхе“ јемства може нам бити од значаја „Задржавање личне исправе“. ЗП у члану 199 прописује када се може задржати лична исправа, тако: суд може задржати путну исправу или други идентификациони документ окривљеног до извршења пресуде, уколико нађе да би кажњено лице чије се место боравка налази у иностранству могло осујетити извршење пресуде одласком са територије Републике Србије. Задржавање исправе суд одређује на предлог подносиоца захтева или по службеној дужности. О задржавању исправе издаје се потврда. Видимо да је ово мера за обезбеђење, како ЗП наводи, извршења пресуде, па се с разлогом питамо да ли је ово мера и за обезбеђење присуства окривљеног у прекршајном поступку. ЗП је потпуно нејасан, тако да се не зна коме се ова мера може изрећи, јер је у истом члану контрадикторан, што је за сваку критику. Видели смо да ЗП прописује (...) окривљеног до извршења пресуде, уколико нађе да би кажњено (...). Да ли се сада лична исправа задржава од окривљеног или од кажњеног лица? У теорији се сматра да је ово посебна мера јемства, која се предузима ради обезбеђења присуства окривљеног пред судом [Мрвић-Петровић, *et. al.* 2007: 283]. С друге стране, ЗП прописује и да представник овлашћеног органа може задржати личну исправу у поједним случајевима приликом издавања прекршајног налога (члан 178 став 4). На крају, одузета лична исправа може се задржати од кажњеног лица док не плати новчану казну, трошкове поступка или друге досуђене износе – као једна од последица уписа у Регистар новчаних казни (члан 336). Мишљења смо да ће овакве одредбе представљати проблем у примени Закона, те их треба изменити. Ако је законодавац имао за циљ да се одређивањем јемства може вратити путна исправа окривљеном, онда је то морао изричито и да пропише. Наиме, иако се одредбе Законика о кривичном поступку примењују и у

прекршајном поступку, није могуће применити оне одредбе које се по „здовој логици“ не могу применити.

Учиниоци прекршаја су често и странци који су у транзиту или бораве у Републици Србији, па је можда законодавац пошао и од претпоставке да ће они одласком у иностранство избећи одговорност за прекршај, али да се положеним јемством одговорност не може избећи. Дакле, да ли се прекршајни поступак може окончати у року од 24 часа, колико може да траје и задржавање окривљеног. Одговор је свакако не, ако се жели донети правична пресуда. Не може се донети правична пресуда у кратком року. Осим тога, пресуда треба да постане и правноснажна, да би могла да се и изврши. Међутим, ЗП прописује да се пресуда може, у појединим случајевима, извршити и пре него што постане правноснажна. Тако, осуђујућа пресуда се може извршити и пре њене правноснажности у следећим случајевима (члан 308): 1) ако окривљени не може да докаже свој идентитет или нема пребивалиште, или не живи на адреси на којој је пријављен, или ако има пребивалиште у иностранству или ако одлази у иностранство ради боравка, а суд нађе да постоји основана сумња да ће окривљени избећи извршење изречене санкције; 2) ако је окривљени кажњен за тежи прекршај из области јавног реда и мира, безбедности јавног саобраћаја или тежи прекршај којим се угрожава живот или здравље људи, или ако то захтевају интереси опште безбедности или сигурности робног и финансијског промета или разлози морала, или је кажњен за прекршај од којег могу настати теже последице, а постоји основана сумња да ће наставити са вршењем прекршаја, поновити прекршај или да ће избећи извршење изречене санкције. Свакако је потребно да постоји механизам који ће онемогућити избегавање одговорности за прекршаје, на начин што ће окривљени отићи/побећи у иностранство. У вези са извршењем пре правноснажности, можда има места одређивању јемства уколико окривљени не жели да се пресуда изврши, с тим да сматрамо да је најлогичније да се јемство у том случају одреди уколико је окривљени кажњен затворском казном. С тим у вези, новчана казна је, ипак, санкција која се најчешће изриче учиниоцима прекршаја [Ryan, 1980: 81]. Чини се да у овом случају, као и у већини других, јемство служи као мера за обезбеђење извршења судске одлуке, као што се и наводи у теорији: Јемство у прекршајном поступку за разлику од јемства у кривичном поступку није мера за обезбеђење присуства окривљеног у поступку, већ новчани износ којим се обезбеђује да ће изречена казна бити извршена или да ће оштећеном бити надокнађена причињена штета и да ће се наплатити трошкови прекршајног поступка [Okiljević, 1979: 83].

Закон о прекршајима Републике Српске [Сл. гласник Републике Српске, бр. 63/2014] прописује исто решење као и српски Закон о прекршајима. Њиме се предвиђа јемство, као мера за обезбеђење

присуства окривљеног за вођење прекршајног поступка (члановима 176–179). Закон о прекршајима Републике Црне Горе [Службени лист Црне Горе, бр. 1/2011, 6/2011 и 39/2011], такође прописује исто решење као и српски Закон о прекршајима (чланови 173–176). Интересантно је навести да се у Закону Републике Српске и у Закону Републике Црне Горе налазе исте мањкавости које се налазе и у српском Закону. Морамо на овом месту да укажемо и на уређење јемства Прекршајим законом Републике Хрватске [Народне новине, број 107/07, 39/13 и 157/13]. Наиме, овим Законом се уређује јемство (чланови 133–136) као мера за обезбеђење присуства окривљеног у прекршајном поступку, али се јасно прописује да је оно замена за другу, строжу, меру, задржавање.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Прекршајни поступак, који води суд, доста је сличан кривичном поступку. Иако се на први поглед чини да су прекршаји најблажа казнена дела, ипак то у пракси и није тако. Зато је и потребно да се прекршајни поступак уреди на јасан и недвосмислен начин. У Закону о прекршајима неки институти из Законика о кривичном поступку су мање-више преписани, што се не може оценити као добро решење. С тим у вези, видели смо да је и јемство на сличан начин уређено као и у кривичном поступку, али се једноставно не може један институт само преписати у други закон, када његова примена није адекватна за други поступак. С обзиром на законско решење, видели смо да ће се у пракси појавити одређени проблеми уколико се судија одлучи да одреди јемство окривљеном. Пошто притвор не постоји у прекршајном поступку, ми смо мишљења да се у некој наредној измени Закона о прекршајима питање јемства треба уредити тако да се сва питања која су спорна и контрадикторна, а на која смо ми указали у раду, требају јасно прецизирати. Нама се чини да, иако је законодавац одредио да је мера којом се обезбеђује присуство окривљеног, јемство више служи као „гаранција“ којом се обезбеђују средства за наплату изречене казне, трошкова поступка и имовинскоправног захтева.

ЛИТЕРАТУРА

- Бркић, С. (2014). *Кривично процесно право I*, Нови Сад: Правни факултет.
- Ђоровић, Е. (2015). *Прекршајно право (према Закону о прекршајима из 2013. године)* – ауторизована предавања, Нови Пазар.
- Dimitrijević, V. D. (1981). *Krivično procesno pravo*, Beograd: Savremena administracija.

- Grubač, M. (2009). *Krivično procesno pravo*, Београд: Službeni glasnik, Pravni fakultet Univerziteta Union.
- Hristov, A. Vujinović, N. (1963). *Prekršajno pravo – materijalno – pravni deo, i administrativno kazneni postupak*. Приштина: Правно-економски факултет у Приштини – Центар за јавну управу.
- Јекић, З. (1998). *Кривично процесно право*, Београд: ГДП „Димитрије Давидовић“.
- Марковић, Б. (1937). *Уџбеник судског кривичног поступка Краљевине Југославије*, Београд: Штампарија Драг. Грегорића.
- Милић, И. (2014). Нови Закон о прекршајима и стари проблеми са заштитном мером обавезног лечења зависника од алкохола и психоактивних супстанци, *Зборника радова Правног факултета у Новом Саду*, 1/2014.
- Милић, И. (2015). Прекршајни налог, *Безбедност – Полиција – Грађани*, Бања Лука, 1–2/2015.
- Мрвић-Петровић, Н.; Митровић, Љ. (2007). *Прекршајно право*, Бања Лука: Графомарк.
- Окиљевић, О. (1979). *Приручник за практичну примену Закона о прекршајима (savezni, republički i pokrajinski) sa teorijom, praksom i obrascima za postupak*, 1979. Београд: „Југоштампа“.
- Pihler, S. (2000). *Prekršajno pravo*, Novi Sad: Graphica Academica.
- Ryan, P. J, ADJUDICATION AND SENTENCING IN A MISDEMEANOR COURT: THE OUTCOME IS THE PUNISHMENT, *LAW & SOCIETY REVIEW*, Volume 15, Number 1 (1980–81).
- Соколовић, Р. (2007). *Законик о кривичном поступку – практична примена*, Београд: Службени гласник.
- Стојановић, З. (2011). *Кривично право у доба кризе*, Бранич, Београд. бр. 1–2. 2011.
- Шкулић, М. (2007). *Кривично процесно право – општи део*, Београд: Правни факултет Универзитета у Београду; Јавно предузеће „Службени гласник“.
- Вуковић, И. (2015). *Прекршајно право*, Београд, 2015. Правни факултет Универзитета у Београду.
- Закон о прекршајима, *Сл. гласник РС*, бр. 101/2005, 116/2008 и 111/2009.
- Закон о прекршајима Републике Српске, *Сл. гласник Републике Српске*, бр. 63/2014.
- Закон о прекршајима Републике Црне Горе, *Сл. лист Црне Горе*, бр. 1/2011, 6/2011 и 39/2011.
- Законик о кривичном поступку, *Сл. гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 и 55/2014.
- Закон о јавном реду и миру, *Сл. гласник РС*, бр. 51/92, 53/93, 67/93, 48/94, 101/2005 – др. закон и 85/2005 – др. Закон.
- Закон о прекршајима, *Сл. гласник РС*, бр. 65/2013.

Прекршајни закон Републике Хрватске (*Народне новине*, број 107/07, 39/13 и 157/13).

Устав Републике Србије, *Сл. гласник РС*, бр. 98/2006.

BAIL IN MISDEMEANOR PROCEEDINGS

Ivan D. Milić*

Summary: In misdemeanor proceedings the presence of certain persons is necessary so that the proceedings may be held and, in the end, a sentence passed. The presence of the accused, as the person against which the misdemeanor proceedings have been initiated, is necessary and multiple measures can be taken to secure his presence. The Misdemeanor Law prescribes several measures which can be taken to secure the presence of the accused in misdemeanor proceedings. The subject of this work is bail as one of the measures to secure the presence of the accused and ensure orderly proceedings. Even though a new Misdemeanor Law has been passed, in terms of bail there have been no changes in comparison with the previous law. The objective of this work is to examine the conditions for determining bail, as well as the advantages and disadvantages for the accused if bail is ordered. Considering the fact that incarceration does not exist in misdemeanor proceedings, this work will also attempt to answer the question why an accused might request bail?

Keywords: bail, exchange, incarceration, arrest.

---

* *Assistant, University of Novi Sad, Faculty of Law Novi Sad; email: i.milic@pf.uns.ac.rs*

**ПОСЕБАН РЕЖИМ ИЗВРШЕЊА КАЗНЕ ЗАТВОРА
У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ**

Стручни рад

DOI: 10.7251/BPGBL3415275D

УДК: 343.915(497.6
Република Српска)

Мр Свјетлана Драговић*
Петар Гаговић**

Апстракт: Начини извршења казне затвора кроз историју су се мијењали. Како се мијењало схватање о сврси казне и кажњавања, тако су се мијењали и начини извршења. Кривични закон Републике Српске прописује да се сврха казне, односно кажњавања састоји у спречавању учиниоца да чини кривична дјела и његово преваспитање, утицају на друге да не чине кривична дјела и развијању и учвршћивању друштвене одговорности кроз изражавање друштвене осуде за кривично дјело и неопходности поштовања закона.

Наш казнени систем се састоји од двије казне, казне затвора и новчане казне. С обзиром на то да је тема рада посебан режим извршења казне затвора, аутори ће у раду говорити само о казни затвора, као временској казни лишења слободе, с тим да ће посебна пажња бити посвећена њеном извршењу (безбједносним аспектима извршења), односно посебном режиму извршења казне затвора. Презентоваће се само рјешења важећих законских прописа Републике Српске.

Кључне ријечи: Казна, затвор, извршење, посебан режим.

КАЗНА ЗАТВОРА

Казни затвора се већ одавно упућују бројни приговори. Наиме, ова казна је у кривичном законодавству прихваћена са пуно очекивања. Међутим, развој криминалитета у свијету је показао да се ова очекивања нису испунила. Казни затвора се замјера то што она не представља ефикасно средство заштите друштва од криминалитета. Све већи напори усмјерени ка хуманизацији затворског третмана осуђених лица смањују њен застрашујући утицај на грађане, те тако не постиже ефекат генералне превенције. С друге стране, њене могућности у погледу остваривања циљева специјалне превенције, прије свега ресоцијализације, такође су ограничене. У великом броју случајева

* *Висока школа унутрашњих послова, Универзитет у Бањалуци; email: svjetlanadragovic@gmail.com.*

** *Казнено поправни завод Фоча; email: gagovicpetar@gmail.com*

ресоцијализација није ни потребна, а и тамо гдје је потребна, питање је да ли је могуће успјешно реализовати у амбијенту какав је затворски. Посебне критике се упућују казни затвора дугог трајања; сматра се да више доприносе десоцијализацији него ресоцијализацији. Исто тако, замјерке се упућују и казни затвора краћег трајања, за њих се каже да не омогућавају постизање циљева ресоцијализације управо због кратког трајања. Приговори се односе и на економску (не)оправданост. Казни затвора се приговара то да представља скупу кривичну санкцију.

Међутим, и поред бројних приговора, казна затвора и данас заузима најзначајније мјесто у систему кривичних санкција. И поред настојања да се примјена ове казне што више ограничи увођењем њених алтернатива, казна затвора и даље представља најважнију казну у савременим казним системима (Стојановић, 2009: 254). За разлику од неких земаља (нпр. у Њемачкој, Аустрији) у којима се ова казна полако потискује у корист новчане казне, код нас је казна затвора још увијек најчешће изрицана казна (Бабић, 2008: 383). Сматра се да ова казна представља најефикаснији облик реакције на теже облике кривичних дјела. Неопходна је када су у питању опасни делинквенти, делинквенти из навике, делинквенти са психопатским абнормалностима и сл. Ова казна обједињује највише услова који се траже од казне да би била правична. Може се изрицати у различитим трајањима, зависно од извршеног дјела и учиниоца. За сада је најбоља замјена за доживотни затвор и смртну казну (Лазаревић, 2000). Код нас је прописана за свако кривично дјело, као једина или алтернативно са новчаном казном. Како би се отклонили негативни ефекти краткотрајних казни затвора, а и смањила могућност честог изрицања казне дуготрајног затвора, наше законодавство је за ову казну прописало општи минимум тридесет дана и општи максимум двадесет година (видјети члан 32. став 1 КЗ РС). Приликом одмјеравања казне, ови општи оквири се морају поштовати, без обзира на тежину кривичног дјела. Казна се изриче на пуне мјесеце и године, а до шест мјесеци и на пуне дане.

За најтеже облике тешких кривичних дјела учињених са умишљајем, прописан је тзв. дуготрајни затвор. Његово трајање је од двадесет пет до четрдесет пет година. Никада се не прописује као једина казна, увијек је дуготрајни затвор прописан алтернативно са казном затвора. Изриче се само на пуне године.

Гледајући са пенолошког аспекта, прописани минимум и максимум казне веома су важни. С једне стране, дужина боравка у затворској установи треба да омогући организовање и реализовање третмана према осуђеним лицима, а са друге стране треба избјећи адаптацију на затворску средину, односно одвикавање осуђеног лица од живота на слободи. О пенолошким аспектима казне затвора, односно о њеном извршењу, говориће се у наставку рада.

ИЗВРШЕЊЕ КАЗНЕ ЗАТВОРА

Извршење казне затвора у Републици Српској прописано је Законом о извршењу кривичних санкција Републике Српске (Службени гласник РС 12/10). Казна затвора се извршава у установама за извршење кривичних санкција, тачније у казнено–поправним заводима. У Републици Српској има шест казнено-поправних установа, односно казнено-поправних завода за извршење казне затвора (Бања Лука, Бијељина, Требиње, Добој, Источно Сарајево и Фоча), које се међусобно разликују према степену обезбјеђења и интензитету ограничења слободе осуђених лица и мјерама које се примјењују у поступању с њима. Сходно томе, постоје установе отвореног, полуотвореног или затвореног типа. У њима се могу формирати отворена, полуотворена и затворена одјељења (Закон о измјенама и допунама Закона о извршењу кривичних санкција Републике Српске, чл. 3). Установе отвореног типа немају физичко и материјално обезбјеђење, а организација живота и рада осуђених лица заснива се на њиховој самодисциплини и личној одговорности. У Републици Српској нема оваквих установа. Установе полуотвореног типа имају материјално-техничко обезбјеђење, а о реду и контроли кретања осуђених лица брине служба обезбјеђења. У Републици Српској постоје три установе овог типа (Добој, Требиње и Источно Сарајево). Установе затвореног типа, поред материјално-техничког, имају физичко обезбјеђење које чине наоружани припадници службе обезбјеђења. Код нас постоје три овакве установе (Бијељина, Фоча и Бања Лука). У установама затвореног типа могу се формирати одјељења са посебним режимом и одјељења појачаног надзора и програма поступања (Закон о измјенама и допунама Закона о извршењу кривичних санкција Републике Српске, чл. 3).

Законом је прописано да се приликом пријема осуђеног лица на издржавање казне затвора утврђује његов идентитет, врши комплетан претрес лица и ствари, лице се уписује у пријемну књигу, одузимају му се предмети и ствари чије држање није допуштено. У року од 24 сата врши се здравствени преглед и све се уписује у његов здравствени картон (у случају да то није могуће, преглед се врши првог наредног радног дана). Стручни тим пријемног одјељења врши процјену личности осуђеног лица, на основу тога прави процјену ризика осуђеног и прави приједлог програма поступања. Након пажљиве процјене свих околности, посебно узимањем у обзир узраста, личних особина и склоности, као и других својстава од којих зависи позитиван међусобни утицај и одсуство опасности од међусобног физичког и психичког угрожавања, врши се распоређивање осуђених лица у просторије за заједнички боравак и спаваонице. Цјелокупна организација рада осуђених лица и начин живота током издржавања казне детаљно су прописани већ поменути

Законом о извршењу кривичних санкција, односно Правилником о кућном реду за издржавање казне затвора (Службени гласник РС 34/11).

Током издржавања казне затвора осуђена лица су дужна да се понашају у складу са свим прописима из области извршења казни затвора. Са овим прописима осуђено лице се упознаје још приликом пријема у казнено-поправни завод. Поред овога, осуђена лица су дужна да поступају по законитим наређењима службених лица. Свако понашање које није у складу са прописима и наредбама представља дисциплински прекршај, за који осуђено лице може бити дисциплински кажњено. Закон предвиђа лаке и теже дисциплинске прекршаје. За почињене прекршаје, прописане су дисциплинске казне: писмени укор (за лакше дисциплинске прекршаје), одузимање погодности и упућивање у самицу до 20 дана (самица је предвиђена само за теже дисциплинске прекршаје).

У циљу одржавања реда и дисциплине и очувања опште безбједности установе, према осуђеним лицима која константно угрожавају ред и безбједност могу се одредити тзв. посебне мјере за одржавање реда и безбједности, и то: појачан надзор (представља учестало посматрање и контролу осуђених лица дању и ноћу), одузимање и привремено задржавање ствари чије је држање допуштено (извршава се привремено, док трају разлози за примјену), тестирање на заразне болести, алкохол и опојна средства (врши се у случају основане сумње у постојање заразних болести, конзумирање алкохола и опојних средстава), издвајање у просторију без опасних ствари (одређује се ако постоји опасност од насилних радњи према лицима и стварима, опасност од убиства и самоповређивања или угрожавања безбједности у установи, које се не могу отклонити на други начин), смјештај у медицинску просторију са интензивним надзором (одређује се осуђеним лицима код којих се процијени да ће извршити или су извршила било који акт самоповређивања, напада на друго осуђено или службено лице, уз сагласност директора Завода), смјештај у одјељење појачаног надзора и програма поступања (одређује се ако постоји опасност од бјекства, насилног понашања према другим осуђеним лицима или стварима, опасност од угрожавања дисциплине и реда, дакле опасности које се не могу отклонити на други начин) и усамљење (изриче се осуђеном лицу које упорно ремети ред и дисциплину, угрожава безбједност установе и представља озбиљну опасност за лица и имовину у установи, уз претходно мишљење заводског лекара).

Поред ових посебних мјера, према осуђеним лицима се, опет у циљу одржавања реда и безбједности, а у складу са законом, могу примијенити и мјере принуде (физичка снага, везивање, гумена палица, службени пси, шмркови са водом, хемијска средства, електромагнетно/електроничко несмртоносно оружје, кинетичко несмртоносно оружје – гумени меци и ватрено оружје).

Важно је напоменути да се посебне мјере и мјере принуде не третирају као дисциплинске казне.

За осуђена лица „високог безбједносног ризика“ предвиђена је још једна мјера поступања, а то је распоређивање у Одјељење са посебним режимом извршења казне затвора.

ПОСЕБАН РЕЖИМ ИЗВРШЕЊА КАЗНЕ ЗАТВОРА

Према осуђеним лицима за која се приликом испитивања личности утврди да би битно угрозила безбједност осталих осуђених лица и имовине у Установи или која за вријеме издржавања казне битно нарушавају ред и дисциплину, предвиђен је посебан режим поступања. Посебан закон који регулише овај вид извршења казне затвора, Закон о посебном режиму извршења казне затвора, на снагу је ступио у марту 2010. године. Овим законом предвиђено је оснивање тзв. одјељења са посебним режимом, као посебних затворених одјељења унутар казнено-поправних установа затвореног типа. Законом је прописано да ова одјељења оснива министар правде, а да се у њих распоређују „осуђена лица мушког пола која за вријеме извршења казне затвора битно угрожавају безбједност у установи, нарушавају ред и дисциплину, као и лица за која се утврди да су све раније предузете мјере поступања према њима остале безуспјешне“ (члан 2. став 1). Сврха распореда у Одјељење јесте „спречавање свих облика понашања осуђених лица која имају за циљ нарушавање формалног система и организације рада казнено-поправних установа, кроз примјену посебних метода и облика рада (члан 2. став 3)“.

О потреби распореда осуђеног лица у Одјељење одлучује министар правде на приједлог руководиоца установе у којој осуђено лице издржава казну затвора. Уз приједлог за распоред у Одјељење, министру се доставља извјештај о понашању осуђеног лица у току издржавања казне затвора, извјештај о предузетим мјерама поступања према осуђеном лицу и образложење разлога распоређивања у Одјељење. Након што размотри овај приједлог, министар доноси наредбу о распоређивању. Ако је у установи битно нарушена безбједност, министар може и без приједлога руководиоца установе у којој осуђено лице издржава казну, донијети наредбу о распореду осуђеног лица у Одјељење. Приликом распореда у Одјељење, обавезно се доставља лични лист и здравствени картон осуђеног лица.

Осуђено лице може бити распоређено на најмање шест мјесеци. Током боравка у Одјељењу редовно се прати понашање и владање осуђеног лица, и врши процјена степена ризика. Након истека шест мјесеци

преиспитује се оправданост даљег боравка у Одјељењу. Руководилац установе доставља министру приједлог за продужење или обуставу распореда у Одјељење, извјештај о владању и понашању, мишљење о постигнутим резултатима у Одјељењу и процјену степена ризика. На основу приједлога и свих достављених материјала руководиоца установе, министар процјењује да ли је постигнута сврха распореда у Одјељење и доноси наредбу којом обуставља или продужава боравак осуђеног лица у Одјељењу. Овај поступак се понавља након сваких шест мјесеци боравка осуђеног лица у Одјељењу.

Пријем осуђеног лица у Одјељење се врши на основу Наредбе о распореду, и том приликом се врши комплетан претрес лица и ствари, упис у пријемну књигу, а осуђено лице се упознаје са организацијом рада у Одјељењу, својим правима, обавезама и дужностима и прописима који регулишу наведена питања. Такође, у року од 24 сата по пријему заводски доктор обавља љекарски преглед осуђеног лица и руководиоцу Одјељења подноси писмени извјештај о његовом здравственом стању. Ако се оцијени да постоји опасност да ће осуђени извршити или је већ извршио било који акт самоповређивања, да ће напасти на друго осуђено лице или службено лице или да ће испољити било који облик насиља, руководиоца Одјељења може уз прибављено мишљење заводског доктора одлучити да се такво лице смјести у медицинску просторију са интензивним надзором. Стручни тим Одјељења, који чине психолог, васпитачи, руководиоца одјељења и љекар, одмах по пријему осуђеног лица, проучава његову документацију и, узимајући у обзир податке о осуђеном лицу, дотадашњем току издржавања казне затвора, безбједносном аспекту, разлозима распореда у Одјељење, као и на основу непосредног контакта са осуђеним лицем, утврђује приједлог програма поступања. Програм поступања обухвата процјену ризика, безбједносне мјере, васпитни третман, здравствени третман и распоред дневних активности. Распоредом се предвиђа боравак на свјежем ваздуху, посјете, терапија, љекарски преглед, употреба телефона, оброци, топли напици, конзумирање цигарета и др.

Осуђено лице има право да, у складу са Законом, прима посјете, новчане и пакетне пошиљке, користи телефон и дописује се. Ови контакти су ограничени само на сроднике у правој линији и у бочној линији до другог степена сродства, с тим да осуђено лице може да контактира и са својим пуномоћником. Ако разлози безбједности то налажу, руководиоца обезбјеђења може наредити надзор над телефонским разговором или у потпуности ускратити свако право контактирања, о чему ће осуђено лице бити обавијештено. Осуђено лице за вријеме боравка у Одјељењу има право да излази на свјеж ваздух у трајању од најмање два часа дневно и има право на радно ангажовање у просторима Одјељења, али под строго контролисаним условима. На погодности ван круга установе осуђено лице

нема право. Ако, у погледу смјештаја, исхране, одијевања, здравствене заштите, задовољавања вјерских потреба, дужности, обавеза и права, као и дисциплинских прекршаја и казни, упоредимо одредбе које регулишу извршење казне затвора и одредбе Закона о посебном режиму извршења казне затвора, нема велике разлике. И оне разлике које постоје имају за циљ да се програм поступања прилагоди високоризичним осуђеним лицима, односно да се постигне максимална безбједност. Може се рећи да је цјелокупан третман подређен безбједносном аспекту, управо зато што се ради о осуђеним лицима која испољавају насилно понашање и угрожавају безбједност људи и имовине у установи.

ЗАКЉУЧАК

Посебан режим извршења казне затвора предвиђен је за високоризичне категорије осуђених лица, која су током извршења затворске казне наставила с криминогеним активностима и испољавањем насилничког понашања према другим осуђеним лицима. Посебан режим извршења казне затвора није вид дисциплинске казне ни посебне мјере – који се примјењују према осуђеним лицима, већ начин извршења казне затвора који поразумијева извршење казне затвора у строго контролисаним условима, водећи рачуна да се не наруши или не повриједи неко од права осуђених лица. Све активности осуђених лица у овом Одјељењу одвијају се у складу с програмом третмана. Дужина распореда осуђеног лица у Одјељењу са посебним режимом дефинисана је Законом о посебном режиму извршења казне затвора. Распоред се, на образложен приједлог руководиоца затворске установе, наредбом министра правде одређује на период од шест мјесеци. Прије истека наведеног периода, руководиоца затворске установе у чијем саставу се налази Одјељење са посебним режимом, доставља министру правде детаљан извјештај са предлогом о обустављању или продужење распореда у Одјељењу са посебним режимом извршења казне затвора.

Основни циљ распоређивања осуђених лица у Одјељење са посебним режимом јесте очување безбједности у установама за извршење кривичних санкција, кроз издвајање високоризичних осуђених лица. Поред тога, издвајањем осуђених лица, „пресијеца“ се њихова веза са неформалним групама унутар установа, као и веза са криминогеном популацијом ван установе. Овакав приступ осуђеном лицу представља казну, не за учињено дјело, већ за понашање које није у складу са прописима у установи. Иако се, са правне стране, распоређивање осуђеног лица у Одјељење са посебним режимом, не третира као казна, фактички то оно јесте. Осуђено лице је, у правилу, само у соби, нема

право на погодности ван установе, радно ангажовање му је редуковано, све активности су строго контролисане, мјере обезбјеђења максималне итд. Овакав „строжи“ режим поступања јесте казна за осуђено лице. Посебан режим извршења казне затвора нема везе са врстом и тежином извршеног дјела, нити изреченом казном. У обзир се узима само осуђено лице и његово понашање. Свакако да понашање које угрожава безбједност установе, односно лица и имовине у њој, заслужује један овакав приступ. Наравно, важно је нагласити да распоређивање осуђеног лица у Одјељење са посебним режимом, не значи да је оно изоловано и препуштено само себи. Напротив, посебан режим подразумијева и посебан третман, и то третман за свако лице посебно. Тим стручњака (психолог, психијатар, социјални радник, заводски љекар, радник службе обезбјеђења) свака три мјесеца анализира резултате третмана и на основу тога осмишљава даље поступање. Програм третмана предвиђа апсолутно све: безбједносне мјере, васпитни третман, здравствени третман, распоред дневних активности. Настоји се осмислити садржајан приступ, са што мање слободног времена. Посебан режим извршења казне затвора није и не смије бити пасивна изолација. Осуђено лице се, прије свега због друштва, а и због њега самога, мора припремити за живот на слободи.

На крају још да поменемо да је прво и за сада једино одјељење овог типа формирано 2010. године у казнено-поправном заводу у Фочи. Одјељење је изграђено и опремљено у складу са савременим европским и свјетским стандардима из области извршења кривичних санкција и представља једну од најмодернијих установа овог типа у окружењу.

ЛИТЕРАТУРА

- Бабић, М. (2008). *Кривично право – општи дио (прво издање)*. Бања Лука: Правни факултет Бања Лука.
- Лазаревић, Љ. (2000). *Кривично право – општи део (двадесет прво измењено издање)*. Београд: савремена администрација – а. д.
- Стојановић, З. (2009). *Кривично право – општи део (шеснаесто измењено издање)*. Београд: Правна књига.
- Закон о посебном режиму извршења казне затвора, *Службени гласник Републике Српске*, број 30/10.
- Закон о извршењу кривичних санкција Републике Српске, *Службени гласник Републике Српске*“, број 12/10 и 117/11.
- Закон о измјенама и допунама Закона о извршењу кривичних санкција Републике Српске, *Службени гласник Републике Српске*“, број 98/13.
- Кривични закон Републике Српске, *Службени гласник Републике Српске*, бр. 49/03; 108/04, 37/06, 70/06 и 67/13.

Правилник о кућном реду за издржавање казне затвора, *Службени гласник Републике Српске*, број 34/11.

Правилник о кућном реду одјељења са посебним режимом, *Службени гласник Републике Српске*, број 38/11.

SPECIAL REGIME OF EXECUTION OF IMPRISONMENT IN THE REPUBLIC OF SRPSKA

Svjetlana Dragovic, mr*
Petar Gagovic**

Abstract: Methods of execution of imprisonment throughout history have changed. As the understanding of the purpose of punishment has changed, so have the methods of execution as well. The Criminal Code of the Republic of Srpska stipulates that the purpose of the sentence or punishment consists in preventing the offender from committing criminal acts and his re-education, the impact on others not to commit crimes, and the development of social responsibility through expression of social condemnation for a criminal offense and the necessity to respect the law.

Our penal system consists of two penalties, prison sentences and fines. Given that the theme of this paper is special regime of execution of imprisonment, the author of this study will only talk about prison sentences, as time penalty of deprivation of liberty. Special attention will be paid to its execution (security aspects of execution), or a special regime of the imprisonment. Only solutions of applicable legislation in the Republic of Srpska will be presented

Keywords: Penalty, imprisonment, execution, special regime.

---

* Police College, University of Banja Luka; e-mail:svjetlanadragovic@gmail.com.

** Criminal Correctional Institution Foca; e-mail:gagovicpetar@gmail.com

ВОЛУНТАРИЗАЦИЈА И КВАЗИКРИМИНАЛИСТИЧКА ПРАКСА У ВЕЗИ СА УВИЋАЈЕМ

Стручни рад

DOI: 10.7251/ВРGВL3415285М

УДК: 343.147:343.142

Александар Миладиновић*, мр

Апстракт: У пракси су изражени бројни проблеми у вези са предузимањем истражних радњи, а поготово су ти проблеми изражени код увићаја. Као посљедица тога, јавља се одређена волунтаризација у предузимању и вршењу увићаја, која, усљед заступљености, засигурно заслужује и посебну елаборацију тог квазикриминалистичког поступања. Узроци наведеног су многобројни, али је чињеница да се углавном могу перципирати кроз незнање или квазикриминалистичко знање полицијских службеника, што резултира пауперизацијом и својеврсним скрњављењем криминалистике, и као науке и као праксе. Поред стручних и професионалних посљедица, волунтаристичко и квазикриминалистичко поступање полиције резултира и немогућношћу коришћења резултата увићаја у доказном поступку. Усљед наведеног, у раду ће се дати неколико примјера за које аутор сматра да представљају учесталију негативну праксу у вези са вршењем увићаја.

Кључне ријечи: увићај, лице мјеста, вријеме увићаја, начин извршења, доказ увићајем.

УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Увићај је једна од ријетких истражних радњи која је, по природи, непоновљива, што налаже посебну опрезност, стручност, темељитост и постепеност приликом вршења увићаја, гдје начела криминалистике добијају своју пуну афирмацију. Уколико се наведеном дода и чињеница да се увићај најчешће врши хитно ("хитна истражна радња"), односно сам излазак на лице мјеста треба да је хитан, а релативно често и брзина вршења увићаја не иде на руку увићајној екипи (нпр. усљед неповољног дјеловања атмосферских прилика), разумљива је могућност многобројних пропуста приликом вршења увићаја.

* Јединица за основну обуку – Полицијска академија Бања Лука; e.mail: aaleksandarbl@yahoo.com

Нормативна "скромност" регулисања увиђаја свакако је један од фактора одређених пропуста у практичној криминалистичкој дјелатности, али наведеном свакако треба додати и криминалистичко незнање, квазикриминалистичко поступање полиције, својеврсни волонтаризам у практичној дјелатности, вишегодишњу погрешну полицијску праксу, недостатак материјално-техничких средстава и опреме...

Разним проблемима у вези с увиђајем, треба додати и многобројне волонтаристичке и квазикриминалистичке приступе практичној реализацији криминалистичке обраде лица мјеста у оквиру којег би требало да се реализује и увиђај, што додатно осиромашује процесни значај и криминалистичке могућности и домете коришћења резултата увиђаја. Услед наведеног, неопходно је указати на одређене проблеме у реализацији увиђаја, те дати и конкретне приједлоге за превазилажење констатованих пропуста.

Пропусти у вршењу увиђаја су бројни и варијабилни, у зависности од више фактора, услед чега је немогуће их све набројати, па ће се овдје елаборирати они који се у пракси сматрају учесталијим и (по посљедицама) рапиднијим. Ти пропусти се могу сагледати кроз неколико питања:

- Да ли увиђај вршити протеком релативно дужег периода од времена извршења дјела?
- Да ли увиђај вршити када је лице мјеста измијењено?
- Да ли увиђај вршити код свих кривичних дјела, односно да ли је потребно и економично увиђај вршити код "лакших" кривичних дјела?
- Да ли записник о увиђају садржи и начин извршења констатован током увиђаја на основу пронађених трагова?

ДА ЛИ УВИЂАЈ ВРШИТИ ПРОТЕКОМ РЕЛАТИВНО ДУЖЕГ ПЕРИОДА ОД ВРЕМЕНА ИЗВРШЕЊА ДЈЕЛА?

У највећем броју дефиниција увиђаја (Жарковић, 2005), он се одређује као хитна истражна радња, на основу чега се може закључити да је хитност у изласку на лице мјеста и у вршењу увиђаја једна од његових карактеристика која би требало да буде препознатљива.

Хитност вршења увиђаја је разумљива уколико се имају у виду циљеви увиђаја, као и негативни утицаји који могу да имају рефлексије на трагове на лицу мјеста и на само лице мјеста. Ти негативни утицаји су атмосферске прилике, дјеловање људског фактора на лицу мјеста (укључујући и полицијске службенике) и сам механизам настанка, опстанка и нестанка појединих трагова кривичног дјела.

Из претходно наведеног је разумљиво да увиђај треба вршити у што краћем периоду након извршења кривичног дјела. Међутим, треба

знати да је у пракси овај период релативно неуједначен, у зависности од многобројних околности и фактора, а такође се ова хитност поступања прецењује. Период од извршења дјела до почетка увиђаја зависи од неколико фактора. У првом реду, вријеме изласка полиције на дојаву о извршеном кривичном дјелу (вријеме полицијске интервенције) зависи од неколико фактора, а код нас се сматра да је оно око десетак минута у урбаном подручју, те нешто више у руралном подручју, што се сматра прихватљивим и у складу је са европским стандардима (Престел, 2004: 45). Међутим, у ово вријеме треба претходно инкорпорирати и вријеме које је протекло између извршења кривичног дјела и дојаве (или сазнања) о дјелу, које износи од неколико минута па до чак неколико десетина минута или чак и сати, а неријетко се тај период мјери и данима, седмицама, мјесецима... Надаље, по изласку на лице мјеста, те након потврде навода пријаве од стране полиције, потребно је извјесно вријеме да се обавијести и формира увиђајна екипа, те да изађе на лице мјеста, што свакако изискује још неколико десетина минута, а неријетко чак и по неколико сати. Из наведеног се може закључити да је вријеме вршења увиђаја, у најбољем случају, од пола сата до сат, преко неколико сати (у већини случајева) до неколико дана или чак и у дужем периоду (што је релативно ријетко, али није изузетак).

Све наведено има утицај на дужину периода од извршења дјела до почетка (односно, окончања) увиђаја, што директно има импликације и на квалитет увиђаја, могућност проналаска трагова на лицу мјеста, квалитет тих трагова, могућност контаминације или на други начин компромитације самог лица мјеста, а поготово трагова на лицу мјеста...

Претходно је наведено како би се створила слика практичног поступања приликом изласка на лице мјеста и вршења увиђаја, а што (може да) има одређене рефлексије и на даље криминалистичко поступање, а такође и за доказни поступак. Ове факторе који утичу на период до изласка на лице мјеста и до почетка вршења увиђаја увијек треба имати у виду и цијенити их сходно конкретној ситуацији, с обзиром на то да они имају утицај и на могућност проналаска трагова на лицу мјеста, контаминацију и употребљивост тих трагова, те на низ других информација и сазнања која могу да буду од значаја за вођење кривичног поступка.

С обзиром на претходно наведено, не значи да хитност поступања приликом изласка на лице мјеста губи на значају. Напротив, управо усљед ових негативних фактора, излазак на лице мјеста и вршење увиђаја треба да се одвијају у што скоријем периоду, афирмишући у потпуности начело оперативности и брзине.

Резимирајући наведено, лако се може констатовати да је циљ хитног изласка на лице мјеста и вршења увиђаја управо предупређивање или бар свођење на најмању могућу мјеру утицаја негативних фактора који могу

довести до нестанка, контаминације или на други начин компромитације трагова или самог лица мјеста. Међутим, из наведеног не треба извучити један у пракси дијаметрално супротан, волунтаристички закључак.

Наиме, у пракси је изражено схватање да увиђај не треба вршити након протеча извјесног периода од извршења кривичног дјела (с тим што је је тај период релативан, у зависности од конкретног дјела, околности извршења, организационе јединице). Конкретно, практичне импликације овог схватања се огледају у томе да се увиђај не врши код кривичних дјела која одмах (или у релативно скоријем периоду) нису пријављена или за која се није на други начин сазнало у релативно краћем периоду. Другим ријечима, наведено схватање (па чак и практично поступање дијела полиције) подразумијева да се увиђај, усљед изостанка "основа", не врши код оних кривичних дјела гдје је између сазнања о извршеном кривичном дјелу и времена извршења дјела протекло извјесни период (неколико дана или дужи период). Наведено се "оправдава" перцепцијом по којој протеклом тог периода нестају или се контаминирају трагови са лица мјеста, усљед чега се чини беспредметним и бесциљним вршити увиђај.

Иако се чини да је погрешност овакве перцепције разумљива сама по себи, усљед чега је не би ни требало детаљније коментарисати, укоријењено практично поступање полиције на овај начин свакако оправдава да се наведеном посвети детаљнија елаборација.

У првом реду, треба рећи да овакво практично поступање полиције уопште нема своје упориште у криминалистичкој теорији и у литератури. Механизам настанка трагова на лицу мјеста, те њихово егзистирање на лицу мјеста, подложни су многобројним факторима, али је чињеница да су постојани, те су забиљежени случајеви проналаска одређених трагова на лицу мјеста чак и након неколико година. Усљед тога, сматрати да увиђај не треба вршити усљед немогућности проналаска трагова или да ти трагови неће бити употребљиви, само је показатељ рапидног изостанка криминалистичког знања. Наравно, протеклом времена, проналазак трагова, поготово употребљивих трагова, увелико се смањује, али то никако не значи да се они не могу наћи, усљед чега и треба инсистирати на хитном изласку на лице мјеста и на хитном вршењу увиђаја. Међутим, отежану могућност проналаска трагова не треба поистовјеђивати са немогућношћу проналаска трагова, што је суштина заговорника ове праксе. У контексту наведеног треба навести и да је релативно мали опсег трагова на лицу мјеста који ће се перципирати и након неколико часова од извршења дјела, што увелико зависи и од знања и опреме увиђајне екипе, али да то није основ који елиминише потребу вршења увиђаја.

Надаље, заборавља се да задатак увиђаја није само проналазак материјалних трагова на лицу мјеста, а поготово није задатак проналазак

искључиво идентификационих трагова. Задатак увиђаја, а из чега се перципира и циљ увиђаја, јесте вишеструк, а проналазак, фиксирање и изузимање, а потом и оперативно и доказно коришћење трагова јесте само један од задатака, можда и најважнији, али свакако не и једини. Поред наведеног, задатак увиђаја јесте и да се сагледа и перципира лице мјеста, објекти на њему, међусобни однос објеката, геопросторни и структурални амбијент лица мјеста, могући и претпостављени путеви... Све наведено, као и друго, јесу задаци увиђаја (Водинелић, 1985). Из наведеног је јасно да изостанком вршења увиђаја на лицу мјеста, оперативни радници, тужилац, а ни суд неће стећи јасну слику о самом лицу мјеста, а посредно ће веома тешко стећи и слику о начину извршења дјела на самом лицу мјеста уколико не знају нпр. распоред просторија, пут одласка и доласка, геопросторну конфигурацију објеката...

Резимирајући елаборацију о оправданости вршења увиђаја и након протеча дужег периода, треба рећи да супротна схватања немају упориште ни у ЗКП, односно тумачењем одредбе ЗКП о увиђају се може закључити да се увиђај може вршити чак и након протеча дужег времена од извршења дјела, односно да вршење увиђаја није условљено протеком времена од извршења до пријаве самог дјела. Наиме, ЗКП је регулисано да се увиђај предузима када је за утврђивање важне чињенице у кривичном поступку потребно непосредно опажање. Уколико ову одредбу тумачимо у складу са претходно наведеним задацима и циљевима вршења увиђаја, свакако се може закључити да управо одређене чињенице, које могу бити релевантне за кривични поступак, представљају задатке и циљеве вршења увиђаја. Другим ријечима, уколико се не врши увиђај, неће се ни утврдити одређене чињенице (задаци и циљеви увиђаја) које могу бити важне за кривични поступак.

ДА ЛИ УВИЂАЈ ВРШИТИ КАДА ЈЕ ЛИЦЕ МЈЕСТА ИЗМИЈЕЊЕНО?

Слично претходно наведеном, у пракси је изражен још један волунтаристички приступ када је у питању процјена (неопходности и цјелисходности) вршења увиђаја.

Једно од питања у вези са вршењем увиђаја јесте и да ли га треба вршити, односно има ли ефекта и смисла да се врши када је лице мјеста измијењено. Наиме, у пракси је релативно често заступљено схватање (и поступање) да се увиђај не врши када је лице мјеста измијењено, поготово у случајевима када се сматра да је лице мјеста битно или у цијелости измијењено. Образложење наведеног је слично образложењу да ли увиђај треба вршити након протеча релативно дужег периода од извршења дјела.

Као и у тим ситуацијама, тако и у случају измијењеног лица мјеста, овакво поступање нема основ у криминалистици, већ је израз волонтаристичког квазикриминалистичког схватања, а то се поготово односи на схватање да се на измијењеном лицу мјеста не могу пронаћи трагови или да ће они бити компромитовани.

Иако је то само дјелимично тачно (поготово с обзиром на интензитет измијењености), морају се имати у виду циљ и задаци увиђаја, а они се не односе само на проналазак материјалних трагова, већ и на учовање одређеног односа на лицу мјеста и стицање цјелокупне контекстуалне слике и лица мјеста и самог дјела.

Наравно, овакво поступање нема основа ни у ЗКП, јер је разумљиво да се циљ увиђаја сматра релевантним, а не само стање лица мјеста.

Из наведеног не треба перципирати ирелевантност евентуалних измјенаналицу мјеста дејством одређених фактора. Као што је и претходно наведено, изузетно је битно констатовати сва неповољна дјеловања на лицу мјеста, а поготово видљиве или претпостављене измјене на лицу мјеста. Међутим, измијењеност лица мјеста не представља изговор да се не врши увиђај на лицу мјеста, већ евентуално може да се стави одређени приговор на оригиналност, контаминираност и очуваност пронађених трагова, што наравно не мора да значи. Међутим, чак и уколико се стави приговор и доведу се у сумњу пронађени и изузети материјални трагови приликом вршења увиђаја, увиђај ће имати одређену доказну (процесну), а поготово оперативну вриједност.

У контексту наведеног, намјерно није наведен степен и интензитет измијењености лица мјеста, који се може кретати од нетакнутог до у потпуности измијењеног лица мјеста (Корајлић, 2004: 380), с обзиром на то да сматрамо да степен и интензитет измијењеног лица мјеста не игра никакву улогу када је у питању нужност вршења увиђаја, већ евентуално може да има одређену улогу само када је у питању сумња у погледу оригиналности и контаминираности трагова.

На крају, треба рећи и да се чињеница о измијењеном лицу мјеста констатује управо вршењем увиђаја, а никако изостанком вршења увиђаја. Другим ријечима, самим доласком на лице мјеста, без обзира на то што ће некад фактичко стање на лицу мјеста управо указивати на (драстично) измијењено лице мјеста, тек започетим увиђајем се наведено може констатовати. Када се резимира наведено, треба навести да је управо код измијењеног лица мјеста од велике важности да увиђајна екипа приступи вршењу увиђаја и проналску материјалних трагова изузетно пажљиво, упорно, детаљно, практично афирмишући у потпуности криминалистичка начела.

Међутим, у пракси се чини да је управо супротно. Чак и уколико "одлучи" да изађе на лице мјеста и врши увиђај на измијењеном лицу мјеста, увиђајна екипа га врши стихијски, рутинерски, без жеље и воље

да се активније укључи у проналазак материјалних трагова, једноставно настојећи да се само задржи (борави) на лицу мјеста и предузимајући радње за које ће моћи рећи да представљају “увиђај”. Управо овакво поступање полиције и доприноси схватању да се на измијењеном лицу мјеста не могу пронаћи материјални трагови.

ДА ЛИ ЈЕ ПОТРЕБНО И ЕКОНОМИЧНО УВИЂАЈ ВРШИТИ КОД “ЛАКШИХ” КРИВИЧНИХ ДЈЕЛА?

У пракси се увиђај често не врши код “лакших” кривичних дјела, наводно због економичности.

Сматрамо да је овакво поступање непрофесионално, није криминалистички релевантно, те је чак и у супротности са законом.

У првом реду, као што је већ наведено, ЗКП-ом је одређено да се увиђај предузима када је за утврђивање неке важне чињенице у поступку неопходно непосредно опажање. Другим ријечима, нигдје у ЗКП-у увиђај није условљен квалификацијом и тежином кривичног дјела. Штавише, ни у ЗКП, ни у КЗ не постоји подјела кривичних дјела на “лака” и “тешка” кривична дјела, усљед чега је евидентна произвољност и субјективизам овакве карактеризације дјела, а потом и посљедица те карактеризације као изостанак увиђаја. У наведеном контексту треба додати да се карактер “лакших” кривичних дјела не приписује тзв. “багателним” кривичним дјелима, код којих је постојање незнатне друштвене опасности основ елиминисања противправности, али и код ових кривичних дјела, управо да би се утврдило постојање овог елемента, углавном је неопходно да се изврши увиђај како би се утврдила материјална штета или слична околност која ће указивати на основе елиминисања противправности.

Надање, ни криминалистика не познаје подјелу криминалитета на “лаки” и “тешки криминалитет”, усљед чега је разумљиво да овакво поступање нема ни криминалистичко оправдање, без обзира на то што се правда некономичношћу. Уколико прихватимо мисао да је “сваком његова несрећа највећа”, а што би морала да буде једна од водила у односу полиције са оштећенима, разумљиво је да се сваком кривичном дјелу, односно конкретном кривичном случају мора приступити с дужном пажњом, без обзира на све друге околности. У наведеном се огледа и садржај криминалистичких начела.

С друге стране, у пракси се сматра да је вршење увиђаја код “лакших” кривичних дјела кршење начела економичности, поготово његових сегмената, због чега га је потребно навести. Основни елементи начела економичности су: 1) брзо спровођење поступка, али не тако да се иде на штету интереса утврђивања истине и заштите права и слобода грађана,

2) што јефтиније и краће спровођење поступка, 3) забрана примјене свега што се у поступку јавља као непотребно, 4) наношење што мање штете, 5) вођење рачуна о томе да се ово начело што више поклопи с начелом сразмјерности у примјени принудних мјера и доказних средстава, 6) код мање значајних случајева треба тежити поједностављењу поступка, 7) одбацивање доказне информације или доказа ако није у вези са случајем (предметом), ако његово прибављање није неопходно, а доводи до одуговлачења поступка, утицаја на свједоке, сугерисања, ако су неприкладни и неупотребљиви, ако се не могу прибавити, ако немају озбиљну доказну вриједност, ако је спорна (предметна) чињеница већ доказана или је ноторна и сл. (Модли, Шуперина, Корајлић, 2008: 436). Међутим, управо из наведеног је видљив квазикриминалистички приступ увиђају. Наиме, иако је разумљиво да је код одређених кривичних дјела (али изузетно малог броја, а свакако не код свих кривичних дјела која се означавају "лакшим") материјална штета мања од трошкова изласка на лице мјеста или вршења увиђаја, треба имати на уму, с једне стране, да полиција врши јавну службу у јавном интересу, док, с друге стране, начело економичности (чак и уколико би се перципирало у духу претходно наведеног схватања) не може да има примат над другим начелима криминалистике и кривичнопроцесног права. Поготово један сегмент овог начела свакако не може да буде примаран у односу на остале сегменте начела економичности.

ДА ЛИ ЗАПИСНИК О УВИЂАЈУ САДРЖИ И НАЧИН ИЗВРШЕЊА КОНСТАТОВАН ТОКОМ УВИЂАЈА НА ОСНОВУ ПРОНАЂЕНИХ ТРАГОВА?

Један од пропуста у вези са увиђајем, који се не односи на само вршење увиђаја, већ на документовање увиђаја јесте описивање начина извршења кривичног дјела у записник о увиђају. Наиме, релативно често записник о увиђају са лица мјеста, поготово код имовинских и насилничких кривичних дјела, садржи и опис (претпостављеног) начина извршења кривичног дјела, уз друге неизоставне елементе самог записника. Овакво документовање увиђаја сматрамо погрешним.

У првом реду, треба поћи од чињенице да се на увиђају, без обзира на то колико је то некад и очигледно, никад не може утврдити начин извршења кривичног дјела, односно да на увиђајној екипи, без обзира на то да ли је чини и тужилац или само полиција, није да утврђује начин извршења, већ чињенично стање које подразумејева утврђивање чињеница и околности које могу да укажу на начин извршења дјела, али сам начин извршења дјела (као нефизички, нематеријални сегмент самог кривичног дјела) се не може констатовати. Другим ријечима,

увиђајна екипа само констатује чињенично, материјално стање на лицу мјеста (из којег је можда некад и очигледан начин извршења), док је на суду да утврђује одлучне чињенице у вези са кривичним дјелом, између осталог и начин извршења на основу свих предочених доказа на главном претресу (међу којима је и записник о увиђају и пратећи материјали уз записник, попут фото-документације, изузетих снимака...). Другим ријечима, начин извршења кривичног дјела утврђује суд правоснажном судском пресудом (која може, али и не мора да се заснива на чињеницама утврђеним на увиђају и фиксираним записником о увиђају и другим прикупљеним материјалима са увиђаја).

Надовезујући се на наведено, треба указати и на природу, карактер и значај записника уопштено. Наиме, према ЗКП, записник је писана исправа која садржи податке о току и садржају радње предузете у току поступка, а најчешће се записницима озваничује (даје процесна форма) ток и садржај, односно резултат истражне радње. У записник се уносе, између осталог, битни подаци о току (процесу) и садржају (предузетим радњама и констатованим резултатима) предузете радње. С обзиром на то, а поготово имајући у виду да је записник по властитој правној природи јавна исправа (Симовић, Симовић, 2011: 178), он мора да буде лишен било каквог субјективизма и произвољности, односно мора да садржи само оно што је фактички предузето и што је непобитно утврђено и констатовано током реализације радње. Начин извршења кривичног дјела не спада у непобитну чињеницу утврђену током увиђаја, јер је то (за вријеме увиђаја) још увијек претпостављени начин извршења, дакле, произвољно утврђен начин извршења (додуше, некад на основу релевантних трагова, али још увијек произвољан). Усљед наведеног, уношењем (претпостављеног) описа начина извршења кривичног дјела у записник о увиђају, тај записник неће садржати законом прописане елементе, већ се у њега уноси субјективан, произвољан став (без обзира на то што ће се он у пресуди можда и потврдити). Наведено може проузроковати немогућност коришћења записника о увиђају као јавне исправе, односно као извора доказа, с обзиром на то да се у њему не налази опис чињеничног стања, већ својеврсне претпоставке (које можда и јесу засноване на чињеничном стању, али су ипак само претпоставке). То повлачи могућност да се и сви предмети и трагови пронађени, констатовани и изузети на увиђају, те фиксирани записником о увиђају не могу користити као доказ у кривичном поступку, јер је оригинални доказ из којег су изведени незаконит. Није тешко претпоставити колике би последице изазвало наведено, усљед чега се констатовање начина извршења у записнику о увиђају мора избјегавати (па чак и у оним случајевима гдје је то, недвосмислено, очигледно).

Из наведеног не треба перципирати (погрешан) закључак да један од задатака увиђаја није и утврђивање начина извршења на основу

трагова на лицу мјеста, самог лица мјеста и других прикупљених сазнања. Наравно да јесте, међутим, претпостављени начин извршења представља само једну од верзија која је заснована на прикупљеним индицијама и траговима на лицу мјеста, те која би, као и свака друга верзија, требала да има и (минимално) контраверзију (Матијевић, 1999). Све док верзија има и контраверзију, не може се говорити о утврђеном чињеничном стању, а утврђено чињенично стање подразумијева постојање само једне верзије која на крају кривичног поступка (требало би да) резултира правоснажном (осуђујућом) пресудом.

Надаље, претпостављеном начину извршења није мјесто да се констатује у записнику о увиђају, јер је већ наведено да се у записницима налази само чињенично стање, али то не значи да се начин извршења нигдје не констатује. Напротив, када начин извршења као једна од верзија добије своју афирмацију другим прикупљеним индицијама, сазнањима, информацијама, траговима и доказима, он може да представља дио извјештаја о извршеном кривичном дјелу и о извршиоцу, гдје се сам начин извршења поткрепљује до тада прикупљеним доказним материјалом. У извјештају о извршеном кривичном дјелу и о извршиоцу пожељно је да се да опис претпостављеног начина извршења дјела, из најмање два разлога. Први се односи на то што сам начин извршења дјела представља биће кривичног дјела, те ће на основу њега тужилац стећи реалнију слику о спорном догађају, па ће адекватније квалификовати кривично дјело или га преквалификовати уколико сматра да полиција није адекватно квалификовала кривично дјело. С друге стране, претпостављени опис начина извршења дјела је пожељно да се опише и у извјештају, с обзиром на то да је у одређеним случајевима сам начин извршења дјела квалификаторна околност, што има и одређене процесне импликације (у погледу судске надлежности). Из наведеног је разумљиво да је у извјештају пожељно да се опише претпостављени начин извршења дјела, али да то није обавезно.

Наравно, уколико тужилац на сличан начин перципира прикупљени доказни материјал, претпостављени начин извршења ће се, као верзија оптужбе, налазити и у оптужном акту (оптужници), али то још увијек није и утврђени начин извршења дјела. Тек у правоснажној пресуди суд утврђује начин извршења који се може сматрати једином преосталом верзијом, односно као (формално) истинит.

Резимирајући наведено, сматрамо да се опис начина извршења дјела не треба налазити у записнику о увиђају, с обзиром на то да он не представља констатовано чињенично (већ претпостављено, субјективно) стање лица мјеста, већ се евентуално овај опис треба налазити у извјештају о извршеном кривичном дјелу и о извршиоцу, али и тада представља само верзију о начину извршења кривичног дјела (додуше, верзију која, на основу прикупљених индиција, сазнања, трагова

и доказа, представља највјероватнију и која ће, као таква, представљати верзију оптужбе у оптужном акту).

Поред наведених нормативних разлога који оправдавају изостанак описивања начина извршења у записнику о увиђају, и бројна криминалистичка (Модли, 1990: 154; Кривокапић, 1997: 190; Жарковић, 2005: 140; Симоновић, Матијевић, 2007: 447) и кривичнопроцесна литература (Корајлић, 2012: 114) изричита је уставу да записник о увиђају не садржи произвољне и субјективе описе, попут начина извршења дјела. И поред наведеног, учестала пракса навођења и описивања начина извршења кривичног дјела у записник о увиђају свакако наводи на закључак да се ради о волунтаризацији и пауперизацији криминалистичке праксе узроковане квазикриминалистичким (не) знањем.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Знајући да је увиђај једна од првих, неријетко и прва (истражна) радња у односу на кривично дјело, разумљив је доказни, а поготово информациони (спознајни) значај увиђаја у расвјетљавању конкретног кривичног дјела, откривању непознатог извршиоца, прикупљању доказног материјала и ефикасном процесуирању током кривичног поступка. На значај увиђаја, уосталом, указује и стара, али још увијек актуелна сентенца – да нема бољег доказа од увиђаја.

Међутим, чињеница је да није сваки увиђај извор доказа, а оперативна, а поготово кривичнопроцесна пракса показује да релативно мали број увиђаја има позитивну валоризацију током оперативног рада, а поготово у кривичном поступку. Поред низа материјално-техничких, организационих и других проблема, фактор који доприноси наведеном јесте свакако и квазикриминалистичка пракса поступања на лицу мјеста која се перципира као увиђај.

Међутим, у концепту новог кривичнопроцесног законодавства које ставља посебан акценат на истрагу, која по својој садржини представља криминалистичку истрагу, значај истражних радњи, а поготово увиђаја као (најчешће) прве истражне радње је несумњив и добија посебан значај, поготово са доказног (кривичнопроцесног) аспекта. Имајући у виду да већину истражних радњи углавном предузимају припадници полиције, свако нестручно, неправилно и незаконито поступање повлачи, поред немогућности коришћења резултата те радње као доказа, и немогућност коришћења доказа који су изведени из резултата те примарне (неправилне, незаконите) радње. Услед наведеног, концепт силогистичко-криминалистичког поступања полиције, као дијалектично

јединство и интеграција кривичнопроцесног и криминалистичког поступања (гдје ниједно нема примат, али се ниједно не може ни изоставити) посебно долази до изражаја приликом предузимања истражних радњи. Сходно наведеном, било какав волунтаристички приступ и квазикриминалистичко поступање приликом предузимања истражних радњи није дозвољено, јер имплицира немогућност коришћења таквих резултата као доказа у кривичном поступку, без обзира на спознајну страну резултата предузете радње. Из претходно елаборираних примјера, чини се да је таква пракса посебно заступљена код увиђаја.

Из претходно наведених начина поступања на лицу мјеста, за које сматрамо да представљају лошу, а поврх свега некриминалистичку праксу, чињеница је да нису резултат одређених нормативних или криминалистичких недоумица, дилема, двосмислености и слично, већ представљају резултат изразитог криминалистичког незнања, продукт квазикриминалистичке наслеђене праксе и личне и професионалне љености припадника криминалистичке полиције. Као таквима, чини се да им и није мјесто да се посебно елаборирају, међутим, имајући у виду њихову инкорпорираност у криминалистичкој пракси, свакако није наодмет да се да осврт на ове проблеме, у нади да ће наведено увидјети и менаџмент полиције, с обзиром на то да је он свакако најодговорнији за егзистирање ове негативне праксе, као и за њено елиминисање.

ЛИТЕРАТУРА

- Водинелић, В., (1985). *Криминалистика – откривање и доказување*, Скопље: Факултет за безбједност и друштвену самозаштиту;
- Корајлић, Н., (2004). *Обезбјеђење лица мјеста код проналаска леша*. Крагујевац–Београд: Правни факултет Крагујевац – Полицијска академија Београд;
- Корајлић, Н., (2012). *Истраживање кривичних дјела*. Сарајево: Правни факултет;
- Кривокапић, В., (1997). *Криминалистика тактика III*. Београд: Полицијска академија;
- Матијевић, М., (1999). *Планирање и провјеравање криминалистичких верзија у оперативном раду ОУП, с освртом на искуства у БиХ – РС*. Скопље: Факултет безбедности;
- Модли, Д., (1990). *Органи унутрашњих послова и примјена члана 154. ЗКП СФРЈ*. Загреб: Министарство унутрашњих послова Републике Хрватске;
- Модли, Д., Шуперина, М., Корајлић, Н., (2008). *Рјечник криминалистике*. Загреб: Струковна удруга криминалиста Хрватске;

Волунтаризација и квазикриминалистичка пракса у вези са увиђајем

- Престел, Б., (2004). *Полицијске снаге у БиХ на њиховом путу у Европу – важни кораци – Функционална анализа*. Бања Лука: Висока школа унутрашњих послова;
- Жарковић, М., (2005). *Кривичнопроцесни и криминалистички аспекти увиђаја на лицу мјеста*. Београд: издање аутора;
- Симовић, М., Симовић В., (2011). *Кривичнопроцесно право*. Бања Лука: Интернационална асоцијација криминалиста;
- Симоновић, Б., Матијевић, М., (2007). *Криминалистика тактика*. Бања Лука: Интернационална асоцијација криминалиста.

VOLUNTARIZACION AND PSEUDOKRIMINALISTICS PRACTICE IN CONNECTION WITH THE CRIME SCENE INVESTIGATION

Aleksandar Miladinovic,* ma

Abstract: In practice, there are numerous problems in connection with the undertaking of investigative actions, especially these problems present at the crime scene. As a consequence, there is a certain voluntarization taking and crime scene investigation, which, due to representation certainly is a place for pointing out that pseudokriminalistics treatment. The causes of the above are numerous, but the fact that it is mainly be perceived through ignorance or pseudokriminalistics knowledge of police officers resulting in pauperization criminalistics, and as a science and as a practice. In addition of professional consequences, voluntaristic and pseudokriminalistics police conduct resulting in the inability to use the results of inspection of the evidentiary proceedings. Due to the above, this paper will give a few examples for which the author considers to represent the frequent negative practices in connection with the crime scene investigation.

Keywords: crime scene investigation, crime scene, during the inspections, the manner of execution, the proof investigation.

---

* *Police Academy in Banja Luka, e.mail: aaleksandarbl@yahoo.com.*

Мр Предраг Поповић*,
Миодраг Гајић**

Апстракт: Незамисливо је говорити о правилном схватању и сазнању суштине и циља правне норме, а посебно института, без схватања услова и узрока који су довели до њиховог успостављања. Сви кривичноправни институти вуку коријене од давнина, односно од првобитне људске заједнице. У вези с тим, неопходно је да се сваки институт па и тешка крађа прво проучи кроз његов историјски развој. То је и разумљива чињеница без које се не може схватити ни оцијенити мјесто, значај и улога тешке крађе у савременом кривичном законодавству. Један период у развоју људског друштва је и стари вијек, који је претеча развоја друштва, а самим тим и кривичног права и његових института. У овом раду ће бити приказан начин инкриминације поменутог кривичног дјела у државама старог вијека.

Кључне ријечи: правна норма, кривично право, стари вијек, тешка крађа.

УВОД

Кривично дјело тешке крађе има дугу традицију и заузима важно мјесто у правној науци и пракси уопште. Бројност, тежина и друштвена опасност коју представља ово кривично дјело захтијева посебну пажњу науке кривичног права и праксе уопште. Пошто се наведено дјело односи на покретну имовину која је у државном или приватном власништву, отуда је за ову проблематику и велики интерес друштва. Тај интерес друштва датира још од првобитних људских заједница (Поповић и Вујић, 2015: 463). "Настанак државе као организоване форме друштвеног живота доводи до појаве права као средства за заштиту интереса владајуће класе те државе" (Нешић, 1995: 26). Из тог произилази да су криминалитет и кривично право двије историјске друштвене појаве које

* Висока школа унутрашњих послова, Универзитет у Бањој Луци; e-mail: pre-drag84@yahoo.com.

** Јединица за подршку, Бања Лука, e-mail: miodrag1984gajic@hotmail.com.

су нужно повезане и као такве имају исти крајњи узрок свог настанка. Кривична дјела представљају за друштво највећу опасност (Мрвић-Петровић, 2009: 12). Самим развојем друштва и настанком права, дошло је до детаљнијег сагледавања и прецизнијег одређења кривичних дјела, а самим тим и тешке крађе. За ово кривично дјело се на неки начин може рећи да је старо колико и сама цивилизација. Прве расправе и размишљања о криминалитету уопште налазимо у дјелима античких филозофа Платона и Аристотела, који су се поред питања друштва и државне организације бавили казнама и узроцима криминалитета (Марковић, 2010: 56). Поред њих, о криминалитету је говорио и римски филозоф Цицерон, који је сматрао да је један од главних узрока криминалитета некажњавање. Најчешћи, а уједно и најопаснији облик угрожавања имовине јесте криминалитет (Даничић, 2006: 691). Дакле, из тог се јасно види база настанка свих наука и научних дисциплина које се баве кривичним дјелима, па и тешком крађом.

Кривично дјело тешка крађа представља изузетно значајан институт кривичног права. То је и разумљиво, из тог разлога што је овај институт стар готово колико и само друштво, а данас представља једно од најзаступљенијих кривичних дјела у свијету. У правној историји дуго се биљеже различити облици тешке крађе (квалификовани облик крађе). Практично од самог формирања првобитних људских заједница и саме државе штити се имовина као њен значајан фактор, па се тако и ово дјело појављује веома рано у историји цивилизације. Због тога се често каже да је ово кривично дјело старо колико и сама цивилизација. Овај институт је кроз историју доживљавао различите промјене. Он се у почетку стидљиво појављивао уз кривично дјело крађе, без свог јасног идентитета, до једног сасвим модерног, у потпуности самосталног института у садашњем кривичном законодавству, који има значајну примјену у савременом свијету. Дакле, да би се дошло до једног модерног института тешке крађе морао је проћи извјестан период развоја људског друштва од његовог почетка па све до данас. У античко доба, нека од кривичних дјела против покретне имовине била су у великој мјери заступљена, а за нека се досад није ни знало. То је и разумљиво, јер је степен друштвеног развоја био на знатно нижем нивоу него што је то данас. Тако, на самом почетку, у одредбама старих законика, управо из наведених разлога за тешку крађу се није знало, тј. она није била самостални институт, пошто је садржавана у оквиру крађе. То значи да су унутар крађе обухваћени неки модерни облици тешке крађе. Такође, у различитим периодима су постојале и различите санкције. Нпр. за украдене плодове по закону од 12 таблица била је предвиђена смртна казна и сл. У овом раду ћемо приказати како се ово кривично дјело инкриминисало у старом вијеку, тачније државама које су обиљежиле стари вијек и које представљају претечу развоја модерног друштва.

Државе које су обиљежиле стари вијек биле су: Ур, Ешнона, Вавилон, Египат, Стара Грчка, Стари Рим и сл. Ове државе су имале законе којима су се штитили њихови интереси и интереси њиховог народа.

СТАРИ ВИЈЕК

Стари вијек је трајао од формирања првих држава у IV миленијуму прије нове ере све до V вијека нове ере, односно до пропасти старог Римског царства. Овај период је познат по томе што су тада настале велике империје, које су стварале прве писане законе. Ти законици се одликују великом разнородношћу у погледу регулисања материје, пошто ту долази до мијешања института различитих грана права (грађанског, кривичног и сл.). Ипак, постоји мали број законика који систематизују одређене материје, и независно и цјеловито регулишу поједине институте. Кривично законодавство практично је у зачецима, гдје се најчешће регулише посебан дио материјалног кривичног права и неки институти процесног законодавства, мада је већи број института још увијек регулисан обичајним правом.

Такође, битно је напоменути да се у том периоду тешка крађа не појављује као самостални институт, већ се често подводи под појам крађе. Оно што је интересантно јесте чињеница да ниједан законик не дефинише појам крађе, већ само неке посебне случајеве крађе. Овдје се са сигурношћу може рећи да је крађа регулисана обичајним правом, а да законодавац практично регулише само посебне облике овог кривичног дјела прописујући тежу или блажу казну од казне предвиђене обичајним правом. Дакле, јасно је да законодавци старог вијека, и поред тога што нису познавали институт засебне тешке крађе, у законике уносе најчешће тешку крађу, прописујући тежу казну од оне која је предвиђена обичајним правом. Такође, они предвиђају и неке блаже облике крађе, прописујући блажу казну од оне која је предвиђена обичајним правом. "Другим речима, крађа је предвиђена обичајним правом и није дефинисана законцима старог века, па се законодавна активност ограничава само на ситуације где треба изрећи строжу или блажу казну од оне која је предвиђена обичајним правом, због већег или мањег степена друштвене опасности" (Трешњев, 2005: 6). Тако се, због претходно наведене чињенице (да се за поједине облике крађе прописује тежа казна због већег степена друштвене опасности) указује да ове крађе представљају тешке крађе. Због непостојања извора о томе какве су казне биле прописане обичајним правом за крађу, нисмо у могућности на поуздан начин утврдити који од прописаних дјела крађе представљају тешку крађу, а који ситно дјело крађе.

ИНКРИМИНАЦИЈА ТЕШКЕ КРАЂЕ У ДРЖАВАМА СТАРОГ ВИЈЕКА

Државе које су се јавиле у старом вијеку јесу: државе старог истока (Египат, Вавилон, Индија, Кина, Сирија, Феникија, Персија, Старојеврејска држава, Хетитска држава), Стара Грчка и Стари Рим. Државе старог истока настале су у периоду од IV миленијума прије нове ере до I миленијума прије нове ере. Ове државе најчешће су настајале у долинама ријека: Нила, Еуфрата, Тигра, Инда, Ганга, Јанцејанга, Жуте ријеке (Хоангхо) и др., из разлога што је на тим мјестима земљиште најплодније за развој земљорадње и сточарства, те се на тај начин друштво заштитило од глади. Ове државе су се формирале споро и њиховом настајању претходио је доста дуг период, у коме је долазило до уједињења мањих градова-држава. Ипак, ове државице нису дуго могле да опстану. Због пораста броја становника у тим малим градовима јавила се потреба за проширивањем обрадивих површина, које су се стварале на удаљенијим мјестима, много даље од ријека, што је довело до стварања иригационих система и наводњавања из великих ријека, а уједно и до повезивања мањих државица, које су заједно учествовале у тим радовима. Дакле, то доводи до стварања великих држава са јаком централном влашћу. Најпознатији закони тог доба били су *Ур-Хаммуов законик*, *Билаламов законик* и *Хамурабијев законик*.

У држави и граду Уру настао је *Ур-Хаммуов законик*. Творац овог законика је Ур-Хамму, оснивач треће династије државе и града Ура, који је владао од 2111. до 2094. године прије нове ере. Законик је написан на плочици формата 20 x 20 центиметара, сумерским језиком. "Законик се састоји од Увода (у којем краљ говори о својим заслугама и томе како га је Бог Нанна на наговор Ана и Ен-Лила поставио за поглавара града Ура) и Закона исписаних са спољашње стране плочице" (Трешњев, 2005:7). Када се узме у обзир садржина овог законика, јасно се види да он слиједи сумерско обичајно право. Нажалост, сачуван је само један мали дио овог законика, и то мало увода и једва двадесетак прописа (Вишић, 2003: 127). Ту се види да не постоји ниједно кривично дјело учињено на штету имовине.

Мирољубиви владар Ешноне (града-државе у подножју ријеке Дијале) Билалам, донио је законик, који је написан акадским језиком на двије плоче и који је у потпуности очуван. *Билаламов законик* је по својој садржини доста сличан *Ур-Наммуовом законуку*. У овом законуку заступљено је неколико одредаба које се односе на заштиту имовине. То се јасно види у члану 6. овог законика који гласи: "Ако човјек... узме у посјед брод, платиће десет шекеља сребра" (Трешњев, 2005: 8). Овдје се не може са сигурношћу утврдити да ли се ради о крађи брода или евентуално неким гусарским акцијама чији је циљ заузимање брода.

Даље, предвиђено је да човјек ухваћен у кући мушкенума¹ дању треба да плати десет шекеља сребра. Уколико буде ухваћен ноћу, има да се убије (члан 12). Такође, предвиђено је да човјек који је ухваћен у пољу мушкенума у крађи љетине дању мора да плати десет шекеља сребра, уколико се ухвати да то ради ноћу, треба да се убије и не смије да умакне жив (члан 13). Из свега овог се јасно види да су све ове крађе биле регулисане обичајним правом, пошто овај законик регулише крађу извршену према мушкенумима, а не на штету државе, цркве и виших друштвених сталежа. Ту се такође, крађа као кривично дјело не дефинише. Оно што је овдје интересантно јесте да су нека понашања у тијесној вези са крађом (чланови 40. и 50. овог законика). Предвиђена је и ситуација да се човјек, ако би купио роба, робињу, говече или неко друго процјењиво добро, а правно не може установити продавца, сматра лоповом (члан 40). Даље, ако управитељ, надзорник ријеке или неки други службеник, ухвати или из двора или од мушкенума одбјеглог роба, одбјеглу робињу, одбјегло говече, одбјегло магаре и не врати га, већ га задржи у својој кући, двор га може тужити за крађу након седам дана (члан 50). Овдје се јасно види да није у питању кривично дјело крађе, већ је ријеч о кривичном дјелу прикривања. Међутим, пошто законодавац ово противзаконито понашање не познаје као засебно кривично дјело, он га повезује са кривичним дјелом крађе.

Хамурабијев законик је донесен за вријеме владавине Вавилонског цара Хамурабија (1709–1669. п.н.е), по коме је и добио име. Овај законик је написан на акадском језику, клинастим писмом. Он представља мјешавину старог обичајног права, неких норми ранијих сумерских правних зборника и неких одредаба новог законодавства. Такође, он обухвата облигационо, брачно, породично, наслеђно, кривично и процесно право (Николић и Ђорђевић, 2002: 10). Хамурабијев законик предвиђа да уколико неко украде божије или дворске ствари из храма или двора, као и они што од њега украдено приме, морају да се убију (члан 6). Уколико би неко украо говече, овцу, свињу или барку, с тим да украдено припада Богу или двору, давао би тридесет троструку вриједност украдене ствари, затим ако припада мушкенуму, давао би десетоструко, а уколико лопов није имао да плати, он би се лишио живота (члан 8). Уколико би неко украо туђег недораслог сина такође би се убијао (члан 14). Даље, када би неко без знања господара баште, у туђој башти одсјекао дрво, платио би

1 Мушкенуми су припадници средње класе који су уживали повластице у погледу имовине, али не и у поштовању властите личности, јер су и даље припадали храму који их је ослободио.

пола мине сребра, а ако се у нечијој кући појавила ватра и неко ко дође да гаси, том приликом својину господара куће узме, кажњавао се бацањем у исту ватру (чланови 59 и 25).

Поред наведених законика који су имали велики значај у развоју института кривичног права, велики значај имају право Египта, Старе Грчке и Старог Рима. То је и разумљиво, пошто је ријеч о првобитним организацијама друштва и претечи развоја цивилизованог друштва.

У египатској хијероглифској правној заоставштини недостају клинописни зборници права. Највећи разлози недостатка правних текстова из Египта јесу спаљивање библиотеке у Александрији, као и то што се писало на папирусу (јако осјетљивом материјалу), који се далеко теже могао очувати за разлику од глинених плочица. Из тог разлога нам није остала ниједна кодификација па чак ни поједини закони. Оно што је забиљежено јесте да је прве законе донио Менес. Након њега се много касније као успјешни законодавац јавља Рамзес II, док грчки извори тврде да је то најплоднији цар Бокхорис у VIII вијеку прије нове ере. Њему се приписује зборник права у осам књига. Ипак, ништа од тога није сачувано до данас, осим грчких интерпретација појединих прописа који се приписују неким од ових фараона. У египатском праву, према свједочењу сачуваних извора, у тешка кривична дјела спадала је и крађа, нарочито крађа из гробница. За крађу, кривци су се кажњавали сакаћењем (Шаркић, 1999: 49).

Стара Грчка представља још један од најважнијих центара античке културе заједно са Старим Римом. Њен настанак и развој везује се за обале Средоземља, а поред тога она је обухватала (осим тих јужних дијелова Балканског полуострва) и многобројна егејска и јонска острва, приморско копно Мале Азије, затим обалу јужне Италије и Сицилије. Основни облик друштвеног организовања код Старих Грка био је полис (град-држава). У старој Грчкој најпознатији су: Спартанско, Атинско и Горотинско право.

Због родовско-племенског уређења које се дуго задржало, у старој Спарти је доминирало обичајно право. Писаних закона готово да и није било, односно било их је јако мало. О овим законима се веома мало зна, а сматра се да су први такви закони везани за име легендарног оснивача спартанске државе Ликурга. Сматра се да ове законе чине претежно записано и реформисано обичајно право. Спарта је у то вријеме била војничка држава и сматрало се да су Спартанци били најбољи војници тог доба. Нажалост, све гране права у Спарти су прилично неразвијене. Такође, може се рећи да је заосталост и неразвијеност везана како за право тако и за судски поступак. Оно што је интересантно јесте да се крађа није сматрала

неким нарочитим деликтом. Она се кажњавала малим казнама или се уопште није кажњавала.

Пошто су стари Атињани писали своје законе на дрвеним плочама, највјероватније из тог разлога није остао ниједан цјеловит епиграфски правни текст, укључујући ту и судске пресуде које нису сачуване. Зато о атинском праву свједоче дјела познатих филозофа, историчара и мислилаца тог времена. Посебне информације дају сачувани судски говори атинских логографа². Битно је нагласити да је овдје основно дјело против имовине крађа и она се третира као приватни деликт. Када суд оптуженог огласи кривим, он не само да враћа украдене ствари, него за казну плаћа тужиоцу двоструку вриједност украдених ствари. Уколико би лице по ноћи извршило крађу, као и крађу на спортским борилиштима, лопову који буде ухваћен, суд од дванаесторице могао је без суђења изрећи смртну казну (Аврамовић, 2003: 127).

Најстарију сачувану кодификацију у Европи представља велики текст из Критског полиса Гортине (V вијек прије нове ере). *Гортински законик* се састоји из дванаест колумни и углавном садржи норме грађанског права. Нажалост, кривичноправној материји се поклања далеко мање простора и њоме се бави у другој колумни, а надлежност обичајног права је у тој сфери веома широка (регулише основне деликте, попут убиства). За законодавца су најбитнија два деликта, и то: силовање и прељуба. Крађу као једно од најважнијих кривичних дјела против имовине у свим античким државама овај законик не познаје.

Стари Рим представља посебан центар развоја права античког доба. Традиција Рима је велика и траје од 754. године прије нове ере, када је по легенди настао град, све до 476. године нове ере, када је збачен посљедњи владар Западног римског царства. Уобичајена је подјела римске историје на четири периода: *Доба краљева* или настанка државе (траје од 754. године прије Христа до 509. године прије нове ере), *Период републике* (траје од 509. године прије нове ере до 27. године прије Христа), *Период принципата* (траје од 27. године прије Христа до 284. године нове ере) и *Период домината* (траје од 284. до 476. године или 565. године) (Станојевић, 2003: 23). У ово доба, крађа је појам који се често помињао у Старом Риму. Кривично дјело крађе (*furtum*)³ у овом периоду се јасно кристалише као засебно

2 Атински логографи су професионални писци судских говора.

3 Римљани, па и правници су појам *furtum* етимолошки изводили од ријечи *furvum* која значи: тамно, црно, због тога што су крадљивци баш за вријеме тамних ноћи одузимали ствари.

кривично дјело. "*Furtum* је одузимање туђе ствари у намјери постизања протуправне користи и то како саме ствари, тако и њене употребе и посједа" (Ромац, 1989: 343). Из ове дефиниције коју је дао *Paulus*, види се да је римски појам овог деликта знатно шири од крађе у модерном праву. Дакле, предмет одузимања не могу бити само покретне ствари, како је то у модерном законодавству регулисано, него и заузимање некретнина, присвајање ствари коју појединац већ има у детенцији (данашња утаја), затим противправно коришћење ствари (од стране депозитара и сл.), па чак и одузимање властите ствари. Из свега овога може се рећи да је појам крађе у римском праву био веома широк (Ромац, 1989: 343). Римска империја је позната по *Закону 12 таблица*. Овај закон је настао у вријеме успостављања републике, када је Рим и поред унутрашњих сукоба између патриција и плебејаца⁴ ушао у мноштво ратова који су га најприје учинили господаром Италије и Средоземља. Тада су двије комисије, од којих је прва сачињена од десетак патриција и друга чија је половина чланова састављена од плебејаца, донијеле прописе који су били изложени на форуму на дванаест бронзаних плоча. Пошто ове плоче нису преживјеле римску историју, о њиховој садржини има доста података у дјелима историчара, првника и филолога. Поменути закон предвиђа у VIII табlici да, ако неко ко краде ноћу буде убијен, с правом је убијен. Остали лопови уколико су били ухваћени на дјелу, ако су слободни, по наређењу деценвира су се бичевали и досуђивани су онима које су покрали. Уколико су у питању робови, они су се бичевали и бацали са Тарапијске стијене. За малољетнике су предвидјели да буду батинани по одлуци претора, и да изврше накнаду штете. Такође, према овом закону предвиђена је и казна за крађу – лопове су осуђивали на двоструки, а зеленаше на четвороструки износ. Уколико би се десило да татори украду ствари својих штићеника, сваки татор би одговарао за цијели износ. Када би дошло до крађе плодова, предвиђала би се смртна казна – казна тежа него за убиство. Оно што је занимљиво лежи у чињеници да је овај закон забранио задржавање украдених ствари (Трешњев, 2005: 14).

Сви ови законици у Старом вијеку говоре да је у том периоду дошло до зачетка и развоја права. Они представљају камен темељац у развоју модерних грана права.

---

4 Патрицији и плебејци су два слоја слободних грађана која су се борила за превласт у Риму. Основна разлика је у томе што су патрицији чиниле родовску организацију, док су плебејци били ван ње.

ЗАКЉУЧАК

С обзиром на све горе наведено, може се рећи да је кривично дјело тешке крађе старо као и само друштво, те да се у старом вијеку стидљиво појављивало као кривично дјело крађе. С обзиром на степен развоја људског друштва, на неки начин то је и разумљиво. Није се могло очекивати да се на самом почетку развоја првобитних људских заједница толико развије теорија и пракса кривичног права, да се одмах институт тешке крађе издвоји и егзистира засебно од кривичног дјела крађе. Овдје се са сигурношћу може рећи да је крађа умногоме регулисана обичајним правом, а да законодавац практично регулише само посебне облике овог кривичног дјела, прописујући тежу или блажу казну од казне предвиђене обичајним правом. Дакле, у овом раду је приказано како се ово кривично дјело инкриминисало у старом вијеку, тачније државама које су обиљежиле стари вијек и које представљају претечу развоја модерног друштва. Државе које су обиљежиле стари вијек биле су: Ур, Ешнона, Вавилон, Египат, Стара Грчка, Стари Рим и сл. Ове државе су имале своје законе којима су се штитили њихови интереси и интереси њиховог народа. Међутим, неке од ових држава у својим законима нису инкриминисале крађу. Тако се у држави Ур, гдје је постојао *Ур-Хаммуов законик*, од којег је сачуван само један мали дио, јасно види да не постоји ниједно кривично дјело учињено на штету имовине. За разлику од овог законика, у држави Ешнони постојао је *Билаламов законик*, који је у одређеним ситуацијама предвиђао постојање крађе и појединих санкција за њено извршење (нпр. новчана и смртна казна). Слична рјешења нудио је и *Хамурабијев законик*, који је егзистирао у тадашњем Вавилонском царству. Даље, у египатском праву, према свједочењу сачуваних извора, у тешка кривична дјела спадала је и крађа, нарочито крађа из гробница. За крађу, кривци су се кажњавали сакаћењем. У старој Грчкој најпознатији су: Спартанско, Атинско и Горотинско право. Спартанско обичајно право није сматрало крађу неким великим деликтом, и она се кажњавала веома благим казнама или се уопште није кажњавала. Атинско право сматрало је крађу приватним деликтом, гдје би крадљивац поред враћања украдене ствари морао да плати двоструку вриједност те ствари, па чак и да буде санкционисан смртном казном у зависности од случаја, док *Гортински законик* крађу уопште није познавао као деликт. И најзад, када је у питању Римско право, оно чак и дефинише сам појам крађе (који је веома широк, за разлику од данашњег), што је веома похвално ако се има у виду степен развоја људског друштва. Значајан документ у Римском праву јесте *Закон 12 таблица*, који је такође за крађу предвиђао новчану и смртну казну – у зависности од случаја. Из свега наведеног може се рећи да је стари вијек претеча и једна велика база даљег развоја кривичноправне теорије и праксе уопште.

ЛИТЕРАТУРА

- Аврамовић, С., (2003). *Општа правна историја – Стари и средњи век*, Београд;
- Вишић, М., (2003) *Законици древне Месопотамије*, Београд;
- Даничић, М., (2006). *Најчешћи облици угрожавања имовине и лица предузећа*, Безбједност, полиција, грађани, број 2/06, Бања Лука;
- Марковић, И., (2010). *Основи криминологије*, Бања Лука;
- Мрвић-Петровић, Н., (2009). *Кривично право општи део*, Београд;
- Нешић, Љ., (1995). *Кривично право општи и посебни део*, Београд;
- Николић, Д., Ђорђевић, А., (2002). *Законски текстови старог и средњег века*, Ниш;
- Поповић, П., Вујић, Д., (2015). *Крађа извршена из мржње с освртом на Републику Српску – проблеми у пракси*, Право и правда, број 1, Сарајево;
- Ромац, А., (1989). *Римско право*, Загреб;
- Станојевић, О. (2003). *Римско право*, Београд;
- Трешњев, А. (2005). *Тешка крађа у теорији и пракси*, Београд;
- Шаркић, С., (1999). *Општа историја државе и права*, Београд.

CRIMINAL OFFENSE OF AGGRAVATED THEFT IN THE ANCIENT HISTORY

Mr Predrag Popovic,*
Miodrag Gajic**

Abstract: It is inconceivable to talk about the proper understanding and knowledge of the essence and objective legal norms, especially the institute, without understanding the causes and conditions that led to their establishment. All criminal justice institutes trace their roots back to ancient times, respectively from the original human community. In relation to this, it is necessary that each Institute and the aggravated theft first studied through its historical development. It is an understandable fact, without which you can not understand even rate a place, importance and role of aggravated theft in modern criminal law. One period in the human society development is an ancient history period, which was the forerunner of the society

---

* High School of Internal Affairs, University of Banja Luka; email: predrag84@yahoo.com,

** Support Unit, Banja Luka, email: miodrag1984gajic@hotmail.com.

Кривично дјело тешке крађе у староме вијеку

development and therefore the criminal law and its institutions. In this work will be presented the incrimination way of above mentioned criminal act in the ancient states.

Key words: legal norm, criminal law, ancient times, aggravated theft.

ФЕНОМЕНОЛОГИЈА ПРИРОДНИХ КАТАСТРОФА
теоријско одређење и класификација природних катастрофа –

Стручни рад

DOI: 10.7251/BPGBL3415311C

УДК: 504.3/4:001

Владимир М. Цветковић, докторанд*

Апстракт: У научној литератури, домаћој и светској, теоријско одређење и класификација природних катастрофа представља веома актуелно питање. Неопходност и мотивисаност аутора за успостављање концизних дефиниција произилази из потребе јасног разграничења катастрофа од свега осталог, а најпре од њему сродних концепата као што су опасности, кризе и ризици. Свакако, интерес од дефинисања произилази из потребе да се опише област проучавања и створе услови за акумулацију знања и изградњу теорија. При томе, истраживачи из области студија катастрофа, сусрећу се и са дискусијама и дебатама око разграничења појмовног одређења катастрофа од ванредних ситуација. Резултати истраживања показују да је теоријско одређење природних катастрофа пратило: друштвени амбијент у чијим оквирима је и настало, научну дисциплину из које је потекло, сврху, географски регион настанка итд. Када се посматра њихов настанак, примећује се да су прве дефиниције дате од стране лингвиста и да су оне у великој мери одржавале специфичности културе и језика у склопу кога су и настале. Временом су еволуирале у складу са вишестраним променама у свету. Велики број њих, иако на први поглед противречне, настају у оквиру истог категоријског домена. Почивају на различитим теоријским и емпиријским основама. Такође, није исто дефинисање катастрофе као феномена или области проучавања. Истраживачи често упадају у замку да концептуалне основе феномена као што је катастрофа, замењују објашњењима шта чини и како друштво делује у таквим ситуацијама. Предмет рада представља теоријско одређење и класификација природних катастрофа, са посебним освртом на њене последице.

Кључне речи: природна катастрофа, феноменологија, дефиниција, класификација, последице.

УВОД

Првобитне људске заједнице одувек су се сусретале са разноврсним природним катастрофама. Учестале и озбиљне последице које су

* *Криминалистичко-полицијска академија, Београд; e-mail: vladimir.cvetkovic@kpa.edu.rs.*

бацале на колена читаве заједнице, из разлога непостојања њиховог рационалног објашњења, дуго су посматране као начин „Божијег обраћања тј. кажњавања људи због лошег понашања људи“. Конкретније речено, посматране су као специјалне поруке које се шаљу директно од Бога са циљем кажњавања грешника (Mileti, 1999: 101). Иако је овакво схватање катастрофа имало важну регулаторну друштвену функцију, погрешно је сугерисало да се људи од природних катастрофа не могу адекватно заштитити, односно да је једини начин да се заштите исправно и смерно поступање у складу са религијским принципима, а како би били у божијој милости. То је, између осталог, растерећивало људе у дељењу, односно преузимању одговорности за настале последице, јер су природне катастрофе биле приписиване, као што је и споменуто, деловању виших сила. Чак ни тадашњи филозофи нису доводили у питање њихово свето порекло. Слободно се може рећи да су дуго упоредо постојала становишта да су катастрофе дело Бога и да су природна појава, при чему је прво становиште било доминантно. Супротно тада преовлађујућем мишљењу, Аристотел је природне катастрофе објашњавао као последицу екстремних природних догађаја, а не као манифестације неких виших сила (Simonović, 2011). Такво становиште почиње да се напушта током 17. века, а саму прекретницу у размишљању о природним катастрофама представљао је земљотрес који се догодио у Лисабону 1755. године, који је био окарактерисан као прва модерна катастрофа (Милашиновић & Кешетовић, 2011: 24).

Пажња друштвених наука усмерена ка катастрофама представља релативну новину. За разлику од појединих социолога, који истраживање катастрофа сматрају тривијалним, Драбек (Drabek, 1986) указује да се истраживање катастрофа налази на стратешком раскршћу између неколико димензија: правна, политичка, економска, социолошка. Прва емпиријска студија о катастрофама спроведена је поводом случаја судара два брода у близини луке у Халифаксу, на крају Првог светског рата (Prince, 1925). Први познати теоријски рад са називом „Човек и друштво у пропасти“ написан је од стране Петра Сорокина у току 1942. године (Pitirim, 1942). Озбиљнија истраживања уследила су након 1950. године, када се јасно увидело да истраживања катастрофа могу допринети и социолошким теоријама, јер катастрофе представљају једну врсту неизвесности која открива слабости друштвених процеса и структура. Оне пружају увид у друштвену структуру и њено функционисање, под стресним ситуацијама (Kreps, 1989). Имајући у виду одређене светске трендове, катастрофе ће и даље бити у фокусу примењених социолошких истраживања. Заправо, будућност може донети веће и горе катастрофе. Иако су напори за смањење ризика од природних катастрофа одувек постојали, њихова систематска проучавања имају релативно младу традицију (Fritz, 1961; Barton, 1970; Perry, 1970; Dynes, 1970; Kreps, 1984;

Quarantelli, 1980; Wright & Rossi, 1981, Quarantelli, 1999). Александар (Alexander, 2003) је идентификовао шест приступа у истраживању катастрофа, и то: географски, антрополошки, социолошки, развојни, медицински и технички. Најдоминантнији приступи проучавању катастрофа, поготову после Другог светског рата, били су географски и социолошки. Сам географски приступ проучавању катастрофа се фокусира на интеракције које настају између човека и његовог окружења, док социолошки приступ полази од претпоставке да су катастрофе друштвени догађаји који рефлектују начине живота и структуре друштвених заједница (Alexander, 2003). Наиме, од начина живота људи зависи њихова угроженост од природних опасности. Уколико људи населе приобално подручје које често плави река или море, неминовно је да ће доћи до настанка штетних последица по њихов живот, здравље и имовину (Milošević, Kovačević-Majkić, & Panić, 2012).

Бројни теоријски приступи у проучавању природних катастрофа се могу сврстати у три парадигме (Quarantelli, 1998: 2): прва је „(природне) катастрофе су једнаке рату“ (у рату долази до сукобљавања са непријатељем који најчешће долази из друге државе, док се код катастрофе људи суочавају са „природним непријатељем“ као што су поплаве, земљотреси итд. Наиме, људске заједнице су ентитети који реагују на сваке видове агресија); друга је „(природне) катастрофе као израз друштвене рањивости“ (катастрофа је резултат основне логике заједнице и зависи од друштвених процеса. Рецимо, приликом изградње одређених објеката нису узете у обзир процене ризика); трећа је „(природна) катастрофа као стање неизвесности“ (немогућност потпуног сагледавања свих опасности). Такође, Смит и Петли (Smith & Petley, 2009: 75) указују на четири парадигме: инжењерства, понашања, развоја и сложености. Главна питања и одговори наведених парадигми били су: парадигма инжењерства (до 1950. године) – који су физички узроци величине и учесталости природних катастрофа и како се може обезбедити заштита против највише штетних последица? Одговор се састојао у научним временским прогнозама и одређеним грађевинама изграђеним за одбрану од природних катастрофа, нарочито од оних које су хидрометеоролошког порекла. Парадигма понашања (од 1950. до 1970. године) – зашто природне катастрофе изазивају смрт и економске штете у развијенијим земљама и како промене у људском понашању могу смањити последице? Одговор се састојао у побољшаним краткорочним упозорењима и дугорочном планирању одабира земљишта, тако да људи могу избећи станишта која су највише склона природним катастрофама. Парадигма развоја (од 1970. до 1990. године) – зашто људи у мање развијеним земљама више страдају од природних катастрофа и који су историјски и актуелни друштвено-економски узроци таквих ситуација? Одговор се састојао у већој људској рањивости у природним катастрофама,

којој доприноси мала економска развијеност и политичка зависност. Четврта парадигма према Смиту и Петлију је парадигма сложености (од 1990. године до данас) – како утицај катастрофа може бити смањен на одржив начин у будућности, а посебно за најсиромашније људе у свету? Одговор се састојао у већем истицању интеракције између природе и друштва, која доводи до побољшања дугорочног управљања природним катастрофама.

ТЕОРИЈСКО ОДРЕЂЕЊЕ ПРИРОДНИХ КАТАСТРОФА

У научној литератури, домаћој и светској, теоријско одређење катастрофа представља веома актуелно питање (Cvetković et al., 2015; Цветковић, 2015; Cvetković & Stojković, 2015). Неопходност и мотивисаност аутора за успостављање концизних дефиниција, произилази из потребе јасног разграничења катастрофа од свега осталог, а најпре, од њему сродних концепата као што су опасности, кризе и ризици. Свакако, интерес од дефинисања произилази из потребе да се опише област проучавања и створе услови за акумулацију знања и изградњу теорија. При томе, истраживачи из области студија катастрофа, сусрећу се и са дискусијама и дебатама око разграничења појмовног одређења катастрофа од ванредних ситуација.

Одређивање појма „природна катастрофа“ условљено је и праћено одређивањем замисли о суштинским својствима која су константна под разним околностима. Језички облик изражавања наведене замисли представља се термином „природна катастрофа“. У литератури се често наилази на то да аутори исте мисаоне садржаје повезују, односно изражавају различитим терминима. При томе, са друге стране није неуобичајено и да различите мисаоне садржаје о природним катастрофама означавају истим терминима. Иако постоје вишегодишња и опсежна истраживања, у литератури и даље постоји преширок опсег тумачења катастрофа, понекад недоследан и контрадикторан. Често се наилази и на дефиниције које произилазе из „интерпретативног става“ где се истиче да су катастрофе оно што људи кажу да оне јесу. При томе, није неуобичајено да аутори спомињу катастрофу у контексту „прилике“, али чини се да они више размишљају о катастрофи као „узроку“ понашања, него „контексту“ у којем се то понашање реализује. Посебан проблем задају и законске дефиниције које су често недовољно утемељене из аспекта постојећих теоријских сазнања. У циљу предупређења свега наведеног неопходан је системски приступ у дефинисању и описивању катастрофа. Стога, преглед литературе о теоријском одређењу (дефиницијама) природних катастрофа биће усмерен ка: идентификовању релевантних дефиниција

„катастрофа“ као општијег појма и „природних катастрофа“ као њихове подврсте; сврставању свих дефиниција у одређене периоде њиховог настанка; разграничењу са другим повезаним концептима, најпре са природним опасностима и кризама; сажимања релевантних теоријских одређења у циљу конципирања свеобухватне дефиниције са јасним садржајем и обимом појма природних катастрофа.

Генерално, теоријско одређење катастрофа, пратило је: друштвени амбијент у чијим оквирима је и настало; научну дисциплину из које је потекло (нпр. социологија, географија, менаџмент); сврху дефинисања (нпр. академска или за потребе праксе); географски регион (нпр. западне или источне земље) настанка итд. Имајући у виду период настанка, теоријско одређење катастрофа, може се разматрати у оквирима: класичног периода, периода размимоилажења концепта опасности и катастрофа, и периода оригиналних студија о катастрофама (Lindell, Tierney & Perry, 2001: 97). Наиме, класичан период започиње с развојем теорије о катастрофама, од краја Другог светског рата, и траје све до објављивања Фрицове дефиниције катастрофа у току 1961. године. У том периоду, у већини дефиниција, катастрофе се објашњавају као догађаји који представљају катализатор (елемент убрзавања и подстицања) онога што се описује као неуспех друштвеног система да пружи одговарајуће услове живота (Fritz, 1961; Killian, 1954; Moore, 1958; Sjoberg, 1962). Други период (традиција) означило је размимоилажење концепта опасности и природних катастрофа. Размимоилажење је произашло из заједничке перспективе о природним опасностима у научним радовима географа и геофизичара. У запаженим дефиницијама тог периода, катастрофе се посматрају као екстремни догађаји који се дешавају када узрок опасности дође у сусрет са друштвеним системом (Burton & Kates, 1963; Burton, Kates, & White, 1978; Quarantelli, 2005). У периоду оригиналних студија о катастрофама, где се катастрофе посматрају као друштвени феномен, посебна пажња је посвећена рањивости као друштвеној конструкцији и идеји о друштвеним променама (Barton, 1963, 2005; Burton & Kates, 1963; Burton et al., 1978; Dynes, 1998).

У периоду започињања истраживања катастрофа, па све до 1980. године, биле су заступљене следеће дефиниције: није свака олуја, земљотрес или налет воде катастрофа. Катастрофа је позната по ономе што ради; односно, да кажемо, по појави катастрофе. Све док брод плови ван олује, док град одолева земљотресима, док се држе насипи, не постоји катастрофа. Колапс културних заштита је оно што чини катастрофу (Carr, 1932: 211); ситуације које укључују не само утицаје, већ и претње од прекида нормалног функционисања процедура за смањење одређених тензија, заједно са драматичним повећањем напетости (Wallace, 1956: 1); сваки догађај „концентрисан у времену и простору у којем се друштво релативно самосталне поделе друштва, подвргава великој опасности и

трпи такве губитке по своје чланове и имовину да је друштвена структура поремећена и испуњење свих или неке од основних функција друштва је спречено“ (Fritz, 1961: 655); било који догађај који озбиљно нарушава нормалне активности – резултат претње која се не материјализује, али и резултат реалних утицаја (Cisin & Clark, 1962: 29); као што је Динес (Dynes) приметио, термин катастрофа је стекао низ значења. Обично међутим такав термин укључује најмање једну од четири ознаке. На пример, термин катастрофа се често користи да означи физички чинилац као што је торнадо или ураган. Такође, реч се понекад користи да означи или да обухвати физички утицај или последице чинилаца као што су материјална штета или страдање. Повремено, термин катастрофа се користи за процену утицаја физичког догађаја. На пример, једна заједница или група људи могу да доживе последице земљотреса као „катастрофалније“ од неког другог сличног догађаја. Коначно, термин се користи како би означио друштвени поремећај изазван физичким догађајем или што се понекад конципира као „стрес“. Код друштвеног поремећаја изазваног неким чиниоцем, нормални структурни аранжмани у заједници могу бити измењени као и одређени друштвени процеси (Dynes, 1969), катастрофе су: нерутински догађаји у друштвима или њиховим већим подсистемима (нпр. региони, заједнице) који подразумевају друштвени поремећај и физичку штету. Међу кључним дефинишувим одликама таквих догађаја су (1) дужина упозорења, (2) величина утицаја, (3) обим утицаја и (4) трајање утицаја. (Sjoberg, 1962: 360); свако дешавање које изазива велику повреду или штету; велика или изненадна несрећа; пропаст. Катастрофа подразумева велику или изненадну несрећу која доводи до губитка живота, имовине, итд., или која је погубна по предузећа, пропаст означава велику несрећу која доноси дубоку патњу или тугу појединцу или људима у ширем смислу (Guralnik et al., 1974: 51); катастрофа је догађај са јасним почетком и јасним крајем и по дефиницији је ванредно – чудо природе, изопаченост природних процеса живота; две особине које издвајају катастрофу су: прва, да прави велику штету и друга, да је изненадна, неочекивана, акутна (Erikson, 1976: 253); Катастрофа је већа категорија колективних стресних ситуација, која је велика непожељна промена у инпутима неког друштвеног система. Пример овога би била поплава („велика непожељна промена у инпутима“) која погађа заједницу („друштвени систем“) или групу заједница („друштвени систем“). Термин друштвени систем може да се примени на колективе од малих група попут породице, па све до националних друштава или светског друштвеног система (Worth & McLuckie, 1977: 24); реч „катастрофа“ означава чиниоце као што су земљотреси, пожари, поплаве и експлозије. Основна идеја, као што истакнуто, јесте да постоји „нешто“ што може потенцијално да произведе ефекат на животну средину. Ови чиниоци означени су као чиниоци катастрофе са честом дистинкцијом која се прави између „природних“ или „божијих дела“ и „људских“ чинилаца.

Природно померање земље одређене врсте се зове земљотрес; случајна трансформација, услед људске грешке, инертне течности у експанзивни гас се зове хемијска експлозија (Dynes & Russell, 1976); део процеса у животној средини који има већу фреквенцију од очекиване и магнитуду која узрокује већину повреда људи са значајним оштећењем (Oliver-Smith, 1988: 2); Turner (1978) и Perrow (1984) дефинишу катастрофу или као погрешне количине енергије у погрешно време и на погрешном месту или као самоизазвану резонанцу између техничких подсистема која доводи до опасних модулатија и колизија. Оба концепта су преведена на организациону и људску интеракцију како би се објаснили и друштвени неуспеси (Perrow, 1984; Turner, 1978).

У периоду од 1980. до 2000. године, уобичајене су биле следеће дефиниције: катастрофа се дефинише као актуализација угрожености друштвеног система. Термин угрожености се односи на структурно стање друштвеног подсистема (Pelanda, 1981: 21). Нажалост, термин је једна од оних речи на енглеском језику која има бројна значења. Обично се користи како би се објаснила свака лична или друштвена ситуација која се говорнику не свиђа. Тако досадна журка постаје катастрофа као и фудбалска утакмица у којој омиљени тим губи. У скорије време, раст становништва је означен као катастрофа због резултата урбанизације за животну средину. Конфликтне ситуације, као што су побуне, понекад се називају катастрофама. Илустрације се могу проширивати, али очигледно је да термин „катастрофа“ покрива мноштво грехова прилично различитих димензија (Dynes, Quarantelli, & Kreps, 1981: 27); у идеалним условима, природне катастрофе су изједначене са: 1. физичким чиниоцима; 2. физичким утицајем таквих физичких чинилаца; 3. друштвеним поремећајима који су последица догађаја са физичким чиниоцима; 4. друштвеном конструкцијом стварности у уоченим кризним институцијама; 5. политичким дефиницијама одређених кризних ситуација; и 6. неравнотежом у односу захтева и капацитета у кризи (Quarantelli, 1984: 7); катастрофе представљају: „а) догађаје који могу бити одређени у времену и простору, који врше а) утицај на ц) друштвене јединице, а друштвене јединице, заузврат, прописују д) одговоре (или прилагођавање) на ове утицаје“ (Kreps, 1984: 310); према Дегу, природне катастрофе су „резултат просторне интеракције између опасних еколошких процеса (тј. екстремних природних догађаја) и становништва које је осетљиво на такве процесе“. Катастрофе ремете „нормалан“ живот (Degg, 1992: 199); катастрофа је термин који описује цео низ стресних ситуација и на нивоу појединца и на нивоу заједнице. Оне укључују пожаре и утапање, земљотресе и торнада, епидемије и глад, врућину и хладноћу, пацове и скакавце (Stanley, 2000: 24); катастрофа је озбиљан поремећај у функционисању друштва, који изазива раширене људске, материјалне или еколошке губитке који превазилазе способност погођеног друштва

да се носи с тим, употребом сопствених ресурса (NCDM, 2001); катастрофа је екстреман догађај са природним, технолошким или друштвеним узроком који има последице у смилу страдања, уништења, штете и поремећаја. (Perry & Quarantelli, 2004: 12); догађај у којем је заједница подвргнута озбиљној штети и сноси или јој се прети да ће сносити такве губитке по лица и/имовину да ће расположиви ресурси у заједници бити превазиђени. У катастрофама, ресурси ван локалне јурисдикције, односно на државном или савезном нивоу, потребни су како би се извршили захтеви у случају катастрофе (Drabek, 1996: 2); катастрофа је нормативно дефинисана прилика у заједници када се изузетни напори улажу да би се заштитио и искористио неки друштвени ресурс чије се постојање сматра угроженим (Dupes, 2005: 21); катастрофа је појединачни догађај који доводи до раширених губитака по људе, инфраструктуру или животну средину. Катастрофе потичу из разних извора, као и опасности (природни системи, друштвени системи, технолошки кварови) (Cutter, 2002: 71); озбиљан поремећај функционисања друштва који изазива раширене људске, материјалне или еколошке губитке који превазилазе способност погођеног друштва да се носи с тим, употребом сопствених ресурса (Asian Disaster Reduction Center, 2003); стање које дестабилизује друштвени систем, што се манифестује у лошем функционисању или поремећају веза и комуникација између његових елемената или друштвених јединица...; делимично или потпуно уништење/рушење..., што чини нужним да се предузму ванредне или хитне контрамере како би се повратила стабилност (Porfiriev, 1995: 291); разлику између природних опасности или катастрофа и људском руком направљених (или технолошких) пандана је често тешко одржати ... ми се бавимо физичким догађајем који изазива утицај на људска бића и њихово окружење ... природна катастрофа се може дефинисати као неки брзи, тренутни или дубоки утицај животне средине на друштвено-економски систем (Alexander, 1993: 4); катастрофа је догађај који се повезује са утицајем природне опасности, која доводи до повећане смртности, болести и/или повреда и уништава или ремети животе, погађајући људе или област тако да је они (и/или аутсајдери) сматрају ванредном или да захтева спољну помоћ ради опоравка (Cannon, 1994: 29); природне катастрофе су често сагледаване као последица међусобног утицаја природних догађаја (геофизички процеси) и људских система (друштвено-економских, културних, и физичких стања). То значи да нису све природне катастрофе искључиво природне (Tobin & Montz, 1997: 45); губитак кључних упоришта у здравом разуму и тешкоћа разумевања реалности кроз обичне менталне оквири (Gilbert, 1995: 238); катастрофа је нормативно дефинисана прилика у заједници када се изузетни напори улажу да би се заштитио и искористио неки друштвени ресурс чије постојање се сматра угроженим (Stallings, 1995: 31); [догађаји који] ослобађају потиснуту анксиозност [и стварају причу о] губитку

контроле друштвеног поретка (Horlick-Jones, 1995: 305); емпиријско фалсификовање људског деловања као доказ исправности људског увида у природу и културу (Dombrowsky, 1995: 241); катастрофа је извор опасности, процена која обухвата следеће елементе (Kovach & Cicerone, 1996: 589): ризик од људске повреде; ризик по имовину и ризик од еколошке штете и прихватљивост одређеног степена ризика. Опасност је могућност, док је катастрофа стварни догађај (Drabek, 1997: 3); катастрофа је резултат опасности која погађа заједницу (Blanchard, 1999: 2).

Ален Бартон (Allen Barton) је описао катастрофу као врсту колективне стресне ситуације у којој многи чланови друштвеног система не успевају да приме очекиване услове живота од система. Према Бартону, оно што разликује катастрофе од других врста колективног стреса, као што је рат, јесте да су извори катастрофе спољашњи, а не унутрашњи (Lindell et al., 2001: 4); у социолошком смислу, катастрофа је нерутински догађај али рутински социјални проблем јер се катастрофе понављају и јер могу бар да буду наслућене чак и ако не могу да буду предвиђене. Толико се не доводи у питање. Такође је јасно да катастрофе откривају бољке и слабости у друштву, иако могу и да нагласе његову снагу (Alexander, 2000: 31). Pearce (2000) сугерише да свака дефиниција катастрофе мора да одражава капацитет одређеног места да реагује. Она жели да каже да опасна појава мора да буде необична и социјални, економски, политички и еколошки утицаји морају да буду значајни. Она дефинише катастрофу као нерутинску појаву која превазилази капацитет погођене области да одговори на њу на такав начин да спаси животе; сачува имовину; и задржи социјалну, еколошку, економску и политичку стабилност погођеног региона (Pearce, 2000: 87).

Од 2000. године, студије катастрофа доживљавају праву експанзију: природне катастрофе су последица мешања природног географског система са људским системом, и изграђеног и личног. Капацитет људи да минимизирају негативне последице катастрофе зависи од људске адаптације на природне појаве, укључујући наше грађевинске прописе, правила коришћења земљишта и дизајна наше критичне инфраструктуре. Према Кварантелију (Quarantelli, 2005: 345; Quarantelli & Perry, 2005), као једном од најпознатијих представника оригиналних студија о катастрофама, оне су: 1. догађаји који се дешавају изненада, 2. озбиљно ремете рутину друштвених јединица, 3. изазивају усвајање непланираних праваца деловања како би се прилагодили нарушавању реда, 4. проузрокују неочекиване животне историје означене у друштвеном простору и времену, 5. представљају опасност за важне друштвене објекте. При томе, аутор наглашава и да катастрофе представљају рањивост тј. да није било слабости друштвених система и структура, опасност не би могла прерасти у катастрофу. Он такође нуди следећу дефиницију катастрофа повезану са интензитетом и ресурсима заједнице (Quarantelli, 2000: 14):

1. Криза: способности (могућности) превазилазе потребе,
2. Ванредни догађај: способности задовољавају или донекле превазилазе потребе,
3. Катастрофе: потребе превазилазе способности (могућности).
4. Велика катастрофа: потребе савладавају (надвладавају, упропашћавају) у потпуности способности.

Центар за истраживање епидемиологија катастрофа (CRED) дефинише природне катастрофе као: ситуације или догађаје који превазилазе локалне капацитете, и захтевају одређени национални и међународни ниво помоћи (Centre for Research on the Epidemiology of Disasters, 2003); природна катастрофа је последица или ефект опасног догађаја који се дешава када се људске активности и природна појава (физички догађај, као што је вулканска ерупција, земљотрес, клизиште итд., који не погађа људска бића) укрсте. У областима где не постоје људски интереси, природне појаве не представљају опасности нити доводе до природних катастрофа (Leon, 2005); катастрофе се дефинишу као конкретне (садашње, реалне) претње по људе и њихова материјална добра.

Термин катастрофа потиче од француске речи „десатре“, која представља сложеницу састављену од речи „дес“ (лоше) и „астере“ (звезда). Према томе, појам се односи на „Лошу или злу звезду“ (Preet, 2006: 6); катастрофе су у основи друштвени феномени; они подразумевају интеракцију физичких процеса опасног чиниоца са локалним карактеристикама свакодневног живота у месту и веће друштвене и економске силе које граде ту област (Bolin & Stanford, 2006: 20); катастрофа је друштвени контекст или процес, изазван природном, технолошком или антрополошком појавом, која у свом укрштању са осетљивим средином изазива интензивне промене у нормалном функционисању једне заједнице (Marulanda, Cardona, & Barbat, 2010: 554); катастрофа је елементарна непогода или друга несрећа и догађај који величином, интензитетом и неочекиваношћу угрожава здравље и животе већег броја људи, материјална добра и животну средину, а чији настанак није могуће спречити или отклонити редовним деловањем надлежних служби, органа државне управе и јединица локалне самоуправе, као и несрећа настала ратним разарањем или тероризмом (Закон о ванредним ситуацијама, „Сл. гласник РС“, бр. 111/09, 92/11 и 93/12).

Према Вебстеровом речнику америчког језика, катастрофа је: „свако дешавање које изазива велику штету или повреду; велика или изненадна несрећа; пропаст. Катастрофа подразумева велику или изненадну несрећу која доводи до губитка живота, имовине итд. или која је погубна по пословање; пропаст указује на велику несрећу која доводи до дубоке патње или туге за појединца или народ у целини“ (Merriam,

2006). У чувеном Дахловом речнику „*Tolkovi Slovar Zhivago Velikoruskogo Jezika*“ – речник појмова великог руског живог језика: беда (несрећа) или (катастрофа) је инцидент, несрећа или друга штетна прилика која доводи до губитака или туге. Катастрофа је више повезана са познатим случајевима пропалих усева, епидемијама, олујама, поплавама. Доживети катастрофу значи бити у поражавајућој или опасној ситуацији; у очајној потреби за нечим; умирање (Иванович, 1880).

Табела 1. Преглед извора значајнијих дефиниција катастрофа са освртом на период њиховог објављивања.

Период објављивања	Извор
до 1980.	Barton, 1963; Burton & Kates, 1963; Burton et al., 1978; Carr, 1932; Dubin, 1969; R. Dynes, 1969; Dynes & Russell, 1976; Erikson, 1976; Fritz, 1961; Guralnik et al., 1974; Killian, 1954; Moore, 1958; Sjoberg, 1962; Turner, 1978; Worth & McLuckie, 1977; Oliver-Smith, 1988; Wallace, 1956; Cisin & Clark, 1962;
Од 1980. до 2000. године	Alexander, 1993, 1997; Blanchard, 1999; Cannon, 1994; Degg, 1992; Dombrowsky, 1995; Drabek, 1996, 1997; Drabek, 1996; Dynes, 1998; Dynes et al., 1981; Gilbert, 1995; Horlick-Jones, 1995; Kovach & Cicerone, 1996; Kreps, 1984; Kumar, 1997; Noji, 1996; Pearce, 2000; Pelanda, 1981; Perrow, 1984; Porfiriev, 1995; Quarantelli, 1984; Quarantelli, 1985, 1986, 2000; Quarantelli & Wenger, 1985; Stallings, 1995; Stanley, 2000; Tobin, 1997; Tobin & Montz, 1997; Turner & Pidgeon, 1997;
Од 2000. године	Barton, 2005; Bolin & Stanford, 2006; Cutter, 2002; Dynes, 2005; EM-DAT: the OFDA/CRED International Disaster Database, 2003; Lindell et al., 2001; Marulanda et al., 2010; Shaluf, 2007a, 2007b; Shaluf & Ahmadun, 2006; Perrow, 2011; Perry, 2007; Perry & Quarantelli, 2004; Preet, 2006; Quarantelli, 2005; Quarantelli & Perry, 2005;

Иако су кроз историју катастрофе биле незаобилазни чинилац развоја друштва, дуго нису посматране као објект истраживања, већ су се користиле само као метафоре са циљем објашњења универзалних људских поступака. Анализирањем поприлично већег броја дефиниција катастрофа, може се закључити да постоје озбиљни лингвистички, концептуални и практични проблеми у дефинисању. Такви проблеми условљавају настанак логичке и термилошке нетачности одређених дефиниција. Сходно и томе, увиђа се да постоји збуњујућа и прекомпликована терминологија. Упркос напорима многих истраживача, постоји широк опсег тумачења катастрофа. Неминовно, потребан је систематичан приступ у дефинисању који одиста представља акутан проблем у теорији о катастрофама. Решавање тог питања би допринело и јаснијем виђењу области проучавања и сређивању првидних аномалија.

КЛАСИФИКАЦИЈА ПРИРОДНИХ КАТАСТРОФА

Природне катастрофе, као догађаји штетни по људе, њихова материјална добра и животну средину, дешавају се на/у различитим сферама земље (литосфера, хидросфера, атмосфера и биосфера). У литератури постоје бројни радови посвећени класификацији природних катастрофа (Below, Wirtz, & Guha-Sapir, 2009; Berren, Beigel, & Ghertner, 1980; De Boer, 1990; Lukić et al., 2013; Mlađan & Cvetković, 2013; Yang & Chen, 1999). Рецимо, према месту настанка природне катастрофе се могу класификовати на: геофизичке (земљотреси, вулкани, цунами); метеоролошке (торнада, муње, олује с градом, снежне олује, међаве, хладни и врући таласи итд.); хидролошке (поплаве, бујице); биолошке (епидемије и најезде инсеката) и ванземаљске (Degg, 1992: 199; Edward, 2005: 58; Tobin & Montz, 2004: 98). С обзиром на извор настанка, могу бити ендегене (земљотреси), егзогене (поплаве) и антропогене (поплаве узроковане рушењем брана) (Paul, 2011: 43). Према брзини настанка, разликују се изненадне (земљотрес) и споре (суша) (Edward, 2005: 67). С друге стране, према распрострањености њихових последица, могу бити интензивне и ограничене (земљотрес и торнадо), или расути (дифузни) и распрострањени (поплава и суша) – (Smith, 2013: 64).

Чапман (Charman, 1999) класификује природне катастрофе у три шире категорије: пореклом из атмосфере и хидросфере; пореклом из литосфере и биосфере. Гад ел Хак (Gad-el-Hak, 2010: 2) класификује природне катастрофе с обзиром на последице (број погинулих, повређених, расељених и погођених) и област утицаја (квадратни километри) на: мале (мање од 10 погођених људи и мање од 1 км² области утицаја); средње (од 10 до 100 погођених људи и од 1 до 10 км² области утицаја); велике (од 100 до 1.000 погођених људи и од 10 до 100 км² области утицаја); огромне (од 1.000 до 10³ погођених људи и од 100 до 1.000 км² области утицаја); и гигантске (више од 10⁴ погођених људи и више од 1.000 км² области утицаја).

Према Ибрахиму Мухамеду (Shaluf, 2007), катастрофе се могу класификовати на: природне – природни феномени испод земљине површине (земљотрес, цунами, вулканске ерупције); природни феномени сложеног физичког порекла на површини земље (одрони, снежне лавине), метеоролошки/хидролошки феномени (олује, циклони, тајфуни, урагани, торнада, град и снежне олује, морски удари, поплаве, суше, топлотни таласи/таласи хладноће) и биолошки феномени (најезде – ројеви скакаваца и стеница, епидемије или инфективне заразе – колера, денга грозница, ебола, богиње, менингитис, маларија, жута грозница, птичији грип); катастрофе изазване од стране човека: технолошке (пожари, ширење опасних материја), експлозије (муниције, хемијске,

нуклеарне и минске), загађења (киселе кише, хемијска загађења, атмосферска загађења), саобраћајне (ваздушне, друмске, железничке и катастрофе на мору), катастрофе на стадионима и јавним местима (пожар, грађевински колапси), производне (пад компјутерских система, дистрибуција робе с грешком), ратови – конвенционални (рат између две војске различитих земаља, побуне, блокаде), неконвенционални (нуклеарни, хемијски, радиолошки и биолошки рат); и хибридне (резултат су комбинације људске грешке и природних сила): поплаве које пустоше заједницу смештену на познатој плодној равници, лоцирање насеља, фабрика итд., у подножју активних вулкана или областима снежних наноса.

Слично Ибрахиму, Раутел (Rautela, 2006: 800), класификује катастрофе на чисто природне – узроковане потпуно непредвидљивим догађајима, који су једино створени силама које су изван људске контроле (нпр. удар метеорита у планету Земљу без упозорења); друштвене – производ одлука направљених у вези и унутар људских организација (нпр. вишеструке деструкције проузроковане топљењем нуклеарног реактора); хибридне – настају заједничким деловањем утицаја природних сила и последица лоше донесених одлука (нпр. поплава на познатој плодној равници).

Копола (Corrola, 2006: 35) у својој књизи даје свеобухватну класификацију катастрофа с јасном дистинкцијом две велике групе природних и технолошких катастрофа. Наиме, аутор указује на то да суштинска разлика између природних и технолошких катастрофа произилази из чињенице о постојању више силе која од човека не зависи, нити јечовек изазива. Код технолошких катастрофа, човек је најбитнији фактор који учествује у интеракцији која за последицу има негативне појаве. Сходно томе, он даје следећу класификацију: 1. природне – тектонске (земљотреси, вулкани, цунами) катастрофе масовних покрета – покрети земљишта (клизишта, одрони стена, лавина), слегање земљишта, експанзија земљишта; 2. хидролошке катастрофе (поплаве и суше); 3. метеоролошке (тропски циклони, монсуни, снежне олује, снажне зимске олује, олује с градом, мраз); 4. биолошке (епидемије, епизонозе и епифитонозе) катастрофе. Технолошке – транспортне (катастрофе саобраћајне инфраструктуре, авионске, поморске, железничке и друмске); инфраструктуралне (кварови телекомуникационих система, пад компјутерске мреже, критични ниво водоснабдевања и воде, кварови главних гасовода); индустријске (катастрофе изазване нестручним руковањем и складиштењем опасних материја) и међународне, цивилне и политичке катастрофе – тероризам, криминал и рат.

Организација за истраживање епидемиологије катастрофе (CRED – Center for Research on the Epidemiology of Disasters) годинама тежи усвајању интернационалних дефиниција и класификација катастрофа

(CRED, 2003). У току 2006. године, организација је аналитичким разматрањима дефинисаних и одабраних скупова података о природним катастрофама и њиховом утицају започела значајну активност на плану доношења закључака о интернационалној класификацији катастрофа. Велики допринос и резултат на плану настанка такве интернационалне класификације, постигнут је и у међусобној сарадњи наведене организације и MÜNICHRE. Као резултат њихове сарадње настала је заједничка класификација која је установљена кроз неколико техничких састанака који су окупили CRED, MunichRe (Münchener Rückversicherungs-Gesellschaft Aktiengesellschaft in München), SwissRe (Swiss Reinsurance Company), ADRC (Asian Disaster Reduction Center) и UNDP (United Nations Development Programme), што је уједно први корак у развоју стандардизоване међународне класификације катастрофа. Стандардизована класификација која је настала кроз поменуте техничке састанке разликује две генеричке категорије: природне (не може да их проузрокује човек) и технолошке (може да их проузрокује човек, намерно или ненамерно) катастрофе. При томе, природне катастрофе се, према физичком узроку настанка деле на 5 подгрупа: (1) геофизичке, (2) метеоролошке, (3) хидролошке, (4) климатолошке и (5) биолошке, које обухватају 12 типова и преко 20 подтипова катастрофа. Слично наведеним организацијама, Међународна федерација Црвеног крста и друштва Црвеног полумесеца, Светска здравствена организација (*World Health Organization*) и Федерална агенција за управљање у катастрофама (*Federal Emergency Management Agency – FEMA*) класификују катастрофе на природне и технолошке (Mlađan & Cvetković, 2013: 282). У Канадској бази података о катастрофама (доступна на адреси www.ociper.gc.ca/disaster/search.asp) катастрофе су разврстане у следеће категорије: биолошке, геофизичке, метеоролошке, хидролошке, технолошке, и катастрофе које су изазвали људи (друштвени конфликти).

ПОСЛЕДИЦЕ ПРИРОДНИХ КАТАСТРОФА

Природне катастрофе проузрокују широк спектар последица које се често тешко прате и прецизно мере. Њихово тешко праћење и мерење посебно се односи на економске последице. Последице природних катастрофа по људе, њихова материјална добра и животну средину могу бити примарног и секундарног карактера (Cvetković, 2014d). Тако, нпр., последице земљотреса примарног карактера изазване подрхтавањем тла јесу разни видови рушења објеката (критичне инфраструктуре), док су последице секундарног карактера повезане са изазивањем клизишта, цунамија и разних пожара. Генерално, последице природних катастрофа се могу класификовати по више критеријума. Милети (Mileti,

1999: 67) прави разлику између физичких и социјалних последица: физичке последице су материјална штета и људске жртве, док социјалне могу да буду демографске, економске, политичке, институционалне, психолошке и здравствене. Смит и Вард (Smith & Ward, 1998: 35) заступају класификацију на директне и индиректне последице које могу бити материјалне и нематеријалне. Директне материјалне последице настају услед оштећења објеката, структура и инфраструктура, док индиректне подразумевају изгубљену производњу, зараде, одсуства са посла итд. Паркер и сарадници (Parker, Islam, & Chan, 1997: 123) продубљују класификацију делећи материјалне и нематеријалне последице на примарне и секундарне. Примарне су последице „првог налета“ и представљају непосредне губитке услед саме катастрофе. Оне често доводе до секундарних и терцијарних последица. Под секундарним и терцијарним последицама се подразумевају дугорочне последице (губитак пребивалишта, оболели од дијабетеса услед стреса). Драгићевић и сарадници (Драгићевић, Филиповић, Костадинов, Николић & Стојановић, 2009: 7) последице природних катастрофа посматрају кроз разноврсне аспекте: физиономски – промена морфологије терена, демографски – настаје као последица промене броја и распореда становника на одређеној територији погођеној катастрофом, економски – материјална штета услед оштећења, финансијска криза услед пада производње и оштећења производних објеката, губитка посла, социјални – материјални положај и социјалне прилике појединаца и друштва у целини, недостатак основних услова за нормално функционисање живота, еколошки – промена природних услова, квалитета земљишта, воде и ваздуха, здравствени – на територијама захваћеним природним катастрофама постоји велика опасност од избијања заразних болести услед недостатка хигијене, изливања фекалних вода, загађења основних животних намирница, психолошки – настају услед губитка блиских особа, претрпљеног страха, материјалног губитка, промене места становања.

Поплаве из 2014. године које су задесиле територију Србије изазвале су следеће последице: 51 особа је изгубила живот, од чега се 23 удавило; 32.000 људи је евакуисано из својих домова, при чему највише из Обреновца, њих 25.000; 5.000 људи је морало да буде привремено смештено у камповима које су оформили Влада и Црвени крст Србије; 6 милиона људи је директно или индиректно погођено у читавој земљи; укупна вредност уништених добара у 24 погођене општине које су обухваћене проценом износи 885 милиона евра а вредност губитака износи 640 милиона евра, што даје укупан износ од 1.525 милиона евра (Табела 2); поплављено је 80.000 хектара пољопривредних површина; оштећено је укупно 945 км пута, погођено је и 307 мостова; 110.000 потрошача било је погођено прекидима у снабдевању струјом у 28 општина (Поплаве у Србији, 2014).

Табела 1. Преглед процене укупне вредности штета и губитака које су 2014. године изазвале поплаве у Србији. Извор: адаптирано према „Поплаве у Србији, 2014. година, стр. 5

		Последице поплава изражене у милионима евра		
		Штета	Губици	Укупно*
Социјални	Становање	227,3	3,7	230,9
	Образовање	3,4	0,1	3,5
	Здравство	3,0	2,7	5,7
	Култура	1,0	0,6	1,6
	Укупно	234,6	7,1	241,7
Производни	Пољопривреда	107,9	120,1	228,0
	Производња	56,1	64,9	121,0
	Трговина	169,6	55,2	224,8
	Туризам	0,6	1,6	2,2
	Рударство и енергетика	181,9	305,8	487,7
	Укупно	516,1	547,6	1.063,6
Инфраструктура	Саобраћај	96,0	70,4	166,5
	Комуникације	8,9	1,1	10,0
	Водоснабдевање и чистоћа	12,4	3,2	15,7
	Укупно	117,3	74,8	192,1
Општи проблеми	Животна средина	10,6	10,1	20,6
	Управљање	6,7	0,6	7,2
	Укупно	885,2	640,1	1.525,3

Тако је и земљотрес који је задесио Краљево 3. 11. 2010. године озбиљно угрозио критичну инфраструктуру. Тог дана у граду није било грејања, а делимично ни струје, вода се није препоручивала за пиће. Породилиште је било поплављено, у Клиничком центру „Студеница“ нису радиле операционе сале, док су у продавницама падали рафови и полице, па је снабдевање грађана било веома отежано. Услед потреса, мобилна телефонија у Краљеву је била у прекиду. У селу Витановац је, од укупно 850 домаћинстава, страдало око 70% објеката. У Матарушкој Бањи неколицина кућа је било оштећена и напукла. У Краљеву су улице биле прекривене комадима стакла, бетона и малтера, што је онемогућило нормално одвијање саобраћаја. Процењује се да је укупна штета била око милион евра (Antonijević, Arroucau, & Vlahovic, 2013; Đalović & Škrnjug, 2011; Herak, Herak & Trifunac, 2011; Trifunac, 2011; *Извештај о резултатима и активностима Републичког сеизмолошког завода после земљотреса код Краљева 03.11.2010 у 01:56*, 2010). Такође, земљотрес који је јануара 1995. године погодио град Кобе у Јапану, изазвао је следеће: 240.000 хиљада зграда је уништено; 1,3 милиона људи је остало без воде; 2,6 милиона људи је остало без електричне енергије; 860.000 људи је остало без снабдевања гасом; 300.000 телефонских уређаја је било уништено; аутопутеви и железничке пруге су биле уништене; штета на мрежи за

снабдевање гасом била је следећа: 26.459 станица средњег притиска је било уништено, било је потребно 15 сати да се заустави цурење система са гасом и 85 дана је утрошено на реконструкцију гасоводне мреже (Shinfuku, Sugawara, & Yanaka, 2013).

ЗАКЉУЧАК

Сублимирати напоре многобројног дефинисања, што се и да̑ видети из приказаних дефиниција, представља комплексан задатак који безусловно тражи темељитост. Када се посматра њихов настанак, примећује се да су прве дефиниције дали лингвисти. Поред тога, оне су у великој мери одражавале специфичности културе и језика у склопу кога су настале. Временом су еволуирале – с вишестраним променама у свету. Велики број њих, иако су на први поглед противречне, настаје у оквиру истог категоричног домена. Почивају на различитим теоријским и емпиријским основама. Такође, није исто дефинисање катастрофе као феномена или области проучавања.

Истраживачи често упадају у замку да концептуалне основе феномена као што је катастрофа замењују објашњењима шта чини и како друштво делује у таквим ситуацијама. Свакако, циљеви дефинисања увелико опредељују садржајне супstrate дефиниција. Уколико је реч о потреби регулисања одређених друштвених активности у тој области, превасходно се ради о нормативним дефиницијама. Такве дефиниције, у великој мери прати недовољна систематичност и свеобухватност различитих аспеката посматраног феномена. Због претходно реченог, приликом дефинисања катастрофа, потребно је бити веома обазрив и темељит. Посебно је потребно водити рачуна да се обухвате аспекти узрока, карактеристика и последица таквог феномена.

Утемељеност и прихватљивост класификације природних катастрофа представља важну претпоставку за њихово ваљано евидетирање и квалитетнију анализу, као и за међународну сарадњу влада, надлежних служби, чланова научне заједнице и невладиних организација у наведеној области. Све природне катастрофе имају себи својствене узроке настанка, јединствени сценарио, утицај на човека и животну средину, размере и тежину последица. Сходно томе, оне се могу класификовати на основу бројних одлика које са разних страна сагледавају такве комплексне појаве. Приказане класификације се све могу свести на три оквирне групе: природне катастрофе, катастрофе повазане са човеком (намерно/ненамерно изазване), и хибридне катастрофе (комбинација природних сила и неадекватних људских система).

РЕФЕРЕНЦЕ

- Alexander, D. (1997). The study of natural disasters, 1977-97: some reflections on a changing field of knowledge. *Disasters*, 21(4), 284-304.
- Alexander, D. (2000). *Confronting catastrophe*. New York: Oxford University Press.
- Alexander, D. E. (1993). *Natural disasters*: Springer Science & Business Media.
- Antonijeвић, S. K., Arroucau, P., & Vlahović, G. (2013). Seismotectonic Model of the Kraljevo 3 November 2010 Mw 5.4 Earthquake Sequence. *Seismological Research Letters*, 84(4), 600-610.
- Barton, A. H. (1963). *Social organization under stress: A sociological review of disaster studies*: National academy of sciences-national research council Washington DC.
- Barton, A. H. (2005). Disaster and collective stress. What is a disaster, 125-152.
- Below, R., Wirtz, A., & Guha-Sapir, D. (2009). Disaster category classification and peril terminology for operational purposes. CRED-MunichRE working paper, 264.
- Berren, M. R., Beigel, A., & Ghertner, S. (1980). A typology for the classification of disasters. *Community Mental Health Journal*, 16(2), 103-111.
- Blanchard, B. (1999). Appendix: hazard and disaster definitions. URL: <http://166.112>, 200.
- Bolin, R., & Stanford, L. (2006). *Northridge Earthquake: Vulnerability and Disaster*: Routledge.
- Burton, I., & Kates, R. (1963). Perception of Natural Hazards in Resource Management, *The Nat. Resources J.*, 3, 412.
- Burton, I., Kates, R., & White, G. (1978). *The environment as hazard*. New York: Oxford University Press.
- Cannon, T. (1994). Vulnerability analysis and the explanation of 'natural' disasters. *Disasters, development and environment*, 13-30.
- Carr, L. (1932). Disasters and the sequence-pattern concept of social change. *American Journal of Sociology*, 38, 207-218.
- Chapman, D. (1999). *Natural Hazards*. New York: Oxford: Oxford University Press.
- Cisin, I. H., & Clark, W. B. (1962). The methodological challenge of disaster research. Baker, Chapman. *Man and society in disaster*. New York: Basic Books.
- Citizen corps (2006). *Citizen preparedness review*, c. r. t. c. r. a. s.-r
- Coppola, D. P. (2006). *Introduction to international disaster management*. New York: Elsevier.
- Cutter, S. L. (2002). *American Hazardscapes:: The Regionalization of Hazards and Disasters*: Joseph Henry Press.
- Cvetković, V. (2014). *Zaštita kritične infrastrukture od posledica prirodnih*

- katastrofa. Paper presented at the Sedma međunarodna znanstveno-stručna konferencija „Dani kriznog upravljanja”, 1281–1295.
- Cvetković, V., Dragičević, S., Petrović, M., Mijaković, S., Jakovljević, V., & Gačić, J. (2015). Knowledge and perception of secondary school students in Belgrade about earthquakes as natural disasters. *Polish journal of environmental studies*, 24(4), 1553–1561. doi: 10.15244/pjoes/39702.
- Cvetković, V., & Stojković, D. (2015). Knowledge and perceptions of secondary school students in Kraljevo about natural disasters. *Ecologica*, 22(77), 42–49.
- Цветковић, В. (2015). Спремност за реаговање на природну катастрофу – преглед литературе. *Безбједност, полиција и грађани*, 1-2/15(XI), 165–183.
- De Boer, J. (1990). Definition and classification of disasters: introduction of a disaster severity scale. *The Journal of emergency medicine*, 8(5), 591–595.
- Degg, M. (1992). Natural disasters: recent trends and future prospects. *Geography*, 77(3), 198–209.
- Dombrowsky, W. R. (1995). Again and Again: Is a Disaster What We Call a 'Disaster'? *International Journal of Mass Emergencies and Disasters*, 13(3), 241–254.
- Drabek, T. (1997). Multi Hazard Identification and Risk Assessment, Federal Emergency Management Agency.
- Drabek, T. E. (1996). Social dimensions of disaster. Emmitsburg, MD: Federal Emergency Management Agency, Emergency Management Institute.
- Dubin, R. (1969). Theory building.
- Dynes, R. (1969). Organized Behavior in Disaster. Analysis and Conceptualization
- Dynes, R. R. (1998). Coming to terms with community disaster. In E. L. Quarantelli (Ed.), *What is a disaster: Perspectives on the question* (pp. 109–126). London: Routledge.
- Dynes, R. R. (2005). Coming to terms with community disaster. *What is a Disaster? A Dozen Perspectives on the Question*, 109.
- Dynes, R. R., Quarantelli, E. L., & Kreps, G. A. (1981). *A Perspective On Disaster Planning 3rd Edition*. University of Delaware: Disaster Research Center.
- Dynes, Y., & Russell, R. (1976). Definition of Disaster: Initial Consideration Unpublisher paper
- Đalović, S., & Škrnjug, J. (2011). Analysis of changing length of base line permanent stations before and after the earthquake in Kraljevo. *Geodetska služba*, 40(114), 12–19.
- Edward, B. (2005). *Natural hazards*. New York: Cambridge University Press.
- EM-DAT: the OFDA/CRED International Disaster Database. (2003). Retrieved 05.06.2013. godine u 15.00 časova, from Centre for Research on the Epidemiology of Disasters – CRED
- Erikson, K. T. (1976). *Everything in its path*: Simon and Schuster.

- Fritz, E. (1961). Disasters. In R. K. M. a. R. A. Nisbet (Ed.), *An introduction to the sociology of deviant behavior and social disorganization* (pp. 651-694). New York: Harcourt, Brace & World.
- Gad-el-Hak, M. (2010). Facets and scope of large-scale disasters. *Natural Hazards Review*, 11(1), 1-6.
- Gilbert, C. (1995). Studying disaster: a review of the main conceptual tools. *International Journal of Mass Emergencies and Disasters*, 13(3), 231-240.
- Guralnik, D. B., Ammer, C., Ammer, D., Mejía Marulanda, V., Negroni, M., Guevara, L., Mundal, Y. (1974). *Webster's new world dictionary of the American language*: Centro de la Tribuna Internacional de la Mujer, New York, NY (EUA) Federación Venezolana de Abogadas, Caracas (Venezuela).
- Herak, D., Herak, M., & Trifunac, M. D. (2011). Kraljevo earthquake: Reduced damage by asymmetric radiation? *Izgradnja*, 65(5-6), 241-245.
- Horlick-Jones, T. (1995). Modern disasters as outrage and betrayal. *International Journal of Mass Emergencies and Disasters*, 13(3), 305-315.
- Killian, L. M. (1954). Some accomplishments and some needs in disaster study. *Journal of social Issues*, 10(3), 66-72.
- Kovach, R. L., & Cicerone, R. (1996). *Earth's Fury: An Introduction to Natural Hazards and Disasters*. *Pure and Applied Geophysics*, 147(3), 588-588.
- Kreps, G. A. (1984). Sociological inquiry and disaster research. *Annual review of sociology*, 309-330.
- Kumar, G. S. J. (1997). Disaster management and social development. *International review of modern sociology*, 57-67.
- Leon Abbott, P. (2005). *Natural Disasters*, 5th ed. New York, NY: McGraw-Hill Science.
- Lindell, M. K., Tierney, K. J., & Perry, R. W. (2001). *Facing the Unexpected:: Disaster Preparedness and Response in the United States*: Joseph Henry Press.
- Lukić, T., Gavriilo, M. B., Marković, S. B., Komac, B., Zorn, M., Mlađan, D., Vujičić, M. D. (2013). Classification of natural disasters between the legislation and application: experience of the Republic of Serbia. *Geografski Zbornik/ Acta Geographica Slovenica*, 53(1).
- Marulanda, M. C., Cardona, O. D., & Barbat, A. H. (2010). Revealing the socioeconomic impact of small disasters in Colombia using the DesInventar database. *Disasters*, 34(2), 552-570.
- Merriam, W. (2006). *The Merriam-Webster Dictionary*. Merriam-Webster, Incorporated.
- Mileti, D. (1999). *Disasters by Design: A Reassessment of Natural Hazards in the United States*: Joseph Henry Press.
- Mlađan, D., & Cvetković, V. (2013). Classification of emergency situations. Paper presented at the International scientific conference Archibald Reiss days Belgrade.
- Mohamed Shaluf, I. (2007a). Disaster types. *Disaster Prevention and Management: An International Journal*, 16(5), 704-717.

- Mohamed Shaluf, I. (2007b). An overview on disasters. *Disaster Prevention and Management: An International Journal*, 16(5), 687–703.
- Mohamed Shaluf, I., & Ahmadun, F. I.-R. (2006). Disaster types in Malaysia: an overview. *Disaster Prevention and Management: An International Journal*, 15(2), 286–298.
- Moore, H. E. (1958). *Tornadoes over Texas: a study of Waco and San Angelo in disaster*: University of Texas Press.
- Noji, E. K. (1996). Disaster epidemiology. *Emergency medicine clinics of North America*, 14(2), 289–300.
- Oliver-Smith, A. (1988). Global challenges and the definition of disaster. In E. L. Quarantelli (Ed.), *What is a disaster: Perspectives on the question* (pp. 177–194). London: Routledge.
- Parker, D., Islam, N., & Weng Chan, N. (1997). *Reducing vulnerability following flood disasters: issues and practices Reconstruction after disaster: Issues and practices* (pp. 23–44): Ashgate Publishing.
- Paul, B. K. (2011). *Environmental hazards and disasters: contexts, perspectives and management*: John Wiley & Sons.
- Pearce, L. D. R. (2000). *An integrated approach for community hazard, impact, risk and vulnerability analysis: HIRV*. University of British Columbia.
- Pelanda, C. (1981). *Disaster and sociosystemic vulnerability*.
- Perrow, C. (1984). *Normal Accidents: Living With High-Risk Technologies*. New York: Basic
- Perrow, C. (2011). *Normal accidents: Living with high risk technologies*: Princeton University Press.
- Perry, R. W. (2007). What is a Disaster? *Handbook of disaster research* (pp. 1–15): Springer.
- Perry, R. W., & Quarantelli, E. (2004). *What is a Disaster? More Perspectives*. Philadelphia: Xlibris.
- Porfiriev, B. N. (1995). Disaster and disaster areas: methodological issues of definition and delineation. *International Journal of Mass Emergencies and Disasters*, 13(3), 285–304.
- Preet, V. (2006). *Natural hazards and disaster management. A supplementary Textbook in Geography Class IX on unit 11: Natural hazards and disaster*.
- Quarantelli, E. L. (1984). *Some Questions and Problems in Dealing with the Relationship Between Community Disasters and Mental Health Consequences*.
- Quarantelli, E. L. (1985). *What is disaster? The need for clarification in definition and conceptualization in research*.
- Quarantelli, E. L. (1986). *What should we study? Questions and suggestions for researchers about the concept of disasters*.
- Quarantelli, E. L. (2000). *Emergencies, disasters and catastrophes are different phenomena*.
- Quarantelli, E. L. (2005). *Catastrophes are different from disasters: some*

- implications for crisis planning and managing drawn from Katrina. *Understanding Katrina: Perspectives from the social sciences*.
- Quarantelli, E. L., & Perry, R. (2005). A social science research agenda for the disasters of the 21st century: Theoretical, methodological and empirical issues and their professional implementation. *What is a disaster*, 325-396.
- Quarantelli, E. L., & Wenger, D. E. (1985). *Disaster: An Entry for an Italian Dictionary of Sociology*.
- Rautela, P. (2006). Redefining disaster: need for managing accidents as disasters. *Disaster Prevention and Management*, 15(5), 799-809. doi: 10.1108/09653560610712748
- Shaluf, I. M. (2007). Disaster types. *Disaster Prevention and Management*, 16(5), 704-717. doi: 10.1108/09653560710837019
- Shinfuku, N., Sugawara, S., & Yanaka, T. (2013). Mental health in the city of Kobe, Japan. *Mental health in our future cities*. Maudsley monograph, 42, 125-146.
- Sjoberg, G. (1962). Disasters and social change. In G. B. D. Chapman (Ed.), *Man and society in disaster* (pp. 356-384). New York: Basic Books.
- Smith, K. (2013). *Environmental hazards: assessing risk and reducing disaster*. New York: Routledge.
- Smith, K., & Ward, R. (1998). *Floods: physical processes and human impacts*. New York: John Wiley & Sons Inc.
- Stallings, R. A. (1995). *Promoting risk: Constructing the earthquake threat*: Transaction Publishers.
- Stanley Jaya Kumar, G. (2000). Disaster management and social development. *International journal of sociology and social policy*, 20(7), 66-81.
- Tobin, G. A. (1997). *Natural hazards: explanation and integration*.
- Tobin, G. A., & Montz, B. (1997). *Natural Hazards: Explanation and Integration*. Guilford Publishing: New York, New York.
- Tobin, G. A., & Montz, B. E. (2004). *Natural hazards and technology: vulnerability, risk, and community response in hazardous environments* *Geography and Technology* (pp. 547-570): Springer.
- Trifunac, M. D. (2011). Learning from earthquakes. *Izgradnja*, 65(5-6), 256-266.
- Turner, B. (1978). *Man-Made Disasters*. London: Wykeham.
- Turner, B. A., & Pidgeon, N. F. (1997). *Man-made disasters*: Butterworth-Heinemann.
- Wallace, A. (1956). *Human Behavior in Extreme Situations*. Washington DC National Academy of Sciences.
- Washington, DC.
- Worth, M. F., & McLuckie, B. F. (1977). *Get To High Ground! The Warning Process In the Colorado Floods June 1965*.
- Yang, S., & Chen, Y. (1999). Classification of Disaster Loss Based on the Fuzzy Pattern Recognition Theory. *Journal of natural disasters*, 8, 56-60.
- Драгићевић, С., Филиповић, Д., Костадинов, С., Николић, Ј., & Стојановић, Б. (2009). *Заштита од природних непогода и технолошких удеса*

- Стратегија просторног развоја Републике Србије. Београд: Универзитет у Београду, Географски факултет.
- Иванович, В. (1880). „*Tolkovi Slovar Zhivago Velikorusskogo Yezika*“ – речник појмова великог руског живог језика. Петербург: Издание книгопродавца- типографа, Волфа.
- Извештај о резултатима и активностима Републичког сеизмолошког завода после земљотреса код Краљева 03.11.2010 у 01:56 (2010). Републички сеизмолошки завод Републике Србије.

PHENOMENOLOGY OF NATURAL DISASTERS

Vladimir M. Cvetković, PhD candidate*

Abstract: In the scientific literature, domestic and international, theoretical definition and classification of natural disasters is a very topical issue. Necessity and motivation of authors to establish a concise definition, stems from the need for clear demarcation of a disaster than anything else, and the first since it averages concepts such as risk, crises and risks. Of course, the interest from the definition arises from the need to describe the field of study and create the conditions for the accumulation of knowledge and theory building. At the same time, researchers in the field of disaster studies, meet with discussions and debates about the demarcation of the conceptual definition of disaster. The research results show that the theoretical definition of natural disasters followed: the social environment within which it was created, a discipline that originated from, purpose, geographical region of origin, etc. When looking at their formation, it is noticed that the first definition given by linguists and that they are largely held specific cultures and languages within which they were made. Over time they have evolved from multilateral changing the world. Many of them, although at first sight contradictory, produced in the same categorical domains. Based on different theoretical and empirical grounds. Also, is not the same as the definition of disaster phenomena or areas of study. Researchers often fall into the trap that the conceptual basis of phenomena such as disaster, replaced explanations as to what does and how society act in such situations. Due to the foregoing, when defining and classification of natural disasters, it is necessary to be very cautious and thorough. In particular, it is necessary to take into account to cover aspects of causes, characteristics and consequences of such a phenomenon

Keywords: natural disasters, phenomenology, definition, classification, consequences.

---

* *Police Academy, Belgrade: e-mail: vladimir.cvetkovic@kpa.edu.rs.*

**МАТЕРИЈАЛНОПРАВНИ ПОЈАМ КРИВИЧНОГ ДЕЛА ИЗНУДА
У КРИВИЧНОМ ЗАКОНОДАВСТВУ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ**

Стручни рад

DOI: 10.7251/BPGBL3415335V

УДК: 343.85:343.7

**Младен Вуковић*, мр
Горан Благојевић**, мр**

Апстракт: Кривично дело изнуда као традиционални облик насилних имовинских деликата побуђује пажњу стручне и опште јавности (грађана), како због значаја заштићеног добра (објекта заштите), учесталости и обиља појавних облика испољавања у свакодневном животу, тако и због обима и интензитета проузрокованих последица, односно начина и средстава његовог извршења. Изнуда, због самог начина извршења који се састоји у примени силе или упућивању претње, представља не само наношење пасивном субјекту имовинске штете већ и његово излагање душевним патњама. Учинилац овог дела тежи да упозна личност и животне прилике пасивног субјекта како би могао да адекватном претњом изазове страх код њега. У контакт са пасивним субјектом учинилац ступа непосредно или преко посредника, употребом уређаја за комуникацију, ређе писаним путем. Учинилац посебно настоји да демотивише пасивног субјекта за било какав отпор, да га отуђи од било кога ко би му могао пружити помоћ, нарочито да одврати пасивног субјекта од обраћања полицији или органима правосуђа. У раду ће се презентирати, анализирати и проблематизовати материјалноправни појам кривичног дела изнуда у кривичном законодавству Републике Србије, а који се односи на појам (биће) дела, објекат заштите, радњу извршења, последицу кривичног дела, субјективна обележја кривичног дела и квалификоване облике кривичног дела изнуда.

Кључне речи: Изнуда, биће дела, субјективна обележја, радња извршења, последица

---

* Докторанд на Правном факултету Универзитета Нови Сад, Министарство унутрашњих послова, Управа за полицијско образовање, Висока школа унутрашњих послова, e-mail: mladen_vukovic1983@yahoo.com

** Докторанд на Факултету Безбедности Универзитета Београд, Министарство унутрашњих послова, Управа за полицијско образовање, Висока школа унутрашњих послова, e-mail: blagojevicgoran@yahoo.com

УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Будући да се у кривичноправној теорији, као и у криминалистичкој пракси јављају различите класификације имовинских кривичних дела, које се врше према различитим критеријумима, то се кривично дело изнуде сврстава у различите подгрупе имовинских кривичних дела зависно од употребљеног критеријума. Тако се према критеријуму – начина извршења дела, изнуда сврстава у насилно (или насилничко) кривично дело, према критеријуму – објекта напада, изнуда се систематизује у кривична дела која су управљена против имовине или пак права на имовину као једног од основних, природних, универзалних људских права, али истовремено и против слободе одлучивања, и обухвата сва обележја кривичног дела принуде, и на крају према критеријуму – начина на који се гоне учиниоци овог дела, изнуда се класификује у кривична дела која се гоне по службеној дужности. Изнуда је хибридно кривично дело које се према својој правној природи одређује истовремено и као имовинско, али и као насилничко кривично дело. Изнуда, због самог начина извршења који се састоји у примени силе или упућивању претње, представља не само наношење пасивном субјекту имовинске штете већ и његово излагање душевним патњама. Учиниоца овог дела тежи да упозна личност и животне прилике пасивног субјекта како би могао да адекватном претњом изазове страх код њега. У контакт са пасивним субјектом учинилац ступа непосредно или преко посредника, употребом уређаја за комуникацију, ређе писаним путем. Учиниоца посебно настоји да демотивише пасивног субјекта за било какав отпор, да га отуђи од било кога ко би му могао пружити помоћ, нарочито да одврати пасивног субјекта од обраћања полицији или органима правосуђа.

Са аспекта кривичног права, битна обележја кривичног дела изнуде која су у овом делу посебно размотрена јесу имовина као заштитни објекат овог кривичног дела, сила и претња као начини вршења принуде, односно радња извршења кривичног дела, последица кривичног дела, директни умишљај и намера учиниоца као субјективна обележја овог дела, кажњивост покушаја кривичног дела и тежи облици кривичног дела.

ПОЈАМ (БИЋЕ) ДЕЛА

Изнуда је према претежном, превалентном добру или вредности – објекту заштите који се њиме штити, предвиђена у групи кривичних дела против имовине, у глави двадесет првој Кривичног законика Републике Србије у члану 214. КЗ. Изнуда из члана 214. Кривичног

законика Републике Србије, према законском опису има пет облика испољавања: основни (став 1), три тежа (ст. 2, 3. и 4) и најтежи облик (став 5), (Стојановић и Делић, 2013: 160).

Изнуда из члана 214. Кривичног законика Републике Србије гласи:

“Ко у намери да себи или другом прибави противправну имовинску корист, силом или претњом принуди другог да нешто учини или не учини на штету своје или туђе имовине, казниће се затвором од једне до осам година.”

Изнуда, у свом основном облику, састоји се у принуђивању другога силом или озбиљном претњом да нешто учини или не учини на штету своје или туђе имовине, а у намери да се тиме себи или другоме прибави противправна имовинска корист (Атанацковић, 1966: 415). Такође дело обухвата и утеривање дуга уколико се то ради принуђивањем (Ђурђић и Јовашевић, 2006: 131). Кривично дело изнуде је по својим конструктивним елементима слично кривичном делу уцене, јер и једно и друго садржи елемент силе и претње, те намеру стицања противправне имовинске користи, али се код кривичног дела уцене претња односи на углед и част пасивног субјекта, што код изнуде није случај. Такође у погледу радње извршења кривично дело изнуде има сличности са кривичним делом разбојништва, а у погледу последице са кривичним делом преваре (Стојановић и Перић, 1996: 280). Битно је нагласити да сила и претња као супстрати дела, могу да буду управљени према пасивном субјекту али и према неком другом лицу, ако то може утицати на пасивног субјекта да предузме штетна располагања, али за разлику од других кривичних дела сила може бити управљена и према стварима (Бабић и Марковић, 2007: 201). За постојање дела у довршеној форми није потребно да је наведена радња и реализована, довољно је да је пасивни субјект преузео штетна располагања у односу на своју или туђу имовину. Покушај постоји онда када је примењена принуда (сила или претња) у циљу да се пасивни субјект принуди да нешто учини или не учини на штету своје или туђе имовине, а уз постојање намере прибављана противправне имовинске користи. Сам покушај кривичног дјела изнуде, према кривичном законика Републике Србије је кажњив. За основни облик прописана је казна затвора у трајању од једне до осам година (Илић, 2006: 184).

ОБЈЕКАТ ЗАШТИТЕ

Објект заштите код кривичног дела изнуде јесте имовина или пак право на имовину као једно од основних, природних, универзалних људских права (Чубински, 1934: 547), али је изнуда истовремено

управљена и против слободе одлучивања и обухвата сва обележја кривичног дела принуде (Бабић и Марковић, 2007а: 200). Имовина представља скуп, збир имовинских права и интереса и може се јавити у облику покретне или непокретне ствари, односно других имовинских права и интереса који се по правилу могу вредносно изразити у новцу (Кнаус, 1957: 562), док је слобода одлучивања добро које код кривичног дела изнуде супсидијарног (помоћног) карактера (Бабић и Марковић, 2007а: 201). Објект напада код кривичног дела изнуде је покретна и непокретна имовина оштећеног правног и физичког лица као и слобода одлучивања човека у располагању имовином (Чубински, 1934: 549). Заштитни објект кривичног дела изнуда је имовина у целини, што подразумева ствари, имовинска права и интересе, који морају бити неког другог титулара а не учиниоца (Стојановић и Делић, 2013: 161). У том смислу, ствар мора бити у притежању другог лица док имовински интерес као и имовинско право морају припадати другом лицу а не учиниоцу (Чубински, 1934а: 548). На овакав закључак упућује начин на који је формулисана законска одредба где се каже „на штету своје или туђе имовине“, па у случају када би се неко лице силом или претњом принудило да намири повериоца, не би се радило о кривичном делу изнуде из члана 214 КЗ, већ евентуално о стицају кривичног дела принуде из члана 135 КЗ и кривичног дела самовлашћа из члана 330 КЗ.

РАДЊА ИЗВРШЕЊА

Радња извршења изнуде као кривичног дјела се састоји у принуђивању (Лазаревић, 1993: 255) пасивног субјекта да нешто учини или не учини на штету своје или туђе имовине (Стојановић, 2009: 528). Принуда се састоји у употреби силе (силу треба схватити као и код других кривичних дела код којих се појављује као средство извршења) или претње, за чије је постојање довољно да су испуњени услови за појам претње у кривичноправном смислу, не тражи се квалификована претња (Стојановић, 2009а: 529). Принуда код овог дела је управљена ка принуђивању другог на штетно располагање у односу на своју или туђу имовину. Она се може састојати у продаји ствари учиниоцу по неповољној цени, давању новца на зајам, одустајању од тужбе за наплату дуга. Није потребан идентитет између пасивног субјекта и оштећеног, јер се штетно располагање може односити и на имовину трећег лица (Бабић и Марковић, 2007а: 202).

Сила и претња као елементи вршења принуде

Сила и претња као елементи вршења принуде представљају средства извршења кривичног дела изнуде из члана 214 КЗ, будући да се код овог

кривичног дела управо силом или претњом утиче на пасивног субјекта да нешто учини или не учини на штету своје или туђе имовине. У бићу кривичног дела изнуде примена силе или претње према пасивном субјекту инкриминисана је већ као основни а не квалификовани облик кривичног дела, док је објект радње кривичног дела човек – лице према коме се примењују сила или претња.

Сила је управљена према пасивном субјекту, али може бити и управљена према неком другом лицу ако то може утицати на пасивног субјекта да предузме штетна располагања. Под силом у смислу овог кривичног дела треба подразумевати и примену хипнозе или омамљујућих средстава у циљу да се лице примора на извесно чињење или нечињење у смислу овог кривичног дела (Таховић, 1955: 343). За разлику од других кривичних дела, овде сила може бити управљена и према стварима (Бабић и Марковић, 2007а: 202).

Претња подразумева стављање пасивном субјекту у изглед неког значајнијег зла, тј. последице која ће уследити ако не поступи онако како то учинилац захтева; она мора бити озбиљна, што се процењује с обзиром на личност пасивног субјекта (Стојановић, 2009а: 529). Претња има два елемента, први је захтев да се пасивни субјект понаша на одређени начин – да учини или не учини нешто на штету своје или туђе имовине, други елемент претње је зло које се ставља у изглед пасивном субјекту уколико не испуни постављени захтев за одређено понашање. Зло се може састојати у примени силе или наношењу друге штете на добрима пасивног субјекта непосредно или на добрима другог субјекта, али тако да последица непосредно или посредно погађа пасивног субјекта (Стојановић и Делић, 2013а: 161). Изјава којом се зло ставља у изглед може бити писмена, усмена или испољена конклюдентним радњама. Озбиљност претње се процењује са субјективног становишта, тј. пресудно је да ли је пасивни субјект претњу схватио као озбиљну. Може се односити на било које добро осим на част и углед, јер би се тада радило о кривичном делу уцене (Бабић и Марковић, 2007а: 200).

ПРОТИВПРАВНА ИМОВИНСКА КОРИСТ

Кривични законик одређује појам имовинске користи, док се у бићу кривичног дела изнуде помиње „противправна имовинска корист“, на који начин је противправност изричито поменута у формулисању инкриминације, што доводи до закључка да би суд утврђујући постојање кривичног дела изнуде као једну од одлучних чињеница требало да утврди и противправност имовинске користи која се намеравала прибавити предузимањем принуде. Код кривичног дела изнуде није

изричито прописана противправност силе или претње као средстава радње извршења, али јесте јасно одређено да се намера учиниоца мора односити на прибављање себи или другоме не било какве већ противправне имовинске користи. Овако формулисана законска одредба упућује на закључак да елементи бића кривичног дела изнуде неће бити остварени уколико је радња извршења предузета у циљу прибављања имовинске користи која није противправна, па је законодавац унесећи елемент противправности у биће кривичног дела изнуде поставио захтев да се у сваком конкретном случају мора утврдити противправност имовинске користи коју је учинилац намеравао прибавити извршењем кривичног дела, тј. да се утврди да је учинилац намеравао прибавити или да је и прибавио имовинску корист противно правом утврђеним начинима стицања имовине, што онда и саму имовинску корист чини противном праву (Стојановић, 2009а: 528). Како је имовинска корист која се намерава прибавити или је прибављена извршењем кривичног дела изнуде противна праву – противправна, она неће представљати имовину учиниоца или другог лица, њихово имовинско право, већ само и највише имовинску корист, управо зато што имовина подразумева установу испољену кроз однос одређеног лица са предметима на којима може да врши неко право као и обавезу других да се уздржавају од сметања овог односа, јер је он на праву заснован и правом заштићен, док је имовинска корист прибављена извршењем кривичног дела вредност која ће бити одузета учиниоцу кривичног дела управо због своје супротности праву које имовину штити (Стојановић и Делић, 2013а: 160). У смислу наведеног, најпре треба утврдити противправност имовинске користи која се извршењем кривичног дела изнуде намеравала прибавити или је прибављена, затим ако је таква корист и прибављена, треба утврдити њен износ, и најзад, евентуално прибављену противправну имовинску корист треба сходно одредби члана 91. став 1. КЗ одузети, јер нико не може задржати имовинску корист прибављену кривичним делом.

ПОСЛЕДИЦА КРИВИЧНОГ ДЕЛА

Последица дела код кривичног дела изнуде се јавља у виду повреде, а састоји се у чињењу или нечињењу пасивног субјекта на штету своје или туђе имовине (Ђорђевић и Ђорђевић, 2005: 185). Штета мора наступити; није довољно да је имовина тим чињењем или нечињењем само угрожена (Стојановић, 2009а: 528). Довршено кривично дело изнуде подразумева наступање последице по заштитни објект и постојаће када је пасивни субјект поступио по захтеву учиниоца, тј. када је нешто учинио или није учинио на штету своје или туђе имовине, при чему штета мора заиста

и наступити. Последица кривичног дела изнуде је, тако, идентична оној код кривичног дела преваре из члана 208 КЗ (Стојановић и Делић, 2013а: 161). Нужно је постојање узрочне везе између примењене принуде и чињења или нечињења пасивног субјекта на штету своје или туђе имовине, тј. принуда мора бити узрок последице (Атанацковић, 1966а: 415).

СУБЈЕКТИВНА ОБЕЛЕЖЈА КРИВИЧНОГ ДЕЛА

Кривични законик усвојио је објективно-субјективни појам кривичног дела када је у члану 14 став 1. одредио да је кривично дело оно дело које је законом предвиђено као кривично дело, које је противправно и које је скривљено. Из овакве одредбе произилази да радња мора бити законом предвиђена као кривично дело, противправна и скривљена, да би представљала кривично дело. Кривица тако представља четврти елемент општег појма кривичног дела или трећи – субјективни услов који мора бити испуњен за квалификовање одређене радње као кривичног дела.

Умишљај као субјективно обележје кривичног дела

Субјективни услов је описан у бићу кривичног дела изнуде из члана 214 КЗ, што омогућује да се већ на нивоу предвиђености у закону изнуда одреди као умишљајно кривично дело. Одредбом члана 25 КЗ прописане су две врсте умишљаја, директни и евентуални, при чему је кривично дело учињено са директним умишљајем у случају да је учинилац био свестан свог дела и да је хтео његово извршење. За постојање кривичног дела изнуде потребан је директни умишљај (Стојановић, 2009а: 528). Код директног умишљаја, као и код евентуалног, постоји интелектуални елемент под којим се подразумева свест учиниоца о делу и постоји волунтаристички елемент који подразумева вољу учиниоца да се дело изврши. У случају извршења кривичног дела изнуде, свест треба да обухвати примену силе или претње према пасивном субјекту, чињење или нечињење пасивног субјекта на штету своје или туђе имовине под дејством примењене принуде, као и имовинску корист која ће предузетим делом бити прибављена учиниоцу или другом лицу. Воља учиниоца за извршење дела значи његову одлуку за предузимање радње извршења. Умишљај не треба да обухвати свест о противправности дела, будући да она представља самостални елемент кривице. (Стојановић, 2012: 256).

Намера као субјективно обележје кривичног дела

Уз директни умишљај учиниоца, мора постојати и његова намера да извршењем кривичног дела прибави себи или другом лицу противправну имовинску корист. Како је нужно да постоји намера да се

себи или другоге прибави противправна имовинска корист, за кривицу учиниоца неопходан је директни умишљај, јер намера захтева постојање воље високог интензитета а не само пристајање, што подразумева евентуални умишљај. Дакле, потребан је директни умишљај појачан намером, тј. конструкција која се „у кривичном праву неких земаља назива директним умишљајем првог степена“.(Стојановић, 2012: 343).

КВАЛИФИКОВАНИ ОБЛИЦИ КРИВИЧНОГ ДЕЛА ИЗНУДЕ

Према законском опису кривично дело изнуде има три тежа и најтежи облик испољавања, за које закон прописује строже кажњавање (Стојановић и Делић, 2013а: 161). Први тежи облик изнуде предвиђен у ставу 2, постоји ако је предузетом радњом извршења основног дела учинилац за себе или другога прибавио имовинску корист у износу преко 450.000 динара. Висина прибављене имовинске користи се утврђује према тржишним условима у време предузимања радње извршења кривичног дела. За ово је дело прописана казна затвора од две до десет година. Други тежи облик предвиђен у ставу 3. постоји ако је предузетом радњом извршења основног дела прибављена имовинска корист у износу преко 1.500.000 динара. Висина прибављене имовинске користи се утврђује према тржишним условима у време предузимања радње извршења кривичног дела. За ово дело је прописана казна затвора од три до дванаест година. Трећи тежи облик облик предвиђен у ставу 4. и постоји у два случаја. У првом случају се учинилац бави вршењем изнуде. У науци је изражена дилема о томе да ли овде постоји колективно кривично дело у виду заната (рекет), (Кокољ, 2012: 248). Дело се састоји у виšekратном понављању ових делатности, при чему учинилац показује спремност, тенденцију да и даље настави са вршењем ових кривичних дела у дужем периоду. У другом случају потребно је да је кривично дело изнуде извршено од стране групе (Ђорђевић, 2009: 189). Групно вршење кривичних дела изнуде представља посебан облик кумулације криминалне енергије. Овде се ради о извршењу више кривичних дела изнуде од стране групе лица која су се удружила за вршење кривичних дела. За ово дело је прописана казна затвора од пет до петнаест година. Четврти и најтежи облик кривичног дела изнуде предвиђен је у ставу 5. и постоји у случају ако је кривично дело учињено од стране организоване криминалне групе. Групно, организовано вршење кривичних дела изнуде предствља посебан облик кумулације криминалне енергије. Овде се ради о извршењу више кривичних дела изнуде од стране организоване криминалне групе, без обзира на бројност чланова, природу, карактер, трајност и организациону повезаност чланова (завера, банда, група

и друго удружење), (Јовашевић, 2003: 341). За овај најтежи облик кривичног дела изнуде је прописана казна затвора најмање пет година.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

У структури савременог криминалитета уопште, па тако и у нашој земљи по свом значају, обиму и проузрокованим последицама, те испољеној опасности њихових учинилаца, посебно место заузима кривично дело изнуде са свим својим карактеристикама. На овом месту су аргументовано изнета теоријска схватања у материјалноправном појму кривичног дела изнуде у кривичном законодавству Републике Србије, са свим специфичностима у односу на објект напада, објект заштите, радњу извршења и последицу дела. Такође свеобухватно су изложене карактеристике кривичног дела изнуде у основном и тежим облицима испољавања, а које предвиђа садашњи Кривични законик Републике Србије. Кривична дела изнуде као посебна врста кривичних дела против имовине (имовински криминалитет) представљају, као што смо видели у претходним излагањима, различите облике и видове повређивања или угрожавања имовине, с једне стране, односно с друге стране слобода одлучивања човека у располагању имовином. Стога је интерес сваке земље, па тако и наше, да сузбије оваква недопуштена, противправна понашања појединаца и група којима се повређује или угрожава, поред имовине, и слобода одлучивања човека у располагању имовином. Ради се, заправо, о нужности да се свим расположивим средствима, мерама и радњама допринесе сузбијању овакве врсте кривичних дела. Сходно свему наведеном, може се закључити да кривично дело изнуде као специфично кривично дело које заузима веома високо место у структурама обичног-имовинског али и професионалног-организованог криминалитета, те мора да постоји стални интерес али и нужност сузбијања и праћења оваквих недопуштених и противправних понашања појединаца и група.

ЛИТЕРАТУРА

- Атанацковић, Д. (1979). *Кривично право – посебни део*. Београд.
Бабић, М., Марковић, И. (2007). *Кривично право – Посебни дио*. Бања Лука.
Ђурђић, В., Јовашевић, Д. (2006). *Кривично право – Посебни део*. Београд.
Ђорђевић, М., Ђорђевић, Ђ., (2005). *Кривично право*. Београд.
Ђорђевић, Ђ. (2009). *Кривично право – Посебни део*. Београд.
Илић, Г. (2006). *Кривични законик Републике Србије са напоменама*. Београд.
Јовашевић, Д. (2003). *Коментар Кривичног Закона Републике Србије са судском праксом*. Београд.

- Кнаус, В. (1957). *Krivična djela protiv društvene i privatne imovine*. Zagreb.
- Кокoљ, М. (1995). *Рекет као нови облик организованог криминала*. Београд.
- Лазаревић, Љ. (1993). *Кривично право – Посебни део*. Београд,
- Стојановић, З. (2009). *Коментар Кривичног законика*. Београд.
- Стојановић, З. (2012). *Кривично право општи део*. Београд.
- Стојановић, З., Перић, О. (1996). *Коментар Кривичног закона Републике Србије и Кривични закон Републике Црне Горе са објашњењима*. Београд.
- Стојановић, З., Делић Н. (2013). *Кривично право – Посебни дио*. Београд.
- Стојановић, З. (2012). *Међународно кривично право*. Београд.
- Таховић, Ј. (1955). *Кривично право – Посебни део*. Београд.
- Чубински, М. (1934). *Научни и практични коментар Кривичног законика Краљевине Југославије*. Београд.

SUBSTANTIVE NOTION OF CRIMINAL OFFENSE OF EXTORTION IN CRIMINAL LEGISLATION OF THE REPUBLIC SERBIAN

Mladen Vuković, MA*
Goran Blagojević, MA**

Abstract: The offense of extortion as a traditional form of violent property crime arouses the attention of professional and general public (citizens), because of the importance of the protected object (object protection), the frequency and abundance of forms of manifestation in daily life, and because of the scale and intensity of effect, and ways and means of its execution. Extortion, due to the manner of execution, which includes the application of force or making threats, is causing not only passive subjects of property damage but also exposure to the same mental suffering. The perpetrator of this part tends to know the personality and life chances of passive subjects to be able to adequately threaten arouses fear in it. In contact with the passive subject the offender shall, directly or through intermediaries, using communications devices, rarely writing. The perpetrator specifically seeks to discourage passive subject to any resistance, to alienate him from anyone who would have to provide assistance, particularly to deter passive subject of recourse to the police or the judiciary. The paper will be presented,

---

* *PhD student at the Faculty of Law, University of Novi Sad, the Ministry of Interior, Directorate for Police Education, College of Internal Affairs, e-mail: mladen_vukovic1983@yahoo.com*

** *PhD student at the Faculty of Security Studies, University of Belgrade, the Ministry of Interior, Directorate for Police Education, College of Internal Affairs, e-mail: blagojevicgoran@yahoo.com*

analizirati and problematize the concept of substantive criminal act extortion in the criminal legislation of the Republic of Serbia which refers to the notion of (being) part, the object of protection, the act of execution, result in a criminal offense, subjective obilježja criminal offenses and aggravated forms of the offense extortion.

Keywords: Extortion, being part, subjective elements, the action execution, consequences

**КРИМИНАЛИСТИЧКОМЕТОДОЛОШКИ ПРИСТУП
ИДЕНТИФИКОВАЊУ ФИНГИРАНИХ САОБРАЋАЈНИХ НЕЗГОДА И
ВОЗАЧА У САОБРАЋАЈНИМ НЕЗГОДАМА**

Стручни рад

DOI: 10.7251/BPGVL3415347P

УДК: 343.982:656.1.08

Денис Пијетловић,*МА

Апстракт: Написати рад на тему “Криминалистичкометодолошки приступ идентификовању фингираних саобраћајних незгода и возача у саобраћајним незгодама”, представља веома сложен и захтјеван задатак. Сложен и захтјеван, првенствено из разлога што стручне, или научне литературе на тему утврђивања идентитета возача у саобраћајним незгодама практично нема. У раду ћемо покушати описати, односно рад има за циљ да објасни специфичан поступак полицијских службеника на утврђивању идентитета возача у саобраћајним незгодама. Односно, како би се идентификовао стварни учесник – возач у саобраћајној незгоди, пошто се у оваквим евентуалним ситуацијама ради о “фингирању”. Подаци *World health organization* говоре да деликти у саобраћају, последице ратних дејстава односе највише људских жртава и наносе огромну материјалну штету. Материјална штета код саобраћајних деликата је огромна, а лажно пријављивање саобраћајних незгода држави и осигуравајућим кућама доноси веома велике трошкове. Ова чињеница побуђује интерес органа кривичног гоњења за активно учешће у откривању “фингираних” саобраћајних незгода, односно утврђивању идентитета возача у саобраћајним незгодама. Фингирана саобраћајна незгода има слиједећа обиљежја: саобраћајне незгоде са већ одређеним учесницима, одређеним мјестом, узроком, током и посљедицама.

Кључнеријечи: Криминалистичкометодолошки приступ, идентитет, саобраћајна незгода, фингирање

ЗНАЧЕЊА – ИЗРАЗИ У ВЕЗИ СА САОБРАЋАЈНОМ НЕЗГОДОМ

Да бисмо могли описати методе утврђивања фингираних саобраћајних незгода и идентитет возача у саобраћајним незгодама, потребно је прво рећи шта је то уопште саобраћајна незгода, навести

* Центар јавне безбједности Добој, email: dennispijetlovic@gmail.com.

елементе и појмове, као и обиљежја саобраћајне неводе (ЗООБС-а БиХ, 2006):

- Саобраћајна незгода је догађај на путу или који је почео на путу, у којем је учествовало најмање једно возило у покрету и у којем је једно или више лица погинуло или повријеђено или је настала материјална штета;
- Саобраћајна незгода са обиљежјем кривичног дјела је саобраћајна незгода у којој има погинулих или тешко повријеђених лица или је причињена већа материјална штета;
- Већа материјална штета је имовинска штета већа од 3.000 КМ, у складу са чланом 410. КЗ РС; саобраћајна незгода са обиљежјем прекршаја је саобраћајна незгода у којој има лако повријеђених лица или је причињена мања материјална штета;
- Лице мјеста је мјесто гдје је учесник саобраћајне незгоде предузео радњу или је био дужан да је предузме, мјесто где је наступила посљедица, као и свако друго мјесто гдје се могу пронаћи трагови и предмети саобраћајне незгоде;
- Возило је свако превозно средство намијењено за кретање по путу, осим покретних столица без мотора за немоћна лица и дјечијих превозних средстава;
- Возач је лице које на путу управља возилом;
- Пут је сваки јавни пут и некатегорисан пут на којем се одвија саобраћај;
- Учесник у саобраћају је лице које у саобраћају на путу управља возилом, или се налази у возилу, или на возилу, које тјера, води или јаше животињу која се креће по путу, као и пјешак или лице које своје послове и радне задатке обавља на путу."

УОПШТЕНО О ФИНГИРАНИМ САОБРАЋАЈНИМ НЕЗГОДАМА

У највећем броју дефиниција увиђаја (Жарковић, 2005), он се одређује као хитна истражна радња, на основу чега се може закључити да је хитност у изласку на лице мјеста и у вршењу увиђаја једна од његових карактеристика која би требало да буде препознатљива.

На први поглед "фингиране" – намјештене саобраћајне незгоде изгледају као случајна појава, нежељени догађај, догађај који се није могао предвидјети. У пракси је евидентна све већа појава да се у саобраћајној незгоди не ради о случајном, нежељеном догађају, већ управо о "фингирању". Полицијски службеници долазе до ових сазнања управо познавајући правила криминалистике. На основу криминалистичко тактичких метода може се доћи до закључка да се не ради о случајном, нежељеном догађају, него да ту има елементарна кривичног дјела. Управо овдје је веома

битна стручност полицијских службеника у препознавању фингираних, односно намјештених саобраћајних незгода. Велику, круцијалну улогу у откривању “фингираних” саобраћајних незгода има научна дисциплина криминалистика. Основна разлика између “обичне” и фингиране саобраћајне незгоде јесте у томе да у фингираним саобраћајним незгодама учесници унапријед планирају саобраћајну незгоду како би наплатили материјалну штету од осигуравајућег друштва. Као и сва друга противправна дјела, и фингиране – намјештене саобраћајне незгоде имају карактеристична обиљежја.

На основу искустава из праксе, могу се навести карактеристике фингираних – намјештених саобраћајних незгода:

- учествује једно возило које је каско осигурано,
- учествују два возила, од којих је једно каско, а друго редовно осигурано;
- када се ради о једном возилу, онда је то скупочијени аутомобил;
- када се ради о два возила, онда је једно старости између 2 и 5 година (новије) и материјална штета на њему је велика, или тотална, док је друго старо између 10 и 15 година (старије), и технички је исправно, а материјалне штете готово да нема или је незнатна;
- у возилима се налазе само возачи, који у правилу немају повреда;
- учесници су млађе животне доби (25–35 година);
- материјалних трагова готово нема;
- саобраћајна незгода се “догодила” на нефреквентним дијеловима путне мреже;
- саобраћајна незгода се “догађа” у ноћним часовима,
- саобраћајна незгода се “догодила” по лошим временским условима;
- оштећења и деформације на возилу нису реалне.

Све наведено имплицира могућност да је догађај, саобраћајна незгода – “фингирана”, односно намјештена.

УЛОГА ПОЛИЦИЈСКИХ СЛУЖБЕНИКА У ИДЕНТИФИКОВАЊУ ВОЗАЧА У САОБРАЋАЈНИМ НЕЗГОДАМА

Рад је конципиран тако да се бави утврђивањем да ли је саобраћајна незгода “фингирана”, али преваходно тако да се на основу како криминалистичких, тако и оперативно-тактичких и техничких метода утврди идентитет возача у саобраћајним незгодама. Односно, како да се утврди ко је управљао возилом у вријеме настанка саобраћајне незгоде. Циљ рада јесте да се на основу криминалистичких метода, те искуства из праксе, свим полицијским службеницима који раде на сузбијању саобраћајних деликата укаже како на узроке, тако и на појавне облике, прије свега лажног приказивања идентитета возача у саобраћајним незгодама, као и “фингираних саобраћајних незгода”.

Када говоримо о тактичким мјерама и радњама приликом вршења увиђаја саобраћајних незгода, министар унутрашњих послова Републике Српске, 2011. године, на основу члана 82. став 2. Закона о републичкој управи РС, донио је Инструкцију о вршењу увиђаја саобраћајних негода (Закон о републичкој управи РС, 2011). Овом инструкцијом децидирано и конкретно је прописан поступак полицијских службеника приликом вршења увиђаја саобраћајних незгода, односно поступање организационих јединица Министарства и предузимање мјера и радњи на расвјетљавању саобраћајне незгоде, како с познатим тако и с непознатим учесницима.

Вријеме изласка полицијских службеника на дојаву о саобраћајној незгоди зависи од неколико фактора, а код нас износи у просјеку десетак минута у урбаном подручју, док је у руралном подручју нешто дуже, што се сматра прихватљивим и у складу је са европским стандардима (Престел, 2004). Када полицијска станица заприми пријаву о саобраћајној незгоди, у правилу се истовремено сазнају и учесници у њој, те можемо рећи да је ријеч о флагрантним деликтима. Сама пријава саобраћајне незгоде и њених учесника не мора увијек да значи да је лице које је затечено на лицу мјеста саобраћајне незгоде, и уједно изјављује да је возач, лице које је управљало возилом у моменту саобраћајне незгоде. Да би се *de facto* утврдило ко је возач, тј. његов идентитет, потребно је већ приликом заступања пријаве о догађају узети што је могуће више података о свим околностима. Најиделаније би било када би полицијски службеник који заступа пријаву добио одговор на седам “златних” питања криминалистике. Онда, на основу добијених одговора можемо планирати криминалистичке мјере и радње изласка на лице мјеста критичног догађаја. Посебну пажњу потребно је усмјерити на особе које су прве дошле на лице мјеста. Од њих можемо добити круцијалне доказе о саобраћајној незгоди, који могу одретити ток истраге. Да би се отклонила сумња да је саобраћајна незгода “фингирана”, односно утврдио идентитет возача, није довољно основно познавање полицијских прописа. Полицијски службеници који се баве саобраћајним деликтима, поред познавања законске регулативе из области унутрашњих послова, потребно је да имају првенствено криминалистичка знања. Поред криминалистичких знања, да би се добио одговор на питање “ко је управљао возилом у вријеме саобраћајне незгоде”, полицијски службеници требало би да имају и основно знање из појединих техничких наука, медицинских наука, познавања фотографије... Врло битна претпоставка квалитетног вршења увиђаја приликом утврђивања чињеница да ли је саобраћајна незгода фингирана, односно како би се утврдио идентитет возача у саобраћајној незгоди те сачинио записник о увиђају, јесте криминалистичко-техничка метода – поред стручно оспособљених полицијских службеника – савремена техника неопходна за вршење увиђаја. Овдје се мисли на

рачунарску технику којом је могуће урадити симулацију саобраћајне незгоде, а самим тим и доћи до релевантних податка ко је у критично вријеме и на критичном мјесту управљао возилом.

Дакле, обучено људство и савремена техника су неопходни предуслови за вршење квалитетног увиђаја саобраћајних незгода, а све у циљу доласка до одговора да ли је предметна саобраћајна незгода фингирана и ко је управљао возилом у вријеме настанка саобраћајне незгоде. Код нас, према важећим прописима, све увиђаје саобраћајних незгода врше припадници саобраћајне полиције. Поставља се питање да ли смо довољно обучени, тј. да ли посједујемо знања неопходна за потпуно стручно утврђивање чињеничног стања код овако сложених радњи.

ИНДИЦИЈЕ НА ОСНОВУ КОЈИХ СЕ УТВРЂУЈЕ ЛАЖНИ ИДЕНТИТЕТ ВОЗАЧА

Приликом доласка на лице мјеста саобраћајне незгоде, важно је поштовати криминалистичка правила, као и начело експедитивности – тј. да се што прије осигурају сви трагови затечени на лицу мјеста, како на ужем тако и на ширем подручју. Посебну пажњу, када постоје основи сумње у вјеродостојност идентитета возача у саобраћајној незгоди, полицијски службеници треба да усмјере на слиједеће појавне облике који су забиљежени у пракси:

- Лице одлази и долази са мјеста догађаја и на мјесто догађаја више пута;
- У непосредној близини мјеста саобраћајне незгоде легитимисан је власник возила који је био у алкохолисаном стању;
- У близини лица мјеста саобраћајне незгоде затечено је возило "шлеп службе" које је из истог мјеста из којег је и учесник у саобраћајној незгоди;
- У возилу су пронађени трагови црвене боје који асоцирају на крв, а учесник је без повреда;
- Возач је доведен другим возилом на мјесто догађаја;
- Саобраћајна незгода – слијетање, једно лице смртно страдало а друго без повреда, које изјављује да није управљало возилом;
- Брачни пар затечен на лицу мјеста саобраћајне незгоде у којој је учествовало једно возило, од којих је један брачни друг под дејством алкохола (углавном мушка особа, и представља се као сувозач), а возило каско осигурано;
- "Возач" је задобио повреде које су окарактерисане као теже тјелесне повреде и не сјећа се критичног догађаја, а путници који немају повреда изјављују да је он управљао возилом;

- У листингу на мобилном телефону, првих пар позива су: други учесник у саобраћајној незгоди, брат, супружник, лице из осигуравајућег друштва..., па тек онда полиција.

МОТИВ

Мотив приказивања лажног идентитета возача и фингираних саобраћајних незгода, углавном је материјална корист. Она подразумева различите врсте оштећења на возилу, али и трошкове настале поводом сачињавања Записника о оштећењу возила, обрачуна висине штете, као и фотографисања возила. Овдје се ради о великим новчаним износима које би требало да исплате осигуравајућа друштва по основу ауто осигурања. Податак да је само једно осигуравајуће друштво из Републике Српске, по основу ауто одговорности, у 2012. години исплатило 26 милиона КМ, указује на јасан мотив фингирања саобраћајних незгода и приказивања лажног идентитета возача, из простог разлога што су велике количине новчаних средстава у питању. На другом мјесту је избјегавање кривичне или прекршајне одговорности, заштита возача (отац се пријави умјесто сина, брат умјесто брата...). Примарни посао полицијских службеника у идентификовању возача јесте усмјеравање пажње на лица која су затечена на лицу мјеста и која контактирају с лицем које се пријавило као возач. Управо та лица сугеришу шта да се изјави, односно да се не изјави ништа.

ТРАГОВИ КОЈИ НАСТАЈУ НА ТИЈЕЛУ ПРИЛИКОМ ДЕШАВАЊА САОБРАЋАЈНЕ НЕЗГОДЕ

Приликом дешавања саобраћајне незгоде, односно наилазак возила на препреку и удара у исту, тијела задржавају своју брзину инерције и сударају се с дијеловима возила или другим путницима. Од ергономије возила и смјера дјеловања силе зависи у који дио унутрашњости возила ће тијело ударити, што опет зависи од важности елемената пасивне сигурности. (Марвин, 2004). Управо овдје, на првом мјесту криминалистика, па судска медицина, пружају релевантне и објективне могућности за утврђивање спорног питања: Ко је управљао возилом у моменту дешавања саобраћајне незгоде, и да ли је она фингирана. Првенствено, на лицу мјеста критичног догађаја потребно је извршити мисаону реконструкцију саобраћајне незгоде. На основу затеченог положаја возила, врста повреда, оштећења у возилу и на њему, пронађених материјалних трагова можемо склопити мозаик везано за

наводну саобраћајну незгоду, односно ко је управљао возилом у вријеме дешавања саобраћајне незгоде. Око утврђивања распореда сједења у возилу, веома важну улогу има мисаона реконструкција возила по фазама догађања саобраћајне незгоде.

Када стручно лице – љекар прегледом утврди повреде које су настале на тијелу повријеђених, реконструише се и начин кретања тијела, фиксирају се и обрађују мјеста у возилу која би могла бити носиоци трагова удара. Веома битно је проналажење биолошких и текстилних трагова. Уколико се на мјестима налета налазе биолошки трагови косе, крви, коже, ткива и сл., те влакна текстила, физикално-хемијским и биолошким вјештачењима, упоређивањем спорних и неспорних узорака, утврђује се њихово поријекло.

Микроскопском претрагом текстилних узорака дијелова одјеће лица из незгоде, са сједишта и наслоњача, на којима су остали трагови одјеће, вјештачењем контактних трагова између ђонова обуће и папучице квачила, кочнице и гаса, долази се до непобитних чињеница.

Код фронталног удара – налета, тијело возача задржава свој првобитни смјер кретања и инерцијом буде одбачено на точак управљача и ношено инерцијом на вјетробранско стакло, а возило приликом налета или наглог кочења, дјеловањем бочних сила заноси у страну.

Повређивање путника налијетањем на дијелове возила резултат је прве фазе саобраћајне незгоде – а непосредно последице налијетања путника на предње дијелове унутрашњости возила, када долази до одбацивања тијела, односно главе и врата уназад. Доњи дио екстремитета, односно кољена буду у таквом положају да у почетној фази ударају у унутрашње дијелове возила, испод котура управљача. Повреде кољена могу изразито указивати на облик предмета у који су ударила. Горњи дијелови екстремитета, глава заједно са горњим дијелом тијела – бива бачена напријед. Код возача је карактеристична повреда грудног коша, а код сувозача повреда горњег дијела главе.

У даљем току саобраћајне незгоде слиједи одбацивање тијела уназад, усљед чега настају и карактеристичне повреде вратних пршљенова. Такође, код возача су карактеристичне повреде на рукама, које се огледају у прелому палца, шаке и другог прста, уганућа и лома костију стопала и костју пете усљед снажног притиска и контакта са педалом кочнице. Овдје је битно обратити пажњу на порезотине по лицу, врату и рукама, јер су оне карактеристичне за сувозача.

Отисци безбједносних појасева имају врло велику доказну вриједност. Код возача су видљиви слијева на десно, а код сувозача у обрнутом смјеру. Велику доказну вриједност можемо придати траговима на ђоновима ципела. Изненадним и снажним притискањем ђонова на педалу кочнице настају отисци и утисци педала на ђон, тј. у ђон ципела; уз то, појављују се и отисци профила узорка подног покривача на ђоновима.

С тим у вези трагови се фиксирају и изузимају ципеле возача и путника у возилу, те свих гумених навлака на педалама, а изузима се и простирач. Отиске можемо тражити на свим глатким површинама на управљачу, ручици мјењача, ручној кочници, вањском и унутрашњем огледалу – ретровизору, ручицама врата и сл., за које се може претпоставити да их је возач требао или могао дирати и на којима је оставио отиске. Пронађени отисци најчешће су нејасни. Вриједност пронађеног трага цијени се зависно о сваком конкретном случају и у односу на остале пронађене трагове. Ради проналажења трагова контактне природе, односно трагова преношења, претражује се и унутрашња страна сигурносног појаса и наслоњача сједишта, који се изузимају и шаљу на вјештачења. Трагови крви и ткива пружају такође важне тачке ослоњања при рјешавању питања утврђивања положаја особа у возилу. Предност имају трагови крви на мјестима која се могу приписати само одрђеној позицији сједишта. То су подручја испод конзоле арматуре, а у подручју које припада возачу, лијево и десно поред ручице полуге за управљање. Трагови крви у правилу имају доказну вриједност само ако се налазе на деформисаним дијеловима возила који су проузроковали повреде. Капљице крви и други облици трага на сједиштима и на поду аутомобила или обриси на вратима, не говоре много, јер су могли настати приликом кретања повријеђене особе по мјесту догађаја или приликом спасавања. Код утврђивања идентитета возача анализирају се и вјештаче трагови косе. Трагове косе проналазимо прије свега на наслоњачу за главу, на предметима из ближег и даљег окружења у које глава удара и у другим дијеловима у возилу. На примјер, код удара главе у вјетробранско стакло у пукотинама стакла или на оквиру врата приликом бочног судара.

Прије свега, у статичком дијелу увиђаја битно је фиксирати положај сједишта (особе различите висине не могу управљати возилом с истог положаја сједишта). Такође је потребно изазивањем отисака папиларних линија фиксирати и положај вањских огледала – особе различитих висина различито намјештају огледала. Раду на мјесту догађаја потребно је придодати посебну пажњу зато што се оно касније више не може поновити, што се мјесто догађаја с временом мијења, трагови уништавају, губе, контаминирају, фингирају и сл. Стога је од посебне важности у рад на мјесто догађаја укључити саобраћајно-техничког и судско-медицинског вјештака, као и друге стручне особе.

ЗАКЉУЧАК

Фингиране – намјештене саобраћајне незгоде, као и саобраћајне незгоде у којима се фингира идентитет возача возила, узимају све више маха. На први поглед чине се да нико оваквом радњом не буде оштећен.

Али, чињенице које износе осигуравајућа друштва, ако се у обзир узме исплаћена штета, говоре супротно. Све веће критике усмјерене на релевантне факторе који се баве овом проблематиком, на ставове стручне и шире јавности, с великом вјероватноћом можемо рећи да су оправдане. С друге стране, појавни облици и узорци фингираних саобраћајних незгода, те фингирања идентитета возача саобраћајних незгода у Републици Српској нису системски обрађивани, тако да је и код ових дјела евидентна тамна бројка криминалитета. Оно што се посебно може истаћи код таквих саобраћајних незгода јесте да се најчешће ради о саобраћајним незгодама слијетања возила с коловоза, или саобраћајним незгодама код којих нема другог учесника или свједока који би могао дати вјеродостојану изјаву. У позадини готово свих таквих саобраћајних незгода јесте возња под утицајем алкохола и неприлагођена брзина, док су “возачи” евидентирани као починиоци саобраћајних прекршаја или кривичних дјела у саобраћају. Мотив фингиране саобраћајне незгоде и прикривања возача јесте избјегавање кривичне или прекршајне одговорности, накнада штете путем осигурања, заштита блиске особе и сл.

Из свега наведеног, да би се дошло до свих одговора у вези с фингирањем саобраћајних незгода, те до утврђивања идентитета возача у саобраћајним незгодама, неопходно је обучено људство, те савремена техника за вршење квалитетног увиђаја саобраћајних незгода, а све у циљу да се дође до одговора да ли је предметна саобраћајна незгода фингирана и ко је управљао возилом у вријеме настанка саобраћајне незгоде.

ЛИТЕРАТУРА

- Пантазијевић, С. (1994). *Безбедност саобраћаја*. Београд: Виша школа унутрашњих послова.
- Липовац, К. (1994). *Увиђај саобраћајних незгода*. Београд: Виша школа унутрашњих послова.
- Водинелић, В. (1986). *Саобраћајна криминалистика*. Београд: Савремена администрација.
- Инић, М. (1991). *Безбедност друмског саобраћаја*. Нови Сад: Факултет техничких наука.
- Закон о основама безбедности саобраћаја на путевима, Службени гласник БиХ 6/06, Сарајево, 2006.
- Матијевић, М. (2002). *Криминалистичка оператива*. Бања Лука: Висока школа унутрашњих послова.
- Водинелић, В. (1985). *Криминалистика – откривање и доказување*, Скопље: Факултет за безбедност и друштвену самозаштиту;

Матијевић, М. (1999). Планирање и провјеравање криминалистичких верзија у оперативном раду ОУП, с освртом на искуства у БиХ – РС. Скопље: Факултет безбедности.

Модли, Д., Шуперина, М., Корајлић, Н. (2008). Рјечник криминалистике. Загреб: Струковна удруга криминалиста Хрватске.

Жарковић, М. (2005). Кривичнопроцесни и криминалистички аспекти увиђаја на лицу места. Београд: издање аутора.

Симовић, М., Симовић В. (2011). Кривичнопроцесно право. Бања Лука: Интернационална асоцијација криминалиста.

CRIMINAL – METHODOLOGICAL APPROACH IN ESTABLISHING IDENTITY OF THE DRIVER IN THE TRAFFIC ACCIDENT

Denis Pijetlovic, MA*

Abstract: Write a work on "criminal – methodological approach in establishing identity of the driver in the traffic accident", presents a very complex and demanding task. Complex and challenging, primarily because of professional or scientific literature on the determination of the identity of the driver in traffic accidents practically none. In this work, we try to describe or work aims to explain the specific procedure of police officers to determine the identity of the driver in traffic accidents. That is, to identify the actual participant – a driver in a car accident, because in such situations to a staging. Data World Health Organization show that traffic offenses, after the war concerning the most casualties. Property damage in traffic offenses is huge, and false reporting of accidents and insurance companies, the state applied a very high cost. This fact creates a prosecutorial interest in active participation for the detection of feigned car accidents or determine the identity of the driver in traffic accidents. Staged traffic accidents has its own characteristics, such as: traffic accidents, but some participants, place, cause, course and consequences.

Keywords: Crime – methodological approach, identity, traffic accidents, staging

---

* *Public Safety Center Doboј, email: dennispjetlovic@gmail.com.*

ПОЈЕДИНИ КРИМИНАЛИСТИЧКИ АСПЕКТИ ЕКОЛОШКИХ ДЕЛИКАТА

Стручни рад

DOI: 10.7251/ВРГВЛ3415357G

УДК: 343.232:504.5/.6

Синиша Грумић, МА*

Апстракт: Специфичност еколошке проблематике је изразита, нарочито у погледу прикупљања релевантних информација и материјалних доказа, узвези с чим је нужно ангажовање специјализованих органа и потреба благовременог предузимања одговарајућих вјештачења. Карактеристике и специфичности еколошких деликата захтијевају поред специјалистичких знања којима располажу одређене институције (институти, инспекцијски органи, стручне службе и др.) и примјену одређених криминалистичких знања и метода у њиховом откривању и доказивању, јер таквом међусобном сарадњом долази до изражаја знање и стручност, те се испољава већи степен обједињавања кадровског и техничког потенцијала.

Кључне ријечи: животна средина, еколошка безбједност, еколошки деликти, криминалистичка знања и методе, Република Српска

УВОД

У заштити и унапређењу животне средине репресивна дјелатност полиције креће се у оквирима откривања, разјашњавања и доказивања еколошких кривичних дјела и откривања њихових учинилаца, а у одређеним случајевима и откривања еколошких прекршаја и њихових учинилаца. У склопу репресивне дјелатности, полиција омогућава постизање далеко већих ефеката, јер се у поступку откривања и доказивања еколошких кривичних дјела, комбинацијом овлашћења полиције и инспекцијских и других органа смањује простор и могућност да одговорна лица избјегну кривичну одговорност или да ауторитетом свог положаја врше опструкцију на плану прикупљања личних и материјалних доказа. У даљем дијелу рада биће представљени поједини криминалистички аспекти еколошких деликата, с тим да ће акценат бити на еколошким кривичним дјелима као најтежим облицима угрожавања животе средине.

*Министарство унутрашњих послова Републике Српске, Управа криминалистичке полиције, e-mail: sinisagrunic@gmail.com

НАЧИНИ САЗНАЊА

Начини сазнања о еколошким деликтима представљају путеве којима до, најчешће, полиције стижу информације о томе да се припрема извршење еколошког деликта, да је еколошки деликт извршен или да је одређена особа извршила еколошког деликта. Пријаве, односно обавјештења грађана о еколошким деликтима су све чешћа, и то нарочито посљедњих година. То се може правдати повећаном еколошком свијешћу и спремношћу грађана да пријављују еколошке деликте, односно тиме да је у порасту енергија пријављивања, која није условљена само законском обавезом, већ зависи и од моралних, културних, традиционалних и других фактора, као и односа појединца према животној средини. Специфичност еколошких деликата огледа се и у виктимолошком аспекту, будући да у већини случајева код еколошких деликата не постоји индивидуални оштећени, већ је ријеч о колективним жртвама, па по питању пријављивања еколошких деликата не смије да влада апатија, по максими: „Тамо гдје су сви жртве, нико није жртва“, већ је једино исправно понашање уобличено у максими: „Тамо гдје су сви жртве, сви су и оштећени“ (Љуштина, 2010: 49).

Пријаве могу да подносе и непосредни свјedoци еколошких деликата, који су директно опазили еколошки деликт и који стицајем околности посједују сазнања о загађењу животне средине. Посредни свјedoци су особе које располажу информацијама о еколошком деликту до којих нису дошле властитим опажањем, него опажањем других појава и чињеница које су посредно повезане са еколошким деликтима или су о томе чули од других особа. Као корисни извори информација о еколошким деликтима појављују се јавна предузећа и државне управне организације (установе и заводи за воде и шуме, национални паркови, хидрометеоролошки заводи и др.), као и научни институти, инспекције и агенције у чијој надлежности се налази управљање природом и другим елементима животне средине. Наиме, ове организације располажу опремом и техничким средствима којима могу да региструју загађења животне средине. Исто тако медицинске и ветеринарске установе могу да пруже значајне информације о повећаном броју одређених обољења код људи или домаћих животиња на одређеном простору, што може да буде посљедица загађења животне средине, односно повреда животиња проузрокованих активношћу човјека (нпр. код злостављања и мучења животиња). Привредни субјекти такође могу да буду извор сазнања о еколошким деликтима, а мотиви пружања оваквих обавјештења су различити: почев од савјесног поступања еколошки свјесних појединаца, па до страха од тежих посљедица или пак тежње за уништењем конкуренције. У вези са повећаном еколошком свијешћу као и развојем

цивилног сектора друштва, као извор информација о постојању еколошких деликата могу се појавити и невладине организације, и то како на националном тако и на транснационалном нивоу, а које се баве заштитом животне средине.

У вези с наведеним изворима начина сазнања, са криминалистичког аспекта је потребно, независно од мотива подношења, детаљно провјеравање, мада неки мотиви могу евентуално да укажу на неистинито пријављивање, што опет мора да буде предмет пажљиве криминалистичке провјере, при чему треба испољити велику опрезност према олаком закључивању.

ОБЕЗБЈЕЂЕЊЕ ЛИЦА МЈЕСТА И МЈЕРЕ ПРВОГ ОПЕРАТИВНОГ ЗАХВАТА

За правилно и потпуно разјашњавање еколошких деликата, веома је битно брзо криминалистичко поступање које спречава уништење или промјену релевантних трагова, било од појединих лица или усљед природних својстава трагова, и уједно онемогућава договоре одговорних лица која су у вези са извршењем конкретног еколошког деликта. Обезбјеђење лица мјеста је потребно предузети одмах након сазнања за постојање еколошког деликта, а сигурно је да је полиција најмобилнија и у ситуацији да брже од осталих органа изађе на мјесто извршења еколошког деликта. С обзиром на све карактеристике еколошких деликата, карактеристика трагова и могућности њиховог просторног ширења, као и нужност посједовања одређених стручних знања, да би се правило поступало у таквим ситуацијама, сасвим је јасно да није довољно да лице мјеста обезбјеђују само припадници униформисане полиције. То указује на нужност присуства одређених стручних лица, тј. на потребу сарадње са специјализованим органима, са еколошким инспектором и другим надлежним инспекцијским органима, у зависности од садржаја конкретне еколошке ситуације. Овакав вид сарадње у обезбјеђењу лица мјеста код еколошких деликата је посебно значајан приликом одређивања простора који се може сматрати мјестом извршења, обезбјеђења трагова и прикупљања релевантних информација, гдје до изражаја посебно долазе специјалистичка знања која посједују наведени органи.

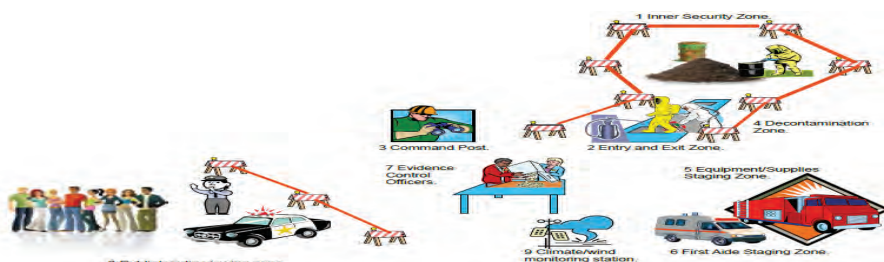
Дакле, по доласку на лице мјеста еколошког деликта, потребно је прикупити што већи број информација о врсти загађења на лицу мјеста, те се у том смислу могу остварити контакти са лицима која су на лицу мјеста, као што су то случајни пролазници, припадници хитних служби (ватрогасци, медицински радници), као и лица која су радно ангажована

на лицу мјеста. Иако је у обради еколошког деликта примарни фокус на проналаску доказа, веома је важно да лица која учествују у обради еколошког деликта буду свјесна околности и опасности које могу пријетити на лицу мјеста, а које могу угрозити њихову личну безбједност, као на примјер: лице које је осумњичено да је извршило еколошки деликт може се налазити на лицу мјеста, на лицу мјеста може бити и ватрено оружје које је напуњено, може бити и одређених отровних материја због којих је угинула одређена животиња, клопки постављених за хватање животиња; а важне су и топографске карактеристике лица мјеста (удубљења у земљишту, литице и сл.), неповољне временске прилике (http://onopintranet.onep.go.th/files/1_Wildlife%20Crime%20Scene%20Investigation%20Manual.pdf, преузето у августу 2014. године).

Приликом одређивања границе лица мјеста код еколошких деликата треба разликовати да ли се ради о затвореном или о отвореном простору, из чега и произилази да је много лакше одредити границе лица мјеста када се ради о затвореном простору, а самим тим је лакше и обезбјеђивање мјеста еколошког деликта. Ако се ради о случајевима када се загађење животне средине догодило на отвореном простору, главни критеријум одређивања простора треба да буде граница до које се простиру материјални трагови који су у вези са извршеним еколошким деликтом. Због специфичних карактеристика еколошких деликата, које на примјер карактеришу загађујуће материје, може се констатовати да се на лицу мјеста могу регистровати односно уочити одређени индикатори које треба узети у обзир приликом одређивања граница лица мјеста (постојање мртвих животиња на одређеном простору, и то како појединачно настрадалих животиња, тако и настрадалих животиња у великом броју, 2) непостојање инсеката, 3) присуство необјашњивих мириса који могу бити веома разноврсни, 4) постојање неуобичајено великог броја здравствених проблема код људи, као што су мучнина, дезоријентисаност, проблеми са дисањем, конвулзије, локализовано знојење, конјунктивитис, еритема, необјашњиви водени пликови, отоци и/или осипи, 5) постојање неуобичајених капљица течности које се на бројним површинама појављују у облику уљаних капљица односно уљаног филма, а да није било кише у посљедње вријеме, 6) постојање одређених видљивих промјена у животној средини, које се, између осталог, испољавају као мјеста са увелом травом, угинулим дрвећем, грмљем, жбуњем, усјевима и травњацима који су уништени, промијењене боје или осушени, а да није било суше, 7) присуство материја које емитују топлоту или се чини да емитују топлоту без икаквог знака неког спољног извора топлоте, или присуство одређеног предмета који сија, 8) медицински симптоми радијацијских озљеда).

На основу прикупљених сазнања о околностима еколошког деликта, потребно је одредити границе лица мјеста еколошког деликта,

приликом чега треба обухватити већи дио простора на коме се налазе трагови и предмети које се односе на одређени еколошки деликт, те се за ту сврху могу користити траке, конопци, возила, као и природне баријере. Након одређивања граница лица мјеста потребно је предузети мјере на успостављању обезбјеђења лица мјеста, како би се предузеле даље потребне активности у циљу разјашњавања конкретне еколошке ситуације. С обзиром на све специфичности еколошке проблематике, као и на то да дјеловање надлежних институција изазива интерес јавности (грађани, медији и др.), обезбјеђење лица мјеста еколошког деликта захтијева адекватно поступање, у првом реду полицијских службеника, како би се спријечило наступање штетних посљедица са једне стране, и несметан рад на обради лица мјеста еколошког деликта, са друге стране. Начин, поступак и друге радње успостављања и обезбјеђења лица мјеста, зависе, дакле, од конкретне ситуације, а с обзиром на анализу примјера из свјетске праксе, као начин адекватног поступања на лицу мјеста може послужити шематски приказ број 1 (преузето августа 2014. године са сајта: <http://www.interpol.int/content/download/25449/350495/version/4/file/INTERPOL%20Pollution%20Crime%20Forensic%20Investiation%20Manual%20-%20volume%201%20.pdf>).

Шема број 1. Обрада еколошког деликта – преузето из публикације „Pollution Crime Forensic Investigation Manual 2014“ Interpol, Enviromental Security Sub-Directorate, обрада аутора

Анализом предоченог графичког приказа, може се констатовати да се код обраде еколошких деликата појављује велики број учесника различитог, како стручног тако и образовног профила, те се као обезбјеђење лица мјеста појављује као значајна активност. Исто тако, с обзиром на то да је полиција један од главних носилаца обраде еколошких деликата, потребно је приликом мјера обезбјеђења узети у обзир да је потребно омогућити успостављење зоне за хитне службе (ватрогасци, медицинске службе), мјерне станице за атмосферске прилике које владају на лицу мјеста, зоне у којој се налази опрема и инструменти за обраду еколошког деликта, мјеста за евидентирање и привремено

похрањивање пронађених предмета и трагова, као и контролног мјеста са којег ће се предузимати надзор и координација активности на обради еколошких деликата. Наравно, с обзиром на специфичности сваког еколошког деликта, могу се предузимати и друге активности. Екипа за обраду еколошког деликта треба да се састоји од 1) једног вође тима, 2) два члана која предузимају радње на прикупљању доказа, 3) једног члана који предузима активности на фотографском фиксирању, 4) једног члана који израђује скицу лица мјеста, те 5) одређени број осталих чланова екипе који учествују у обезбјеђењу лица мјеста, у претраживању мјеста еколошког деликта и који евидентирају пронађене предмете и трагове еколошког деликта (преузето у августу 2014. године са сајта http://onep_intranet.onep.go.th/files/1_Wildlife%20Crime%20Scene%20Investigation%20Manual.pdf).

ОБРАДА ЛИЦА МЈЕСТА ЕКОЛОШКОГ ДЕЛИКТА

Посматрано са криминалистичког аспекта, лице мјеста еколошког деликта је специфично у односу на друге деликтне активности, с обзиром на то да постојећи предмети и трагови на њему могу садржавати таква својства која угрожавању живот. Успјешно откривање, расвјетљавање и доказивање еколошких деликата уско је повезано с могућношћу сазнања и утврђивања материјалне истине, а будући да је ријеч о прошлом догађају који изазива видљиве промјене у виду материјалних промјена и трагова, полицијска обрада мјеста догађаја еколошких деликата представља кључни сегмент у сузбијању еколошких деликата. Научна и стручна обрада лица мјеста еколошког деликта, односно предмета и трагова еколошког деликта и њихово претварање у доказ представља централно питање полицијског рада, јер ни компететност лабораторијског особља, ни софистицираност лабораторијских инструменталних анализа немају значаја уколико релевантни трагови и предмети, а потенцијални докази – нису на правилан начин обрађени. (Љуштина, 2010: 53). У том смислу, пажњу је потребно усмјерити на проналажење и прикупљање релевантних материјалних трагова и на правилно усмјеравање њихових вјештачења, као и прикупљање расположивих оперативаних информација. С криминалистичког аспекта, дјелатност обраде лица мјеста еколошког деликта треба усмјерити на проналажење тзв. „централног дијела лица мјеста“ и обраду почети од њега, дакле од центра ка периферији. Централни дио лица мјеста је онај његов сегмент на коме је лоциран непосредни проузроковач загађивања. Из наведеног јасно проистиче задатак који се састоји у одређивању локалитета извора конкретног загађивача животне средине, па је потребно на тој локацији

пронаћи, обезбиједити и фиксирати трагове који потичу од загађивања и предузети мјере на проналажењу других доказа (Бошковић, 2002: 419). Исто тако, у зависности од природе загађивања које је довело до еколошког деликта, неће се моћи увијек с прецизношћу одредити локација непосредног узрочника загађивања, па је у таквим случајевима потребно предузети обраду еколошког деликта на оним мјестима где постоје трагови загађења, како би се спријечило да се они промијене или униште, јер би у тим случајевима изгубили релевантни значај.

Полицијска обрада лица мјеста еколошких деликата представља пажљиво, методично и детаљно непосредно чулно опажање и прегледање мјеста догађаја предузимањем низа мјера и активности полиције с циљем да се открију околности и добију информације коју указују на то: да ли је учињен еколошки деликт (прекршај или кривично дјело), када је учињен еколошки деликт (временски оквир еколошког деликта), гдје се налази мјесто еколошког деликта, тј. простор који је обухваћен еколошким деликтом, на који начин је еколошки деликт учињен (загађењем, уништењем и сл.), на средства којима је учињен еколошки деликт (нпр. загађујућа материја – врста), на мотив еколошког деликта и на то ко је учинилац еколошког деликта (Љуштина, 2010: 55).

РЕГИСТРОВАЊЕ ЛИЦА МЈЕСТА

Најважнији услов фотографисања лица мјеста јесте да се обезбиједи да конкретно лице мјеста буде нетакнуто. Уколико су предмети уклоњени, њихов положај промијењен или су им додата нека обиљежја, фотографије се не могу користити на суду као доказни материјал и њихова процесна вриједност биће изгубљена. Свако лице мјеста треба да буде фотографисано што је могуће детаљније (Љуштина, 2010: 55) Приликом фотографског регистровања лица мјеста еколошког деликта, потребно је да се начињеним фотографијама потпуно вјерно и прегледно документују сва запажања лица која учествују у обради еколошког деликта, како би суд могао стећи праву представу о догађају и лицу мјеста. Осим тога, извјестан број фотографија може послужити као основ за вјештачење, тј. за извођење материјалних доказа.

Уколико је извршење еколошког деликта повезано са затвореним простором, односно неким постројењима и просторијама, такве просторије треба да буду фотографисане у цјелини, а по могућности – и сусједне просторије. У већини случајева код еколошких деликата лице мјеста обухвата велику површину отвореног простора, те је потребно примијенити панорамско фотографисање. Када се трагови и предмети који служе као доказни материјал пронађу на лицу мјеста,

они се фотографишу како би се показао њихов положај у односу на лице мјеста извршења еколошког деликта у цјелини. Значај фотографисања лица мјеста је изузетан, с обзиром на то да се овај начин регистровања еколошког деликта не појављује самостално, односно најчешће се налази у вези са одговарајућим записницима, који представљају текстуално фиксирање лица мјеста. Наиме, фотографија са лица мјеста никада није много, али се међу њима морају налазити и оне које илуструју сваки опис лица мјеста, трага и предмета дат у записнику.

Исто тако, будући да је због савременог развоја технике изражено коришћење дигиталних апарата за фотографисање, приликом њиховог коришћења у регистровању еколошких деликата потребно се придржавати одређених поступака и процедура, како се у судским поступцима не би доводио у питање кредибилитет прикупљених доказа. Коришћење видео технике на лицу мјеста је све популарније и све чешће, а исти принципи који се примјењују при фотографисању лица мјеста важе и код видео техничке обраде лица мјеста. Као и на конвенционалној фотографији, и на видео запису би требало да буде забиљежено лице мјеста у цјелини, заједно са њему сусједним простором. Приказе из даљине и из непосредне близине требало би снимити полако и систематично. Поред тога, пожељно је да на снимку буде и један полицијски службеник који ће описати лице мјеста и слијед догађаја на лицу мјеста. Док се уз помоћ видео технике могу релативно лако забиљежити звук и сцене са лица мјеста, класична фотографија је и даље непревазиђена при дефинисању детаља видљивих голим оком (Љуштина, 2010: 57).

По завршеном фотографисању лица мјеста приступа се скицирању самог лица мјеста еколошког деликта, при чему је важно да удаљеност приказана на цртежу буде тачна и да не буде резултат произвољности или процјене, а с обзиром на то да се сва мјерења морају обављати прецизно, све чешће се користи ласерско мјерење. Најједноставнији начин да се на скици прикаже неки траг или предмет јесте да се означи бројем или словом. Легенда или листа предмета треба да се налази одмах испод скице гдје су одговарајућим словима или бројевима означени трагови или предмети (Љуштина, 2010: 57). На скици би требало такође да се налази ознака за компас који показује правац сјевер, односно стране свијета, јер је због специфичности еколошких деликата то веома битна карактеристика. Метеоролошки услови под којима се обрада лица мјеста еколошког деликта предузима, треба да буду саставни дио легенде.

За разлику од грубог цртежа, тј. скице лице мјеста, коначан цртеж, тј. ситуациони план, мора да буде исцртан пажљиво на основу мјера (димензија) са скице лица мјеста уз коришћење најпогодније размјере, а уз вођење рачуна о естетском изгледу ситуационог плана. Када се ситуациони план заврши, он мора да садржи информационе податке са скице лица мјеста, како би као доказни материјал био прихватљив у

судници. Компјутерски програми који су све доступнији полицијским службама, помажу у реконструкцији лица мјеста. Захваљујући постојању операције за увеличавање и смањење, на компликованим цртежима се може издвојити посебно мјесто за детаљније приказивање одређеног сегмента лица мјеста. Овакви програми омогућавају да се изабере размјера како би коначна величина цртежа била погодна за приказивање у судници (Љуштина, 2010: 57).

Када се говори о начину фиксирања лица мјеста еколошког деликта, намеће се једно интересантно питање: када треба саставити записник, а када службену забиљешку. Александра Љуштина сматра да се „службена белешка о обради лица места саставља ради фиксирања чињеница до којих је дошло само то (одређено) овлашћено службено лице, док се записник саставља када се документују чињенице које су познате и другим лицима.“ (Љуштина, 2010: 58). Исто тако, „у белешкама би било добро да се назначи време када је неки предмет пронађен, ко га је пронашао, како га је пронашао и ко га је спаковао и обележио, као и место на коме се може наћи, пошто је прикупљен“ (Љуштина, 2010: 58).

У вези с наведеним, може се констатовати да службене забиљешке сачињене од стране полицијских службеника који учествују у обради еколошког деликта имају изузетан значај у даљим поступцима, те представљају значајан извор информација осталим учесницима у поступку.

СИСТЕМАТСКА ПРЕТРАГА ЗА ДОКАЗНИМ МАТЕРИЈАЛОМ ЕКОЛОШКИХ ДЕЛИКАТА

Циљ претраге јесте да се сви релевантни докази открију, односно да ниједан не остане неоткривен. Претрага лица мјеста за доказним материјалом мора бити темељна и систематична. Да би се извршила чињенична и непристрасна мисаона реконструкција еколошког деликта, полицијски службеници, захваљујући својој обучености и искуству, не смију да пренебрегну било какав релевантан доказни материјал. Чак и у случајевима у којима су осумњичени одмах ухапшени и када су мотиви околности у којима се десио еколошки деликт сасвим очигледни, императив је да се одмах изврши темељна претрага лица мјеста ради проналажења доказног материјала. Начин на који ће се приступити извршењу претраге лице мјеста зависиће од локације, величине простора, као и од еколошког медија који је предмет еколошког деликта (вода, ваздух, земљиште, флора и фауна), те од самих радњи које су извршене на лицу мјеста. На основу специфичних околности датог еколошког деликта одређује се садржај претраге, а од способности полицијског службеника

који обрађује лице мјеста зависи да ли ће он препознати доказни материјал и да ли ће претрагу обавити на релевантним локацијама (Љуштина, 2010: 58).

Пронађене трагове који су наступили извршењем еколошког деликта, потребно је обиљежити одговарајућим јасно уочљивим ознакама, било бројевима или словима, и то одмах приликом уласка у зону која је одређена као лице мјеста, при чему треба водити рачуна да сваки траг мора да има своју ознаку и да ознаке морају бити уочљиве, односно да два трага не могу да имају једну ознаку. Након што се пронађу одређени предмети и трагови, и видно обиљеже, предузима се њихово документовање на лицу мјеста (записничко и фотографско фиксирање, видео снимање, те израда скице лица мјеста), а којим се указује на појединачне трагове и њихов комплетан однос на мјесту извршења еколошког деликта. Прикупљање трагова и предмета се врши тек након њиховог документовања.

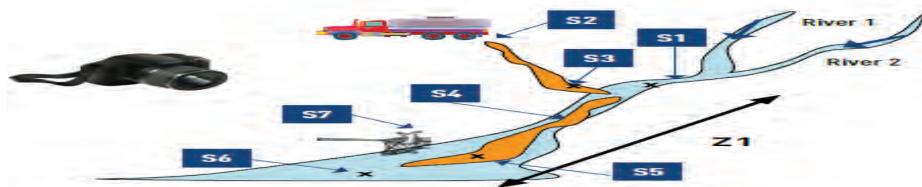
ПРИКУПЉАЊЕ И ПАКОВАЊЕ ФИЗИЧКОГ ДОКАЗНОГ МАТЕРИЈАЛА

Сваки елемент радње еколошког деликта производи неке промјене на мјесту извршења. Да би докази добили употребну вриједност, неопходно их је прикупити са лица мјеста и извршити њихова додатна испитивања. Сваки предмет или траг који је у вези са еколошким деликтом представља доказни материјал конкретног еколошког деликта, а интегритет доказног материјала најбоље се може очувати када се предмет односно траг сачува у првобитном стању – у каквом је био на лицу мјеста (Љуштина, 2010: 58). Уколико се не предузима методична и темељна претрага лица мјеста, тада се негативно утиче на поступак доказивања, а до тога долази због неадекватног прикупљања физичких доказа са мјеста извршења, узимања неадекватних узорака материја од осумњиченог лица, узимања неадекватног узорка материјала од жртве, превелике журбе, уништавања потенцијалних доказа на мјесту извршења због непажње, намјерног уништавања потенцијалних доказа на мјесту извршења, случајног уништавања потенцијалних доказа на мјесту извршења, испољавања предубјеђења, доношења превремених закључака, пропуста у размјени информација и недостатака комуникације чланова тима (Horsvell, 2004: 52). Физички доказни материјал мора бити прикупљен и обрађен на начин који онемогућава било какву промјену од тренутка његовог приспјећа у форензичку лабораторију; управо због тога се поклања посебна пажња прикупљању и паковању физичког доказног материјала. Придржавање стандарних поступака за регистровање локације на којој су пронађени физички докази, њихово биљежење ради

идентификације и правилно испуњавање докумената о доказима који се подносе на лабораторијску анализу, представља најбољу гаранцију да ће доказни материјал одољети испитивању о ономе што се десило у међувремену, тј. од тренутка његовог проналажења на лицу мјеста до његовог изношења на суд. Да би на адекватан начин изузео сваки траг, криминалистички техничар мора познавати основне карактеристике сваког трага и стандарде поступања с траговима, а нарочити значај има адекватно документовање и евидентирање трагова, као и даљи поступци с траговима (транспорт, складиштење итд.).

Прије него што се предузму било какве активности, неопходно је извршити анализу и процјену мјеста извршења, како би се дефинисали елементи плана активности на мјесту извршења еколошког деликта, односно које активности треба предузети и на који начин, и који су то инструменти и опрема која ће се том приликом користити (лопатице, епрувете, боце различитих димензија, кутије и сл.). Криминалистички техничар не смије пропустити да узме и узорке из позадине (незагађеног дијела лица мјеста) ради поређења. Прије изузимања било којег узорка еколошког деликта полицијски службеници развијају форензичко-истражну стратегију, која зависи од врсте загађења: *није очекивано/предвиђено загађење; да ли има једна или више изворишних тачака чије су локације познате; да ли има једна или више изворишних тачака чије локације нису познате; нема изворишних тачака* (Љуштина, 2010: 58).

За разумијевање значаја поступка прикупљања трагова на мјесту извршења еколошког деликта, биће предочен шематски приказ (Шема број 2) који је преузет из публикације ИНТЕРПОЛ-а „*Pollution Crime Forensic Investigation Manual 2014*, а у коме је предочена процедура прикупљања узорака загађења у дијелу водотока (<http://www.interpol.int/content/download/25449/350495/version/4/file/INTERPOL%20Pollution%20Crime%20Forensic%20Investiation%20Manual%20-%20volume%201%20.pdf>, преузето у августу 2014. године).

S1 – мјесто прикупљања неконтаминираних узорака које се налази узводно од мјеста загађења

S6 – мјесто прикупљање неконтаминираних узорака које се налази низводно од мјеста загађења

- S5 – мјесто прикупљања загађујуће материје
- S4 – мјесто прикупљања загађујуће материје помијешане с водом
- S3 – мјесто прикупљања загађујуће материје на локацији гдје долази до контакта са водом
- S2 – мјесто прикупљања извора загађења (ако је познато)
- S7 – мјесто прикупљања и/или фотографија угинулих риба, других животиња или оштећене биљке; мјесто прикупљања и/или фотографисања угинулих риба, других животиња или уништеног биљног свијета
- Z1 – измјерена зона утицаја загађења

Шема број 2. Шематизована процедура прикупљања узорака, преузето из публикације „Pollution Crime Forensic Investigation Manual 2014“ Interpol, Enviromental Security Sub-Directorate, обрада аутора

Мјеста на којима је извршено прикупљање доказа, након извршене анализе узорака и добијених резултата даље омогућавају извођење анализа и текстулно и графичко описивање датог еколошког проблема. Након што се прикупљени узорци и трагови анализирају, на горе наведени начин, могуће је резултате добијене анализом графички и приказати као посебне визуелне додатке текстуалним извјештајима.

Када се ради о загађењу воде, онда је потребно, у зависности од брзине протока одређене водене површине, израчунати на ком дијелу загађене водене површине се налази материја која загађује воду и тада се узимају узорци низводно и узводно, као и са мјеста где се загађујућа материја налази. Интегрални узорак воде подразумијева узимање узорака воде са више мјеста, који се мијешају и тако добија један узорак, док диференцијално узимање узорака подразумијева да се сваки узорак воде посебно означава и тако добија број узорака према томе са колико мјеста загађене воде је узет. Ако се ради о загађеном ваздуху, онда се такође узимају узорци ради идентификације загађујуће супстанце, и то на два начина. Први начин се састоји у упумпавању загађеног ваздуха у посебне посуде, док се други начин састоји у пропуштању ваздуха кроз специјалне филтере на којима се таложу загађујуће супстанце, с тим да се на овај начин не могу прикупљати гасовити продукти, јер они пролазе кроз филтере, већ само ситне чврсте честице, и на анализу се шаље филтер-папир на коме је таложјење извршено (Максимовић Р, Тодорић У, 1995: 363). Земљиште са кога треба да се прикупе узорци, претходно је потребно испарцелисати на квадрате димензија 50 x 50 цм, након чега се узорци узимају тако што се из сваког тако означеног квадрата узме по узорак земље у количини од 100 до 200 грама, који се пакује одвојено у посебне кесице и шаље на вјештачење (Бошковић М.; Бошковић Д., 2010: 59).

ЗАКЉУЧАК

Историјски гледано, полиција је увијек била основни и често једини субјект у спречавању и сузбијању делинквентног понашања у друштву, а и у савременим условима полиција представља интегрални дио система заштите животне средине. Своју улогу полиција остварује кроз превентивну и репресивну дјелатност, приликом чега се оба начина могу унаприједити и прилагодити специфичним карактеристикама еколошких деликата. Основни предуслов за усавршавање постојећих стручних и научних сазнања јесте сарадња са надлежним органима како би до изражаја дошао интердисциплинарни и мултифакторски приступ, а што је, уосталом, и карактеристика самих еколошких деликата, с обзиром на то да се вршењем еколошких деликата угрожава и еколошка и економска сфера.

Након што се деси одређени еколошки деликт, потребно је да субјекти који су надлежни за његово откривање, разјашњавање и доказивање, сваки у складу са својом надлежношћу, на одговоран и адекватан начин приступе заједничком раду у циљу његове обраде, како би се обезбиједила правна заштита заштићеним вриједностима.

ЛИТЕРАТУРА

- Бошковић М., Јовичић Д. (2002). Криминалистика методика. Бања Лука: Виша школа унутрашњих послова.
- Бошковић, М., Бошковић Д. (2010). Еколошки криминалитет. Бања Лука: Факултет за безбједност и заштиту.
- Грумић, С. (2015). Безбедносни и криминалистички аспекти еколошких деликата – мастер рад. Београд: Криминалистичко-полицијска академија.
- Љуштина, А. (2012). Еколошка безбедност. Београд: Криминалистичко-полицијска академија.
- Љуштина, А. (2010). Еколошки деликти и полиција. Београд: Задужбина Андрејевић.
- Максимовић Р., Тодорић У. (1995). Криминалистика техника, Београд: Полицијска академија.
- Horsvell J. (2004). The Practice of Crime Scene Investigation. Boca Raton, CRC Press LLC.
- „Pollution Crime Forensic Investigation Manual, 2014“, преузето августа 2014. године, сајт <http://www.interpol.int/content/download/25449/350495/version/4/file/INTERPOL%20Pollution%20Crime%20Forensic%20Investiation%20Manual%20%20volume%201%20.pdf>

„Wildlife Crime Scene Investigation Guide to evidence collection and management“, Environmental Crime Programme, 2013, преузето август 2014. године, сајт http://onep.intranet.onep.go.th/files/1_Wildlife%20Crime%20Scene%20Investigation%20Manual.pdf

CERTAIN ASPECTS OF ENVIRONMENTAL CRIME OFFENSES

Siniša Grumić*

Abstract: Collecting relevant information and material evidence shows the particularity of the ecological matters. In order to complete the collection, it is necessary to involve specialized organs and prepare expert testimonies in time. Due to characteristics of ecological delicts both, specialized knowledge of different institutions and agencies and application of knowledge and methods in criminalistics, are required. In addition, such approach points toward knowledge, expertise, and higher technical and employee potential.

Key words: safety, environment, ecological safety, ecological delicts, knowledge and methods in criminalistics, the Republic of Srpska.

---

* *Ministry of Interior of the Republic of Srpska, Crime Police Administration*
email: sinisagrunic@gmail.com

ИЗ СТРАНЕ ЛИТЕРАТУРЕ

**ИНТЕРВЈУ ПЕТРЕ ШТУЈБЕР (PETRA STUIBER), НОВИНАРКЕ
АУСТРИЈСКОГ ДНЕВНОГ ЛИСТА СТАНДАРД (DER STANDARD) СА
ТОМАСОМ ФОЛКОМ (THOMAS VOLK), ОБЈАВЉЕН 15. НОВЕМБРА
2015. ГОДИНЕ**

Превод

DOI: 10.7251/BPGVL3415373M

УДК: 323.285::28(047.53)

**“ИСЛАМИСТИЧКЕ ГРУПЕ У ЕКСПАНЗИЈИ”
ИНТЕРВЈУ
ПЕТРА ШТУЈБЕР**

15. новембар 2015, 15.20

Западна друштва морају бити спремна да џихадисти планирају све спектакуларније нападе, каже исламолог Томас Фолк

СТАНДАРД: Видео који је објавила Исламска држава нема датума настанка. Да ли ипак мислите да је он аутентичан?

Фолк: Веома је вјероватно да иза ових варварских дјела у Паризу стоје слѣдбеници Исламске државе. Међутим, нејасно је да ли постоји директна временска веза са тим видеом. Јер, мора се рећи да ови удари за Исламску државу долазе у правом тренутку. Поново постоји тенденција да се поврате изгубљена подручја – као што је сада језидско упориште Сињар. Осим тога је инфраструктура Исламске државе у слабљењу. Важни борци, познати и на Западу, као што су Британац Џихади Џон (Jihadi John) и бивши њемачки гангста репер Денис Кусперт (Denis Cuspert) су очито мртви. То је лоше за Исламску државу, зато што њој стално требају еуфоризирајући успјеси како би непрестано регрутовала нове присталице. Сулуди спектакуларни напади као што је онај у Паризу за Исламску државу су добродошли, зато што овакво безобзирно насиље ствара нове симпатизере.

СТАНДАРД: Шта је, дакле, порука дешавања у Паризу?

Фолк: Она се односи на све нас и гласи: Нигдје се не осјећајте безбједно! Исламска држава је још у прошлости јасно дала до знања да се неће ограничити на Ирак и Сирију. Ради се о транснационалном концепту. Циљ је поновно успостављање калифата, а слѣдбеници ИД себе сматрају онима који ће тај циљ остварити. Постоје најаве да је

сљедећи циљ заузимање Истамбула и Рима - као центра хришћанства. Неки циљем сматрају и Париз, како би западна друштва била погођена у срце. Ми морамо бити спремни за то.

СТАНДАРД: Значи, можемо очекивати нове нападе?

Фолк: Да. С тим морамо рачунати. Осим тога исламистички тероризам непрестано врши нове и жешће нападе и на другим подручјима, како би привлачила и одржавала пажњу. Најприје је било појединачних погубљења и одсијецања глава. Када се у западним медијима престало говорити о томе, почело се са групним егзекуцијама и тако даље. Кад се престало адекватно извјештавати о звјерствима у Сирији и Ираку, активности су се прошириле на Запад. Перфидност ове терористичке групе је у томе да она не дјелује у великим ћелијама, већ преко појединаца, који су углавном социјализовани у западним друштвима. Ради се о суперлативима, а то значи да се са терористичким нападима иде и на друга мјеста. Порука ових напада нама, западним слободним друштвима, треба да гласи: Ви сте одавно наш циљ, ми ћемо вас терорисати кад год то будемо хтјели.

СТАНДАРД: Зашто Париз, зашто у овом тренутку?

Фолк: Морамо то детаљно сагледати. Напад на стадион на коме је био француски предсједник, на концертну салу као напад на западну музику, коју исламизам категорично одбацује, пуцњеви на ресторане и кафиће – ту се ради о нашем западњачком начину живота, који се не само презире, већ се жели уништити. Порука гласи: „Свако може бити сљедећи, не осјећајте се сигурно.“ Нажалост, морамо рачунати с тим да ће напади у Паризу довести до спирале новог насиља, јер су Ал-Каида и Исламска држава организације које се међусобно надмећу. Не би, дакле, било чудо кад би и Ал-Каида реаговала.

СТАНДАРД: Јесу ли државе које већ дјелују против Исламске државе на Блиском истоку више угрожене од других земаља као што је нпр. Аустрија? На једном предавању у Грацу у мјесецу марту рекли сте да је и Аустрија угрожена.

Фолк: Тероризам се не може искалкулисати, у томе и јесте његова опасност. Не постоје безбједне зоне против исламистичког утицаја. Исламизам сезаснива на салафизму, који наш западни стил живота и наше вриједности не само презире, него жели и да уништи. Ова политичко-исламистичка идеологија себе сматра бољим начином суживота. Само најмањи дио исламиста је спреман на насиље, а то су цихадисти. То је најопаснији дио, зато што они дјелују као појединци, што значи да се то може десити свугдје.

СТАНДАРД: Већина атентатора су, како се чини, били Французи. Може ли се рећи да су данашњи терористи резултат неуспјеле интеграције у прошлости?

Фолк: Код ових људи се ради о вјерским аналфабетама. Они своју вјеру не схватају у њеном контексту, у њеном историјском развоју. Они из Курана и других вјерских списа издвајају фразе које се добро уклапају у њихову слику свијета. То, међутим, не значи да се овдје аутоматски ради о слабо образованим слојевима. И образовани људи се могу предати овој идеологији из разних разлога. Због тога је образовање вјероучитеља и имама исто тако веома важно: Мора бити јасно да се ови текстови морају тумачити и ускладити са данашњим друштвеним окружењем. Исто тако од неизмјерне је важности и пријевремена квалитетна настава о исламу у школама, како би млади људи били наоружани против такозваних обмањивача народа.

СТАНДАРД: Шта исламске вјерске заједнице могу да учине?

Фолк: Интернет је од огромне важности. Када бисте хтјели да се на интернету информисете о исламу, одмах бисте дошли до исламистичких сајтова. То тако не би смјело да буде. Муслиманске заједнице, образовне установе, вјеронаука – сви се овдје позивају да се активније укључе на интернет, како би представили реалистичну слику ислама, а не исламистичку. У САД постоји красна платформа „Average Mohamed“, која одлично дјелује против екстремизма. Ово би могло бити узор. Од неизмјерне важности су муслимански душебрижници у казним заводима. Управо у ситуацији хапшења, када су људи рањиви и кад траже нови живот, они су исто тако лака мета за екстремистичке идеологије. Не би било чудно, кад би међу атентаторима у Паризу било и оних који су раније били у затвору.

СТАНДАРД: Код западног становништва постоји растући отпор против доласка све већег броја избјеглица из Сирије, који тренутно желе у Европу. Разлог за страх је да се на овај начин понегдје прокријумчаре и нови спавачи Исламске државе. Утврђено је да је један од атентатора наводно регистрован као избјеглица. Да ли то потврђује тај страх?

Фолк: Прије свега, бјекство једанаест милиона Сиријаца је хуманитарна катастрофа. Ту треба помоћи на свим нивоима и прије свега покушати да се рат оконча. Наравно да се не може искључити да међу хиљадама избјеглица има и оних који у глави носе исламистичке мисли. Али примарно се мора страховати да у Европу не стигне вал нових атентатора. Јер, већина атентатора су држављани наших друштава, а то је много горе и опасније. Они су дио тих слободних, демократских друштава, а ипак слиједе такву идеологију. Због тога се морамо забринути.

СТАНДАРД: Француски предсједник Франсоа Оланд је на атентате реаговао веома одлучним и милитантним ријечима и најавио немилосрдне прогоне у земљи и иностранству. Шта Француска може још учинити, осим да учествује у бомбардовању? Да ли да пошаље копнене трупе?

Фолк: Најважнија Оландова порука била је баш она права: Ми не смијемо дозволити да нас сва ова дешавања сламају. То они и хоће. Реакција мора бити супротна од тога. Ми не смијемо престајати да се окупљамо, да приређујемо концерте и фудбалске утакмице, да излазимо и живимо нашим западним начином живота. Најгоре би било кад бисмо се одрекли наших слободарских идеја. Исламизам је продукт модерног доба и ми у глобалном свијету примјеђујемо да је он у све већој експанзији. На то морамо реаговати. Морамо јасно рећи и то да исламизам нема одговора за садашњост и будућност. Он живи само од величања и славе раног ислама.

СТАНДАРД: Ипак: Да ли Запад треба јаче интервенисати него до сада у Ираку, у Сирији?

Фолк: Интервенција Запада до сада је увијек доводила до новог напредовања исламистичких група. То смо видјели у Пакистану и Ираку. Када би Запад сада умарширао у подручја која контролише Исламска држава, а која су по површини величине Велике Британије, то би био највећи пропагандни успјех за Исламску државу и имало би још већи мултипликаторни ефекат. Морамо јасно дати до знања да се нећемо предавати.

СТАНДАРД: Чињеница је да попуштамо. Послије сваког терористичког напада грађанска права су, барем привремено, била много ограничена.

Фолк: Истина је да је ситуација понекад очајна. Све то није лако. С једне стране морамо остати на тлу владавине права. С друге стране морамо још боље пратити одређене групе, јер једноставно морамо имати представу о томе шта оне планирају. На примјер, морамо пратити групу легалистичких исламиста као што су Муслиманска браћа или покрет Мили Горуш. Они су аполитични и ненасилни. Ипак, они су у својој идеологији у супротности с нашим демократским, либералним друштвима. У Њемачкој ми пратимо ове групе. Аустрија то не чини. Мислим да је то грешка.

(Petra Stuibler, 15. 11. 2015.)

**НЕОПХОДНИ НОВИ ХИТНИ РАЗГОВОРИ О СИРИЈИ
АНАЛИЗА
ГУДРУН ХАРЕР¹**

(Текст објављен 15. новембра 2015. у аустријском дневном листу „Der Standard“.)

Чланови Међународне групе за подршку Сирији (International Syria Support Group) нису се могли сложити о томе шта је земљи потребно. Недостаје консензус о актерима у преговорима

Догађаји у Паризу наметнули су преговорима о Сирију у Бечу (“Syria Talks”) нову хитну потребу: Организације као што је Исламска држава црпе енергију из сукоба као што је онај у Сирији. Јединства око тога зашто се рат у Сирији толико разбуктао, што је довело до успона Исламске државе и других цихадистичких група, међутим, већ дуго нема. За САД и њихове партнере у регији Асадов режим остаје главна мука, док Русија указује на то да је Исламска држава продукт инвазије САД у Ираку 2003. године.

Група земаља и организација, која ће се поново срести за отприлике мјесец дана, овај пут вјероватно не у Бечу, сада има и назив, односно скраћеницу: ISSG, International Syria Support Group (Међународна група за подршку Сирији). Чланице групе су: ЕУ, Организација уједињених нација, Арапска лига, пет сила Уједињених нација са правом вета (САД, Велика Британија, Француска, Русија и Кина), плус Њемачка и Италија, Иран и Турска, као и арапске земље Египат, Саудијска Арабија, Ирак, Јордан, Либан, Оман, Катар и Уједињени Арапски Емирати.

Ко је терорист, а ко побуњеник

Јордан ће координисати тешку вјежбу, да војне и тајне службе сведе на најмањи заједнички именилац, које појединце и групе, које се боре у Сирији, треба оквалификовати као “терористи”. То није код свих тако једноставно као што је код Исламске државе и филијале Ал-Каиде у Сирији, Нусра фронта. То се, међутим, мора ријешити, да би започео

---

1 Гудрун Харер (Gudrun Harrer), рођена 24. фебруара 1959. у Шваненштату (Schwanenstadt) је аустријска новинарка и експерт за Блиски исток. Од 1998. године је шеф ресора за спољњу политику у аустријском дневном листу “Der Standard”.

политички процес. За то се предвиђа почетак 2016. године. То је веома амбициозан циљ.

Сиријске групе и појединци, који ће сједити за столом, морају прихватити “принципе” које је Бечка група утврдила крајем октобра. Не би смио бити проблем да се они спроведу, и то чим прије.

Прво устав, а онда избори

Политички процес који предлаже Међународна група за подршку Сирији (ISSG) сличан је прелазним процесима који су били постављени за Ирак после 2003. године и за земље “арапског прољећа” Тунис, Египат, Либију и Јемен: договор о новом систему, а након тога избори. Постоје ипак веома битне разлике. У случају Сирије прво је потребно примирје, а стари режим је још ту.

Осим тога, док је у Ираку, Тунису, Египту и Либији нови устав донесен после првих привремених избора, дакле од стране представника народа, у случају Сирије се актери који се доведу за преговарачки сто, а које одреди Међународна група за подршку Сирији, морају договорити о новом поретку. У том погледу одлучујуће ће бити то да сиријски представници буду стварно репрезентативни, иначе ће устав имати проблем са легитимношћу.

И у Јемену је тражење консензуса трајало мјесецима на Националној дигиталној конференцији, али се до устава није дошло, као што није ни у Либији. Прелазни процес донекле функционише само у Тунису.

За ово је предвиђено вријеме од шест мјесеци, како би се успоставила нова управа и отпочео процес доношења устава, а у року од 18 мјесеци треба да буду одржани избори. То је, дакле, годину и по дана. То звучи и јест дуго, али ако се сагледају други покушаји доношења устава у арапским земљама за, то је реално.

Међународна група за подршку Сирији (ISSG) ће користити и Савјет безбједности Уједињених нација: на примјер за одобрење мисије за контролу примирја, за коју се, с обзиром на ситуацију у Сирији, не може баш тачно знати како ће она изгледати. Жеља за примирјем изричито искључује војне акције против Исламске државе, Нусра фронта и других џихадиста, око којих се још мора постићи договор.

Париз је, колико год то било страшно, подржавао нови дипломатски курс према Сирији, али дубоке разлике у мишљењима између САД и Русије, а још више између Саудијске Арабије и Ирана, још постоје. У овом другом случају, прије може доћи до међусобног рата, него до заједничке изградње мира.

(Gudrun Harrer, 15.11.2015)

Интервју Петре Штујбер (Petra Stuibер), новинарке аустријског дневног листа ...

Превео и прилагодио:
Миленко Мршић²

Оригинални текстови преузети са интернет страница:

- <http://derstandard.at/2000025741469/Terrorexperte-Islamistischen-Gruppen-geht-es-um-Superlativen>

- <http://derstandard.at/2000025778518/Neue-Dringlichkeit-fuer-Gespraechе-ueber-Syrien>

---

² *Наставник њемачког језика, Висока школа унутрашњих послова Бања Лука, email: mrsicm@yahoo.com*

ПРИКАЗИ

ПРИКАЗ КЊИГЕ АУТО-МАФИЈА (ТАЈНЕ СРПСКОГ ПОДЗЕМЉА И АПОРИЈЕ НАЦИОНАЛНОГ СИСТЕМА БЕЗБЕДНОСТИ) АУТОРА ПРОФ. ДР САШЕ МИЈАЛКОВИЋА, У ИЗДАЊУ СЛУЖБЕНОГ ГЛАСНИКА, БЕОГРАД, 2014. ГОДИНЕ

Приказ

DOI: 10.7251/BPGBL3415383S

УДК: 351.74/.75(048.83)

Др Миле Шикман*

Ријетке сукњиге које у исто вријеме имају научну, стручну и практичну примјењивост. Једна од таквих је управо монографија „АУТО-МАФИЈА (тајне српског подземља и апорије националног система безбедности)“ аутора др Саше Мијалковића, редовног професора безбједносних наука у Криминалистичко-полицијској академији у Београду. Књигу је крајем 2014. године објавио Службени гласник, престижна издавачка кућа са сједиштем у Београду.

Један поглед на садржај књиге довољан је да се докучи јединство њеног научног, стручног и практичног значаја. Наиме аутор, који је по образовању полицајац и официр полиције, а по професији универзитетски професор, уз то и доказани истраживач, свеобухватно приказује и објашњава један специфичан облик криминалитета, како актуелну делинквентску тактику и технику крађа возила, тако и домете безбједносне и криминалистичке теорије и праксе превенције и сузбијања ове појаве. Поред тога, аутор у књизи даје и практичне савјете појединцима како да заштите своје возило, али нуди и нове идеје сузбијања криминала у вези с овом све распрострањенијом пријетњом по имовину грађана, с којом се суочавају људи у цијелом свијету. Књига је резултат вишегодишњег истраживања врсног стручњака и представља оригиналан и свеобухватан приступ насловљеној теми, а о њеном квалитету говоре и еминентни рецензенти (проф. др Радомир Милашиновић, декан Факултета безбједности Универзитета у Београду, проф. др Љубомир Стајић, декан Правног факултета Универзитета у Новом Саду, др Јован Ђирић, научни савјетник и директор Института за упоредно право у Београду и проф. др Бранислав Симоновић, редовни професор криминалистике Правног факултета Универзитета у Крагујевцу), као и истакнути криминалистички стручњаци из праксе (Бранислав Ковачевић, шеф Одсека за сузбијање деликата на моторним возилима Полицијске управе за град Београд).

* *Висока школа унутрашњих послова, Универзитет у Бањој Луци, email: nacelnik@education.muprs.org*

Насловљена књига је ситуирана на 338 страница, стандардног Б5 формата. Структуру, поред увода, чини пет цјелина, прилози и студије случаја. У првој цјелини „Ауто-мафија – појам и ефекти по безбедност грађана и државе“, аутор обрађује тему савременог организованог криминалитета, чиме заправо и образлаже термин „мафија“ у наслову књиге. То чини јаснијим ауторова настојања да укаже на то како крађе моторних возила све више попримају обиљежја организованог криминалитета, што их чини посебно опасним и друштвено штетним.

У другој цјелини „Modus operandi ауто мафије“, аутор детаљно и исцрпно објашњава делинквентску тактику одузимања моторних возила, те начине и врсте експлоатисања отуђених возила. Посебан значај ове цјелине је у приказу нових, савремених начина продирања у унутрашњост возила, савладавања механичких и електронских система заштите возила, стартовања мотора возила и одвожења до „сигурне дестинације“.

Трећа цјелина је насловљена као „Улога националног система безбедности Републике Србије у сузбијању ауто-мафије“. У њој је на сажет начин изложен национални систем супротстављања организоваоом криминалитету, с посебним освртом на криминалистичку методичку откривања и доказивања кривичних дјела у вези с крађом моторних возила. Такође, аутор је дао приказ и специјалних истражних метода и дилема које се јављају у сузбијању аутор-мафије.

Четврта цјелина „Превенција крађе моторних возила“ може бити својеврстан приручник појединцима како да заштите властито возило, с једне, и како да избјегну куповину украденог возила, с друге стране. Аутор је таксативно навео читав низ савјета, који могу бити од велике користи грађанима да не постану жртве овог вида криминалитета.

У петој цјелини „Стање ауто-мафије у свету и у нашој земљи и примери добре превентивне и репресивне безбедносно-криминалистичке праксе“ аутор је изнио читав низ статистичких података који на најбољи начин описују стање крађа моторних возила, како у свијету, тако и у Србији.

На крају аутор је у прилозима навео подсјетнике и смјернице полицијским службеницима за израду службене документације у вези са крађом моторних возила, те двије студије случаја, као и примјер уговора о купопродаји моторног возила. Богатим пописом литературе аутор је указао на своје истраживачке изворе, чиме је дао и смјернице које могу бити од велике помоћи свима који желе да се баве изучавањем наведене проблематике.

Књига је написана разумљивим, једноставним, стручним језиком, адекватним стилем, прихватљивим за читаоца. Посебна вриједност наведене публикације је у томе што она представља израз теоријског и искуственог рада аутора на посматраној проблематици, те може послужити као добар подстрек за даље бављење питањима у овој области.

Неупитна су настојања аутора да на објективан и систематичан начин да приказ крађе моторних возила као облика угрожавања имовине лица, при чему је користио разноврсну научну и стручну литературу. Из тог разлога књига обилује мноштвом актуелних ставова, мишљења, тврдњи, скица, фотографија, схема, и сл. везаних за обрађивану проблематику.

У оквиру представљене обраде, аутор је прикупио и коректно интерпретирао бројне резултате теоријских и емпиријских истраживања, који могу допринијети бољем разумијевању проблема крађе моторних возила. То несумњиво може користити свима који се баве теоријом и праксом сузбијања ауто-мафије. Због тога је ова књига корисна студентима основних и последиједипломских студија из области безбједности, криминалистике, криминологије и слично, али и практичарима, полицијским службеницима који непосредно раде на пословима откривања и доказивања ових деликата.

Узимајући у обзир све наведено, слободан сам да научној, стручној, али и широј јавности са задовољством и срдечно препоручим „Ауто-мафију“, књигу професора Мијалковића, убијеђен да ће труд представљен у овој књизи допринијети сузбијању ове врсте криминалитета.

ЧАСОПИС БЕЗБЈЕДНОСТ, ПОЛИЦИЈА, ГРАЂАНИ
-УПУТСТВО АУТОРИМА-

Поштовани,

У часопису *Безбједност, полиција, грађани* Министарства унутрашњих послова Републике Српске објављују се изворни и прегледни научни радови, претходна саопштења, научне полемике, стручни чланци, коментари судских одлука, прилози из међународног научног и стручног живота, излагања са научних и стручних скупова, прикази књига и сл. наставника и сарадника Високе школе унутрашњих послова Бања Лука као и осталих научних радника из земље и иностранства.

Часопис излази на српском језику и ћирилици, а наслов рада, титула аутора, институција у којој је запослен, апстракт и кључне ријечи чланака су преведени на енглески језик. Радови који нису достављени на српском, објављују се на изворном језику у складу са правописом тог језика, уз навођење садржаја и апстракта чланка на српском, односно енглеском језику.

Часопис излази два пута годишње.

Радове који не задовољавају основне критеријуме часописа у погледу структуре рада и правила цитирања, редакција неће узети у разматрање. Уколико рукопис одговара стандардима часописа, упућује се на анонимну рецензију. Сваки рад оцјењују најмање два објективна рецензента, одабрана из реда признатих стручњака из уже научне области. По рецензији, рукописи се шаљу ауторима с примједбама и приједлозима за отклањање недостатака. Исправљене рукописе, аутори треба да врате редакцији у року од пет дана од дана пријема захтјева за дораду и исправку рада.

Достављањем рукописа за објављивање у часопису, аутори пристају на постављање својих радова на интернет страници часописа, односно на интернет страници Високе школе унутрашњих послова у Бањој Луци. Аутори преносе на часопис право на објављивање достављених текстова и ниједан њихов дио не може се репродуковати без писмене сагласности уредника часописа. Часопис задржава и сва остала права, изузев уколико није другачије договорено с аутором.

Аутори приликом писања радова за часопис *Безбједност, полиција, грађани* треба да уважавају следећа правила:

I ТЕХНИЧКА УРЕЂЕНОСТ РАДА

Рад мора бити сачињен у *Microsoft Wordu*, ћириличким писмом, фонтом *Times New Roman*, величине 12 pt.

Рукописи, по правилу, не треба да буду дужи од једне половине табака, изузетно један табак. Једна половина табака износи 8 страна од 28 редова са 66 знакова у реду, односно 14400 знакова.

Табеле и графички прикази треба да буду урађени у *Microsoft Wordu*. Свака табела и графикон треба да буду означени бројем и да имају одговарајући наслов (**нпр.: Графикон бр. 1.**). Наслов и назив табеле и графикона стављају се изнад табеле и графичког приказа, док се извор наводи испод, уређен по правилима цитирања часописа.

Једначине се пишу у графичком едитору за једначине, искључиво у *Microsoft Equation* и постављају се на почетак реда. На десном рубу реда, у истом реду у којем је написана једначина, у угластој загради треба назначити њен број, почевши од броја 1.

Фотографије (слике) морају бити припремљене за црно-бијелу штампу, тј. ако је изворна слика у бојама које се у црно бијелој штампи не разликују, боје се морају замијенити „растером“ тј. различитим графичким знаковима које је потребно објаснити у легенди. У слике се уноси само најнужнији текст потребан за разумијевање, као што су мјерне варијабле с њиховим димензијама, кратко објашњење на кривуљама и слично. Остало се наводи у легенди испод слике. Максимална величина слике је 13 cm x 17 cm.

Научни и стручни радови морају да садрже: име и презиме аутора, назив и сједиште установе у којој ради, наслов рада, сажетак (апстракт) с основним налазима рада (обима од 100 до 250 ријечи), кључне ријечи (до десет ријечи), излагање суштине рада, закључак (до једне стране) и листу референци, те наслов рада, апстракт и кључне ријечи (*Key words*) на енглеском језику. Саставни дијелови сажетка (апстракта) су: циљ истраживања, коришћени методи, резултати и кратак закључак. У листи референци, наводе се библиографске референце, као што су монографије, чланци и др., и остали извори, као што су закони, коришћене интернет адресе, збирке судских одлука и сл. Референце се исписују азбучним редом у складу са предвиђеним стандардима.

У односнуду на претходно поменуто аутори нужно требају испоштовати сљедеће:

а) Наслов рада: 12 pt., bold, централно равнање (*alignment centered*), велика слова.

б) Име аутора/коаутора: 11 pt., централно равнање (*alignment centered*).

в) Институције и Е-mail адресе: 11 pt., italic (пишу се у фусноти).

г) Апстракт и кључне ријечи: 11pt. потпуно равнање (*Alignment justified*).

д) Текст рада: 12 pt., потпуно равнање (*alignment justified*), називи цјелина великим словима без редног броја (*Alignment centered*), називи подцјелина малим словима *italic*, централно равнање.

е) Литература: 11 pt., без редног броја испред; референтни извори се наводе према абecedном реду.

ф) Наслови слика: 11 pt., *italic*, центрирано испод слике.

г) Наслови табела: 11 pt., *italic*, центрирано изнад табеле.

х) Референце: 10 pt., наводити их у фусноти.

II ПРАВИЛА ЦИТИРАЊА

У часопису *Безбједност, полиција, грађани* користи се стил цитирања - **АПА стандард** (Publication Manual of the American Psychological Association) у складу са **чланом 56 Правилника о публикавању научних публикација („Службени гласник Републике Српске“, бр. 77/10)**. Цитирање аутора се врши у тексту, без подножних напомена). С тим у вези аутори су дужни уважавати сљедећа правила цитирања:

ЦИТИРАЊЕ У ТЕКСТУ (књиге, чланци, дисертације):

Књиге, чланци и дисертације се наводе на сљедећи начин: Када је у питању један аутор чији се дио књиге, чланка или дисертације цитира у загради се наводи презиме аутора, година издања књиге и број странице (**нпр. Кунић, 2006: 148**), а уколико је у питању парафразирање или резимирање дијела текста аутора није неопходно наводити број странице (**нпр. Кунић, 2006**). Уколико је у питању страни аутор, презиме се наводи у изворном облику на страном језику (**нпр. Roxin, 1963:148**).

Уколико је нпр. књига писана у коауторству наводе се оба аутора (**нпр. Прерадовић и Симеуновић, 2007: 145**), а уколико је ријеч о три или више аутора наводи се презиме првог аутора и латинска скраћеница *et al.* (**нпр. Бабић et al., 2006: 1054**).

Уколико се цитира више радова истог аутора, било књига или чланака, а уколико аутор има више објављених радова исте године који се цитирају, уз годину се додају латинична слова a, b, c, d, итд., последије чега слиједи само број стране (**Лазаревић, 2000a: 67**).

Уколико се цитира више различитих аутора онда се у загради наводе аутори оригиналних радова по реду објављивања и раздвајају се тачком-зарезом (**нпр. Бошковић, 2010, 25; Шкулић, 2011: 68**).

Секундарно цитирање се врши на сљедећи начин: **(нпр. Вуковић, 2004, цитирано код Крстић, 2004:110).**

НАВОЂЕЊЕ ЛИТЕРАТУРЕ (на крају чланка)

а) Књиге, чланци и дисертације

Књиге се наводе на сљедећи начин: прво презиме (послије чега слиједи зарез) и прво име аутора, година издања у загради, назив уџбеника италиком (*italic*), назив издавача и мјесто издања (курентом). Између наведених дијелова референце ставља се тачка. Навођење назива издавача није обавезно, али је пожељно. Након овога пише се страница са које је цитирање преузето **(нпр. Кунић, П. (2006). Управно право. Бања Лука: Висока школа унутрашњих послова).**

Уколико се у књизи помиње више мјеста гдје је издата, наводе се прва два раздвојена цртом **(нпр. Tierney, J. (2006). Criminology. Harlow - London: Pearson).**

Чланци се наводе на сљедећи начин: презиме и прво слово имена аутора, затим у загради година издања. Након тога пише се назив чланка у часопису (курентом), па назив часописа (*italic*), и на крају број часописа са страницом која се цитира. Назив часописа и број одвајају се зарезима. **(нпр. Шкулић, М. (2010). Начело законитости у кривичном праву. Анали Правног факултета у Београду, 1/2010, 57 - 69.**

Када се наводи чланак у зборнику радова на српском или другом језику овог говорног подручја, последије назива зборника који је писан курзивом, последије имена уредника у загради се наводи назнака „ур.“ или „ed.“, односно одговарајућа скраћеница у другом језику (нпр., у њемачком „Hrsg.“). Затим се наводи назив рада италиком, па издавач, и на крају странице на којима се налази рад **(нпр. Buchanan, A. (1994). Liberalism and Group Rights.. In J. L. Coleman, A. Buchanan (eds). Essays in Honour of Joel Feinberg. Cambridge University Press, 1-15).**

Уколико постоји више аутора књиге или чланка (до три), раздвајају се тачком-зарезом **(нпр. Бавцон, Љ.; Шелих, А.; Корошец, Д.).**

Уколико се наводи књига или чланак са више од три аутора, наводи се прво презиме па прво слово имена и само првог од њих, уз додавање скраћенице ријечи *et alia* (*et al.*) курзивом **(нпр. Бошковић, М. et al.).**

Необјављене докторске дисертације се наводе на сљедећи начин: **Павловић, З. (2005). Циљне орјентације у учењу. Необјављена докторска дисертација, Универзитет у Бањој Луци, Филозофски факултет.**

б) Правни прописи и електронски извори

Правни прописи се наводе на следећи начин: пуним називом у куренту – обично, потом се курзивом наводи гласило у коме је пропис објављен, а послуже запете број и година објављивања, поново у куренту – обично. Уколико ће се поменути закон цитирати и касније, приликом првог помињања послуже црте наводи се скраћеница под којом ће се пропис даље појављивати (**нпр. Закон о полицијским службеницима – ЗПС, Службени гласник РС, бр. 43/10 или Закон о општем управном поступку – ЗУП, Службени гласник РС, бр. 13/02**).

Уколико је правни пропис измјењиван и допуњаван, наводе се сукцесивно бројеви и године објављивања измјена и допуна (**нпр. Закон о дјечијој заштити, Службени гласник РС, бр. 4/02, 17/08 и 1/09**).

Навођење судских одлука треба да садржи што потпуније податке (врста и број одлуке, датум када је донесена, публикација у којој је евентуално објављена).

Цитирање текстова с интернета треба да садржи назив цитираног текста, датум приступа страници и адресу интернет странице (**нпр. European Commission for Democracy through Law, Opinion on the Constitution of Serbia. Преузето 24.05.2013. са сајта [http://www.venice.coe.int/docs/2007/CDLAD\(2007\)-004-e.asp](http://www.venice.coe.int/docs/2007/CDLAD(2007)-004-e.asp)**).

Поред наведеног, аутори треба да уважавају и следеће напомене:

Члан, став и тачка прописа означава се скраћеницама чл., ст. и тач., а иза посљедњег броја не ставља се тачка (**нпр. ЗКП, чл. 5, ст. 2, тач. 3 или КЗ, чл. 5, 6, 9 и 10 или ЗПС, чл. 4–12, итд.**).

Инострана имена транскрибују се на ћирилици на српском језику како се изговарају, а приликом првог помињања у тексту њихово презиме наводи се у загради у изворном облику на страном језику курзивом, нпр.: Годме (*Gaudemet*) или Шенке (*Schönke*).

Латинске и друге стране ријечи, интернет адресе и сл. пишу се курзивом.

Сви цитирани извори у тексту рада треба да се налазе у попису литературе.

Извори који нису кориштени у раду не треба да се налазе у попису литературе.

Када од истог аутора наводимо више радова, критеријум поретка је година издања (прво иду раније издати радови па новији).

Ако се уз име аутора налази и коаутор, радови у коауторству се наводе иза ауторских.

Ако рад нема аутора, наслов дјела или институција којој се приписује ауторство заузимају мјесто аутора, односно прво мјесто.

